

MATEN SOM ER TRYGG NOK

En studie av legitimeringsarbeid i stortingsdebatter

Gisle Andersen

Hovedoppgave

Våren 2007

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Svært mange venner og medstudenter har bidratt faglig og sosialt mens jeg har jobbet med denne oppgaven. Jeg vil særlig trekke frem Tommy Gunleifsen Langseth som faglig inspirasjonskilde, Gunnar Karlsen for avklaring av filosofiske problemstillinger og Jan Frode Haugseth for å ha formidlet sine erfaringer med det teoretiske perspektivet. I innspurten har ”pausegjengen”, Marte Mangset og Anne Hege Henden Strand, vært inspirerende selv på kveldstid og i helger. En stor takk rettes også til biveileder Kari Tove Elvbakken for verdifull hjelp i innspurten.

Noen få personer har vært helt avgjørende for dette prosjektet. Lise Granlund har bidratt på to måter. Først knyttet hun meg til arbeidsoppgaver ved Sosiologisk institutt. Dermed fikk jeg erstattet lånekassen som inntektskilde og lesesalen som arbeidssted, med kontor og stilling ved Sosiologisk institutt. Deretter satte hun en midlertidig stopp for arbeidet ved å involvere meg i et bokprosjekt. Dette viste seg imidlertid å bli en lærerik skriveprosess som gjorde det mulig å få skrevet ut denne teksten. Ove Skarpenes har vært kunnskapsrik og tålmodig prøveklut for en rekke innfall og ideer under skriveprosessen høsten 2006. Disse samtalen gav meg faglig selvtillit til å skrive ut noen av de mer kreative delene av analysen. Hovedveileder Olav Korsnes har på en klarsynt måte veiledet prosjektet gjennom en rekke veivalg og hatt evne til å øke min motivasjon etter hver veiledning. Dette har vært avgjørende for å drive prosjektet i mål. I tillegg har han tatt seg tid til å lese ett etter hvert omfangsrikt manus langt grundigere enn man kan forvente. Denne teksten hadde ikke vært den samme uten hjelpen fra de som nå er nevnt, men som alltid er feil og mangler forfatterens ansvar alene.

Åsne og Ask har vært uvurderlig forståelsesfulle og forunderlig tålmodige – ikke minst når pappa har gått på jobb etter barne-tv for å skrive ferdig ”boken”.

Takk!

Gisle Andersen

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON, PROBLEMSTILLINGER, METODE OG EMPIRI	1
1.1. INTRODUKSJON	1
1.2. PROBLEMSTILLINGER.....	3
1.3. METODE OG EMPIRI.....	8
1.4. KAPITTELSTRUKTUR	13
2. INTERNASJONALE HANDELSREGIMER.....	16
2.1. INNLEDNING.....	16
2.2. HISTORISK BAKGRUNN OG NORGES POSISJON	16
2.3. WTO OG EØS – RAMMER FOR FRIHANDEL OG TRYGG MAT	18
2.4. HVOR STOR HANDLEFRIHET HAR NORGE?.....	24
2.5. OPPSUMMERING	28
3. TEORETISK RAMMEVERK.....	29
3.1. INNLEDNING.....	29
3.2. EN TEORI OM RETTFERDIGGJØRING	29
3.3. RETTFERDIGGJØRING KOBLET MOT POLITIKK, MATTRYGGHET OG RISIKO.....	46
3.4. BESKRIVELSE AV ANALYSEPROSESSEN	62
4. DEBATTENE OM KUGALSKAP	66
4.1. PRESENTASJON AV SAKSKOMPLEKSET	66
4.2. HOVEDFUNN I DEBATTENE OM BSE.....	70
4.3. OPPSUMMERING	79
5. DEBATTENE OM TILSETNINGS- OG BARNEMATDIREKTIVENE.....	82
5.1. PRESENTASJON AV SAKSKOMPLEKSET	82
5.2. HOVEDFUNN I DEBATTENE OM TILSETNINGS- OG BARNEMATDIREKTIVENE	89
5.3. OPPSUMMERING	101
6. DEBATTENE OM GENETISK MODIFISERTE ORGANISMER.....	103
6.1. PRESENTASJON AV SAKSKOMPLEKSET	103
6.2. HOVEDFUNN I DEBATTENE OM GMO	108
6.3. OPPSUMMERING	113
7. EN MODELL AV RETTFERDIGGJØRINGEN I DEBATTENE.....	115
7.1. INNLEDNING.....	115
7.2. MOT EN MODELL AV RETTFERDIGGJØRING.....	116
7.3. GRUNNLAGET FOR RETTFERDIGGJØRING.....	125
7.4. MULIGE SITUASJONSDEFINISJONER OG HVORDAN DE KAN RETTFERDIGGJØRES	133
7.5. EN ANALYSEMODELL FOR STORTINGSDEBATTER OM MATTRYGGHET	136
7.6. MODELLENS GENERALITET	155

8. RETTFERDIGGJØRENDE ARGUMENTASJON OG KUNNSKAPSMANGEL...	157
8.1. INNLEDNING	157
8.2. AMBIVALENTE SITUASJONER OG RETTFERDIGGJØRENDE ARGUMENTASJON	157
8.3. AMBIVALENTE SITUASJONER OG AMBIVALENTE OBJEKTER	159
8.4. EN VENDING UTOVER.....	165
8.5. FORMINVESTERING.....	166
8.6. OPPSUMMERING	180
9. KRITISKE PERSPEKTIVER	182
9.1. INNLEDNING	182
9.2. ET BEGRENSET ARGUMENTASJONSREPERTOAR.....	183
9.3. EN MANGLENDE RETTFERDIGGJØRING.....	189
9.4. ENDRINGER I REGULERINGSPRINSIPPENE	195
9.5. OPPSUMMERING	199
10. ETTERORD.....	201
LITTERATUR.....	210
DETALJERT INNHOLDSFORTEGNELSE.....	222
TABELLER OG FIGURER.....	225
TABELLER	225
FIGURER.....	225
APPENDIKS A: STORTINGSDEBATTER SOM INNGÅR I DATAMATERIALET, MED FORARBEIDER	226
APPENDIKS B: BAKGRUNNSDOKUMENTER.....	235

1. INTRODUKSJON, PROBLEMSTILLINGER, METODE OG EMPIRI

1.1. Introduksjon

I Norge er det politisk enighet om at maten skal være trygg. Den politiske målsetningen om trygg mat, kan sies å være koblet til at det er statens ansvar å sørge for trygghet for sine borgere. Dette er et grunnleggende politisk mål på samme måte som at staten skal sørge for likhet, frihet og velstand. Slike allment aksepterte mål kan kanskje bedre omtales som politiske konsepter som ligger til grunn for og legitimerer det politiske systemet. Politiske konsepter gir imidlertid ingen klare regler for hvordan konkrete problemer skal løses - de er enkle og generelle, ambivalente og åpne for tolkning (Stone 1988). Som tittelen på denne oppgaven antyder er absolutt mattrygghet eller 0-risiko vanskelig å oppnå. Et tragisk eksempel på dette er E.coli saken som raste i Norge på vårparten i 2006. Et lite barn døde etter å ha blitt smittet av denne tarmbakterien og 17 andre personer ble syke.¹ Denne saken representerer en type matkrise som Norge heldigvis i liten grad har hatt direkte erfaring med. I Europa har det imidlertid det siste tiåret vært en rekke slike matkriser: I tillegg til problemer med E.coli bakterier har krisene vært knyttet til utbrudd av kugalskap i 1996, rester av veksthormoner, salmonella, dioksiner, bestråling av mat og en vedvarende diskusjon om genetisk modifisering som også berører mat. Selv om Norge i mindre grad har vært direkte berørt av disse europeiske krisene, har mattrygghet også blitt et tema høyt på den politiske dagsorden her i landet (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003).

Matkrisene handler om manglende kontroll med helserisikoen knyttet til å spise mat, de handler om hvordan reguleringen av denne risiko har brutt sammen. Den vitenskapelige kunnskapen om maten trer her inn på arenaen. Det som kjennetegner mange av de aktuelle debattene om mattrygghet er en vitenskapelig usikkerhet om hvilke helseeffekter egenskaper ved maten kan ha på mennesker. Dette gjør at risiko ved mat kan knyttes til det Beck (1992) definerer som risikosamfunnet. Kugalskapskrisen er et paradigmatisk eksempel i så henseende (Zwanenberg og Millstone 2003). Det var lite kunnskap om kugalskap når sykdommen først

---

¹ I ettertid ble det oppnevnt et evalueringsutvalg som vurderte både myndighetenes og næringsens håndtering av saken. Se (Evalueringsutvalget for E.coli-saken 2006).

ble oppdaget i Storbritannia i 1986. Selv om fagekspertene advarte om at kugalskap muligens kunne smitte til mennesker, valgte britiske myndigheter å forsikre publikum om at storfekjøttet var trygt. Først i 1996, 10 år etter fenomenet ble identifisert, offentliggjorde britiske myndigheter at kugalskap sannsynligvis utgjorde en helserisiko for mennesker. Samtidig kunne årsakene til at sykdommen først oppsto knyttes til en industriell matproduksjon hvor ønsket om økt profitt fikk forrang fremfor hensynet til mattryggheten (Storstad 2003, Zeiner 2002).

Regulering av risiko ved mat er et trekk ved den moderne staten og kan i denne sammenheng betraktes som samfunnets forsøk på å ta vare på noe som ansees som samfunnsmessig verdifullt (Elvbakken 1997: 8). Et slikt syn på regulering innebærer at staten regulerer risiko ved mat av hensyn til allmennheten. Den offentlige matkontrollen har imidlertid ikke bare vært rettet mot å sikre borgerne trygg mat. Historisk har dette også vært et ordensprosjekt for å sikre den redelige handelsmann mot uredelige konkurrenter. Ved å stille krav til produsenter og tilbydere av mat har offentlige myndigheter sikret at markedet har fungert (Elvbakken 1997, Elvbakken og Rykkja 2006). Det siste tiåret har imidlertid også regulering av markedet endret seg betydelig. Et hovedtrekk ved denne prosessen er at kontrollen med matmarkedet har blitt knyttet tett til internasjonale handelsavtaler som WTO- og EØS-avtalen. Norge er forpliktet til å oppfylle de betingelsene som ligger i WTO- og EØS-avtalen. Disse gir oss en rekke rettigheter og bidrar til å sikre norske interesser, som for eksempel tilgang til markeder som er viktig for norsk fiskeeksport. Norge er en liten nasjon med en åpen økonomi som i stor grad er basert på råvareeksport av olje og fisk. Den internasjonale markedstilgangen er derfor av stor økonomisk betydning. Samtidig innebærer handelsavtalene visse begrensninger på den politiske handlefriheten til Norge (Arnesen og Graver 2001, Langhelle 2001, Veggeland 2004). I denne sammenheng dreier dette seg særlig om retten til å innføre beskyttelsestiltak for å sikre folkehelsen. Her stiller begge avtalene særlige krav for hva som skal til for å kunne innføre slike tiltak. Litt forenkelt kan vi si at dette er krav om at ethvert tiltak må forankres i anerkjent vitenskapelig kunnskap. På denne måten er handlingsrommet til å føre en selvstendig norsk politikk blitt begrenset. Veggeland (2004: 279) påpeker at EØS- og WTO-avtalen har ”ført til en rettsliggjøring av matpolitikken, der Norge risikerer å bli ’dømt’ ” dersom man tar beslutninger som ikke oppfyller avtaleforpliktelsene. Dette betyr samtidig at man må ”forholde seg til et nytt sett normer som sier noe om hva som er god/dårlig og rett/gal matpolitikk” (ibid.). Dette har aktualisert en mulig målkonflikt mellom å opprettholde

eksisterende reguleringer for å sikre trygg mat og Norges økonomiske interesse i multilaterale handelsavtaler.

1.2. Problemstillinger

Utviklingstrekkene som er skissert opp antyder et mulig spenningsforhold mellom målsettingen om trygg mat, vitenskapelig usikkerhet og de internasjonale handelsregimene. Staten har et ansvar for å sørge for at maten er trygg, men vitenskapelig usikkerhet kan gjøre det vanskelig å fastslå hva som er trygt nok. Samtidig legger internasjonale avtaler begrensinger på hvilke reguleringer nasjonale myndigheter kan innføre og hvordan de må begrunnes. I tillegg vil hva som er akseptabel eller uakseptabel risiko kunne variere kulturelt (se for eksempel Jasanoff 1999). Det var denne spenningen som gjorde at jeg først fattet interesse for dette temaet. I utgangspunktet så jeg for meg en analyse av hvordan internasjonalisering påvirket fagkunnskapens rolle i nasjonale rereguleringsprosesser. Når jeg jobbet med å utvikle dette prosjektet leste jeg en del relevante stortingsdebatter. Jeg fattet da interesse for hvordan stortingsrepresentantene forsøkte å legitimere beslutningene som ble tatt. Jeg ble interessert i hvordan det politiske konseptet om at maten skal være trygg ble fylt med et konkret innhold, og da særlig hvordan dette ble gjort i situasjoner hvor det både er vitenskapelig usikkerhet og begrensninger på hvilke beslutninger som lar seg legitimere i forhold til EØS- og WTO-avtalen.

Tidligere studier av reguleringen av mattrygghet i Norge har sett på fremveksten av kontrollregimet (Elvbakken 1997), internasjonaliseringen og rereguleringen av feltet (Veggeland 2004) og forbrukernes tillitsforhold til staten (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003, Poppe og Kjærnes 2003, Terragni 2004; 2006). Flere studier beskriver 1990-tallet som en periode hvor matkontrollen i Europa undergår store endringer, mye som en konsekvens av kugalskapskrisen (Millstone og van Zwanenberg 2002, Poppe og Kjærnes 2003, Rykkja 2004; 2006, Vos 2000). En reorganiseringsprosess har også funnet sted i Norge. En ny matlov ble vedtatt i 2001 og etableringen av Mattilsynet i 2004 markerer en betydelig omlegging av den offentlige kontrollen (Elvbakken og Rykkja 2006).

Elvbakken og Rykkja (ibid.) påpeker at matfeltet i særlig grad 'åpnet' seg i 1996 med den offentlig utredningen NOU 1996:10. Utredningen foreslo en ny matlov og en reorganisering av den offentlige kontrollen med mat. Flere studier har de siste årene belyst ulike

utviklingstrekk ved det matfeltet i Norge i perioden fra 1996 og frem til i dag (Asdal 2005, Elvbakken og Rykkja 2006, Jacobsen, Almås og Johnsen 2003, Veggeland 2004). Disse studiene berører legitimiteten til den statlige reguleringen av mattrygghet, men ikke eksplisitt hvordan stortingsrepresentantene forholder seg til dette temaet. En norsk antologi med tittelen *Den politiserte maten* fra 2003 tar ikke en gang opp stortingsbehandlingen av de aktuelle sakene det siste tiåret, selv om de skriver at ”formålet er å lage en bred og oppdatert samfunnsvitenskapelig analyse av det norske matsystemet” (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003:7). Elvbakken og Rykkja (2006: note 1) påpeker imidlertid at man kan si noe om et reguleringsfelts karakter og utvikling ved å studere hvilke verdier som reguleres, hvordan dette endrer seg og er gjenstand for konflikt. Vekten på at de studerer et *reguleringsfelt* innebærer at de tar et institusjonelt perspektiv hvor det sentrale er å undersøke hvordan ulike aktører og interesser former dette feltet.

Jeg tar et annet perspektiv. Det overordnede målet for analysen er å undersøke argumentasjonen som blir brukt i stortingsdebattene for å identifisere de *legitime argumentene* i dette politiske saksfeltet. Analysen min er derfor ikke en institusjonell analyse av et reguleringsfelt. Dette er en politisk-moralsk og kunnskapssosiologisk undersøkelse av de legitime verdsettelsesformene som er knyttet til et politisk saksfelt. Denne vinklingen innebærer at det er det *moralske aspektet* ved statens ansvar for å sikre borgerne trygg nok mat jeg er interessert i å undersøke. Det er språket og argumentene rundt risikoreguleringen jeg retter oppmerksomheten mot. I en diskusjon knyttet til antologien *Den politiserte maten* som jeg nevnte over, tar Asdal (2005) opp spørsmålet om *hva slags politisering* det er som er snakk om. Hun gir deler av svaret selv:

Det handler om en politisering i form av at nye objekter, nye saker, ja nye subjekter, har trått fram i offentligheten. Disse nye sakene, i form av på den ene siden syke dyr, på den annen side nyetablerte forbindelser mellom mennesker og dyr, har bidratt til å forandre det politiske sakskartet (Asdal 2005: 94).

Asdals tar opp både internasjonalisering og vitenskapelig usikkerhet, men i analysen av 1990-tallets endringsprosesser ser hun hovedsaklig på de departementale endringsprosessene. Analysen min kan kobles mot spørsmålet om hva slags politisering som har funnet sted, men jeg fokuserer på hva som skjer med argumentasjonen i Stortinget. Mitt prosjekt gir således et annet perspektiv på en tidsperiode hvor matfeltet og mattrygghet har vært på den politiske dagsorden. Stortingsdebattene utgjør her et empirisk materiale som tidligere ikke har vært undersøkt, men som etter min mening er både sentralt og relevant for å forstå hva som er

karakteren til politiseringen av mattrygghet. Når det kommer til regulering av risiko ved mat spiller Stortinget en sentral rolle; både som lovgivende forsamling og som en arena for offentlig meningsutveksling om hvilke risikoer som er akseptable.

Inngangsporten til temaet er en studie av hvordan stortingsrepresentantene forsøker å løse opp i spenningene mellom målet om at maten skal være trygg, vitenskapelig usikkerhet og begrensningene handelsavtalene legger på nasjonale beslutninger. Jeg studerer hvordan målsetningen om trygg mat har blitt debattert i tre sakskomplekser²; Kugalskap (BSE)³, Genmodifiserte mat (GMO) og debattene om tilsetningsstoffer og barnemat (TS). Disse tre sakskompleksene inneholder stortingsdebatter hvor det er politiske diskusjon og uenighet om hvilken beslutning som bør fattes for å nå målet om trygg mat. De representerer eksempler på hvordan det politiske konseptet om mattrygghet omsettes til praksis i forhold til bestemte matobjekter.⁴ I debattene diskuterer stortingsrepresentantene både det begrensede norske handlingsrommet i forhold til de internasjonale handelsregimene for mat og må håndtere den vitenskapelige usikkerheten som er knyttet til disse spørsmålene. Debattene er kjennetegnet av uenighet om hvordan målsetningen om trygg mat skal oppfylles og eksplisitt argumentasjon om hvilke beslutninger som vil være i allmennhetens interesse.

Jeg utforsker denne uenigheten gjennom å analysere stortingsrepresentantenes argumentasjon og spør: (1) *Hvordan forsøker aktørene å rettferdiggjøre sitt standpunkt i de politiske sakene?* Det er altså *ikke* primært hvilken beslutning som fattes jeg vil undersøke, men *hvordan* aktørene forsøker å rettferdiggjøre standpunktet de tar i sakene. *Aktørene* er i denne sammenheng Stortingsrepresentantene og Statsrådene. De politiske partiene på Stortinget og Regjeringen er også aktører ved at de er med å definere hvilken beslutning man skal argumentere for i disse sakene. De *handlingene* jeg analyserer er avgrenset til disse aktørenes talehandlinger i stortingssalen og den stilling de tar til sakene slik det fremkommer i innstillinger og stortingsmeldinger. Det teoretiske utgangspunktet er her at argumentasjonen til aktørene og hvordan de språkliggjør kunnskap og risiko, samtidig er med å definere den

---

² Jeg bruker begrepet sakskompleks fordi hver sak inneholder en rekke debatter om ulike tema knyttet til "problemet" BSE, GMO og TS.

³ Forkortelsen BSE skyldes at kugalskap i fagterminologien kalles Bovine Spongiform Encephalopati.

⁴ Jeg bruker begrepet objekt eller matobjekt om den spesifikke matvaren som skal underkastes regulering. I våre saker er dette storfe eller storfekjøtt som kan inneholde BSE-smitte, de spesifikke tilsetningsstoffene/barnematen som kan innebære helsefare, og de genmodifiserte organismene eller matprodukter som inneholder næringsstoffer fra slike.

situasjonen eller virkeligheten de forholder seg til. Gjennom argumentasjon fremstiller aktørene virkeligheten på en bestemt måte og hvordan virkeligheten blir forsøkt definert vil påvirke hvilke beslutninger som lar seg legitimere. I dette perspektivet handler ikke debatten om mattrygghet om hvordan aktørene rasjonelt veier for og imot ulike handlingsalternativer, men om konkurrerende problemrepresentasjoner. Problemrepresentasjoner og løsningsforslag kan ikke forstås løsrevet fra hverandre og en studie av legitimeringsarbeidet må derfor også undersøke problemrepresentasjonene (Bacchi 2000:48, Stenvoll 2002:8).

Videre vil oppgaven belyse to andre dimensjoner ved den rettferdiggjørende argumentasjonen. For det første relaterer jeg den rettferdiggjørende argumentasjonen til EØS- og WTO-avtalen ved å spørre: (2) *Hvordan påvirker EØS- og WTO-avtalen karakteren til debattene?* Antagelsen er at disse avtalene kan ha betydning på språklig nivå i stortingsdebattene, de kan påvirke hva som er et godt argument og hvordan aktørene forholder seg til hverandre når de fremmer kritikk eller argumenterer for en beslutning. Siden den rettferdiggjørende argumentasjonen vil være basert på en bestemt problemrepresentasjon, eller et forsøk på å etablere en slik problemrepresentasjon, vil den vitenskapelige usikkerheten være relevant for å forstå hvordan det er mulig å fremme rettferdiggjørende argumentasjon i situasjoner med vitenskapelig usikkerhet. Jeg spør derfor: (3) *Hvordan klarer aktørene på tross av vitenskapelig usikkerhet å ta et standpunkt i enkeltsakene, hvordan tematiserer aktørene den vitenskapelige usikkerheten og hvordan påvirker denne usikkerheten den rettferdiggjørende argumentasjonen i debattene?*

De tre problemstillingene som er presentert definerer hva analysen skal belyse. Til sammen aktualiserer de imidlertid en tematikk hvor en rekke teoretiske perspektiver gjør seg relevant. Vi befinner oss i spenningsfeltet mellom analyser av realpolitikk og analyser av politikk som moral; mellom analyser av faktiske endringsprosesser i nasjonalstater som en konsekvens av internasjonaliseringsprosesser og mer politisk-filosofiske analyser av hvilke demokratiske konsekvenser internasjonaliseringsprosessene kan ha; mellom analyser av vitenskapeliggjøringen av politikken og vitenskapsteoretiske analyser av relasjonen mellom vitenskap og politikk. Rammene for oppgaven og empirien som ligger til grunn avgrensner imidlertid hvilke dimensjoner ved temaet som vil bli berørt. Jeg forholder meg således til denne spenningen ved at jeg analyserer dette temaet med utgangspunkt i den rettferdiggjørende argumentasjonen i tre stortingsdebatter. Dette gjør den første problemstillingen (1) til vår hovedproblemstilling, og problemstilling (2) og (3) til

underordnede problemstillinger. Dette gir rom for å utforske den rettferdiggjørende argumentasjonen i full dybde og siden jeg analyserer tre sakskomplekser gir dette også en mulighet til å undersøke hvordan variasjonen mellom argumentasjonen i sakene kan forstås. De tre sakskompleksene betraktes her som eksempler på parlamentariske beslutningsdebatter om mattrygghet og analysen av dem blir brukt til å bygge opp en modell som gir muligheten til å forstå variasjonen mellom debattene. Prosjektet har derfor også en fjerde ambisjon. Jeg ønsker (4) å *kartlegge repertoaret av legitim argumentasjon i parlamentariske beslutningsdebatter om mattrygghet*. Kartleggingen av argumentasjonsrepertoaret er tett knyttet til det teoretiske perspektivet jeg benytter for å analysere argumentasjonen i debattene. Jeg velger å fortolke de politiske aktørenes talehandlinger i lys av Boltanski og Thévenots teori om prinsippene for rettferdiggjøring i en offentlig debatt (Boltanski og Thévenot 1999; 2000; 2006). De hevder å ha identifisert et sett grunnleggende prinsipper for rettferdiggjøring. Disse prinsippene manifesterer seg som ulike verdsettingsprinsipper – verdiordener. Det er således *hvordan* aktørene klarer å mobilisere disse verdiordenene jeg sikter til, når jeg skriver ”rettferdiggjøre” i den første problemstillingen.

Prosjektet jeg skal gjennomføre innebærer at jeg betrakter det aktørene sier som et forsøk på å legitimere den posisjonen de inntar i debattene. Det problemstillingene retter oppmerksomhet mot er således bare en liten del av det disse aktørene gjør eller kan være interessert i å oppnå. Dette er en betydelig innsnevring av hvilke aspekter ved disse sakskompleksene som vil bli belyst. Det er mulig å fortolke posisjonene partiene inntar i sakene i lys av andre forhold enn en reell bekymring for mattryggheten eller reell overbevisning om at den er sikret. Vi skal for eksempel se at særlig partienes standpunkt i spørsmålet om norsk EU-medlemskap samsvarer med den posisjonen de tar i disse debattene. Prosjektet mitt er imidlertid ikke å fortolke *hvorfor* stortingsrepresentantene eller partiene inntar bestemte posisjoner i debattene, men *hvordan* de forsøker å rettferdiggjøre disse posisjonene. Gjennom en analyse av hvordan de forsøker å legitimere posisjonen kartlegges også rommet for legitim argumentasjon i dette saksfeltet. Disse avgrensingene er forankret i det teoretisk perspektivet. Et sentralt utgangspunkt for Boltanski og Thévenot er å etablere en moralsk og politisk sosiologi. Meningen som tillegges disse to begrepene er imidlertid litt uvant. Målsettingen er å utvikle en sosiologi om *hvordan* aktører verdsetter personer og ting. Thévenot (2000: 55) forklarer at de “wanted to account for the way actors place value on people and things in ways that appear to be more legitimate than others, without reducing these evaluations to other factors”. Som vi skal se i kapittel 3 er målet om å utvikle en slik politisk og moralsk sosiologi dypt forankret i

det teoretiske perspektivet. Jeg anvender derfor både teorien som et analyseredskap og jeg velger å slutte meg til dette sosiologiske prosjektet. Konsekvensen er at jeg velger å legge vekk den hermeneutiske mistanken, til fordel for en undersøkelse av den kompetansen aktørene har for å produsere legitimerende argumentasjon. Dette kan sies å være en betydelig avgrensing av hvilke dimensjoner ved disse sakene jeg analyserer, men avgrensingen er forankret i prosjektets problemstillinger og det teoretiske utgangspunktet. Det betyr at jeg i mindre grad trekker inn en del aspekter ved disse sakene som også kunne vært interessant å belyse. Samtidig er denne måten å lese stortingsdebattene på viktig for at prosjektet skulle være gjennomførbart. Analyseprosessen har imidlertid ledet til at jeg argumenterer for noen mindre revisjoner av det teoretiske perspektivet som muliggjør en kartlegging av argumentasjonsrepertoaret i debattene.

1.3. Metode og empiri

Analysen er basert på en kvalitativ dokumentanalyse av publiserte referater fra Stortingsdebatter om mattrygghet. Disse dokumentene kan klassifiseres som en offentlig og institusjonell kilde (Scott 1990: 14, Ottar Dahl referert i Stenvoll 2002: 21). Referatene er offentlig tilgjengelig og gjengir det stortingsrepresentantene har sagt fra Stortingets talerstol. Stortingsdebatter har formen til en debatt mellom de som er i salen, med innlegg og motinnlegg. Samtidig er de rettet mot offentligheten, ved at innleggene er ment å begrunne og rettferdiggjøre egne standpunkter. Stortinget kan således beskrives som en offentlig arena med sterk begrunnelsestvang (Stenvoll 2002: 20-21). Dette er viktig fordi det gjør det empiriske materialet egnet til å belyse problemstillingene med de teoretiske verktøyene som legges frem i kapittel 3.

Begrunnelsen for at jeg har valgt å analysere problemstillingene utelukkende på bakgrunn av stortingsdebatter er både praktisk og teoretisk. Som det vil fremgå av teorifremstillingen i kapittel 3, så krever det teoretiske perspektivet at jeg analyserer argumentasjonen relativt detaljert. Å begrense det totale sidetallet til dokumentene som inngår i materialet har derfor vært viktig. Det hadde vært interessant å supplere datamaterialet med intervjuer av sentrale politikere, faglige rådgivere eller byråkrater. Departementenes arkiver ville sannsynligvis også gjort det mulig å gå dypere inn på hva som skjer internt i forvaltningen, i regjeringen og relasjonen til EU og WTO. I forhold til de problemstillingene jeg har formulert ville et slikt materiale vært kompletterende men det er ikke essensielt for å kunne gjennomføre analysen.

Et annet forhold er at innsamlingen og analysen av et slikt materiale etter min vurdering ville ligget utenfor rammene for en hovedfagsoppgave. Jeg vurderte flere ganger i løpet av innsamlings og analyseprosessen å foreta en serie intervjuer med sentrale politiske og vitenskapelige aktører. Dette ville gjort det mulig å bedre belyse relasjonen mellom stortingsdebattene og de faglige rådene. Det kunne også ha bidratt til å styrke min tolkning av dokumentene og gitt større nærhet til det empiriske materialet jeg har studert. Når jeg likevel valgte å ikke gjennomføre dette så er det utelukkende av hensyn til arbeidsomfang og tidsbruk.

Ved å kun analysere stortingsdebatter har jeg samtidig gitt rom for å studere flere sakskomplekser. De tre sakskompleksene inneholder debatter om mattrygghet i Stortinget i perioden 1996 til 2003. Samtidig er hvert sakskompleks unikt, blant annet i forhold til de to undertemaene vitenskapelig usikkerhet og forbindelsen til de internasjonale handelsregimene. En sammenligning av argumentasjonen mellom sakene åpner dermed opp for å drøfte hvilken betydning vitenskapelig usikkerhet og de internasjonale handelsregimene har for argumentasjonen. Samtidig ligger det en annen styrke i å ha med tre sakskomplekser om mattrygghet. Det gir et bredere empirisk grunnlag for å trekke konklusjoner i forhold til hva som generelt kjennetegner politisk argumentasjon om mattrygghet. Dermed kan det bli mulig å identifisere fellestrekk ved argumentasjonen som ikke kan relateres til unike trekk ved hvert sakskompleks, fellestrekk som gjenspeiler det argumentasjonsrepertoaret som kan knyttes til stortingsdebatter om mattrygghet.

Det teoretiske perspektivet har påvirket valget av *hvilke* debatter som inngår i studien. Valget av de tre sakskompleksene er knyttet til ideen om at uenighet, det Boltanski og Thévenot (1999) kaller 'kritiske øyeblikk', kan fungere som en inngangsport for å studere de problemstillingene som er skissert. Jeg har derfor lagt vekt på å få med debatter hvor det har vært uenighet mellom de politiske partiene og debatter som inneholder eksplisitt argumentasjon og motargumentasjon om hvilket verdsettingsprinsipp som bør anvendes. Nedenfor redegjør jeg mer detaljert for de avgrensingene som jeg har gjort og for hvordan jeg har samlet inn det empiriske materialet. Fordi fremgangsmåten og analyseprosessen er tett knyttet til det teoretiske perspektivet, beskrives dette først på slutten av teoriframstillingen i kapittel 3.

1.3.1. Avgrensning av det empiriske materialet

Hovedmaterialet for analysen er utskrifter av stenograferte debatter i Stortinget samt en komitéhøring (Appendiks A).⁵ Innenfor det temaet som jeg har vært interessert i å belyse er materialet avgrenset til 8 år, fra 1. januar 1996 til 31. desember 2003. Starttidspunktet er valgt ut i fra en antagelse om at spørsmål om mattrygghet ble politisert på en ny måte etter at kugalskapsaken utviklet seg for fullt våren 1996, fordi NOU 1996:10 forslo en rekke endringer i reguleringen av matkontrollen og fordi handlingsmulighetene til Norge var endret etter at EØS-avtalen ble gjort gjeldende i 1994 og WTO-avtalen i 1995. Slutt-tidspunktet reflekterer først og fremst oppstarten av analysearbeidet. Selv om det hadde vært interessant å ta med debatter fra en lengre tidsperiode ville dette krevd en betydelig mer arbeidskrevende innsamling og analyse av materialet. En faktor som ytterligere ville økt arbeidsmengden er at debatter før høstsesjonen 1996 ikke er tilgjengelig i digitalisert form. Dette gjør det betydelig mer arbeidskrevende å identifisere alle aktuelle dokumenter.

Innholdsmessig har ønsket vært å få med saker hvor det har vært politisk uenighet og debatt om mattrygghet. For å avgrense datamaterialets omfang ble det imidlertid nødvendig å avgrense hvilke saker jeg skulle ta med. Materialet omfatter derfor debatter om tre sakskomplekser – kugalskap (BSE), genmodifisert mat (GMO) og debattene om tilsetningsstoffer og barnemat (TS). Disse tre sakene er valgt ut fordi de også gjør koblingen mot internasjonale handelsregimer og vitenskapelig usikkerhet relevant. I appendiks A er alle dokumentene som utgjør forarbeidet til stortingsbehandlingen tatt med, slik at det er mulig å få en oversikt over sakens dokumenter. Komitéinnstillingene, stortingsmeldingene, stortingsproposisjoner og andre dokumenter knyttet til saken, er gjennomlest og gir et grunnlag for analysen. *Det er imidlertid kun stortingsdebattene som jeg har analysert.* Debatter fra Lagtinget og Odelstinget er ikke tatt med da det viste seg at de inneholdt svært få relevante debatter om sakskompleksene jeg har valgt ut.

I appendiks A er det også en tilleggskategori med stortingsdebatter hvor flere av disse sakskompleksene blir tatt opp i den samme debatten. I denne tilleggskategorien finnes typisk debatter som handler om hvordan WTO og EØS-avtalen berører mattrygghetsspørsmål, hvilke konsekvenser endringer av grensevernet får for mattrygghetsspørsmål og lignende. I enkelte

---

⁵ De stenograferte referatene utgjør Stortingstidende som inngår i publikasjonsserien Stortingsforhandlinger sammen med alle referatene fra odelsting, lagting, proposisjoner, meldinger, dokumenter og innstillinger fra stortingskomiteene.

av disse debattene diskuteres kun GMO, BSE og TS i mindre grad. Noen ganger er bare en av disse sakene brukt som et eksempel i debatten. Disse diskusjonene har imidlertid en prinsipiell karakter og bidrar tidvis til å utdype de argumentene som aktørene fremmer i enkeltsakene. Jeg fant derfor at det var fruktbart å inkludere denne typen debatter i hovedmaterialet. Her har jeg imidlertid avgrenset analysen til de delene av stortingsdebattene som omhandler mattrygghet. Etter en vurdering har jeg valgt å også ta med relevante grunngitte skriftlige og muntlige spørsmål selv om det her ikke er rom for debatt utover representantenes spørsmål og statsrådets svar. Disse utgjør en relativt liten del av kildematerialet, men ofte fører disse korte meningsutvekslingene til det kommer tydelig frem hva aktørene anser som viktig (verdifulle). Interpellasjoner er også tatt med siden disse som regel fører til debatt.⁶ I tillegg er det gjennomført en åpen komitéhøring som er svært relevant. Dette gjelder behandlingen av diverse tilsetningsstoffer (Innst.S.nr.3 (2002-2003)). Her er referat fra høringen samt en omfattende brevutveksling mellom departement og komité tilgjengelig som et vedlegg til komiteens innstilling. Denne innstillingen inngår også i hovedmaterialet. Med disse avgrensningene er det empiriske hovedmaterialet – de stenograferte referatene fra stortingsdebattene og en komitéhøring - på omtrent 700 sider.⁷

I tillegg til dokumentene som er direkte knyttet til de stortingsdebattene som jeg analyserer, så er en rekke offentlig tilgjengelig dokumenter benyttet som bakgrunnsmateriale. For oversiktens skyld har jeg samlet disse i appendiks B, men de som det refereres til i teksten er også tatt med i litteraturlisten. I dette appendikset finnes tre typer dokumenter; vitenskapelige risikovurderinger og fagrapporter, en del relevante dokumenter fra EU, samt referater fra EØS-utvalget. Disse dokumentene er ikke analysert, men er gjennomlest og er med på å danne en nødvendig fortolkningsbakgrunn for analysen. Dette materialet er også benyttet for deler av innledningene i analysekapitlene, samt for deler av kapittel 2. Referatene fra EØS-

---

⁶ Stortingsrepresentantene har mulighet til å stille spørsmål til regjeringsmedlemmene på tre måter. I Stortingets spørretime må regjeringsmedlemmer svare på spørsmål de ikke har fått på forhånd. Representantene kan også stille et skriftlig spørsmål som regjeringen må besvare inne 6 dager. Disse er for øvrig ikke referert i Stortingstidende men inngår som såkalt dokument 15 i bind 5 av Stortingsforhandlingene. Den siste typen spørsmål, interpellasjoner, leveres også skriftlig på forhånd, men disse besvares muntlig av statsrådene i Stortinget og danner grunnlag for en videre debatt i Stortinget. Utfyllende informasjon om de ulike ordningene finnes på Stortingets nettsider. (<http://www.stortinget.no/sporsmaal/sporsmaal.html>)

⁷ Det må imidlertid sies at dette sidetallet referer til det totale omfanget av de stortingsdebattene hvor disse sakene har kommet opp. Ofte er imidlertid den saken jeg analyserer bare diskutert i en liten del av debatten, i noen få replikkvekslinger eller lignende. Det empiriske materialet er derfor reelt sett mindre enn 700 sider. Jeg vil anslå at rundt 400 sider er direkte knyttet til de tre sakskompleksene.

utvalget er en særlig viktig del av bakgrunns materialet.⁸ En rekke forhold mellom Norge og EU/EØS som er relevant for de tre sakskompleksene blir belyst i disse referatene. Det viser seg at Statsrådene på disse møtene tydeligere enn i stortingsdebattene kommuniserer til de andre politiske partiene, hvilke politiske signaler som har kommet fra EU om f. eks mulige reaksjoner på norsk veto. Muligens skyldes dette at referatene først blir frigitt ett år etter at møtet er avholdt. Møtene har som hovedregel i liten grad form av en debatt og bærer mer preg av utveksling av informasjon og holdninger til sakene. Jeg har derfor valgt å inkludere dette i bakgrunns materialet og ikke i hovedmaterialet. Et tilleggsmoment for dette valget har vært at referatene fra EØS utvalget utgjør et relativt stort materiale.⁹

1.3.2. Innsamlingen av materialet

Innsamlingen av materialet startet først som en nysgjerrig gjennomlesning av stortingsdebattene om kugalskap og deretter andre debatter om mattrygghet. Etter hvert som de teoretiske sidene ved prosjektet fikk sin form gjennomførte jeg en mer systematisk innsamling¹⁰. Siden høstsesjonen 1996 er alt publisert materiale fra Stortinget tilgjengelig på Stortingets søkbare informasjonstjeneste på Internett.¹¹ I første steg brukte jeg søk i fulltekst¹² på sentrale emneord.¹³ En første gjennomlesning av de sakene jeg på denne måten fant frem til avdekket så en rekke referanser til andre aktuelle saker, som jeg så leste igjennom. I dette

---

⁸ EØS-utvalget er Stortingets organ for konsultasjoner med Regjeringen om EØS-spørsmål, i hovedsak direkte saker som skal opp i EØS-komiteen i Brussel. Utvalget består av utenrikskomiteen og medlemmene i Stortingets EFTA/EØS-delegasjon. Medlemmene i utvalget gir Regjeringen råd om hvilket standpunkt den bør innta (http://www.stortinget.no/saker/referater/eos_utvalget.html pr. 26.06.2006). Se for øvrig diskusjon i Nordby og Veggeland (1999: 93-96).

⁹ I løpet av tidsperioden er det avholdt 62 møter i utvalget, på 29 av disse møtene diskuteres en eller flere av de sakene som jeg analyserer. Ofte blir bare en relevant sak nevnt så vidt, for eksempel for å stadfeste at lite har skjedd med saken siden forrige møte. Se en samlet oversikt i appendiks B. Jeg har for øvrig ikke lest alle referatene, men har brukt en søkefunksjon i programmet Adobe Acrobat Reader for å identifisere referater hvor aktuelle saker blir nevnt. Se note 13 for søkeordene som er brukt.

¹⁰ Fremgangsmåten er inspirert av Stenvoll (2002: 23-24).

¹¹ Jeg har derfor brukt hovedregisteret for å identifisere aktuelle debatter fra vårsesjonen 1996. Hovedregistrene for en sesjon utgis som bind 9 i Stortingsforhandlingene.

¹² Søkefunksjonene på nettstedet www.stortinget.no ble lagt om i november 2006. Den gamle funksjonen for fulltekst søk i alle stortingsreferater er nå erstattet med en ny funksjon som gjør det mulig å søke i alle publikasjoner fra Stortinget og Regjering (Pressemeldinger, NOU'er, Stortingsmeldinger innstillinger og lignende). Jeg har gjennomført søk med de mest sentrale emneordene i den nye søkefunksjonen (<http://epos.stortinget.no/MaSearch.aspx?new=j>) i løpet av november 2006. Dette medførte ikke at jeg fant noe nye relevante dokumenter. Søk i spørsmål gjøres i en egen søkemotor – denne er tilgjengelig på: <http://epos.stortinget.no/SokSpm.aspx>

¹³ Emneordene jeg har brukt for å søke etter relevante dokumenter er: azo*, barnemat*, bovine*, BSE, diversedirektiv*, folkehelse, genetisk*, genmat*, genmanipulert*, genmod*, GMO, kugalskap, matkontroll*, matkrise*, matmerking, matsikkerhet*, matsminke*, mattrygghet*, moratorium, nitrat, nitritt, søtstoff*, tilsetnings*. For en del av emneordene har jeg som vist brukt trunkerte søk (*) slik at også varianter og former av ordet er blitt oppdaget.

arbeidet brukte jeg to offisielle søketjenester som er tilgjengelig: ESOP¹⁴ og direkte søk i saksdokumenter.¹⁵ Gjennom denne oppnøstingen ble det også avdekket en rekke dokumenter som er viktig som bakgrunnsmateriale. Andre deler av bakgrunnsmateriale, særlig det som angår WTO- og EØS-avtalene, ble avdekket ved å lese relevant faglitteratur. Denne trådvide letingen etter relevante debatter fortsatte til jeg til slutt ikke klarte å finne flere saker. I forhold til de avgrensninger som er skissert mener jeg derfor å kunne betrakte hovedmateriale som komplett.

1.4. Kapittelstruktur

I **kapittel to** diskuterer jeg relevante egenskaper ved de internasjonale handelsregimene. Kapittelet tar opp tre hovedtema. For det første beskrives WTO og EU og Norges forhold til disse organisasjonene. For det andre beskrives de delene av WTO- og EØS-avtalene som er sentrale for det temaet jeg studerer. For det tredje undersøker jeg hvilke rettslige bindinger som ligger i avtalene og hvilke potensielle sanksjoner organisasjonene kan bruke. I de sakene jeg har analysert viser det seg at EØS-avtalen blir viktigst i forhold til stortingsrepresentantenes argumentasjon, denne avtalen blir derfor vektlagt. Gjennomgangen er ikke ment som noen komplett historisk eller institusjonell oversikt, formålet er å gi en helt nødvendig fortolkningsbakgrunn for argumentasjonen i de politiske debattene. Dette blir nødvendig fordi svært mange av argumentene i debattene er knyttet til bestemmelser i disse avtalene. Videre er kjennskap til en del av bestemmelsene i disse avtalene viktig for å forstå flere av mine analytiske argumentasjonsrekker. I **kapittel tre** drøftes det teoretiske rammeverket for analysen. Her presenterer jeg Boltanski og Thévenots (1999, 2000, 2006) teori om rettferdiggjøring. Jeg vektlegger å forklare hva slags sosiologisk prosjekt dette er og de sentrale analytiske begrepene i teorien. Deretter diskuterer jeg hvordan det teoretiske perspektivet kan kobles mot det empiriske materialet jeg bygger på. Til slutt i kapitlet gjør jeg rede for hvordan analysen av det empiriske materialet er gjennomført. Denne redegjørelsen er plassert på slutten av dette kapitlet fordi analyseprosessen og fremgangsmåten er tett knyttet til det teoretiske perspektivet.

I **kapittel fire, fem og seks** presenteres en første analyse av de tre sakskompleksene. Disse kapitlene har en felles struktur. De starter med en kort deskriptiv del hvor kjennetegn ved den

---

¹⁴ http://esop.no/infobaser/esop/esopsok_avansert.shtml (15.november 2006). Se også note 12.

¹⁵ <http://epos.stortinget.no/SokSak.aspx> (09.oktober 2005). Se også note 12.

enkelte sak i forhold til internasjonale matregimer, vitenskapelig usikkerhet og stortingsbehandling skisseres. Der hvor det har vist seg viktig for analysen går jeg også relativt detaljert inn og diskuterer aspekter ved den vitenskapelige kunnskapen om disse fenomenene. Videre analyseres argumentasjonen i debattene med de teoretiske verktøyene som blir presentert i kapittel 3 og tema som utpeker seg som særskilt relevante for problemstillingene drøftes kort. I disse kapitlene viser jeg hvordan aktørene forsøker å rettferdiggjøre standpunktet de har tatt. Jeg diskuterer også i noen grad hvordan de internasjonale handelsregimene og den vitenskapelige usikkerheten påvirker argumentasjonen. Disse kapitlene har imidlertid ikke dyptgående drøfting av alle problemstillingene. Dette henger sammen med at det er nødvendig å sammenligne de tre sakskompleksene for å kunne drøfte alle problemstillingene i full dybde. Den analysen som bygger på en slik sammenligning er derfor behandlet i de tre siste analysekapitlene.

I **kapittel syv** presenteres en modell av rettferdiggjøringen i debattene. Modellen er et forsøk på å gi en samlet forståelse av argumentasjonen i de tre sakskompleksene som er analysert i kapittel 4, 5 og 6. Dette er en modell av *argumentasjonsrepertoaret* som aktørene viser frem i det empiriske materialet. Utviklingen av modellen bygger også på en presisering og revisjon av hvordan det teoretisk perspektivet kan anvendes på stortingsdebatter. Jeg drøfter således både det teoretiske og empiriske grunnlaget for modellen før den anvendes i en analyse av debattene. I denne analysen relaterer jeg systematisk de ulike aktørenes argumentasjon i debattene til hvordan de oppfatter situasjonen. Jeg ser videre på relasjonen mellom aktørenes posisjoner i debatten og hvordan relasjonen mellom aktørenes posisjoner påvirker debattene. Dette er en analyse av den første problemstillingen, den belyser hvordan aktørene forsøker å rettferdiggjøre sitt standpunkt i disse sakene. Modellen vektlegger i liten grad hvordan vitenskapelig usikkerhet og de internasjonale handelsregimer utgjør en kontekst for debattene. I **kapittel åtte** diskuteres derfor hvordan kunnskapsmangel og vitenskapelig usikkerhet kan forstås i tilknytning til det teoretiske perspektivet, hvordan aktørene på tross av vitenskapelig usikkerhet klarer å ta et standpunkt i enkeltsakene og hvordan usikkerheten påvirker argumentasjonen i debattene. I **kapittel ni** tar jeg opp mer kritiske perspektiver på aktørenes argumentasjon. Jeg ser her på hvordan EØS- og WTO-avtalen får betydning for innholdet i - og karakteren til debattene og jeg diskuterer hvorvidt den argumentasjonen som fremmes i disse sakene tilfredsstillende kriteriene vi senere skal definere for legitimerende argumentasjon. I slutten av hvert kapittel oppsummerer jeg de sentrale momentene som er fremkommet. I **kapittel 10** oppsummerer jeg oppgaven som helhet og konkluderer i forhold til

problemstillingene. Her diskuterer jeg også de teoretiske implikasjonene av den empiriske undersøkelsen som er gjort og skisserer noen mulige prosjekter som jeg mener denne oppgaven åpner opp for.

Relasjonen mellom **kapittel 4, 5, 6 og 7, 8, 9** gjenspeiler analyseprosessen. Mange av slutningene som trekkes i de siste tre kapitlene er muliggjort fordi jeg først har gjennomført en analyse av hvert sakskompleks og deretter sammenlignet sakskompleksene. Kapittelstrukturen, med ett analysekapittel for hver sak og deretter tre analysekapitler som bygger på en sammenligning av sakene, gjenspeiler således forskningsprosessen. Fordelen med denne strukturen er at den synliggjør det empiriske fundamentet for de siste tre kapitlene. Dette er både i det teoretiske perspektivets ånd og særlig viktig for den modellen jeg presenterer i kapittel 7.

2. INTERNASJONALE HANDELSREGIMER

2.1. Innledning

I dette kapitlet drøfter jeg sentrale aspekter ved de internasjonale handelsregimene for mat og Norges relasjon til disse handelsregimene.¹⁶ Jeg avgrensar gjennomgangen til prinsipper og regelverk i WTO- og EØS-avtalen¹⁷ som er sentrale i sammenheng med mattrygghetsspørsmål. Tidligere studier har vist hvordan disse avtalene kan beskrives som en internasjonalisering av beslutningsmyndighet (Arnesen og Graver 2001, 2001:90, Ulfstein 2001, Veggeland 2004). EØS avtalen har også vært beskrevet som lite demokratisk fordi den har redusert stortingets mulighet for å påvirke lovgivningen på de områdene som avtalen omfatter (Nordby og Veggeland 1999). Denne oppgaven berører dette temaet, men med en litt annen innfallsvinkel. Jeg ønsker å belyse hvordan spørsmålet om mattrygghet i de tre konkrete sakene blir rettferdiggjort av aktørene. Spørsmålet om endret handlingsfrihet vil derfor i analysen først og fremst kunne komme til uttrykk gjennom hvordan aktørene argumenterer og hvilke beslutninger som lar seg rettferdiggjøre.

2.2. Historisk bakgrunn og Norges posisjon

I internasjonal målestokk har Norge en relativt liten og åpen økonomi hvor råvareeksport er viktig. Verdien av norsk eksport er omtrent 40 % av bruttonasjonalprodukt (BNP). De viktigste bidragene kommer i dag fra relativt lite foredlede olje og fiskeprodukter samt fra energiintensiv metallindustri (Thonstad 2001: 163). Også i et lengre historisk perspektiv tilbake til slutten av 1800 tallet har utenrikshandel vært viktig for Norge (Elvbakken 1997, Thonstad 2001).¹⁸ Historisk har derfor etableringen av et regelstyrt multilateralt handelssystem vært viktig for Norge (Langhelle 2005b:163, Veggeland 2004: 276).

---

¹⁶ Et internasjonalt matregime kan vi definere som de ”normer, prinsipper, regler og beslutningsprosedyrer som gjennom internasjonale avtaler legger føringer på produksjonen av og handelen med mat (Veggeland og Borgen 2001:14).

¹⁷ WTO: World Trade Organisation. På norsk: Verdens Handelsorganisasjon. EØS: Europeisk økonomisk samarbeidsområde.

¹⁸ Henrik Ibsen dikt om Terje Vigen er et historisk dokument i så måte. Elvbakken (1997: kapittel 3-4) gir forøvrig et betydelig lengre historisk perspektiv og beskriver hovedlinjene i den offentlige kontrollen av mat. Hun beskriver hvordan matkontrollen har vekslet mellom proteksjonisme og frihandel alt etter de rådende politiske og økonomiske forholdene.

Norge var da også et av landene som var med på etableringen av GATT-avtalen i 1947 og av EFTA i 1960.¹⁹ I utgangspunktet var handel med matvarer i liten grad omfattet av disse handelsavtalene. Dette kan forstås i lys av at det i de første årene etter 2.verdenskrig var knapphet på mat i mange deler av verden, også i Europa. Et sentralt matpolitisk tema var derfor å sikre tilstrekkelig med mat til befolkningen og en høy selvforsyningsgrad ble ansett for å være en viktig målsetning. Beskyttelse av nasjonal matproduksjon var derfor viktigere enn å tilrettelegge for økt internasjonal matvarehandel (Hveem 1996, Veggeland 2001). De siste 30 - 40 årene har selvforsyning og de kvantitative sidene ved matpolitikk gradvis blitt mindre vektlagt. Dette skyldes blant annet økt matproduksjon, bedre transportmuligheter og lavere spenningsnivå i internasjonal politikk (Veggeland 2001). I tillegg har mønstrene for både produksjon og konsum av mat endret seg slik at produsenter og konsumenter er blitt mer avhengige av internasjonal handel med mat. Konsekvensen har vært en økning i den internasjonale matvarehandelen på rundt 800 % i tidsrommet fra 1945 til 1995 (Kastner og Pawsey 2002)

Når det gjelder internasjonal handel med mat er Norges interesser kjennetegnet ved motsetningen mellom landbruksnæringen og fiskerinæringen. Den norske eksporten av fisk og fiskeprodukter er betydelig og det å sikre markedsadgang internasjonalt er viktig for næringen.²⁰ Omfanget av fiskeeksporten gjør Norge til en nettoeksportør av mat. Mens fiskerinæringen har vist seg svært konkurransedyktig, er situasjonen motsatt for det norske landbruket. Denne næringen er i liten grad konkurransedyktig, hovedsaklig på grunn av ugunstige klimatiske forhold og små produksjonsenheter. Når det gjelder internasjonal handel og relasjonen til handelsregimer for mat er det derfor vanlig å betegne Norges interesser på landbrukssiden som defensive, mens de er offensive på fiskerisiden (Langhelle 2001; 2005a; 2005b, Thonstad 2001).

---

¹⁹ GATT: General Agreement on Trade and Tariffs. På norsk: Generalavtalen om tolltariffer og handel
EFTA: European Free Trade Association. I 1960 var Østerrike, Danmark, Norge, Portugal, Sverige, Sveits og Storbritannia medlemmer. Finland ble medlem i 1961, Island i 1970 og Liechtenstein i 1991. Etter hvert har de fleste landene sluttet seg til EU. EFTA består i dag av Sveits, Norge, Island og Liechtenstein. Sveits sa nei til å delta i EØS samarbeidet i 1992 slik at det kun er 3 EFTA land som deltar i EØS. <http://secretariat.efta.int/Web/EFTAAtAGlance/history/> (07.november 2005)

²⁰ I 1998 var verdien av eksporten i fiskerinæringen nærmere 24,6 milliarder kroner, tilsvarende 7 % av norsk eksport. Tar man bort olje og skipsfartssektoren utgjorde fiskeeksporten 14,7 % i 1997 (Thonstad 2001: 172). I 2001 var verdien av denne eksporten økt til 30 milliarder. Tilsvarende var verdien av matvareeksporten fra landbrukssektoren i 2000 litt over 1 milliard kroner (<http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-316.html> 07.november 2005). Den andelen av maten som nordmenn spiser som er produsert i Norge har imidlertid holdt seg noenlunde konstant på rundt 50 prosent fra 1970 tallet og frem til i dag (Nærstad og Randen 2004: 251).

Det synes å være relativ bred enighet i fagmiljøene og i det politiske miljøet om at økt internasjonal matvarehandel innebærer en økt sjanse for spredning av sykdommer som kan ramme mennesker, dyr og planter (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003, Moy 1999, Veggeland 2001). Sammen med en rekke matvareskandaler (kugalskap, salmonella, hormoner, tilsetningsstoffer) og utvikling av ny teknologi i matvareproduksjon (genmodifisering og funksjonell mat) har dette satt de kvalitative aspektene ved mat på den politiske dagsorden (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003, Rykkja 2004).

2.3. WTO og EØS – rammer for frihandel og trygg mat

Den økte matvarehandelen gjenspeiles i at det på midten av 90-tallet ble etablert et internasjonalt regelverk på området. I Uruguay forhandlingsrunden i GATT (1986 - 1993) var felles internasjonale standarder og regler som kunne legge til rette for internasjonal matvarehandel et sentralt forhandlingstema. Et viktig aspekt ved forhandlingene var også behovet for et harmonisert regelverk for matkvalitet og mattrygghet. Forhandlingsrunden endte med at GATT-avtalen ble endret og utvidet. Resultatet var blant annet at GATT ble innlemmet som en av avtalene i en ny organisasjon – WTO. I WTO-avtalen som trådte i kraft 1.januar 1995 ble matvarer underlagt de grunnleggende prinsipper for å oppnå en fri og ikke-diskriminerende handel.²¹

For Norge sin del innebar den nye WTO-avtalen om landbruksprodukter tilsynelatende relativt små endringer. Den mest konkrete umiddelbare endringen var at Norge måtte skifte fra et kvantitativt til et tollbasert importvern.²² Foreløpig har imidlertid de praktiske

---

²¹ Prinsippene diskuteres blant annet av (Hveem 1996). Definisjonene her er en omformulert versjon av fremstillingen på Utenriksdepartementets nettsider om WTO: *Prinsippet om bestevilkår* sier at de handelsbetingelser som gis ett medlemsland skal også tilstås alle andre medlemsland. *Prinsippet om nasjonal behandling* sier at de betingelser som gis importerte varer og tjenester etter at de har passert grensen, skal ikke være mindre gunstige enn hva som gis tilsvarende innenlandske varer og tjenester. *Prinsippet om bindende forpliktelser* sier at betingelsene som gis som en følge av forhandlinger er bindende, og bare kan endres i negativ retning for andre parter gjennom nye forhandlinger i WTO. <http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/handelspolitikk/wto/organisasjon/032121-120006/dok-bn.html> pr. 07.november 2005.

²² Avtalen medførte også endringer på to andre områder i landbrukspolitikken. Norge forpliktet seg til å redusere eksportstøtten og de nasjonale subsidiene. På begge områder har det vært snakk om en gradvis reduksjon som etter hvert har fått konsekvenser for blant annet osteeksport og ulike landbrukssubsidier (Langhelle 2001)

konsekvensene av dette vært relativt små, siden tollsatsene har kunnet settes relativt høyt (Langhelle 2001).²³

Gjennom EØS-avtalen har Norge siden 1994 vært knyttet til det indre marked i Den Europeiske Union (EU). Formålet med avtalen er å sikre et felles regelverk og like konkurransevilkår for EFTA-landene som ikke er medlemmer i EU. I den opprinnelige EØS-avtalen var det imidlertid gjort en rekke unntak på vareområder som er relevante i denne sammenheng.²⁴ Dette gjaldt blant annet EUs regler for såkalt veterinær grensekontroll. EU-land kunne derfor foreta kontroll av norsk fisk og fiskevarer og for så vidt norske landbruksprodukter, ved grensen til EU på samme måte som for øvrige tredjeland. I 1997 harmoniserte EU-landene denne grensekontrollen. Etter reforhandlinger ble det meste av EUs regelverk på disse områdene en del av avtalen fra 1999. Det var derfor Norge som tok initiativ til å innlemme den veterinære grensekontrollen i avtalen for å bedre vilkårene for norsk fiskeeksport (Veggeland og Borgen 2001: 37). Den reforhandlede EØS-avtalen trådte i kraft i 1999 og omfatter handel, produksjon og tilsyn med mat og gjelder således både for landbruks og fiskeriprodukter.²⁵ EUs regelverk på næringsmiddelområdet utgjør i dag vedlegg 2 til avtalen mens det veterinære regelverket dekkes av vedlegg 1. EUs direktiver om barnemat og tilsetningsstoffer, som er en del av denne studien, ble relevant for Norge som en konsekvens av denne reforhandlingen.

2.3.1. Rettslige bindinger

Norge har formelt sett beholdt sin suverenitet og kan fremdeles velge å fatte politiske beslutninger i strid med både WTO- og EØS-avtalen. Begge avtalene har imidlertid mekanismer som gjør at en slik politikk vil kunne få negative konsekvenser for norsk eksportnæring.²⁶ I forhold til EØS-avtalen er spørsmålet om i hvilken grad avtalen er juridisk

²³ I den såkalte Doha forhandlingsrunden som pågår nå er en reduksjon av tollsatsene på dagsorden. Dette kan i så fall på sikt føre til en betydelig økning i importen av landbruksprodukter og matvarer til Norge. I skrivende stund (januar 2007) er imidlertid forhandlingene stoppet opp.

²⁴ <http://odin.dep.no/europaportalen/norsk/eos/032141-130228/dok-bn.html> pr. 31.oktober 2005

²⁵ Avtalene omfattet blant annet *ikke* EUs felles landbruks og fiskeripolitikk.

²⁶ WTO-avtalen fra 1995 innførte en egen tvisteløsningsmekanisme i organisasjonen. Bakgrunnen for denne var blant annet at konfliktløsningsmekanismen i den tidligere GATT-avtalen fungerte dårlig, slik at medlemsland i praksis kunne bryte avtalen uten videre konsekvenser (Christoforou 2000, Hveem 1996). Tvisteløsningsmekanismen i WTO-avtalen fra 1995 er et forsøk på å gjøre avtalen mer juridisk bindende ved å innføre en voldgiftsnemnd. WTO-avtalen sier at det skal velges ut et eget panel på tre til fem personer som skal vurdere konflikten. Panelets medlemmer skal ikke være part i konflikten og skal ha god faglig innsikt i saken. Panelet kan også innhente uttalelser fra juridiske og vitenskapelige sakkyndige. Panelet skal vurdere hvilke av partene i en konflikt som bryter med WTO-avtalen, gi en uttalelse og komme med et forslag til en løsning på konflikten. (forts. på neste side)

bindende både knyttet til avtalens karakter og til hvordan den blir kontrollert. Lovgivingsprosessen i forhold til EØS-avtalen er først og fremst en refleks av utviklingen i EU (Arnesen og Graver 2001, Arnesen, Graver og Sverdrup 1997). Dette betyr at når EU endrer sitt regelverk på et området som dekkes av EØS-avtalen blir det nye regelverket fremmet som en rettsakt for EØS-komiteen. Her møtes tjenestemenn fra EU og representantene fra EFTA-landene og rettsakten vedtas. Rent formelt kan da det enkelte EFTA-land velge å ikke vedta rettsakten, det er dette som gjerne omtales som *vetoretten* i EØS avtalen. Dersom et EFTA-land ikke vil vedta loven trer en nærmere bestemt prosedyre, artikkel 102 i EØS-avtalen, i kraft. Denne gir EU rett til å oppheve berørte deler av EØS-avtalen som et mottiltak. Ved et norsk veto vil dermed mottiltak fra EU ikke bare berøre Norge, men alle de tre EFTA-landene.

EØS-avtalen gir altså formelt sett Norge en vetorett ved at man kan nekte å innføre nye regler. Så langt har ikke Norge brukt denne muligheten (Arnesen og Graver 2001). Som jeg kommer nærmere inn på i analysen handlet den norske debatten om de såkalte matsminkedirektivene om Norge burde nekte å vedta EUs regelverk for tilsetningsstoffer i mat. Det er imidlertid uavklart hvilke konsekvenser en anvendelse av vetoretten vil kunne få. I stortingsdebattene blir det blant annet hevdet at EU vil kunne vanskeliggjøre norsk fiskeeksport ved å innføre en straffetoll. En slik konflikt vil også kunne få politiske konsekvenser for forholdet mellom Norge og EU. Siden EØS-avtalen i dag kun omfatter tre land, hvor Norge er det største, er det også en mulighet at EU vil oppheve EØS-avtalen med EFTA landene.

I tillegg til at Norge kan nekte å innføre nye regler kan man også tenke seg at man forsinker innføringen av nye direktiver og i mindre grad følger opp lovverket. I praksis har imidlertid Norge i liten grad gjort dette. I EØS sammenheng er det EFTA Surveillance Authority (ESA) som har fått ansvaret for at avtalen mellom EFTA landene og EU følges opp. ESA har vært en relativt aktiv aktør i forhold til EFTA-landene og har i flere sammenhenger påpekt at Norge må endre lovverk eller praksis på områder som ikke er i samsvar med forpliktelsene som ligger i EØS-avtalen. Dersom Norge ikke retter seg etter anmodningen kan ESA sende saken

---

En innføring og oversikt over tvisteløsningsmekanismen finnes hos WTO http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/disp1_e.htm (pr.07.november 2005)

Tvisteløsningsmekanismen gir et medlemsland som mener at et annet medlemsland bryter reglene nedfelt i avtalen rett til å få avgjort saken innen WTO. Dersom klagen får medhold må det landet som bryter regelverket følge opp de løsningsforslag som er foreslått. Dersom dette ikke skjer kan de medlemsland som er rammet legitimt få innføre straffetiltak som blir vedtatt av WTOs voldgiftsorgan (Hveem 1996, St.prp.nr. 65 (1993-1994): 452-470, Veggeland 2004)

over til EFTA-domstolen. Det viktigste i denne sammenheng er å påpeke at avtalene innebærer en rettslig binding og de mulige politiske komplikasjonen avtalebrudd kan få for Norge.

2.3.2. Utvikling av regelverket

Både WTO- og EØS-avtalen er dynamiske avtaler. I WTO er det i praksis kontinuerlige forhandlinger selv om det kan gå flere år mellom hver gang større endringer vedtas. EØS-avtalen er dynamisk i den forstand at oppdatering av EUs regelverk og nye regler EU vedtar også gjelder for Norge på de områdene som EØS-avtalen spesifiserer (Arnesen og Graver 2001).

For matvarer er det i WTO-avtalen utviklet detaljerte standarder for felles krav til *matkvalitet* og *mattrygghet*. Fellesstandardene medlemslandene har blitt enige om å følge er dekket i to særavtaler: Avtalen om tekniske handelshindringer (TBT) og avtalen om veterinære og planteveterinære tiltak (SPS).²⁷ I denne sammenheng er det SPS-avtalen som er viktigst, den omhandler primært kravene til mattrygghet.²⁸ Ansvar for å utvikle og oppdatere standardene i SPS-avtalen ble imidlertid overlatt til Codex Alimentarius Commission (CAC). CAC er en komité utenfor WTO organisasjonen som opprinnelig ble oppnevnt av FN i 1963 og er organisert i en rekke underkomiteer som hovedsaklig består av fageksperter fra medlemslandene.²⁹ Land som er medlem i WTO kan selv velge om de ønsker å delta i CAC og formelt sett er det frivillig å iverksette de standardene som vedtas (Veggeland 2001: 18). Medlemmene i CAC er først og fremst utvalgt med basis i at de er fageksperter. CAC-standardene er først og fremst ment som minimumsstandarder og vedtak skjer som hovedregel ved konsensus i underkomiteer. Ved uenighet kan imidlertid beslutninger skje ved alminnelig flertall.

WTO-avtalen medførte at CAC ble tildelt en ny og helt sentral rolle i utviklingen av bindende internasjonale standarder. I tråd med SPS-avtalens artikkel 3, om harmonisering av standarder, skal tiltak for å gjøre matvarene trygge baseres på gjeldende internasjonale standarder. SPS-avtalen nevner CAC eksplisitt som det organ som skal definere slike

²⁷ TBT: Technical barriers to trade. SPS: Sanitary and phytosanitary measures

²⁸ TBT avtalen omhandler primært tekniske krav til innhold, merking, emballasje og lignende som skal sørge for at det ikke skapes unødvendige handelshindringer.

²⁹ CAC skulle opprinnelig håndtere matvarestandardiseringsprogrammet som WHO og FAO hadde satt i gang. CAC har i dag 175 medlemsland.

standarder. Derfor kan medlemsland i WTO bli anklaget for å bryte avtalen dersom de for eksempel nekter import av matvarer som oppfyller CAC-standardene. WTO avtalen fra 1995 medførte dermed at prosessen med å vedta standarder i CAC fikk økt politisk betydning siden medlemsland som var uenige i en standard likevel kunne sies å være forpliktet å følge standarden på grunn av SPS-avtalen (Veggeland og Borgen 2005).³⁰ CAC kan således defineres som en sentral kunnskapsleverandør for de internasjonale matvareregimene.

SPS-avtalen i WTO åpner opp for at medlemsland kan ha et høyere vernenivå enn i de internasjonalt gjeldene standardene. I artikkel 2 sies det imidlertid eksplisitt at slike tiltak ikke skal være tilfeldige, innføres for å beskytte egen matvareproduksjon eller på annen måte ha som *formål* å virke proteksjonistisk.³¹ For at et slikt tiltak skal være legitimt må formålet være å sikre at matvarene er trygge. I tillegg krever SPS-avtalens artikkel 5, om risikovurdering og fastsettelse av hensiktmessig vernenivå, at slike tiltak må begrunnes med at man på grunnlag av *vitenskapelig* kunnskap kan hevde at tiltaket er nødvendig for å oppnå 'tilstrekkelig' mattrygghet. Relevant vitenskapelig kunnskap er i SPS-avtalens artikkel 5.1 og 5.2 spesifisert til å være risikovurderinger (St.prp.nr. 65 (1993-1994)). Balansen mellom frihandel med mat og hensyn til mattrygghet bygger altså på at tiltak som virker proteksjonistisk eller som bryter med CAC-standardene må begrunnes vitenskapelig. De strenge kravene til vitenskapelighet må forstås i lys av at det har vært et vedvarende problem at medlemsland har benyttet smutthull i regelverket til å innføre ulike former for handelshindringer for å beskytte nasjonal økonomi og næringsinteresser (Kastner og Pawsey 2002, Rudloff 2005, Veggeland 2001).

EUs regelverk når det gjelder mattrygghet bygger på mange av de samme prinsippene som SPS-avtalen og EØS-avtalen henviser også flere steder direkte til SPS-avtalen. Når det gjelder relasjonen mellom WTO og EØS er den fundert på artikkel XXIV i SPS-avtalen hvor det eksplisitt vises til at det kan gis fordeler innenfor regionale frihandelsavtaler (Veggeland og Borgen 2001: 23). I denne sammenheng er det relevant at Norge etter reforhandlingen av EØS-avtalen 1999 er forpliktet til å følge en rekke av EUs regelverk for tekniske handelshindringer og sanitære og plantesanitære forhold. Dette regelverket er i en

---

³⁰ WTO landene kan ikke sies å være juridisk forpliktet til å følge CAC standardene. SPS-avtalen sier bare at reguleringer skal være "based on" CAC standarder. Det er derfor fremdeles noe uklart hvor forpliktet medlemslandene er og flere konflikter mellom medlemsland har vært knyttet til dette – blant annet Hormonsaken mellom EU og USA (Christoforou 2000, Veggeland og Borgen 2005).

³¹ Avslutningen på artikkel 2.3 sier at "Veterinære eller plantesanitære tiltak skal ikke anvendes på en måte som kan innebære en skjult restriksjon på internasjonal handel" (St.prp.nr. 65 (1993-1994): 76)

kontinuerlig utvikling hvor stadig nye direktiver og rettsakter vedtas. Det viktigste i denne sammenheng er de overordnede prinsippene som regulerer hensynet til mattrygghet siden disse utgjør viktige spilleregler for norsk politikk på området.

Hovedregelen i EØS-avtalen er at nasjonale tiltak skal være utformet slik at de ikke er diskriminerende, de skal i prinsippet være de samme for alle medlemsland og det skal ikke innføres kvantitative begrensinger på handelen (artikkel 11 og 12). Artikkel 13³² i avtalen åpner opp for at en rekke hensyn, herunder offentlig moral, orden og sikkerhet og menneskers liv og helse, kan legitimere forbud eller begrensinger på handelen. Slike begrensinger er også spesifisert i vedlegg 1 og i en rekke mer detaljerte bestemmelser for handelen med matvarer.

I stortingsdebattene om kugalskap skal vi se at hvilke beskyttelsestiltak som norske myndigheter skal iversette blir et sentralt tema. Flere politiske partier ønsket at man skulle innføre et omfattende importforbud for storfekjøtt og levende storfe fra Europeiske land som var rammet av sykdommen. Denne debatten kom til å handle mye om hvilke tiltak Norge legitimt kan innføre innenfor rammene av regelverket i EØS- og WTO-avtalen. Vi har allerede sett hvordan dette er et spørsmål som prinsipielt berøres av SPS-avtalen. I forhold til EØS-avtalen er det sentrale her forholdet mellom artikkel 11 og 13. Artikkel 11³³ slår fast at kvantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning er forbudt. Formuleringen ”tiltak med tilsvarende virkning” er blitt tolket relativt vidt av EU, slik at importforbud, særnorske produktkrav og beskyttelsestiltak faller innunder dette (Arnesen og Graver 2001, Ulfstein 2001). Artikkel 13 åpner som vi har sett opp for at det gjøres unntak for viktige nasjonale hensyn. Slike tiltak må imidlertid være proporsjonale i forhold til det problemet man står overfor og saklig begrunnet (Ulfstein 2001). Et sentralt aspekt i denne sammenheng er at sakligheten vil være knyttet opp mot den rådende vitenskapelige kunnskapen på området. Ulfstein (ibid.) påpeker at EU i prinsippet har akseptert at

---

³² Artikkel 13: “The provisions of Articles 11 and 12 shall not preclude prohibitions or restrictions on imports, exports or goods in transit justified on grounds of public morality, public policy or public security; the protection of health and life of humans, animals or plants; the protection of national treasures possessing artistic, historic or archaeological value; or the protection of industrial and commercial property. Such prohibitions or restrictions shall not, however, constitute a means of arbitrary discrimination or a disguised restriction on trade between the Contracting Parties.”

http://secretariat.efta.int/Web/EuropeanEconomicArea/EEAAgreement/EEAAgreement/#_Toc21163204
pr. 31.oktober 2005.

³³ Artikkel 11: “Quantitative restrictions on imports and all measures having equivalent effect shall be prohibited between the Contracting Parties.”

http://secretariat.efta.int/Web/EuropeanEconomicArea/EEAAgreement/EEAAgreement/#_Toc21163204
pr. 31.oktober 2005.

vitenskapelig usikkerhet og kunnskapsmangel kan være et argument i denne sammenheng, men det er usikkert hvordan en eventuell konflikt mellom Norge og EU vil bli behandlet.

2.4. Hvor stor handlefrihet har Norge?

Gjennomgangen så langt har vist at de internasjonale avtalene som regulerer risiko ved mat er knyttet til et frihandelsprosjekt hvor nedbygging av handelshindringer har vært målsettingen. Regelverket er utformet for å redusere mulighetene for å føre en proteksjonistisk politikk. Det har derfor vært sentralt å lage et system som er i stand til å skille mellom nødvendige sikkerhetstiltak (som importforbud) for å beskytte folkehelsen og sikkerhetstiltak som innføres for å beskytte egen industri eller landbruk. Når det gjelder Norges påvirkningsmuligheter så er de i høy grad knyttet til forhandlinger på politisk nivå, for eksempel gjennom utviklingen av nye felles prinsipper som føre-var prinsippet. Veggeland og Borgen (2001: 51-55) påpeker at CAC er blitt en svært viktig arena for å påvirke regelverket. Videre påpeker de at Norge i forhold til EØS-avtalen har relativt begrensede påvirkningsmuligheter og at det her er særlig viktig å være tidlig ute og signalisere norske posisjoner når nye rettsakter og direktiver på et område er under utarbeidelse. Dersom det kommer til en politisk eller rettslig konflikt mellom Norge og EU er mulighetene for å vinne frem små. I forhold til de sakene vi skal analysere er handlefriheten også knyttet til hvordan vitenskapelig usikkerhet åpner opp for innføringen av særskilte beskyttelsestiltak.

2.4.1. Føre-var prinsippet

Når det gjelder kunnskapsmangel er føre-var prinsippet sentralt i forhold til de internasjonale matregimene. Prinsippet kan sees på som en strategi for å møte situasjoner med risiko eller usikkerhet, ved at det etablerer et sett med regler for å håndtere en bestemt type beslutningssituasjoner. Det finnes imidlertid ingen entydig definisjon av prinsippet og utformingen varierer mye i de internasjonale avtalene hvor det er med. I internasjonal politikk blir som regel utformingen føre-var prinsippet fikk i Rio-deklarasjonen fra 1992 regnet som retningsgivende. Rio-deklarasjonen var ment som en samling normative prinsipper som skulle legge føringer på landenes miljøpolitikk.

For å beskytte miljøet skal statene i stor utstrekning bruke føre-var prinsippet i henhold til sine muligheter. Der hvor det foreligger trussel om alvorlig eller uopprettelig skade, skal ikke mangel på fullstendig vitenskapelig visshet kunne brukes som begrunnelse for å utsette kostnadseffektive tiltak for å hindre miljøforringelse. (siteret i Kaiser og Storvik 1997: 9)

Den vage utformingen knytter anvendelsen av prinsippet til to situasjonsbetingelser. Prinsippet er relevant når det i en situasjon er påvist – 1) usikkerhet og 2) trussel om skade. Usikkerhet kan vi her definere som mangel på sikker kunnskap. Trussel om skade kan vi definere som risiko, hvor stor en risiko er avhenger av både konsekvensene den kan få (omfanget) og hvor sannsynlig det er at skaden inntreffer (Wiener og Rogers 2002). I Rio-deklarasjonen er det spesifisert at risikoen må være alvorlig eller irreversibel (uopprettelig). Usikkerhetselementet er i Rio-deklarasjonen spesifisert i utsagnet ”mangel på fullstendig vitenskapelig visshet”, ofte omtalt som usikkerhetsklausulen. Usikkerhetsklausulen tilsier at man skal ta hensyn til at eksisterende kunnskap ikke alltid vil gi et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag (Kaiser og Storvik 1997). Dette betyr at prinsippet krever at det skal gjøres vurderinger av den relevante kunnskapens ’sikkerhet’ dersom betingelsen om at det foreligger fare er tilfredstilt. Ideen bak prinsippet innebærer altså at man skal stille spørsmål ved om vitenskapen til enhver tid er i stand til å legge et grunnlag for en fornuftig politikk som tar hensyn til miljø og helse (Godard 1997).

I de internasjonale matregimene er det en kontinuerlig debatt om hvordan prinsippet skal inkorporeres i regelverket. Årsaken er at en vid definisjon lett kan føre til at prinsippet brukes til å legitimere en proteksjonistisk politikk. Ikke minst kan det oppstå problemer med å finne en felles definisjon på hvilke forhold ved mat som innebærer risiko, og hvilke tiltak som er legitime for å løse problemet.³⁴ I den gjeldende WTO-avtalen er det ikke eksplisitt henvist til føre-var prinsippet. Avtalen har imidlertid en del formuleringer som implisitt innfører en føre-var tilnærming. Klarest kommer dette frem i artikkel 5.7 i SPS-avtalen:

I tilfeller der det ikke foreligger relevant vitenskapelig bevismateriale, kan et medlem midlertidig vedta veterinære eller plantesanitære tiltak på grunnlag av aktuelle tilgjengelig data, herunder opplysninger både fra relevante internasjonale organisasjoner og fra veterinære eller plantesanitære tiltak som er gjennomført av andre medlemmer. I slike tilfeller skal medlemmene søke å innhente de tilleggsopplysninger som er nødvendig for å gjennomføre en mer objektiv risikovurdering og innen rimelig tid gjennomgå det veterinære eller plantesanitære tiltak i henhold til dette. (St.prp.nr. 65 (1993-1994): 79)

Utformingen av artikkel 5.7 synes å innebære en svekkelse av usikkerhetsklausulen i føre-var prinsippet sammenlignet med hvordan prinsippet ble formulert i Rio-deklarasjonen. I stedet for Rio-deklarasjonens ”mangel på *fullstendig* vitenskapelig visshet” er det i WTO-avtalen snakk om ”mangel på *relevant* vitenskapelig bevismateriale”. Det innføres også krav til det medlemsland som innfører slike tiltak, tiltaket skal være midlertidig og det skal innhentes mer

³⁴ Langhelle (2005a) og Veggeland (2004) gir en oversikt over den pågående debatten om dette.

informasjon slik at det innen rimelig tid kan gjennomføres en ny og mer *objektiv* risikovurdering. En del studier av hvordan tvister har blitt løst i WTO-systemet har vist hvordan dette i praksis innebærer en relativt streng tolkning av prinsippet. Mest kjent er kanskje hormonsaken mellom USA og EU. Her var det sentrale spørsmålet hvilke kunnskapskrav som skal stille for at man legitimt kan anvende føre-var prinsippet (Se for eksempel Crawford-Brown, Pauwelyn og Smith 2004, Veggeland 2004). Dette har ført til at SPS-avtalen har blitt kritisert for å vektlegge frihandel på bekostning av nødvendige beskyttelsestiltak (Silverglade 2003). En litt annen type kritikk har gått på at dette er spørsmål som bør få en prinsipiell politisk behandling og som ikke bør knyttes direkte opp mot tvisteløsningsmekanismen hvor fageksperter bare skal tolke det gjeldende regelverket (Christoforou 2000).

I EU sammenheng har artikkel 13 som ble gjennomgått ovenfor elementer av en føre-var tilnærming. Som vi så er det imidlertid på omtrent samme måte som i SPS-avtalen sterke begrensninger på bruken av denne. I følge artikkel 9 i vedlegg I er det også en særskilt sikkerhetsklausul som kan brukes på det veterinære og plantesanitære området, for eksempel import av levende dyr og kjøtt. Sikkerhetsklausulen gir EØS-landene og EU rett til å innføre slike tiltak uten at de først skal godkjennes av den andre parten. Denne regelen har for eksempel blitt brukt i forhold til å håndtere kugalskapsaken. Dersom det er uenighet om sikkerhetsklausulen legitimt er innført skal saken diskuteres i EØS-komiteen. I praksis har Norge brukt sikkerhetsklausulen når det har vært politisk enighet mellom Norge og EU om at det har vært nødvendig. Ved uenighet sier bare avtalen at: "Dersom det ikke oppnås enighet i EØS-komiteen, kan en avtalepart treffe egnede tiltak".³⁵ Sikkerhetsklausulen er mest å forstå som en mulighet for å innføre midlertidige tiltak. Ved en langvarig uenighet vil sannsynligvis EU kunne treffe mottiltak av økonomisk og politisk art (Arnesen og Graver 2001).

2.4.2. Risikoanalyser

I WTO og EØS-avtalen refereres det til at sikkerhetstiltak skal være basert på en risikoanalyse. Også i norsk sammenheng blir begrepet brukt. I stortingsmeldingen fra 1996 blir risikoanalyser definert slik:

---

³⁵ <http://odin.dep.no/ud/norsk/dok/regpubl/stprp/032005-030052/ved001-bn.html> (08.november 2005)

Myndighetene håndterer risiko på matområdet ved hjelp av risikoanalyser. En risikoanalyse omfatter tre prosesser: Risikovurdering, risikohåndtering og risikokommunikasjon. Risikovurdering er en åpen faglig prosess som identifiserer og karakteriserer uønskede hendelser og beregner risikoen kvantitativt eller kvalitativt. Risikohåndtering er en beslutningsprosess myndighetene og andre beslutningstakere må ta, fundert på risikovurderingen, og hvor virkemidlene vurderes bl.a. i et politisk, etisk og samfunnsøkonomisk perspektiv. [...] Risikovurderingen skal være en uavhengig vitenskapelig vurdering og foretas av vitenskapelige institusjoner eller organer. Risikoanalysen må være basert på standardiserte modeller som er kommuniserbare og sammenlignbare. På de fleste områder er det ikke mulig å gi noen garanti for at maten er 100 pst. trygg («0-risiko»). Det vil være ett av målene i en risikokommunikasjon å finne frem til et sikkerhetsnivå som myndigheter, eksperter og forbrukere samlet sett finner akseptabelt eller tilfredsstillende (St.meld. nr 40 (1996-1997): 11-12).

I risikoanalyser utgjør altså risikovurderinger den vitenskapelige beskrivelsen av faren man står overfor. Risiko blir her som hovedregel definert som en funksjon av både alvorligheten av en hendelse og sannsynligheten for at denne hendelsen vil inntreffe. I en slik betydning kan risiko enten være et numerisk uttrykk (konsekvens multiplisert med sannsynlighet) eller en mer kvalitativ drøfting av hvor stor risikoen er. Det er i denne betydningen begrepet er definert i internasjonale handelsavtaler, anvendes i Codex Alimentarius, og det er slik det ofte brukes i den norske forvaltningen og i EU. Som vi har sett er også denne typen analyser gjennom SPS-avtalen og artikkel 13 i EØS-avtalen knyttet opp mot Føre-var prinsippet.

Avveiningen mellom politiske hensyn og kravet om at vedtak skal fattes på vitenskapelig grunnlag er tradisjonelt blitt forstått i lys av å finne en balanse mellom et regelverk som skal hindre proteksjonistisk politikk og behovet for å legitimt kunne innføre beskyttelsestiltak. Logikken i regelverkene viser at vitenskapelig kunnskap har en særskilt legitimitet når politiske beslutninger som angår internasjonal handel skal tas. Vi kan derfor anta at de politiske aktørene vil argumentere med henvisning til vitenskapelige funderte argumenter og forskningsresultater. Sammenkoblingen mellom risikovurderinger og føre-var prinsippet har imidlertid møtt betydelig kritikk fra flere hold (Beck 1999, Brante 1993, Fjelland 2002, Gee og Stirling 2003, Godard 1997, Hovi 2001, Moy 1999, Veggeland 2004, Wiener og Rogers 2002).

Som en svært grov oppsummering av denne kritikken kan vi si at en del av problemet med å bruke føre-var prinsippet som tilnærming ved situasjoner med vitenskapelig usikkerhet synes å være, paradoksalt nok, at ansvaret for prioriteringen blir flyttet fra det politiske til det vitenskapelige feltet. Det paradoksale er at føre-var prinsippet i utgangspunktet var ment å gi

økt ansvar og legitimitet til politiske beslutningssystemer nettopp i slike situasjoner (Kaiser og Storvik 1997). Dette er dypest sett normative spørsmål om hvilken risiko og hvilke skadevirkninger man er villig til å akseptere. Spørsmålet om hvor sikker vitenskapelig kunnskap er, blir til syvende og sist et spørsmål om hvilket vitenskapssyn man legger til grunn. Når man pålegger fagekspertene å vurdere hvor farlig noe er under en situasjon med vitenskapelig usikkerhet så står man altså i fare for å presse vitenskapen til å besvare normative spørsmål som ikke kan besvares vitenskapelig.

2.5. Oppsummering

Vi har i dette kapitlet sett hvordan de internasjonale handelsregimene definerer noen handlingsbetingelser for en nasjonal mattrygghetspolitikk. De legger begrensinger på hvordan sikkerhetstiltak for å sikre mattryggheten kan legitimeres. Disse begrensningene, sammen med tilnærmingen til risiko, gjør vitenskapelig kunnskap særdeles viktig. I forhold til problemstillingene blir det derfor sentralt å se hvordan dette eventuelt griper inn i argumentasjonen til de politiske aktørene. Et potensielt spenningsfelt i situasjoner hvor det kan hevdes å være vitenskapelig usikkerhet, er balansegangen mellom å bruke vitenskapelig argumentasjon for å underbygge et tiltak eller å avvise slike argumenter fordi kunnskapen er usikker. Dette er samtidig knyttet til det helt grunnleggende poenget om at hvor mye risiko som er akseptabelt er et normativt spørsmål. De internasjonale handelsregimene forsøker å overkomme uenighetene knyttet til ulik oppfatning av risiko med kravet om at tiltak må være vitenskapelig fundert. Institusjonaliseringen av vitenskapelig kunnskap som problemløser på dette feltet er derfor et fenomen vi kan anta vil gjenspeiles i de norske debattene om mattrygghet.

3. TEORETISK RAMMEVERK

3.1. Innledning

Analysen er tett knyttet til det perspektivet Boltanski og Thévenot har utviklet de siste 25 årene (Boltanski og Chiapello 2005, Boltanski og Thévenot 1999; 2000; 2006, Thévenot 1984; 2000; 2001). I den første delen av dette kapitlet (seksjon 3.2) presenteres dette perspektivet. Jeg har valgt å først skissere hovedlinjene i perspektivet og si noe om hvordan det kan plasseres i den sosiologiske fagtradisjonen. Deretter gir jeg rom til en mer utførlig fremleggelse av den delen av perspektivet som knytter seg til rettferdiggjørende argumentasjon og de sentrale analytiske begrepene. Så diskuterer jeg mer inngående hvordan vi i lys av et dette teoretiske perspektivet kan forstå regulering av risiko ved mat, hvilket syn på politikk jeg legger til grunn og hvordan vi skal undersøke hvilken relevans vitenskapelig usikkerhet og risiko har for den rettferdiggjørende argumentasjonen (seksjon 3.3). Samtidig trekker jeg inn flere begreper fra teorien og diskuterer hvilken relevans de vil ha i analysen. Bakgrunnen for at jeg har valgt en slik presentasjonsform er todelt. For det første kan teorien virke svært abstrakt og lite relevant for empirien dersom man ikke kjenner til Boltanski og Thévenots arbeider fra før. En slik preliminær kobling mellom teori og empiri gjør det enklere å vise relevansen av perspektivet og få frem betydningen av de begrepene som presenteres. For det andre er denne drøftingen et frempek mot kapittel 7. Her vil jeg argumentere for noen presiseringer og revisjoner av teorien for å styrke dens analytiske evne i forhold til det empiriske materialet jeg forholder meg til. I den siste delen av kapitlet gjør jeg mer detaljert rede for selve analyseprosessen (seksjon 3.4).

3.2. En teori om rettferdiggjøring

I kapittel 1 refererte jeg til Boltanski og Thévenots målsetting om å etablere en politisk og moralsk sosiologi og antydte at betydningen av disse begrepene her var noe spesiell. De ønsker å gjøre rede for hvordan aktørene ved å verdsette personer og ting er i stand å fremme rettferdiggjørende argumentasjon – og hvorfor noen former for argumentasjon fremstår som rettferdiggjørende og andre former ikke er rettferdiggjørende. Svaret de gir på dette spørsmålet er meget enkelt. I offentlige debatter hvor aktørene er orientert mot å løse uenighet, vil rettferdiggjørende argumentasjon vise til det som er til allmennhetens beste. De

mener altså at det å kunne koble en handling til realiseringen av ”the common good”, rettferdiggjør handlingen. Argumenter som viser til hvordan allmennhetens beste vil bli ivaretatt er således rettferdiggjørende. La oss se på et konstruert men relevant eksempel fra det saksfeltet vi skal studere. Vi tenker oss at EU har vedtatt et direktiv som enkelte i Norge mener kan være helseskadelig:

- A: Vi kan ikke nedlegge veto mot dette direktivet fordi det vil være ødeleggende for eksportmulighetene for norsk fiskeindustri. Vi må beskytte denne næringen.
- B: Vi bør nedlegge veto mot dette direktivet fordi det er helseskadelig. Staten har et ansvar for å beskytte helsen til alle norske borgere.

Det vi skal vektlegge i fortolkningen av argumentasjon er hva den verdsetter. Argumentet fra A verdsetter hensynet til ”fiskerinæringen”, mens B verdsetter ”helsen til alle norske borgere”. Med vår forståelse av rettferdiggjørende argumentasjon kan vi si at B har fremmet et argument som i større grad enn As er rettferdiggjørende. A kan selvfølgelig velge å fremheve hvor viktig det er å beskytte interessene for akkurat denne næringen, B kan da hevde at A verdsetter profitten til denne næringen høyere enn hensynet til allmennhetens helse. Dette setter profitten til denne næringen opp mot et hensyn som i større grad er i allmennhetens interesse og vil i vår forståelse være en kritikk av As rettferdiggjørende argumentasjon. Måten A kan styrke sin argumentasjon på er derfor først og fremst ved å fremheve hvor viktig EØS-avtalen er for hele Norges økonomi – og at konkurranseevnen i markedet må ivaretas for å sikre denne.

Dette er et svært enkelt eksempel. Det illustrerer imidlertid hvordan det teoretiske perspektivet legger opp til at man kan fortolke argumentasjon. For det første ser vi at A og B verdsetter helt ulike ting i den situasjonen de befinner seg i. A fremhever det monetære mens B fremhever folkehelsen, den kollektive velferden. Dette er ulike verdsettingsprinsipper som aktørene mobiliserer for å rettferdiggjøre hvilken beslutning man bør ta. Så det finnes flere ulike måter å verdsette på og i forlengelsen kan vi tenke oss et repertoar av slike kollektive verdsettingsprinsipper.

I *On Justification* utvikler Boltanski og Thévenot (1991, 2006)³⁶ en beskrivelse av en rekke slike kollektive verdsettingsprinsipper – som vi skal kalle verdiordener. Denne boken og de

---

³⁶ Boken ble først publisert på fransk i 1991, den engelske oversettelsen er fra 2006.

senere relaterte arbeidene gir oss analytiske verktøy, både til å fortolke hvilke verdsetningsprinsipper som blir aktivisert i stortingsdebattene og til å undersøke hvordan aktørene forsøker å mobilisere disse. *On Justification* bygger på en rekke tidligere arbeider som undersøker etableringen av sosiale kategorier og former for klassifisering (Boltanski og Thévenot 2006: 1-18, Wagner 1999; 2001). I disse studiene undersøkte de blant annet hvordan etableringen av sosiale kategorier og klassifiseringsmåter innebærer at det utvikles en felles forståelse blant aktørene. Dette gjorde dem interessert i å studere det enighetsskapende arbeidet nærmere. De fant at ”det avgjørende var at individuelle klassifiseringer og vurderinger bare kan fungere effektivt når de kan knyttes til kollektive klassifiseringer og generaliseringer” (Skarpenes 2004). Med referanse til vårt enkle eksempel på rettferdiggjørende argumentasjon ser vi at overgangen fra å studere etableringen av sosiale kategorier til hvordan personer begrunner synspunkter, ikke er veldig stor. Både det å klassifisere og det å rettferdiggjøre handler i dette perspektivet om å etablere et samsvar mellom noe partikulært (et direktiv) og noe generelt (hensynet til folkehelsen). Begge deler er knyttet til den operasjonen det er å *kvalifisere* både ting og argumenter. Boltanski og Thévenot (2006: 1) påpeker derfor at det å kvalifisere er en kognitiv operasjon som er grunnleggende for sosial samhandling, gjennom slike operasjoner utføres det kontinuerlig et arbeid hvor aktørene sammenligner, kommer til enighet om hvilke prinsipper som gjelder og identifiserer de aspektene ved situasjonen som er viktige. Prosjektet til Boltanski og Thévenot i *On Justification* er å lage en modell som kan brukes for å kartlegge sosiale aktørers kompetanse til å fremme rettferdiggjørende argumentasjon. Koblingen til de tidligere studiene er at de kvalifiserende operasjonene er sentrale for modellen, men prosjektet har også noen viktige særtrekk som jeg nå vil presentere.

Den typen rettferdiggjørende argumentasjon de undersøker er avgrenset til *offentlige debatter* hvor aktørene er orientert mot å fremme rettferdiggjørende argumentasjon. En slik form for samhandling inngår i det de kaller *handlingsregimet for rettferdiggjøring*. Dette handlingsregimet skiller seg fra andre handlingsregimer hvor aktørene bruker vold, befinner seg i en kjærlighetsrelasjon eller lignende.³⁷ Det er dette handlingsregimet som er kjennetegnet ved det Thévenot (Thévenot 2001: 67) kaller ”collective conventions of common

---

³⁷ Etter at *On Justification* ble utgitt har Thévenot (2000, 2001) beskrevet rettferdiggjøring for situasjoner av lavere generalitet; et regime for familiære handlinger og et regime for regulær og planlagt handling. Boltanski har på sin side utforsket handlingsregimer hvor aktørene ikke rettferdiggjør sine handlinger på samme måte; blant annet et handlingsregime for vold og et handlingsregime for kjærlighet (Dodier 1993, Wagner 1999: 349).

good” – kollektive konvensjoner om hva som er til allmennhetens beste. I denne sammenheng vil teorien bli brukt for å analysere transkriberte talehandlinger av stortingsrepresentanter og andre offentlige dokumenter. Siden Stortinget er en arena med sterk begrunnelsestvang så kan vi i utgangspunktet anta at dette er debatter som befinner seg innenfor handlingsregimet for rettferdiggjøring. Jeg velger derfor å avgrense fremstillingen til de delene av teorien som er mer direkte knyttet opp til dette handlingsregimet.

Videre er det sentralt at de vil utvikle en modell som beskriver den kompetansen aktørene anvende når de i handlingsregimet for rettferdiggjøring fremmer kritikk eller utfører et legitimeringsarbeid. Denne kompetansen vil være særlig synlig i situasjoner med uenighet om hva som er til allmennhetens beste. Slike øyeblikk betegnes som ”moments critiques”, det vi skal kalle *kritiske øyeblikk* (Boltanski og Thévenot 1999: 359). Slike kritiske øyeblikk representerer et brudd med den normale samhandlingen mellom mennesker.

People involved in ordinary relationships, who are doing things together – let us say, in politics, work, unionism – and who have to coordinate their actions, realize that something is going wrong; they cannot get along any more; that something has to change. (Boltanski og Thévenot 1999: 359)

Studiet av sosiale situasjoner kjennetegnet av uenighet kan forstås som en forskningsstrategi³⁸ for å undersøke det de omtaler som aktørenes *kritiske kompetanse eller kapasitet* (Boltanski og Thévenot 1999). Dette begrepet har en dobbel betydning. Det peker både mot en intern refleksivitet og til en bevegelse utover i verden mot andre aktører. Denne kritiske kompetansen blir utgangspunktet for at kritiske øyeblikk oppstår og for hvordan aktørene samhandler med andre i slike situasjoner. Den interne refleksiviteten peker mot at aktørene har en kritisk kompetanse til å vurdere situasjonen som uholdbar og kritikkverdigg. Det er i slike situasjoner at aktørene i følge teorien vil fremme en eksplisitt vurdering av situasjonen som gjør at kriteriene for rettferdiggjøring som aktørene selv bruker blir synlige (ibid.: 360).

---

³⁸ Det kan påpekes at det å ta utgangspunkt i noen typer situasjoner/tidsepoker hvor et felt er åpnet opp eller destabilisert er en relativt vanlig innfallspunkt innenfor samfunnsvitenskapene.

Innenfor handlingsregimet for rettferdiggjøring operer de med følgende forståelse av hva de vil si å rettferdiggjøre eller legitimere.

Legitimate means that when arguments and arrangements are confronted with criticisms they can be the subject of justifications that are valid in all generality, and that they can be used to support universalizable agreements. Illegitimate means that they cannot be justified, and that they cannot support agreements that concern the generality of the common good, even if they can be mobilized to support certain arrangements to the advantage of the parties. (Boltanski og Thévenot 2000: 215)

Dette er således en substansiell teori om rettferdiggjøring. Den retter blikket mot det tolkningsarbeidet aktørene selv kontinuerlig utfører for å håndtere situasjoner som oppstår. Formålet med modellen som fremlegges i *On Justification* er således å kartlegge den kritiske kompetansen som blir anvendt av aktørene i kritiske øyeblikk innenfor handlingsregimet for rettferdiggjøring. Prosjektet er et forsøk på å kartlegge hvordan den normale samhandlingen i slike situasjoner kan reetableres, hvordan aktørene kommer frem til en "legitimate agreement" (Boltanski og Thévenot 2006: 25). De fremhever at et slikt prosjekt ikke kan bygge på sosiologiske begrepskonstruksjonene som a priori definerer hvilke interesser eller krefter som styrer aktørenes handlinger. Handlingsteorien som ligger til grunn for dette perspektivet kan således karakteriseres som pragmatisk. Hvordan samhandling og koordinering er mulig er noe som dette prosjektet tar mål av seg å kartlegge. Det er det usikre ved situasjonen og aktørenes arbeid for å løse opp i kritiske øyeblikk som er i fokus. Dette betyr ikke at de avskriver betydningen av en et mer kritisk sosiologisk prosjekt. De understreker faktisk at de "certainly do not underestimate the importance in social life of domination, force, interests and even deceit, delusion and self-deception" (Boltanski og Thévenot 1999: 364). Det de avskriver er at slike begreper er tilstrekkelige for å forklare alle sosiale fenomener og de hevder at i en rekke situasjoner vil aktørene være orientert mot å rettferdiggjøre sine handlinger. Det er disse situasjonene modellen som fremlegges i *On Justification* vil beskrive. Hovedproblemet med det de omtaler som kritisk sosiologi (ibid.) er således at den ikke kan forstå de kritiske operasjonene som aktørene utfører i slike sammenhenger. Derfor må en sosiologi som har den kritiske kompetansen til aktørene som sitt undersøkelsesobjekt, i alle fall midlertidig legge fra seg det analytiske blikket som ligger i mistankens hermeneutikk³⁹ (ibid.).

---

³⁹ Begrepet mistankens hermeneutikk stammer fra Paul Ricoeur. Det er velegnet i denne sammenheng fordi det nettopp peker mot det å fortolke utsagn og handlinger i lys av hva som er *interessene* til det talende/handlende subjekt og ikke bare i lys av hva som faktisk blir sagt (Boltanski og Thévenot 2006: 39).

Boltanski og Thévenots understreker flere steder at dette ikke er ment som et fremlegg til et helhetlig nytt sosiologisk program (2000: 209, 2006: 347). Jeg vil imidlertid fremheve at perspektivet kan inngå som et element i et større sosiologisk prosjekt.⁴⁰ Wagner (2001: kapittel 7) vier faktisk et helt kapittel i *A History and Theory of the Social Sciences* til å diskutere dette bidraget – og tittelen på kapitlet er *Action and Institution*. Der påpeker han at perspektivet kan betraktes som en ny innfallsport til å studere kollektive tankemåter, det vi kan kalle konvensjoner. Når slike konvensjoner nedfelles i ulike former for innretninger som regulerer menneskelig handling innebærer en det institusjonaliseringsprosess. Wagner (2001: 107-108) konkluderer derfor med at “such research may then result in identifying social conventions that have a wide spatiotemporal extension and may thus fit a standard definition of ‘institution’ ”. Vi kan si at rettferdiggjørende argumentasjon innebærer at det konkrete problemet blir bundet opp, både mot et mer generelt verdsettingsprinsipp og en generell regel eller klassifikasjonskategori. Dette kan også beskrives som en prosess hvor ulike objekter og egenskaper ved subjekter kvalifiseres inn i en felles sosial kategori eller sosialt faktum (Skarpenes 2004: 68). Det arbeidet aktørene utfører for å løse et kritisk øyeblikk vil være knyttet opp mot eksisterende klassifikasjonskategorier. De kan bygge videre på disse eller de kan forsøke å skape nye klassifikasjoner, regler og konvensjoner. Kriteriene for kategorisering brukt av aktører på mikronivå kan på denne måten vokse seg store, ved at aktørens kategorisering knyttes opp mot dannelsen av generelle klassifikasjonskriterier, regler og konvensjoner på makronivå. Dette gjør at teorien kan belyse hvordan institusjoner og konvensjoner på makronivå skapes og gjenskapes. Arbeidet med å skape slike sosiale fakta kaller Thévenot (1984) ”investment in forms”. Jeg kommer tilbake til dette aspektet ved perspektivet i kapittel 8.

Det er således stor teoretisk avstand mellom det perspektivet jeg legger an her, og studier som fokuserer på hvordan politiske beslutninger kan forklares med, eller skyldes, en interessekamp eller de politiske partienes ønske om makt. Det er da heller ikke utfallet av debattene jeg fokuserer på. Det er den moralske dimensjonen ved dette politiske saksfeltet jeg er interessert i å undersøke. Jeg bruker perspektivet for å undersøke hvilke argumenter som er legitime og rettferdiggjørende i disse debattene, og hvordan stortingsrepresentantene forsøker å

---

⁴⁰ Dette potensialet kommer for øvrig tydelig frem i *The New Spirit of Capitalism*. Boltanski og Chiapello (2005[1999]) analyserer i denne boken legitimeringsgrunnlaget for kapitalismen og hvordan dette har endret seg i perioden fra 1960 til 1990. I denne analysen knytter de blant annet sammen hvordan kapitalismen er organisert med verdiendringer og argumenterer for sammenhengen mellom disse to endringsprosessene.

mobilisere disse. De konvensjonene som aktørene viser frem gjennom sin argumentasjon kan imidlertid fortolkes i relasjon til institusjonelle praksiser for matkontroll.

De tre sakskompleksene jeg analyserer er valgt ut fordi de politiske partiene på stortinget i disse sakene ofte er uenige om hvilken beslutning som bør tas. De utgjør således situasjoner hvor aktørene forsøker å argumentere for hva de mener er den beste beslutningen, og dermed kritiseres også andre standpunkt implisitt eller eksplisitt. Ved å anlegge dette perspektivet ser jeg på de politiske debattene som moralske. I fokus står arbeidet aktørene gjør for å håndtere situasjonen de er i. Uenighet eller debatt blir forsøkt fortolket ut i fra de prinsippene som aktørene gjennom sin argumentasjon legger frem for hva som er rett å gjøre, hvilke beslutninger som bør tas. Det teoretiske perspektivet gir begreper som gjør det mulig å fortolke aktørenes talehandlinger på denne måten. Det jeg da forutsetter er at det disse debattene handler om, regulering av helserisiko ved mat, er av en slik karakter at aktørene ikke kan ignorere det moralske aspektet ved beslutningen som skal fattes. Jeg tar som utgangspunkt at stortingsrepresentantenes talehandlinger er *orientert mot* å rettferdiggjøre at den beslutningen de argumenterer for er til fellesskapets beste.

3.2.1. Verdsettingsprinsipper

Teorien bygger på at rettferdiggjørende argumentasjon vil forsøke å mobilisere kollektive verdsettingsprinsipper – verdiordener. Boltanski og Thévenot(2006) identifiserte opprinnelig seks ulike verdiordener: Markedsordenen, den industriell verdiorden, den sivile verdiorden, den domestiske verdiorden, den inspirasjonelle verdiorden og opinionsordenen.⁴¹ Verdiordenene vedlikeholdes av aktørene og kan således endres over tid. Verdiordener kan miste relevans og nye verdiordener kan vokse frem. Boltanski og Chiapello (2005) hevder for eksempel at en ny verdiorden, en *prosjektorientert verdiorden*, har etablert seg. Det har også blitt påpekt at det kan finnes en grønn verdiorden (Godard og Laurans 2004, Latour 2001, Moody og Thévenot 2000, Thévenot, Moody og Lafaye 2000). Det er således i utgangspunktet åtte verdiordener som er identifisert i litteraturen.

Jeg har valgt å bruke betegnelsen verdiorden og slutter meg dermed til den etablerte begrepsbruken i andre norske studier som anvender perspektivet (Haugseth 2004, Skarpenes 2004). Bakgrunnen for betegnelsen ”verdiorden” er at begrepet “orders of worth” blir brukt i de engelske oversettelsene. I *On justification* omtales disse også som ”common worlds”. På

---

⁴¹ De norske betegnelsene på verdiordenene er tatt fra Skarpenes (2004: 75).

fransk brukes gjerne begrepet "cités" og i enkelte engelske tekster brukes således begrepet "citys" som et synonym for "orders of worth". Denne begrepsgjennomgangen peker mot at det kollektive verdsettingsprinsippet i en verdiorden er ment å beskrive en verden hvor alle ting (subjekter, objekter og relasjonene mellom dem) er i likevekt, fremstår som naturlige og stabile. Denne meningsdimensjonen forsvinner uheldigvis i den begrepsbruken jeg har valgt.

Verdiordenene utgjør et relativt stabilt historisk og kulturelt betinget repertoar av legitime prinsipper for rettferdiggjøring og de er bygget opp gjennom et langvarig empirisk fundert arbeid. Rettferdiggjøringsmodellen som presenteres i *On Justification* bygger på tre ulike typer empiri. For det første studerte Boltanski og Thévenot hvordan folk argumenterte i hverdagslige disputer. For det andre leste de klassisk politisk filosofi. Tekster av Adam Smith knyttes til markedets verdiorden, Saint-Simon knytter de til den industrielle verdiorden, Rousseau til den sivile verdiorden, Bossuet til den domestiske orden, Hobbes til verdiordenen opinion, og Saint Augustine til den inspirasjonelle verdiorden (Boltanski og Thévenot 1999: 369 - 372, 2006: 83 - 123) Disse tekstene ble lest som "general grammars of the political bond" og ble brukt til å refortolke de hverdagslige argumentene i det første datasettet (Boltanski og Thévenot 1999: 366). I siste omgang leste de ulike management-tekster og "how-to" guider for å knytte objekter, subjekter og relasjoner til hver orden (ibid.: 367).

Hva en verdiorden "er" og hvilken analytisk status en verdiorden skal tillegges, kan kanskje best forstås i lys av hvordan Boltanski og Thévenot beveger seg fra et politisk-filosofisk abstraksjonsnivå til et sosiologisk analytisk begrepsnivå. De bruker de politisk-filosofiske tekstene for å identifisere det de kaller *The polity model* (Boltanski og Thévenot 2006: 74 - 82). *The polity model* spesifiserer en grammatikalsk grunnstruktur som er felles for alle legitime kollektive verdsettingsprinsipper. De bygger opp denne modellen ved å ekstrahere seks aksiomer fra de politisk filosofiske tekstene. Disse aksiomene er ment å representere de grunnleggende prinsippene for rettferdiggjøring og de beskriver utførlig relasjonen mellom disse dem.⁴² Aksiomene kan kanskje best sammenlignes med grammatikalske regler for hvordan en verdiorden må bygges opp. Dette er en relativt abstrakt modell som ikke enkelt kan anvendes i en empirisk analyse av argumentasjon. De bygger imidlertid videre på denne

---

⁴² De seks aksiomene er: the principle of common humanity (a1), the principle of differentiation (a2), common dignity (a3), the order of worth (a4), the investment formula (a6) og the common good (a6) (Boltanski og Thévenot 2006: 77)

modellen og identifiserer en rekke kjennetegn ved argumentasjon som, i handlingsregimet for rettferdiggjøring, vil være legitimerende.

Det rettferdiggjørende grunnelementet i *The polity model* er at alle individer i ett felleskap har lik tilgjengelighet til å oppnå enhver status (all states) i relasjon til de andre medlemmene i fellesskapet (ibid.:130). Når man hevder at en situasjon er urettferdig kan man derfor ikke ta utgangspunkt i subjektens egenskaper. Rettferdiggjørende argumentasjon springer ikke ut fra egenskaper ved aktørene, aktørene må mobilisere 'noe' utenfor dem selv for å definere hvilken status som skal tilegnes et subjekt i en bestemt situasjon. Overført til hvordan aktører som er uenige faktisk argumenterer innebærer dette imidlertid at de ytterligere kan spesifiserer aksiomene i *The polity model*. Det sentrale blir hvordan aktører klarer å kvalifisere et verdsettingsprinsipp ved å skape ekvivalens mellom situasjonen man er i og et overordnet verdsettingsprinsipp.⁴³ "The reference to *qualified things* thus leads leads to an extension of the framework of coherence by which *polities* unfold in *common worlds*" (ibid. kursivert i originalteksten). Hvilke objekter, subjekter og relasjoner aktørene viser til for å aktivisere et verdsettingsprinsipp inn i en situasjon, varierer altså i forhold til hvilket verdsettingsprinsipp som blir forsøkt mobilisert.

De klassiske politiske filosofiene som kan knyttes til de seks 'opprinnelige' verdiordenene har altså spilt den rollen at de har blitt brukt for å identifisere den grammatikalske strukturen som er felles for alle legitime verdsettingsprinsipper (Boltanski og Thévenot 2006: 13). Med referanse til at hver verdiorden opprinnelig ble omtalt som en "cité", så kan vi si at grunnstrukturen representerer en allmenn modell for hvordan en styreform kan legitimeres. Hver verdiorden er en spesifisering av en legitim styreform som kan gjenfinnes i de seks ulike politiske filosofiene. Relasjonen mellom en politisk filosofi og en verdiorden er, slik jeg leser On justification, *ikke* slik at det for hver verdiorden må finnes en politisk filosofi. Det kan eksistere og vokse frem andre verdiordener uten at disse er knyttet til en bestemt politisk filosofi. Dette er tilfellet for den prosjektorienterte og den grønne verdiorden. Hver verdiorden representerer et unikt verdsettingsprinsipp og et bestemt rettferdiggjøringsvokabular, men alle

---

⁴³ Dette er bare et eksempel på hvordan de beveger seg mellom abstrakte aksiomer til kriterier for legitimerende argumentasjon. Det blir for omfattende å diskutere alle disse overgangene her. Se særlig Boltanski og Thévenot (2006:127-148).

verdiordenene bygger på den samme grammatikalske grunnstrukturen. Boltanski og Chiapello (2002) oppsummerer denne grunnstrukturen på en enkel måte, gjengitt i tabell 1.⁴⁴

Tabell 1: Felles evalueringsprinsipper for alle verdiordenene i handlingsregimet for rettferdiggjøring

Evalueringsprinsipp	Kjennetegn
Overordnet verdsettingsprinsipp (ekvivalensprinsipp)	Henviser til et allment prinsipp som objekter, subjekter og handlinger blir målt ut i fra i en verdiorden. Fungerer som kvalifikasjonsprinsipp og er referansepunkt for egne argumenter.
Definisjon av storhet og litenhet	En ”stor” person er en som i stor grad bærer i seg de egenskaper og verdier som blir regnet som viktige i en verdiorden. En liten person har få eller ingen av disse egenskapene. Fungerer som differensieringsprinsipp.
Oppfatning av hva som er viktig kategorisert i objekter, subjekter og verb.	En definisjon av hva som er viktig i hver verdiorden, kategorisert i: Objekter (og innretninger), subjekter (mennesker) og verb (relasjoner mellom objekter og subjekter). Disse viser forbindelser som er oppfattet som viktige (verdifulle) i en verdiorden.
Storhetsratio	Spesifiserer relasjoner mellom stor og små, spesielt hvordan de store, gjennom sine bidrag til det felles beste, er til nytte for de små.
Investeringsformat	Dette forbinder storhet med offer og viser hvor mye det koster å være stor i et gitt format. Man kan godt si at dette evalueringsprinsippet sier noe om hvilken plikt og moral som blir sett opp til.
Paradigmatisk test	En test som best viser en persons storhet
Harmonisk figur	Overfører idealtypene fra en verdiorden til et univers hvor det finnes mye storhet, altså gode men kanskje utopiske eksempler.

I tillegg til at hver verdiorden bærer i seg et overordnet verdsettingsprinsipp ser vi at den definerer både hvilke egenskaper og subjekter, objekter og relasjoner som er viktige og verdifulle. Et sentralt poeng for hvordan bruken av en verdiorden kan identifiseres i en empirisk analyse er derfor at det er noen objekter, subjekter og relasjoner som naturlig hører til en verdiorden.

The involvement of objects requires human beings to rise to the occasion, to objectify themselves by bringing objects into play and *valorizing* them, that is endowing them with value. The use of valorized objects allows people to compare the singular situation in which they find themselves with other situations; recourse to higher common principle [en verdiorden] can be achieved by means of tools. Objects substantiate worth, but at the same time they impose constraints on tests by calling for valorization. (Boltanski og Thévenot 2006: 131)

Å mobilisere en verdiorden innebærer derfor at et spesifikt vokabular blir anvendt, hvor ordvalget referer til de ting som er relevante i forhold til det verdsettingsprinsippet som anvendes (Boltanski og Chiapello 2005: 109). I gjennomgangen av egenskapene til hver verdiorden listes det således opp hvilke objekter, subjekter og relasjoner som kan knyttes til hver verdiorden (Boltanski og Thévenot 2006: 159-211). Hver verdiorden representerer en egen verden. Dette betyr at de objektene og relasjonene som befolker og som er verdifulle i en

⁴⁴ Oversettelsen av tabellen til norsk er hentet fra Haugseth (2004: 42 - 43) med mindre modifikasjoner. Dette er en forenkling av den mer omfattende diskusjonen Boltanski og Thévenot (2006: 140-144) gjør i *On Justification*, men er tilstrekkelig i forhold til den analysen vi skal gjøre.

verden, kan være ubetydelige og meningsløse i en annen verden. Hver verdiorden representerer det vi kan kalle en naturlig situasjon; "beings from the same world are arrayed in natural situations compatible with their states of worth, naturally demonstrates its own justness" (Boltanski og Thévenot 2006: 133). Kritiske øyeblikk utgjør situasjoner som ikke fremstår som naturlig. Situasjonen "henger ikke sammen" (Desrosières 1992), den fremstår som uholdbar og illegitim. Kritiske øyeblikk blir forsøkt løst av aktørene gjennom tester. Disse testene representerer et legitimeringsarbeid hvor aktørene forsøker å rearrangere situasjonen slik at den fremstår som naturlig. Siden hver verdiorden vektlegger *ulike* subjekter, objekter og relasjoner så betyr det at de ulike verdiordenene operer med ulike tester eller kvalifiseringsprinsipper og det betyr at formatet til det bevis som fremlegges i en slik test er spesifikt for hver verdiorden. Legitimeringsarbeidet er derfor basert på at aktørene forsøker å aktivisere det vokabularet som en verdiorden representerer. På den måten kan aktørene løse opp det kritiske øyeblikk. Aktørene kan få situasjonen til å se naturlig ut, den holdes imidlertid sammen ved at andre aspekter ved situasjonen, andre objekter og relasjoner, gjøres lite viktig. En situasjon som fremstår som naturlig, er således en situasjon hvor *subjektene* og *objektene* fra den samme verden inngår i naturlige *relasjoner*.

Min tolkning er at verdiordenene ikke kan defineres som idealtyper eller som rent teoretiske konstruksjoner. De bør heller forstås som sosiale manifesteringer av den rettferdiggjøringsgrammatikken som er skissert i tabell 1. Disse kan identifiseres fordi vi, hevder Boltanski og Thévenot, kjenner den grammatikalske grunnstrukturen for hvordan en verdiorden er bygget opp. Vi skal komme tilbake til testbegrepet og utdype hvordan aktørene kan aktivisere verdiordenene i seksjon 3.2.3. Først vil jeg presentere verdiordenene.

3.2.2. Verdiordenene

De åtte verdiordenene som er identifisert er ikke presentert samlet i litteraturen. I tillegg blir prinsippene for hver orden beskrevet forskjellig i ulike publikasjoner (Boltanski og Chiapello 2002, 2005: 107-128, Boltanski og Thévenot 2006: 159-211, Thévenot, Moody og Lafaye 2000: 241). Boltanski og Thévenot spesifiserer heller ikke prinsippene for den prosjektorienterte og den grønne verdiorden, siden disse er identifisert etter at de utgav *On Justification* i 1991. Tabell 2 er laget med utgangspunkt i den fremstillingsmåten som er brukt i artikkelen til Lamont, Thévenot og Lafaye (2000: 241). Jeg har så knyttet beskrivelsen som de gir, til hvordan Boltanski og Thévenot (2006: 159-211) beskriver de seks opprinnelige verdiordenene og hvordan Boltanski og Chiapello (2002: 8-9, 2005: 107-128) spesifiserer den

prosjektorienterte orden. Tabell 2 på side 41 oppsummerer dette arbeidet og presenterer hvordan de generelle prinsippene fra tabell 1 kan presiseres for den enkelte verdiorden. Samlet viser derfor tabell 1 og tabell 2 hvordan man i en analyse av argumentasjon kan kategorisere et argument inn i en bestemt verdiorden. Den inspirasjonelle verdiorden er for oversiktens skyld tatt med i tabell 2, men er utelatt fra teksten da det viser seg at den ikke blir mobilisert i stortingsdebattene.

I *markedets verdiorden* er det overordnede verdsettingsprinsippet konkurranse. Kvalifiseringsprinsippet i denne verdiordenen er konkurransedyktighet. Formatet til relevante argumenter er derfor det som har med penger å gjøre (det monetære). Relevante objekter er varer som kan selges på et marked, og storhet er knyttet til omsetningsverdi eller salgbarhet på markedet. Relevante subjekter er således kunder/konsumenter og produsenter/kjøpmenn, og relasjonen mellom dem er forretningsmessige. Å mobilisere denne verdenen innebærer å se på alle tings verdi ut i fra hvor mye de er verdt på et marked. Dette gjør at tidsformasjonen i denne verdiorden er kortvarig mens den romlige formasjonen er global. I denne verdenen blir ting målt ut i fra deres monetære verdi. Markedets verdiorden er imidlertid ikke synonymt med den økonomiske sfæren, også den industrielle verdiorden er tett knyttet til denne, men den innebærer en annen form for verdsetting (Boltanski og Thévenot 2006: 193 - 203).

I den *industrielle verdiorden* er det overordnede verdsettingsprinsippet knyttet til teknisk effektivitet og planlegging. Kvalifiseringsprinsipper i denne verdiordenen er kompetanse og reliabilitet. Formatet til relevante argumenter er derfor det som gjør ting målbart og kontrollerbart. Relevante objekter er instrumenter som sikrer dette; metoder og verktøy som sikrer målbarhet og kontroll. Relevante subjekter er således eksperter og fagfolk med formelle kvalifikasjoner. Relasjoner er i denne verdiordenen organiserte, funksjonelle og standardiserte. Vi kan si at de verdifulle relasjonene i denne verdiordenen er de som sikrer kontroll. Tidsformasjonen i denne verdiorden er langvarig og planlagt mens den romlige formasjonen er kartesiansk.⁴⁵ Som vi ser representerer denne verdiordenen like mye en vitenskapelig og teknologisk verden som en industriell verden (Boltanski og Thévenot 2006: 203 - 211).

---

⁴⁵ Med kartesiansk rom menes et 2-dimensjonalt rom, som i et koordinatsystem. Boltanski og Thévenot (2006: 207) skriver at "measurable space can be projected on a piece of paper...".

Tabell 2: Åtte verdiordener

Evaluerings-prinsipp	Generelle kjennetegn	Markedets-verdiorden	Industriell verdiorden	Sivil verdiorden	Domestisk verdiorden	Inspirasjonell verdiorden	Opinions-orden	Prosjektorientert verdiorden	Grønn verdiorden
Overordnet verdsetnings-prinsipp	Henviser til et allment prinsipp som objekter, subjekter og handlinger blir målt ut i fra i en verdiorden.	Konkurransen	Teknisk effektivitet og planlegging	Kollektiv velferd	Tradisjon og etablerte hierarkier	Å være lykkelig, å finne inspirasjon i noe	Berømt, anerkjennelse	Aktivitet, prosjekter, å utvide forbindelser	Å være i harmoni med naturen, miljøvennlighet
Test/ Kvalifiserings-grunnlag	En test som best viser om noe er stort/verdifullt	Konkurransedyktighet	Kompetanse og reliabilitet	Likhet og solidaritet. Å gi opp egeninteressen til fordel for det kollektive	Plass i et hierarki og aksept for dette	Lidenskap, entusiasme	Popularitet, å ha et publikum, anerkjennelse	Evne til tilpasning i ulike prosjekter. Flexibilitet og tilpasnings-dyktighet	Å være bærekraftig og fornybar
Formatet til relevante argumenter/ bevis	Et overordnet testkriterium som må tilfredstilles for å etablere ekvivalens med verdiordenen	Det som har med penger å gjøre - det monetære	Det som er målbart og kontrollerbart	Det som er formelt og offisielt	Det som er tradisjonelt	Emosjonell involvering og ekspressivitet	Den offentlige opinionens mening	Å lage forbindelser, koordinering.	Økologiske systemer, økologi
En definisjon av hva som er viktig i hver verdiorden, kategorisert i: Objekter (og innretninger), subjekter (mennesker) og relasjoner mellom objekter og subjekter. Disse viser forbindelser som er oppfattet som viktige (verdifulle) i de spesifikke verdiordenene	Objekter	Fritt sirkulerende penger, varer og goder.	Statistikk, plansjer, grafer, metoder, kriterier, definisjoner	Regler og prosedyrer, fundamentale rettigheter og velferdsavtaler	Gaver, titler og arv	Objekter hvor det er investert/eller tilknyttet følelser.	Medieoppslag, kjente navn, merkevarer	Data og informasjonsteknologi, nye organisatoriske innretninger	Überørt villmark, sunn natur, naturlige økologiske systemer
	Subjekter	Kunder, konsumenter, konkurrenter, kjøpmenn	Ekspert og fagfolk	Likeverdige borgere og kollektive personer	Hierarkiske relasjoner, ledere og slektninger	Kreative mennesker (Kunstnere, barn, genier)	Offentlig kjente personer, kjendiser	Innovatører, direktører, ledere, kunder, produsenter, eksperter	Miljøvernere
	Relasjoner	Relasjoner er forretningsmessige	Relasjoner er organiserte, målbare, funksjonelle og standardisert	Relasjonen mellom mennesker er kollektive handlinger	Relasjoner mellom mennesker er oppdragelse, reproduksjon, respekt og tillit.	Relasjonen mellom mennesker er individuell særegenhet	Relasjonen mellom mennesker er knyttet til overtalelse, påvirkning og forføring.	Relasjonen mellom mennesker er kommunikasjon og tilpasnings-dyktighet	Relasjonen mellom mennesker er at vi alle er del av samme økosystem
Tidsformasjon	Viser hvordan verdsetningsprinsippet er knyttet til utbredelse i tid	Kortvarig og fleksibel	Langsiktig, planlagt fremtid	Udefinert (uendelig)	Tradisjon	Presens - her og nå	Trender	Tid som en knapp ressurs	Fremtidige generasjoner
Romlig formasjon	Viser hvordan verdsetningsprinsippet er knyttet til utbredelse i rom	Globalisering	Kartesiansk rom	Løsrevet eller knyttet til kollektivet man er en del av.	Lokal, forankring i det lokale	Religiøst perspektiv, det visjonære øyeblikk.	Kommunikasjon, nettverk	Nettverk av prosjekter og relasjoner	Planetens økosystem

I den *sivile*-⁴⁶ eller *kollektive verdiorden* er det overordnede verdsetningsprinsippet kollektivets beste. Kvalifiseringsprinsippet i denne verdiorden er likhet og solidaritet. Formatet til relevante argumenter har derfor en formell eller offisielle karakter. Relevante objekter er regler, prosedyrer og borgerrettigheter. Subjektene i denne verdenen betraktet som kollektive størrelser, likeverdige borgere representerer et slik kollektiv størrelse. Relasjonen mellom mennesker er i denne ordenen kollektive handlinger. Det å gi opp egeninteressen til fordel for allmennviljen, det kollektive, er verdifullt (Boltanski og Thévenot 2006:185-193). Formasjonen av tid og rom er i denne ordenen beskrevet som udefinerbart og som løsrevet. Dette kan forstås i lys av at de konstruerte kollektive personene i denne verdiordenen blir objektivisert for å kunne fremstilles som naturlige og stabile. Den romlige formasjonen kan imidlertid også knyttes til utbredelsen til det kollektivet det siktes til, eksempelvis Norge som nasjon (ibid.:192). Det kan lett synes som om denne verdiordenen vil være helt sentral i stortingsdebatter siden stortingsrepresentantene er folkevalgte og skal vedta lover som regulerer samfunnet som helhet. Et sentralt premiss i den modellen Boltanski og Thévenot (ibid.: 151) legger frem er imidlertid at alle verdiordenene er tilgjengelig i en hver situasjon. De ulike verdiordenene skal således i følge teorien være tilgjengelige for stortingsrepresentantene. Det kan imidlertid godt være slik at enkelte verdiordener er viktigere i stortingsdebatter enn i andre typer debatter.

I den *domestiske* eller *hjemlige verdiorden* er det overordnede verdsetningsprinsippet videreføring av tradisjonen og etablerte hierarkier. Kvalifiseringsprinsippet er her å akseptere hierarkier og relevante bevis vil vise til tradisjonen. I denne verdiorden verdsettes personlige relasjoner, men dette er ikke avgrenset til familie og slekt - en rekke subjekter kan være relevante. Store subjekter blir her de som står på toppen av det relevante hierarkiet, som forfedre, ledere og foreldre. Voksne er store i relasjon til barn, familien er stor i relasjon til de som ikke er en del av familien osv. Relevante objekter og innretninger er symboler på disse hierarkiene; som arv, titler, gaver og gode manerer. Denne ordenen står i opposisjon til den

---

⁴⁶ Jeg bruker hovedsaklig betegnelsen "sivil" og slutter meg dermed til den etablerte begrepsbruken for denne verdiorden i Norge. Både på fransk og engelsk omtaler imidlertid Boltanski og Thévenot denne verdiorden som "civic". Dette begrepet peker mot det kollektive, og de rettigheter og plikter man har som del av et kollektiv. En mer korrekt norsk ordbruk ville derfor vært kollektivitetsordenen. Dette tilsvarer betydelig bedre det verdsetningsprinsippet som verdiordenen representerer. Bruken av begrepet "sivil" er noe uheldig da meningsinnholdet i begrepet på både norsk, engelsk og fransk peker mot en forståelse hvor interessekampen mellom grupper i samfunnet er både nødvendig og positiv for fellesskapet. Takk til Marte Mangset som gjorde meg oppmerksom på dette. Se også diskusjon på side 44.

sivile ordenen siden det overordnede prinsippet ikke er likhet og solidaritet men et hierarki av tillit og autoritet (ibid.: 164-178).

I *opinionsverdenen* er det overordnede verdsettingsprinsippet knyttet til andres meninger. Kvalifiseringsprinsippet er det å få anerkjennelse og det å være stor handler i denne ordenen om det å få anerkjennelse, å bli gjenkjent eller å være berømt. Eksempler på store objekter blir derfor medieoppslag, kjente navn og merkevarer. Det å få anerkjennelse av andre er det som definerer virkeligheten i denne verdenen. Dette innebærer samtidig en frigjørelse av de hierarkiske relasjonene som blir verdsatt i den hjemlige orden (ibid.: 178-185).

Videre er det to verdiordener som er identifisert etter at *On Justification* ble utgitt. I boken *The New Spirit of Capitalism* identifiserer Boltanski og Chiapello (2005) den *prosjektorienterte verdiordenen*. Det overordnede verdsettingsprinsippet i denne verdiordenen er aktivitet – i betydningen å knytte seg til eller å generere prosjekter, det å utvide forbindelser eller å være deltager i et nettverk. Testkriteriet i denne verdiordenen er fleksibilitet og tilpasningsdyktighet. Det å være stor i denne ordenen er derfor det å være involvert, å kunne prestere bra i ulike situasjoner og i ulike prosjekter. Viktige objekter i denne verdiordenen er nye organisatoriske innretninger og informasjonsteknologi. For å kunne knytte forbindelser eller etablere relasjoner så må man ha tillit, kunne ta ansvar og samarbeide. Viktige subjekter er personer som kan knytte deg til et nettverk; eksempelvis innovatører, direktører og ledere (Boltanski og Chiapello 2002, 2005: 109-128).

Den *grønne verdiordenen* er den minst utviklede, men den omtales av Godard og Laurans(2004), Latour (2001) og av Thévenot, Moody og Lafaye (2000). Det overordnede verdsettingsprinsippet i den grønne verdiordenen er det å være i harmoni med naturen, å være miljøvennlig. Det som er bærekraftig og fornybart kvalifiserer i denne verdenen og formatet til relevante bevis vil være det økologiske systemet. Handlinger og objekter er store og verdige når de støtter eller reflekterer økologiske eller miljøvennlige prinsipper. Statusen og forståelsen av denne verdiordenen er gjenstand for en egen diskusjon i seksjon 7.5.5.

Perspektivet hevder ikke at modellen over aktørenes kritiske kompetanse eller disse spesifikke verdiordenene har universell gyldighet i tid og rom (Boltanski og Thévenot 2000: 210). Det kan skje endringer over tid og det kan være forskjeller mellom ulike kulturer. Å undersøke *hvordan* verdiordenene blir mobilisert og kan inngå i ulike kompromisser innenfor

mattrygghetsfeltet er nettopp en del av det jeg vil undersøke. Tidligere norske empiriske studier har vist at perspektivet fungerer på et norsk empirisk materiale og har vist at de verdiordenene vi her har gjennomgått blir mobilisert (Granlund 2003, Haugseth 2004, Hestholm 2003, Skarpenes 2004). Det kan imidlertid påpekes at det er problematisk å ta for gitt at enhver form for rettferdiggjøring nødvendigvis vil passe inn i de verdiordenene som er skissert, nye former for verdsetting kan vokse frem. Det kan også være kulturell variasjon i hvordan en verdorden manifesterer seg. Skarpenes (2004: 81-86) diskuterer dette. Han påpeker konturene av at den norske manifesteringen av den sivile verdiorden innebærer en kombinasjon med noen av prinsippene i den domestiske orden. I forlengelse av dette kan vi føye til at Mangset (2004) for eksempel viser hvordan det i Norge og Frankrike finnes ulike likhetsprinsipper som har satt sitt særpreg på utdanningsinstitusjonene. Hun beskriver hvordan det er et sterkt likhetsideal som har preget begge landenes utdanningssystemer, samtidig som den spesifikke betydningen av likhet er svært forskjellig.⁴⁷ Det er altså godt mulig at det prinsippet for kollektivitet som den sivile verdiorden representerer, manifesterer seg på en annen måte i Norge enn i Frankrike. Å kartlegge den fulle grammatikken til de verdsettingsprinsippene som anvendes i Norge er et omfattende arbeid. Verken problemstillinger eller empiri tillater at jeg utforsker disse mulige variasjonene. Utgangspunktet for analysen er derfor de verdiordenene som er beskrevet i litteraturen, men jeg er oppmerksom på at de ikke nødvendigvis vil passe helt med de verdsettingsformene som blir brukt i Norge.

3.2.3. Aktivisering av verdiordenene

Alle disse verdiordenene kan aktiviseres av aktørene. Dette er således en pluralistisk teori om rettferdiggjøring. Vi så tidligere at en naturlig situasjon er en situasjon hvor relasjonen mellom subjekter og objekter som er involvert i situasjonen, er ordnet etter det verdsettingsprinsippet som verdiordenen representerer. De aspektene ved situasjonen som ikke passer inn, som ikke tilhører verdiordenen, overses så lenge aktørene er enige om hvilket verdsettingsprinsipp som skal anvendes. Den hverdagslige samhandlingen er i dette perspektivet basert på at det er en etablert enighet om hva som er viktig og riktig. Dette muliggjør koordinering og stabilitet. Kritiske øyeblikk innebærer et brudd med den normale samhandlingen. Dette kan skje ved at situasjonen i sin natur er ambivalent, ved at det er uklart

---

⁴⁷ Boltanski og Thévenot (2006:310-311) diskuterer faktisk kort det franske skolesystemet i et historisk perspektiv. De påpeker at skolesystemet har beveget seg fra en modell som gjenspeilte en domestisk verdsetting til dagens modell, som i større grad gjenspeiler en sivil verdsetting.

hvilke verdsettingsprinsipper som skal anvendes. Det kan også skje ved at en aktør retter en eksplisitt kritikk mot det eller de verdsettingsprinsippene som anvendes. Behovet for rettferdiggjøring i slike øyeblikk springer ut i fra potensialet for å bli møtt med kritikk. Boltanski og Thévenot snakker derfor om tester. Det som testes er aktørenes forsøk på å etablere en *ekvivalens*, et samsvar, mellom det konkrete problemet og en verdiorden. Som vi så er grunnprinsippet her at aktørene må vise til noe utenfor den spesifikke situasjonen for å skape ekvivalens. De referer her til at aktører kan, og har kompetanse til, å mobilisere to former for ressurser. For det første kan aktørene mobilisere objekter og relasjoner, for det andre kan de mobilisere ulike prinsipper for legitim rettferdiggjøring, verdiordener.

Når aktørene mobiliserer objekter og innretninger peker de på egenskaper ved situasjonen som skaper samsvar mellom denne spesifikke situasjonen og en verdiorden. Dette handler derfor om å *klassifisere* for på den måten gjøre ting like, innrullere ulike entiteter i samme kategori, slik at de kan danne grunnlag for generaliseringer. Aktørene forsøker å skape ekvivalens mellom en situasjon og en verdiorden ved å anvende det vokabularet som viser til en verdiorden. Ting kan omtales som varer for å påkalle markedets verdiorden, man kan vise til formelle rettigheter nedfelt i lovverk for å påkalle den sivile verdiorden osv. Slike forsøk på å skape ekvivalens kan utsettes for kritikk. Dette omtales som en *realitetstest* – en test av om klassifiseringen kan anvendes i den situasjonen man er i. Gjennom en realitetstest skapes det ekvivalens mellom den situasjonen man er i og et verdsettingsprinsipp. (Boltanski og Thévenot 1999; 2006, Skarpenes 2004: 69, Thévenot 2001: 58)

For det andre handler det om å *begrunne* synspunkter på en måte som vil bli akseptert av andre aktører. Denne dimensjonen korrelerer til måtene aktørene rettferdiggjør sitt eget standpunkt på – til legitime prinsipper for rettferdiggjøring i form av verdiordener. Aktørene viser selvsagt ikke direkte til verdiordenene i den form vi har presentert her. De henviser imidlertid til verdsettingsprinsippene verdiordenene representerer. Dersom en aktør hevder at det viktige er å ta vare på *tradisjonen*, så er det den domestiske verdiorden som mobiliseres. Mobiliseringen av verdiordener kan bli utsatt for legitimitetstester – en test av om dette prinsippet for rettferdiggjøring legitimt kan anvendes i situasjonen.

Dersom arbeidet med å skape ekvivalens blir akseptert av alle involverte aktører kan vi si at det er enighet om hvilket prinsipp for rettferdiggjøring som skal anvendes i den spesifikke situasjonen. Aktørene får et felles og kvalifisert vokabular som de kan bruke i den situasjonen

de er i. Overført til vårt tema kan det påpekes at dette ikke nødvendigvis behøver å medføre politisk enighet om hvilken konkret politisk beslutning som skal fattes. Dette er fordi politiske beslutninger ikke kan determineres ut i fra hva som er viktig. Selv om man er enige om hvilken verdiorden som skal anvendes så kan det være flere mulige beslutningsalternativer som kan rettferdiggjøres med denne verdiordenen og aktørene kan fremdeles kritisere hverandres argumenter med basis i den samme verdiordenen. Vi sier da at de utøver korrigerende kritikk. Dersom aktørene ikke er enig i hvilken verdiorden som skal anvendes i den spesifikke situasjonen vil de komme med radikal kritikk. Når en aktør utøver radikal kritikk så kritiserer han prinsippet som situasjonen er vurdert ut i fra. Arbeidet med ekvivalens utført av en annen aktør kritiseres fordi den ikke består realitetstesten. Slik kritikk er derfor rettet mot anvendelsen av en verdiorden, og kan derfor ende opp i en "competition between two different reality tests" (Boltanski og Thévenot 1999: 374).

3.3. Rettferdiggjøring koblet mot politikk, mattrygghet og risiko

I denne seksjonen diskuterer jeg hvordan det teoretiske perspektivet kan kobles til tre sentrale dimensjoner ved analysen. På veien vil jeg også utdype og diskutere relevante aspekter ved det teoretiske perspektivet. Først gjør jeg rede for hva det vil si å studere politisk argumentasjon på denne måten og hva slags forståelse av politikk som ligger i en slik analyse. Deretter gjør jeg en preliminær kobling mellom verdiordenene og fenomenene mat og mattrygghet. Til slutt diskuterer jeg hvordan vi i denne sammenheng kan forstå risiko og vitenskapelig usikkerhet. Dermed får vi både tydeliggjort og konkretisert hvordan perspektivet vil bli brukt i analysen.

3.3.1. Rettferdiggjørende politisk argumentasjon og forståelse av politikk

Jeg anvender den teorien som nå er presentert som et verktøy for å undersøke hvilken verdiorden aktørene bruker når de argumenterer for at en bestemt politikk eller politisk beslutning tjener "the common good". I denne studien betyr dette at verdiordenene brukes for å rettferdiggjøre et standpunkt man har tatt i forhold til et konkret politisk spørsmål. Jeg kjenner imidlertid ikke til noen andre studier som anvender dette teoretiske perspektivet på

parlamentariske debatter. Boltanski og Thévenot (Boltanski og Thévenot 2000: 216) påpeker imidlertid selv at teorien kan anvendes for å studere slike situasjoner.⁴⁸

The situations that lend themselves to the explicit formulation of what is or is not the just thing to do are situations where the decision does not impose itself, where there is no tacit cooperation between acquaintances, nor a violent clash. These are situations where the participants are driven to explain their judgement and to support it by drawing from the resources from the present situation. This situated judgement, in which the concern for justice is caught between the circumstances and the reference to principles of rules, notably corresponds to the moment of applying a regulation, or a policy measure (Boltanski og Thévenot 2000: 216)

Slik jeg ser det er det klart at perspektivet er tenkt å kunne anvendes på mitt empiriske materiale, stortingsdebattene handler jo nettopp om hvordan mattrygghet skal reguleres.

Problemstillingene jeg presenterte i kapittel 1 fokuserte på *hvordan* aktørene klarer å mobilisere ulike verdiordener. Analysen vil således ikke bare handle om å identifisere de verdiordenene som blir mobilisert, men om de operasjonene som aktørene utfører for å kunne mobilisere disse verdiordenene. Fokus rettes mot hvordan de politiske aktørene *klarer* å gjøre verdiordenene relevante i den spesifikke politiske saken som diskuteres. Verdiordenene kommer til syne gjennom talehandlingene til aktørene, det er altså aktørene selv som aktualiserer bruken av en eller flere verdiordener. Å argumentere for at en bestemt verdiorden skal anvendes for å løse et politisk problem innebærer i denne sammenheng at stortingsrepresentantene gjennom sin argumentasjon forsøker å etablere ekvivalens mellom den spesifikke situasjonen og en verdiorden, for å på den måten rettferdiggjøre sitt standpunkt til den spesifikke situasjonen. Fortolkningen av hvilken verdiorden som forsøkes mobilisert er her basert på det vokabularet som vi har knyttet til disse verdiordenene. Denne fortolkningen bygger på den kompetansen teorien gir aktørene, jeg antar at de aktivt fortolker situasjonen og at de vil fremheve de aspektene som kan knyttes til et legitimerende verdsettingsprinsipp. I lys av dette kan vi bruke begrepet *situasjonsdefinisjon* for å gripe aktørenes forsøk på å definere hvilke deler av situasjonen som må gjøres relevant for å mobilisere en verdiorden. Når aktørene setter sammen en situasjonsdefinisjon som ser naturlig ut, så innebærer det samtidig at de mobiliserer et forslag om hvordan det kritiske øyeblikket kan løses opp. En situasjonsdefinisjon er således i vårt perspektiv en bestemt fremstilling av situasjonen som binder den sammen og som knytter den til en verdiorden. Begrepet kritiske øyeblikk

---

⁴⁸ Sitatet er hentet fra en drøfting av hvordan og hvorfor perspektivet skiller seg fra de mer filosofiske perspektivene til John Rawls og Michael Waltzer. En utfyllende diskusjon om hvordan de forholder seg Rawls og Waltzer finnes i Boltanski og Thévenot (2000: 221 - 226).

gjenspeiler imidlertid at det er uenighet, andre aktører har en annen situasjonsdefinisjon. Den kompetansen teorien gir aktørene gjør det samtidig mulig for dem å se den samme situasjonen på ulike måter.

Ved å undersøke hvilke ulike verdiordener ulike aktørene forsøker å mobilisere rettes dermed analysen også inn mot de kognitive og moralske operasjoner mobiliseringen av en verdiorden bygger på – hvordan aktørens vurderinger er involvert i situasjonen. Boltanski og Thévenot (2006: 336-356) forutsetter imidlertid ikke at aktørene nødvendigvis vil finne frem til enighet. Tvert imot spesifiserer de en rekke andre muligheter og teknikker aktørene kan forsøke å aktivisere for å avslutte legitimeringsarbeidet i kritiske øyeblikk.

So, there is a complex geometry of levels of involvement: people may protest about the hidden presence of beings that belong to another world [...]; chose whether or not to notice the existence of certain beings; make a balanced judgment by considering beings from different world [...]; reach agreement by admitting that principles are relative('relativization'); and imply that other beings are present without actually saying so. (Dodier 1993: 559)

Analysen handler således ikke bare om å identifisere de verdiordenene som blir forsøkt mobilisert, alle de vurderingene som kommer forut for mobiliseringen er også viktig. Spørsmålet om hvordan rettferdiggjøringen skjer, åpner således opp for å undersøke empirisk den kompleksiteten som finnes i disse sakene og hvordan denne kommer til syne i aktørens argumentasjon. Samtidig må det påpekes at stortingsdebatter kan bli avsluttet ved en votering, uten at dette innebærer noen som helst form for enighet eller konsensus. For å åpne litt mer opp for et demokratikritisk blikk, som vi skal komme tilbake til avslutningsvis i denne oppgaven, så kan vi si dette slik: *Konteksten til stortingsdebatter innebærer at majoritetsvedtak kan fattes uten at vedtaket er legitimert i den betydningen vi har gitt dette begrepet.*

Det stortingsrepresentantene argumenterer for er i denne sammenheng ulike beslutningsalternativer eller måter å regulere maten på. Det er således politiske spørsmål som studeres. En analyse av politisk argumentasjon må bygge på en forståelse av politikk og hvilken rolle politisk argumentasjon har for politikken – i det minste er dette nødvendig dersom analysen skal være politisk relevant. Selv om det er det rettferdiggjørende aspektet ved argumentasjonen som står i sentrum her, så kan analysen også forstås som en undersøkelse av Norges 'policy' eller politikkkutforming på mattrygghetsområdet. De problemstillingene som er skissert gjør dette til et undertema i analysen. Når det gjelder hva slags politikkkforståelse som en slik vektlegging av rettferdiggjørende argumentasjon

innebærer, så kan vi koble oss opp mot den argumentative vendingen i policylitteraturen (Se for eksempel Fischer og Forester 1993, Hajer 1995, Hajer og Wagenaar 2003, Schön og Rein 1994). Soneryd og Ugglå (2000: 278) oppsummerer dette perspektivet slik:

Policy-making is not only a way to solve preconceived problems, but deserves attention as a practice of problem construction, as definition and redefinitions of problems and as a way whereby modern societies regulate latent conflicts. (Soneryd og Ugglå 2000: 278)

Politikkutforming bygger i dette perspektivet på en fortolkende prosess hvor igjennom de politiske aktørene gir mening til verden rundt seg. Den politiske argumentasjonen i datamaterialet er i dette perspektivet interessant fordi den gir et innblikk i hvordan ulike aktører tolker tilgjengelig informasjon, vektlegger ulike aspekter ved en sak og organiserer informasjonen slik at de kommer frem til et standpunkt i den enkelte saken. Den sentrale prosessen er her at aktørene lenker sammen fakta om verden og handlings- eller beslutningsalternativer. På den måten er det en tett kobling mellom det teoretiske perspektivet på rettfærdiggjørende argumentasjon og den politiske forståelsen som ligger til grunn. Siden dette er en fortolkende prosess, åpner teorien opp for å forstå hvordan ulike aktører kan tolke verden ulikt og på den bakgrunn argumenterer for ulike alternativer. Basisen for ulik argumentasjon kommer i følge denne teorien fra ulike situasjonsdefinisjoner. Her skilles det mellom to ulike typer uenighet. Ved *politisk uenighet* deler aktørene en felles oppfattelse av hvilke regler, antagelser og lignende, som man tolker foreliggende fakta om en sak i lys av. I *politiske kontroverser* er det uenighet om hvordan fakta skal tolkes, og det vil ikke nødvendigvis bli enklere å bli enig med mer fakta. Vi kan si at aktørene ved politiske kontroverser ikke er enige om hva det er man diskuterer. Politiske kontroverser er derfor først og fremst en definisjonskamp – en kamp om hvordan situasjonen skal defineres. For å bli enige og løse slike kontroverser må man først finne frem til en felles forståelse som kan danne grunnlag for tolkning av fakta (Rein og Schön 1993: 148).

Skillet mellom politisk uenighet og politiske kontroverser kan her knyttes til de ulike formene for kritikk Boltanski og Thévenots teori postulerer. Politisk uenighet tilsvarer en korrigerende kritikk forankret i at de politiske aktørene er enige om hvilken verdiorden som skal anvendes. I slike situasjoner er det altså etablert ekvivalens mellom beslutningssituasjonen man er i og en bestemt verdiorden. Politiske kontroverser tilsvarer en radikal kritikk som bunner i at de politiske aktørene operer med ulike situasjonsdefinisjoner. I slike situasjoner er ikke aktørene enige om hvilke verdiordener som skal mobiliseres. I litteraturen på dette feltet brukes gjerne betegnelsene ”frames” og ”frame-analysis”. Dette er begreper som kan knyttes til et

sosialkonstruktivistisk og diskursteoretisk perspektiv hvor man antar at aktørenes opplevelse av verden fortolkes gjennom en sosial ramme (Entman 1993, Rein og Schön 1993). Dette fører til en bestemt måte å forstå bakgrunnen for at kontroversene oppstår. Mitt utgangspunkt med Boltanski og Thévenot innebærer to viktige brudd med dette perspektivet.

Som vi har klargjort tidligere i kapitlet er utgangspunktet vårt ikke å avsløre hvordan det aktørene sier kan knyttes til noen bakenforliggende variabler eller hvordan aktørene er disponert. Vi tar i utgangspunktet det som blir sagt, og ser på dette som reelle argumenter aktørene fremmer for å rettferdiggjøre sitt standpunkt. Vi kan kanskje si at perspektivet legger opp til å studere hvordan rammer blir definert og redefinert av aktørene. Kritiske øyeblikk er situasjoner hvor denne prosessen blir særlig synlig, det er situasjoner hvor kollektive verdsettingsprinsipper blir festet til saksfelt. Handlingsteorien som ligger i bunn gir aktørene den kritiske kompetansen som kreves for dette arbeidet. Dette betyr ikke at argumentasjonen i disse debattene ikke kan tolkes på en annen måte. Partienes strategiske valg i forhold til velgermassen, massemedias innflytelse, politiske mål på andre saksfelt – alt dette er andre mulige måter argumentasjonen kan fortolkes på. Problemstillingene og det teoretiske perspektivet jeg har valgt, innebærer imidlertid at jeg velger å fokusere på arbeidet som gjøres for å legitimere beslutningene og posisjonen som tas. Jeg antar således, i tråd med perspektivet, at aktørene ikke kan si hva som helst for å begrunne sine valg. Videre antar jeg at de uansett andre motiver, forsøker å rettferdiggjøre disse valgene i den betydningen jeg har gitt dette begrepet. Dette er det utgangspunktet jeg vil ta i min fortolkning av det som blir sagt i debattene.

Den andre forskjellen ligger i hvordan vi ser på relasjonen mellom matobjektene som skal reguleres og aktørenes argumentasjon. Perspektivet til Boltanski og Thévenot kan her defineres som realistisk – gjennom arbeidet med å skape ekvivalens og realitetstester legges det en begrensning på hva som lar seg rettferdiggjøre (Dodier 1993, Wagner 2001). Denne begrensningen er i våre saker knyttet til egenskapene ved situasjonen og matobjektene man diskuterer. At det teoretiske perspektivet gjør aktørenes forhold til objekter og ting i situasjonen relevant er viktig for det temaet vi studerer. Dette er fordi debattene handler om matobjekter som skal reguleres, objekter som i potensielle fremtider kan vise seg å være helseskadelige. Aktørenes fremstilling av objektene i saken, de gale kuene, den genmodifiserte maten og tilsetningsstoffene, er viktig fordi det er disse som aktørene må klare å kvalifisere inn i en verdiorden. I ulike verdiordener har vi imidlertid sett at disse objektene

får ulik form, ulike aspekter ved objektene vil bli framhevet. Dette er også særskilt relevant for tolkningen av kritikk, for som sagt tidligere er det hvordan objektene klassifiseres som danner grunnlag for kritikk og ikke anvendelsen av en verdiorden i seg selv. Resultat av en slik kritikk vil imidlertid være en kritikk mot at verdiordenen ikke legitimt kan anvendes i den spesifikke situasjonen. På samme tid beholdes det en åpenhet rundt dette spørsmålet fordi hvilke forbindelser som lar seg etablere er avhengig av hvordan andre aktører forholder seg til ekvivalensrelasjonene som forsøkes etablert – hva som er godtakbart overlates til aktørene selv å vurdere (Boltanski og Thévenot 2000: 228, 2006: 40-42).

Det temaet jeg studerer har potensial til å analyseres på en betydelig mer politisert måte – i betydning kritisk – enn jeg har valgt. Gjennom valg av problemstillinger, teoretiske rammer og avgrensinger av empiri har denne realpolitiske dimensjonen ved temaet blitt mindre sentralt. Dette skyldes først og fremst behovet for å definere noen avgrensinger som gjør det mulig å håndtere en tematikk som er innvevd i en rekke teoretiske og politiske spørsmål. Et tema som vi så vidt skal berørt senere, i kapittel 9, er imidlertid at analysen av den rettferdiggjørende politiske argumentasjonen har potensial for å koble seg opp mot en deliberativ demokratiforståelse. En slik demokratiforståelse vektlegger at det er den offentlige deliberasjon, altså debatt, som legger grunnlaget for legitime politiske beslutninger (Habermas 1996). Den pragmatiske handlingsteorien som ligger til grunn for Boltanski og Thévenots forståelse av legitimering kan slik jeg ser det utgjøre et mulig alternativt handlingsteoretiske grunnlag, for både en analyse og kritikk av tilstanden til det deliberative demokratiet.

Jeg vil ikke gå dypt inn på dette i analysen, og det vil selvsagt være et omfattende arbeid å koble sammen disse to ulike perspektivene. Med utgangspunkt i en Habermasiansk forståelse av det deliberale demokratiet vil jeg her bare komme med noen utdypninger som er relevante for diskusjonen i kapittel 9. Et sentralt teoretisk fundamentet for Habermas' teori er den kommunikative rasjonalitet (Eriksen 2001, Eriksen og Weigård 1999: 166, Habermas 1996:3-6). Meningsinnholdet i dette begrepet er at "aktører ikke bare er rasjonelle når de velger midler for å nå sine mål, men også når de kan gi grunner for sine valg og forsvarer sine handlinger mot kritikk" (Eriksen og Weigård 1999: 166).

I en utdypning av hva som menes med dette skriver Habermas (1996: 4):

[...] communicatively acting individuals must commit themselves to pragmatic presuppositions of a counterfactual sort. That is, they must undertake certain idealizations – for example, ascribe identical meanings to expressions, connect utterances with context-transcending validity claims...

Det er slik jeg ser det en forståelse av grunnlaget for legitimering som ligger tett opptil den Boltanski og Thévenot beskriver når de snakker om ekvivalens. Samtidig er det selvsagt svært mange grunnleggende forskjeller i disse perspektivene, ikke minst er den ambisjonen som ligger i de to prosjektene av ulik karakter. Svært forenklet kan vi omtale Habermas' tilnærming til det deliberative demokratiet som en idealisert beskrivelse av den rasjonalitet som, ved å bli forankret i prosedyrer, kan sikre demokrati. I kontrast til dette kan perspektivet til Boltanski og Thévenot bidra med å gi et bedre grunnlag for å *empirisk* undersøke relevante karakteristiske trekk i den (politiske) offentlige debatt. Istedenfor å ta den kommunikative rasjonalitet som et utgangspunkt og beskrive de prosedyrer som er nødvendige for å sikre denne, kan man da undersøke om de parlamentariske aktørene anvender sin kritiske kompetanse til å rettferdiggjøre de beslutningene som tas. Dersom de ikke gjør det, kan vi fra et deliberativt ståsted kritisere dem.

3.3.2. Betydningen av mat og mattrygghet i de ulike verdiordener

Jeg skal her gjøre en foreløpig kobling av det teoretiske perspektivet og det empiriske materialet jeg skal analysere. Formålet med dette er å tydeliggjøre hvordan mat og mattrygghet kan kobles mot verdiordenene og andre aspekter ved det teoretiske perspektivet. Dette gjør at teorien fremstår som mindre abstrakt før vi starter på selve analysen, samtidig bereder det grunnen for de revisjonene av det teoretiske perspektivet som jeg, i lys av analysen av sakskompleksene, vil presentere i kapittel 7.

I kapittel 2 så vi hvordan regulering av risiko er tett knyttet opp til en evidensbasert politikk hvor vitenskapelige kunnskap er sentral for å legitimere reguleringer. Vi kan anta at dette vil gjøre den industrielle verdiorden sentral i dette politiske feltet. I forhold til mattrygghet vil det viktige i denne ordenen være å finne løsninger som er effektive og som sikrer stabilitet og forutsigbarhet. Viktige subjekter blir eksperter, og kunnskap de har produsert kan bli forsøkt brukt for å komme frem til måter å kontrollere problemet på. Slike innretninger vil gjerne være grenseverdier og andre standardiserte kriterier for vurdering av risiko og metoder for å redusere risiko. Verdien av den vitenskapelige kunnskapen er slik at den sikrer en effektiv

regulering. Argumenter for hvordan man vil regulere vil være rettet mot å hevde at det tiltaket man argumenterer for, vil gi en effektiv regulering.

I forhold til markedets verdiorden vil mat bli betraktet som en vare omsatt på et marked. En regulering vil kunne gripe inn i markedet og kostnaden ved produksjon og prisen den kan selges for. Mattrygghet blir i denne sammenheng viktig for å sikre at markedet fungerer. Hvilke reguleringer som bør innføres vil bli vurdert i forhold til det overordnede verdsettingsprinsippet – konkurranse – slik at det blir de markedsmessige kostnadene ved regulering som er avgjørende for reguleringsform. De relevante subjektene som kan mobiliseres er da konsumenter og produsenter og relasjonen mellom disse vil bli betraktet som forretningsmessige. Mattrygghet griper inn i denne relasjonen gjennom at konsumentene har tillit til produsentene – slik at et velfungerende marked sikres. Mattrygghet blir i dette perspektivet definert som et markedspol og problemet er løst dersom man kan gjenetablere mat som en trygg vare som kan omsettes fritt i markedet. Dette peker mot at risikomomenter knyttet til en fjern fremtid blir mindre relevante - for eksempel hensynet til kommende generasjoner. I kontrast til dette vil en mobilisering av en sivil verdiorden innebære at mat betraktes som et kollektivt velferdsgode. Mattrygghet vil i dette perspektivet være et nødvendig element for å sikre denne kollektive velferden. I denne verdiorden er likhet og solidaritet kvalifiseringsgrunnlaget. Stilt ovenfor ulike måter å regulere risiko på vil tilfredsstillelse av disse prinsippene bli verdsatt i en sivil verdiorden. Statens rolle er i dette perspektivet sentral fordi den har til oppgave, gjennom formaliserte regler og prosedyrer, å sikre mattryggheten. I et slikt perspektiv er det ikke konsumenter men borgere som gjøres til relevante subjekter.

Spørsmål om mat og mattrygghet vil altså bli formet på ulike måter i de ulike verdiordenene. Denne koblingen mellom det teoretiske perspektivet og den tematikken empirien er knyttet til, tydeliggjør hva mobiliseringen av en verdiorden innebærer. Det antyder også hvordan man analytisk kan anvende de begrepene vi har presentert, ved å undersøke hva aktørene gjør viktig, hvilke subjekter, objekter og relasjoner de viser til i sin argumentasjon. Samtidig virker det lite sannsynlig at aktørene vil bygge opp en argumentasjon utelukkende med henvisning til ett av disse verdsettingsprinsippene – effektivitet, pris og kostnad, kollektiv velferd. I forhold til beskrivelsen av at det finnes objekter, subjekter og relasjoner som naturlig tilhører

en verdiorden så synes det å være en viss ambivalens knyttet til de objektene vi studerer.⁴⁹ Forstått på denne måten kan vi vektlegge at mattrygghet som begrep i utgangspunktet er forankret i en rekke analyse og målemetoder for å vurdere risikoaspekter knyttet til omsetning av mat. Det kan slik knyttes til en industriell verdiorden. Begrepet er videre forankret i den sivile verdiorden ved at trygg mat er knyttet til statens ansvar for å sikre alle borgere trygg mat. I tillegg berører begrepet markedets verdiorden ved at et velfungerende matmarked er avhengig av at maten er trygg for at markedet skal fungere. I selve begrepet ligger det altså en spenning mellom effektiv kontroll med produksjon og omsetningen av matvarer (industriell verdiorden) for å sikre at markedet fungerer og at varene som selges er salgbare (markedets verdiorden). Dette gjøres gjennom et formelt regelverk som legitimerer offentlig kontroll for å sikre den kollektiv velferden knyttet til at maten faktisk er trygg (sivil verdiorden). Denne beskrivelsen av mattrygghet samsvarer med det Boltanski og Thévenot (2006: 277) definerer som et ”composite arrangement” – dette er et kompromiss mellom verdiordener som er stabilisert og institusjonalisert.

I *On Justification* vier Boltanski og Thévenot (2006: 277-346) to kapitler til muligheten for ulike kompromisser mellom verdiordener. De definerer kompromisser som situasjoner hvor aktørene “maintain an intentional proclivity towards the common good by cooperating to keep present beings relevant in different worlds, without trying to clarify the principle upon which their agreement is grounded” (Boltanski og Thévenot 1999: 374). De tar imidlertid utgangspunkt i at et kompromiss ikke kan inngås med flere enn to verdiordener, og viser her til at kompromisser i sin natur er ustabile konstellasjoner. Kompromisser kan utsettes for kritikk fra en posisjon som vektlegger verdsettingsprinsippet i en enkelt verdiorden, men de kan også stabiliseres gjennom institusjonalisering. Her viser de for eksempel til termen arbeiderrettigheter (workers rights). Dette konseptet bygger på et kompromiss mellom den sivile verdiorden (rettighet) og den industrielle verdiorden (arbeider). Likevel påpeker de at selv en slik institusjonalisert konstellasjon er utsatt for kritikk fordi den består av to verdiordener.

The beings gathered together in compromise situation continue to belong to their word of origin. It is thus always possible to reactivate the clash by relaunching the controversy over the nature of the objects that need to be taken into account in order to conduct a conclusive test (Boltanski og Thévenot 2006: 278).

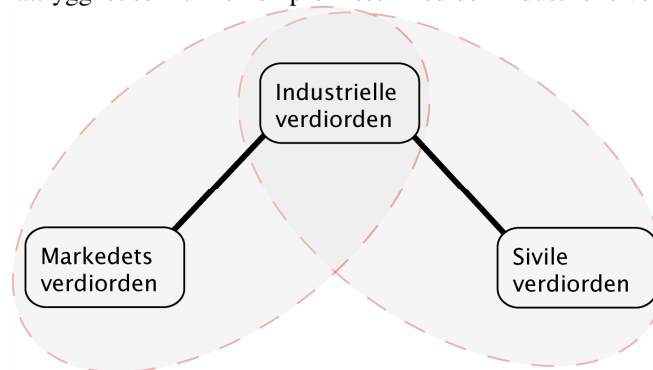
---

⁴⁹ Dette illustrerer også hvordan dette perspektivet skiller seg fra et rent diskursteoretisk perspektiv, hvor debatten vil bli definert som en ren språklig maktkamp uten at motstanden som ligger i objektene blir tillagt vekt. Se Jacobsen (2003) for en slik diskursanalyse av mat og mattrygghet som fenomen.

Et kompromiss kan således alltid bli kritisert fordi det består av 'beings' som hører til ulike verdener. Eksempelvis påpeker de at dette kan skje i debatter om hvilke rettigheter fremmedarbeidere skal ha. Som gode arbeidere er de nyttige for den nasjonale velferden, men de er samtidig ikke inkludert som borgere med de rettigheter dette gir dem som arbeidere. Dette er således en ambivalent situasjon, en situasjon som kan knyttes til ulike verdiordener alt etter hvordan den blir forstått – eller forsøkt definert (Boltanski og Thévenot 2006: 278).

I tråd med denne diskusjonen kan vi anta at det er sannsynlig at aktørene i våre saker vil bygge opp argumentasjonen rundt et kompromiss mellom flere verdiordener. Den industrielle-, den sivile- og markedets verdiorden fremstår som sannsynlige kandidater. Dette samsvarer for øvrig godt med hvordan andre analyser av dette feltet har beskrevet legitimitetsgrunnlaget for reguleringer (Elvbakken 1997, Jacobsen og Kjærnes 2003, Veggeland 2001; 2004). Vi kan foreløpig anta at rettferdiggjøringer i forhold til mattrygghet normalt være definert innenfor rammene bestående av disse verdiordenene. Videre kan vi i lys av den foregående situasjonen anta at den industrielle verdiorden vil være sentral i våre debatter. Figur 1 illustrer således at den industrielle verdiorden kan inngå i to ulike kompromisser.

Figur 1: Verdsetting av mattrygghet som ulike kompromisser med den industrielle verdiorden

I et kompromiss mellom den industrielle og den sivile verdiorden vektlegges sikkerhet og trygghet (Boltanski og Thévenot 2006: 331). Reguleringen er her nødvendig for å sikre den kollektive velferden til borgerne. Staten regulerer for å sikre borgerne at maten er trygg å spise. Formulert slik blir den viktigste begrunnelsen for å regulere forankret i den kollektive velferden, og dermed i den sivile verdiorden. Kompromisset med den industrielle orden sikrer en effektiv regulering - reguleringen skal verken være for streng eller for mild, og den skal baseres på klare kriterier, anerkjente metoder. Kort sagt er den basert på kvalifisert kunnskap frembrakt av eksperter på området, som er store subjekter i den industrielle orden.

I et kompromiss mellom den industrielle og markedets verdiorden legges det vekt på en effektiv regulering som gjør at markedet fungerer. Reguleringen er her nødvendig for å sikre at maten som omsettes på markedet tilfredsstillende forbrukernes/kundenes krav til at maten skal være trygg. Enhver regulering påvirker imidlertid kostnaden ved produksjon og prisen ved salg og dermed evalueringsprinsippene i markedets verdiorden. Reguleringen skal imidlertid sikre at dette skjer mest mulig effektivt, og at alle produsenter er underlagt de samme bestemmelsene. Formulert slik blir den viktigste begrunnelsen for å regulere, å sikre et velfungerende marked.

Begrunnelsen for hvorfor trygg mat er viktig vil altså være forskjellig om man vektlegger verdier i markedets verdiorden eller i den sivile verdiorden. Dette kan ha betydning både for hvilke virkemidler som det blir mulig å argumentere for og for hva som defineres som trygg mat. Plasseringen av den industrielle verdiorden i sentrum og i toppen av figur 1 er ment å illustrere at de politiske aktørenes argumentasjon sannsynligvis vil være basert på den karakteristikk matobjektet som skal reguleres er blitt gitt av ekspertene. En svært restriktiv regulering (forbud) kan for eksempel rettferdiggjøres dersom kvalifisert kunnskap har definert matobjektet det er snakk om som farlig. Et forbud kan da rettferdiggjøres ved at objektet "innebærer alvorlig helsefare" (koblet mot den sivile verdiorden) og er "uegnet for salg" (koblet mot markedets verdiorden). Tilsvarende kan vi si at ulike egenskaper ved matobjektene vil gjøre det mulig for aktørene å argumentere for ulike kompromisser. Reguleringen av objekter som er usunne eller direkte helseskadelige kan således gis en mer restriktiv regulering ved å vektlegge den sivile verdiorden og gjør verdiene i markedets verdiorden mindre viktig. Dette er med på å understreke betydningen av vitenskapelig kunnskap om objektene som skal reguleres, siden det er vitenskapens rolle å levere sanne utsagn om objektenes egenskaper slik at mest mulig effektiv regulering sikres. Også andre verdiordener kan imidlertid vise seg å være relevante. I en grønn verdiorden vil maten bli fremstilt som natur og mattrygghet vil sannsynligvis handle om å sikre at maten er naturlig, økologisk og minst mulig bearbeidet. I en domestisk verdiorden vil mat være verdifull som tradisjon, og mat som ikke er tradisjonell eller bryter med norsk mattradisjon kan bli betraktet som usikker og farlig.

Gjennomgangen tilsier at mat som objekt er ambivalent – det kan knyttes til flere verdiordener. I lys av diskusjonen kan vi ha som utgangspunkt at rettferdiggjøring innenfor

det politiske saksfeltet vi studerer sannsynligvis vil være forankret i noen slike kompromisser. Så lenge aktørene velger å opprettholde matvaretrygghet som et kompromiss settes ikke verdiene i de verdiordenene som inngår i et slikt kompromiss opp mot hverandre. Tvert imot kan kompromisset oppfattes som naturlig i den forstand at trygg mat ikke innebærer noen konflikt mellom for eksempel et velfungerende matmarked og den kollektive velferden. I følge perspektivet vil det imidlertid være mulig å bryte ned kompromisset ved å ”måle” betydningen av matvaretrygghet opp mot markedets og den sivile verdiorden. En aktør kan således alltid kritisere kompromisset ved å fremme kritikk. Vi kan vende tilbake til det enkle eksempelet vi brukte i starten av dette kapitlet for å illustrere dette poenget. I eksempelet var det to aktører som hadde ulike grunner som de fremhevet som den *viktigste* i forhold til hvilken beslutning som skulle fattes. Den ene aktøren fremhevet at det viktigste var å sørge for et velfungerende matmarked den andre fremhevet statens ansvar for å sikre trygg mat til alle borgere. Stilt overfor kritikk kan vi tenke oss at en aktør som forsøker å opprettholde kompromisset kan hevde at disse to aspektene ikke kan sees på isolert - matvaretrygghet handler om begge deler, og det er ingen konflikt mellom disse to. De sakene vi skal studere er valgt ut fordi det er uenighet. Hvorvidt aktørene forsøker å opprettholde mattrygghet som kompromiss mellom flere verdiordener eller fremhever en verdiorden er derfor noe vi skal undersøke empirisk.

3.3.3. Risikosamfunnet og vitenskapelig usikkerhet

Utgangspunktet for teorien er som vi har sett en åpenhet rundt de mulige utfallene av kritiske øyeblikk. I de tre sakene jeg analyserer kan denne usikkerheten også kobles opp mot en annen dimensjon – betydningen av risikoen som er knyttet til disse matobjektene. Risiko innebærer at det er usikkert hvilke egenskaper de aktuelle matobjektene som skal underlegges regulering, faktisk har. Samtidig har vi sett at det er egenskaper ved situasjonen som testes for å skape ekvivalens og løse opp i kritiske øyeblikk. Det er uklart teoretisk hva som skjer med det vi kaller realitetstester i situasjoner hvor realiteten selv er åpnet opp for tolkning og blir en del av det som kan gi grunnlag for kritiske øyeblikk.⁵⁰ Samtidig så vi i kapittel 2 hvordan de internasjonale handelsregimene definerer risikoanalyser som løsning på dette problemet. Min inngangsport til disse problemstillingene er å undersøke hvordan teorien fungerer i møte med

---

⁵⁰ Dette er uklart fordi det er egenskaper ved situasjonen som gjør det mulig å skape ekvivalens. Risiko kan imidlertid, som vi skal se om litt, knyttes til mangelfull kunnskap om egenskapene til objektene i situasjonene og dermed til hvilken situasjon man er i. Derfor kan det synes som om dette er situasjoner som er ressursfattede med hensyn til hvilke aspekter ved situasjonen som kan brukes i en avgjørende realitetstest. Dette temaet blir diskutert inngående i kapittel 8.

det empiriske materialet. På denne bakgrunn kan vi nå presisere at problemstillingene krever at vi undersøker relasjonen mellom aktørenes *kritiske kapasitet* og *risikoproblematikken*, samt mellom *mobiliseringen av verdiordenene* og de internasjonale handelsregimenes *begrensinger av det politiske handlingsrommet*. I analysen vil vi undersøke hvordan disse dimensjonene får betydning for den rettferdiggjørende argumentasjonen og aktørenes kritiske kapasitet.

Vi trenger noen klargjørende begreper for å undersøke disse problemstillingene, selv om innfallsporten for å belyse dem er empirisk. De internasjonale handelsregimene ble drøftet i kapittel 2, så jeg avgrenser den påfølgende diskusjonen til noen perspektiver og begreper som gjør det mulig å både forholde seg til og å undersøke risikodimensjonen.

Det er i denne sammenheng vanskelig å ikke forholde seg til Ulrich Becks teori om risikosamfunnet. Beck (1992) utgav i 1986 *Risk Society* og har fulgt denne opp med flere andre bøker og artikler (Beck 1997, 1999). Beck sitt bidrag kan leses som en engasjert samfunnsdiagnose. Med begrepet *refleksiv modernisering* prøver Beck å fange inn det gamle industrisamfunnets transformasjonsprosess. Betydningen av begrepet er ikke at transformasjonsprosessen skyldes bevisst refleksjon, men at en ny type selvkonfrontasjon tvinges frem gjennom at det blir tydelig at det moderne industrisamfunnet produserer nye risikoer som blir et problem for samfunnet selv. Den tvungne selvrefleksiviteten eller selvkonfrontasjon fører til en oppløsning av det moderne industrisamfunnet og peker mot et risikosamfunn. De nye risikoene er manifesteringen av en intern krise i det moderne industrisamfunnet, hvor den vitenskapelige og teknologiske utviklingen er i ferd med å overskride sine egne grenser og tegner konturene av et nytt risikosamfunn.

Beck (1992, 1997, 1999) og Giddens (1991, 1997, 2002) påpeker at de "nye" risikoene har en utbredelse i tid og rom som gjør at kausale årsaks og virkningsforhold ikke lengre er direkte observerbare. Koblingen mellom årsak og virkning blir derfor først synlig gjennom en teoretisk rekonstruksjon som naturvitenskapen står for. Dette gjør at den offentlige risikobevissthet får preg av det Beck (1997: 90) kaller *annenhånds-ikke-erfaring*. Vi kan ikke direkte sanse om maten er genmodifisert, men vitenskapen har kunnskapen og redskapene som kan oppdage og måle de nye risikoene. Derfor er det vitenskapen som definerer hva som er risiko, og hva som ikke er det. Annenhånds-ikke-erfaring er for så vidt et kjennetegn ved mye av den kunnskapen vi har om verden rundt oss. Det som er spesielt for risikosamfunnet og som gir fenomenet potens, spesielt i Beck sin fremstilling, er at det kobles mot et sterkt

funksjonelt differensiert kunnskapssamfunn, et samfunn hvor det er rom for tvil om vitenskapen kan tilby oss absolutte sannhet. Samtidig blir fremdeles de politiske beslutningsprosessene basert på ekspertkunnskapen. Den vitenskapelige kunnskapen om risiko er dermed den dominerende kunnskapsformen for en legitim politisk regulering av risiko.

Beck hevder at risiko må forstås som 'manufactured uncertainties'. I dette begrepet ligger et argument om at selv om risiko synes å manifestere seg som et *eksternt* problem i naturen så er problemet sosialt og *internt* i det moderne industrisamfunnet. Dette skillet bygger på at risiko for Beck både har en materialitet og er en sosial konstruksjon. Uten at han går systematisk frem for underbygget dette, viser han til stadighet til ulike typer miljøproblemer som har reelle konsekvenser uten at noen kan ansvarliggjøres. Årsaken til at det blir slik finner han imidlertid i den sosiale konstruksjonen av problemene. Beck bruker her begrepet definisjonsforhold som i følge han omfatter "regelverket, institusjonene og kapasitetene som strukturerer identifiseringen og vurderingen av risikoer. De utgjør den rettslige, epistemologiske og kulturelle matrise som risikopolitikk utøves innenfor" (Beck 1997: 285).

De rådende definisjonsforholdene bygger i konstruksjon og innhold på det gamle industrisamfunnet sin relasjon til risiko, og står ikke i forhold til risikoenes høyst reelle og alvorlige karakter. Beck hevder at man ved å studere definisjonsforholdene kan rekonstruere den sosiale risikodefinitjon. Han nevner her fire sentrale forhold som bør undersøkes:

- (1) Hvem skal bestemme hvor skadelige produktene er eller hvor farlige risikoene er? Hvem har ansvaret?
- (2) Hva slags viten eller ikke-viten om årsakene, dimensjonene, aktørene etc. dreier det seg om? Hvem må det beviset legges frem for?
- (3) Hva skal regnes som tilstrekkelig bevis i en verden hvor vi nødvendigvis står overfor omstridt kunnskap og sannsynligheter.
- (4) Hvis farer og skader oppstår, hvem skal da bestemme erstatningen for de rammede og hva som er hensiktsmessige kontroll- og reguleringsformer i fremtiden? (Beck 1997: 283-284)

Becks teori om risikosamfunnet danner bakteppe og aktualiserer problemstillingen i forhold til en bredere samfunnsdiagnose, og setter mitt perspektiv inn i en større teoretisk sammenheng. Mens Beck ser på hele samfunnet utenfra og analyserer de store linjene er startpunktet for min analyse den politiske argumentasjonen på mikronivå. Berøringspunktet mot Beck er at politiske konflikter om vitenskapelig kunnskap kan brukes til å undersøke hvordan moderne samfunn forholder seg til kunnskap og risiko, og de konsekvensene dette har for politikktutforming. Det empiriske materialet egner seg i denne sammenheng bare til å undersøke en liten flik av alle de definisjonsforholdene Beck trekker frem. Becks teori har

således ikke gitt oss begreper for studere hvordan aktørene gjennom sin argumentasjon forholder seg til risiko. Inngangsporten vår her blir en relativt knapp problematisering av risikobegrepet.

Vi så i kapittel 2 at begrepet *risiko* er blitt gitt en spesifikk betydning som er felles i de internasjonale handelsavtalene og det norske matsikkerhetssystemet. Tilnærmingen er probabilistisk; risiko defineres som en funksjon av sannsynlighet og uønskede konsekvenser. Den institusjonaliserte betydningen av risiko er imidlertid lite egnet som utgangspunkt for vår analyse. Vi er interessert i de kognitive og normative vurderingene som ligger bak det å definere noe som risiko. For det første er kunnskap helt sentralt for den forståelsen av risiko vi skal anvende. Kunnskap kreves for å vurdere både sannsynligheter og konsekvenser. Det kreves relativt mye kunnskap om et fenomen for å både spesifisere sannsynligheter og konsekvenser. Risiko handler videre om de potensielle konsekvensene, slik at beslutningene som skal tas er relatert til hvilke mulige fremtider man vil realisere. Det kreves omfattende kunnskap om sannsynligheter og konsekvenser for å kunne gjøre slike prediksjoner, uansett om de er kvantitative eller kvalitative. Det finnes således en rekke situasjoner hvor en probabilistisk tilnærming til risiko vanskelig lar seg gjennomføre. Vi kan tenke oss begreper som kjent risiko, sannsynlig risiko, hypotetisk risiko og ukjent risiko (se for eksempel Strydom 2002: 81). Videre kan vi påpeke at det å definere noe som en "uønsket konsekvens" er en normativ operasjon. Hva som er ønskelig er noe som det er mulig å være uenig om, og som ikke nødvendigvis kan besvares vitenskapelig. Det finnes jo også ulike typer farer, de kan være økologiske, politiske, moralske og sosiale (ibid.). Hvorvidt en risiko er akseptabel er derfor et spørsmål som er relatert til både kunnskap og moral. Denne problematiseringen antyder bare litt av den kompleksiteten som er knyttet til begrepet.⁵¹ Dette er et undertema for analysen så jeg vil gjøre dette enkelt, og kort presentere en typologi som gir oss et litt mer nyansert begrepsapparat for å undersøke hvordan risiko blir fremstilt i stortingsdebattene.

---

⁵¹ For en mer dyptgående diskusjon om risikobegrepets mulige betydninger se Hansson (2005).

Tabell 3: Risiko, usikkerhet og uvitenhet⁵²

Situasjon	Kunnskapsstatus	Politiske beslutninger?
Risiko	Kjente konsekvenser og kjente sannsynligheter. Kvantifisering eller matematisk analyse av risikoen er definert som mulig.	Preventive tiltak for å redusere kjente konsekvenser (normal regulering; grenseverdier og lignende). Kan også defineres som en svak form for føre-var tilnærming.
Usikkerhet	Kjente konsekvenser, ukjente sannsynligheter. Kvantifisering av risiko ikke mulig, risikovurderingen vil ofte ikke dekke alle mulige konsekvenser pga manglende kunnskap eller forståelse for årsaksmekanismer.	Tiltak for å redusere potensielle farer og ukjente farer. Moratorium. Kan defineres som en sterk versjon av føre-var prinsippet dersom det anvendes i slike situasjoner.
Uvitenhet	Mangel på kunnskap om konsekvenser og omfanget av disse, årsaksmekanismer o.l.	Som hovedregel ikke et politisk tema.

Tabellen skisserer det epistemologiske forholdet mellom risiko, usikkerhet og uvitenhet. Å dele inn mengden kunnskap om fenomener i tre kategorier er selvsagt en forenkling. Mengden kunnskap om et fenomen er et kontinuum. Det tredelingen imidlertid viser er at risikoanalyser krever relativt mye kunnskap om et fenomen. Risikoanalyser krever tilstrekkelig kunnskap til å si noe om årsakssammenhenger og sannsynlighetsutfall. Ved usikkerhet mangler man denne kunnskapen eller forståelsen slik at en probabilistisk risikovurdering ikke er mulig. Ofte vil dette dreie seg om manglende kunnskap om årsakssammenhenger slik at det er vanskelig å anslå omfanget av konsekvensene og hvor alvorlige de vil være. I forhold til debatten om føre-var prinsippet i kapittel 2 kan det hevdes at uenigheten om anvendelsen av prinsippet kan føres tilbake til skillet mellom risiko og usikkerhet. Spørsmålet er altså om man legitimt kan anvende prinsippet i situasjoner med usikkerhet (Fjelland 2002, Godard 1997).

Spørsmålet er så hvordan man i en sosiologisk analyse av den politiske argumentasjonen forholder seg til vitenskapelig uenighet og kunnskapsmangel. Tilsynelatende støtter man her som samfunnsviter på de samme problemene som politikken selv. Hvordan kan andre enn fagekspertene vurdere omfanget og konsekvensene av risiko og usikkerhet? Hvilken forståelse kan en sosiolog uten grundig naturvitenskapelig fagkunnskap bidra med? På den ene siden synes det klart at ethvert deskriptivt utsagn om de fysiske fenomenene ikke kan tas opp til vurdering. Som sosiolog kan ikke jeg vurdere sannhetsverdien i disse utsagnene. På den andre siden er det en del av problemet som studeres, og analysen må forholde seg til

⁵² Tabellen er bygget på Gee og Stirling (2003: 196) og Fjelland (2002). Førstnevnte artikkelen tar for øvrig utgangspunkt i en rapport kalt *Late Lessons from Early Warnings: the precautionary principle 1896–2000*. Denne rapporten er utgitt av European Environmental Agency (EEA 2001) og er basert på fjorten case studier hvor føre-var prinsippet ikke ble anvendt. Rapporten er tilgjengelig elektronisk, se litteraturlisten.

dette. Det analysen min i denne sammenheng går ut på er å fortolke og gjenfortelle hvordan de politiske aktørene argumenterer i møte med dette problemet. Det er altså ikke de naturvitenskapelige og deskriptive utsagnene som analyseres, men de politiske aktørenes aktivisering av disse. Hvilke argumenter blir gjort relevante? Hvilke argumenter bedømmer aktørene som holdbare? Hvilke klassifikasjoner for trygt og farlig brukes av aktørene? Svarene på denne typen spørsmål vil si noe om hvordan den vitenskapelige usikkerheten griper inn i legitimeringsarbeidet. Det er altså ikke målet med denne studien å vurdere sannhetsverdien til vitenskapelige utsagn om de ulike sakene som studeres. Jeg vil imidlertid redegjøre for hvordan fagekspertene selv beskriver risiko og hvor sikker kunnskap de hevder å ha om fenomenet. Denne beskrivelsen kan jeg så sammenligne med hvordan de politiske aktørene fremstiller vurderingene fra fagekspertene for å undersøke den typen spørsmål som ble nevnt over. Analysen bygger på at den politiske debatten behandler den tilgjengelige kunnskapen om saken som usikker i en eller annen forstand. Utgangspunktet mitt for å påvise dette er forankret i at det oppstår uenighet mellom de politiske aktørene om hva som er rådene fra de relevante kunnskapsleverandørene, at det eventuelt er uenighet om hvordan disse rådene skal tolkes eller at fagekspertene selv fremstiller kunnskapen om fenomenet som usikker.

3.4. Beskrivelse av analyseprosessen

Gjennomgangen av det teoretiske perspektivet gjør det mulig å nå beskrive hovedlinjene i analyseprosessen og den fremgangsmåten som er blitt brukt. Prosessen kan oppsummeres i tre hovedfaser. I den *første fasen* leste jeg debattene for å identifisere hvilke verdiordener aktørene mobiliserte. De evalueringsprinsippene som er definert for hver verdiorden i tabell 2 på side 41 var sentrale i dette analysearbeidet. I registreringen av hvilke verdiordener som ble mobilisert tok jeg rent praktisk utgangspunkt i tabell 2 og lagde et registreringsskjema hvor hver kolonne representerte en verdiorden og hver rad representerte et evalueringsprinsipp.⁵³ Jeg lagde et slikt analyseskjema for hvert sakskompleks. Hver mobilisering av en verdiorden kunne så registreres i dette skjemaet, samtidig som jeg holdt oversikten over hvilket evalueringsprinsipp som ble brukt.

Problemstillingene og det teoretiske perspektivet fokuserer på relasjonen mellom muligheten for å fremme argumenter som vil bli betraktet som legitime og de beslutningsalternativene

---

⁵³ Fremgangsmåten er inspirert av (Haugseth 2004)

som man argumenterer for. Analysen min er basert på å fortolke argumentasjonen i et innlegg i forhold til hvilken verdiorden som blir forsøkt mobilisert og hvilket standpunkt aktørene tar i debatten. Undersøkelsesenheten for analysen kan derfor i utgangspunktet betraktes som "innlegg i en debatt". Etter hvert som arbeidet skred frem ble det klart at stortingsrepresentantene som tilhørte det samme politiske partiet gjennomgående mobiliserte de samme verdiordenene. Videre inntar representantene fra det samme partiet det samme standpunktet i sakene. Det er jo i all hovedsak på partinivå at det avgjøres hvilket standpunkt stortingsrepresentantene skal argumentere for. I analysen har jeg derfor operert med politisk parti som undersøkelsesenhet. I registreringsskjemaet kunne jeg da å bruke en fargekode for å identifisere hvilket parti mobilisering av en verdiorden var knyttet til. Dette gjorde analysearbeidet mer oversiktelig fordi jeg for eksempel raskt kunne få oversikt over hvilke verdiordener som ble mobilisert av KrF i en sak hvor KrF var tilhengere av en restriktiv regulering. I analyseskjemaet noterte jeg for hver registrering i tillegg en referanse til Stortingstidende, slik at det var enkelt å senere dobbeltsjekke tolkningen av dette innlegget. I tillegg registrerte jeg også en rekke andre dimensjoner ved argumentasjonen i analyseskjemaet. To andre viktige dimensjoner var aspekter ved hvordan aktørene i sin argumentasjon håndterte vitenskapelig usikkerhet og forholdt seg til EØS- og WTO-avtalen.

Det må understrekes at siden det er rettferdiggjøringen aktørene anvender vi undersøker, så kan ikke hvilke verdiordener som anvendes identifiseres i lys av et konkret politisk forslag i seg selv, men først og fremst i hvordan forslaget begrunnes. Politisk uenighet om et konkret tiltak sier i utgangspunktet heller ikke noe om at ulike verdiordener er i bruk, siden de samme verdiordenene ofte kan brukes både for å begrunne og å avvise et konkret politisk forslag. Derfor må et argument og et politisk forslag for noe, først og fremst fortolkes i lys av hva det hevder er viktig – hva som skal verdsettes til fordel for noe annet. Det er selvsagt heller ikke slik at aktørene eksplisitt referer til én verdiorden. Det er jeg som har fortolket aktørenes argumentasjon og kategorisert de ulike argumentene. Det er gjennomgående slik at argumentasjonen i ett innlegg bare delvis lar seg knytte opp mot en verdiorden. Ofte er det derfor slik at bare noe få, typisk to til tre, av evalueringsprinsippene i tabell 2 blir aktivisert. De evalueringsprinsippene som oftest blir mobilisert i det vokabularet som blir brukt, er ord og vendinger som kan knyttes til det overordnede verdsettingsprinsippet og en ordbruk som knytter de relevante subjektene og objektene til en verdiorden. Analysemetoden krever at datamaterialet analyseres relativt detaljert, til dels på ordnivå. Enkelte innlegg består heller ikke i argumentasjon for noe, men inneholder bare en kritikk av andre. Den fortolkningen jeg

har gjort er derfor hermeneutisk i sin natur. Argumentasjon som fremmes i ett innlegg i en bestemt sak er fortolket i lys av både motargumentasjon og argumentasjon hvor det samme beslutningsalternativet blir forsøkt legitimert. Det empiriske materialet er relativt stort og sammensatt. Denne fortolkningsmåten ble enklere å gjennomføre når jeg knyttet enkeltinnlegg opp til de politiske partienes posisjon. Dette betydde at jeg i denne fasen kunne analysere alle innlegg holdt av representanter fra samme parti i en sak, og sammenholde dette mot argumentasjonen fra representanter fra et annet parti. Denne fremgangsmåten gjorde det mulig å oversikt over hovedlinjene og de viktigste motsetningen i materialet.

Med velfylte analyseskjema for hvert sakskompleks startet jeg den *andre fasen* med å forsøke å gjøre en sammenligning av argumentasjonen i de tre sakskompleksene. Det ble imidlertid raskt klart at jeg måtte trenge dypere inn i materialet og utvikle en bedre teoretisk forståelse for argumentasjonen før dette var mulig. Hovedproblemet var at aktørene ikke bare mobiliserte én eller to verdiordener i et kompromiss. Aktørene mobiliserte en rekke verdiordener i løpet av ett eller noen få innlegg. Dette er ikke tråd med det teoretiske perspektivet som postulerer at ved uenighet vil aktørene velge å fremheve det de mener er viktigst og mest verdifullt (Boltanski og Thévenot 2006: 219). Og selv om jeg mente å kunne identifisere hvilke verdiorden som var viktigst for aktørenes argumentasjon, så var det uavklart teoretisk hvorfor de da mobiliserte en rekke verdiordener. Dette gjorde det også vanskelig å gjøre en fruktbar sammenligning av de tre sakskompleksene. Fase to innebar derfor at jeg arbeidet med å utvikle en bedre teoretisk og empirisk forståelse for sakskompleksene. Jeg prøvde ut ulike forståelsesmodeller som kunne forklare de empiriske funnene, jeg leste andre relevante studier av stortingsdebatter og om regulering av risiko og andre studier som har anvendt det teoretiske perspektivet.⁵⁴ Dette resulterte i begrepene og den anvendelsen av det teoretiske perspektivet som jeg argumenterer for i første halvdel av kapittel 7.

På bakgrunn av dette gjorde jeg så i den *tredje fasen* en refortolkning av hvert sakskompleks. Dette gjorde det mulig å sammenligne sakskompleksene og skrive ut drøftingene i andre halvdel av kapittel 7 samt kapittel 8 og 9. Arbeidet med å lage en modell fortsatte i denne

---

⁵⁴ Den viktigste litteraturen i denne prosessen var EEA 2001, Godard og Laurans 2004, Gomart og Hajer 2003, Skarpenes 2004, Stenvoll 2002, Stone 1988, Thévenot, et al. 2000, Veggeland 2004

prosessen og det var først mot slutten av dette arbeidet at den modellen som presenteres i kapittel 7 fikk sin endelige spesifisering og form.

I de neste tre kapitlene presenteres en første analyse av de tre sakskompleksene. Som beskrevet i kapittel 1 har jeg valgt å gi en bred fremstilling av hvert sakskompleks for å få frem det empiriske grunnlaget for drøftingen i de siste kapitlene. Som man vil se passer ikke de empiriske observasjonene alltid med den teoretiske rammen som er presentert i dette kapitlet. Jeg tar ikke dette opp til diskusjon i de neste tre kapitlene, men presenterer en felles drøfting i starten av kapittel 7.

4. DEBATTENE OM KUGALSKAP

4.1. Presentasjon av sakskomplekset⁵⁵

Kugalskap eller Bovine Spongiform Encephalopati (BSE) var den første virkelig store matkrisen i Europa. Våren 1996 ble det offentlig kjent at sykdommen sannsynligvis kunne smitte til mennesker og ha en sammenheng med en ny variant av Creutzfeldt-Jacobs sykdom (vCJD). Både BSE og vCJD er prionsykdommer og skiller seg vesentlig fra sykdommer som skyldes virus eller bakterier. Prioner er proteiner som finnes i det sentrale nervesystemet. Prionsykdommer er kjennetegnet ved at prionet endrer seg og mister sin funksjon. Kuer med BSE får symptomer som endret atferd, dårligere koordinasjon, viser frykt og lignende (Storstad 2003: 24-25). Smitteveien mellom dyr og mennesker antas å være via maten, ved at maten inneholder prioner som fører til at man blir syk (Veterinærinstituttet 2001). Fagekspertene antar at BSE har utviklet seg fordi storfe har spist fôr tilsatt kjøttbeinmel fra oppmalte dyrekadavre av storfe. Under den konservative regjeringen i Storbritannia på begynnelsen av 80-tallet ble det gjort endringer i måten kjøttbeinmel fremstilles på. Endringene innebar at temperaturen i varmebehandlingen ble redusert, dette betydde at produsentene sparte energi og kunne fremstille kjøttbeinmelet rimeligere. Sykdommen ble spredd til andre land ved eksport av kjøttbeinmel og levende storfe fra Storbritannia (ibid.).

4.1.1. Kugalskap og politiske endringsprosesser

Flere forhold gjorde Kugalskap til en politisk eksplosiv sak i Europa. For det første hadde britiske myndigheter i 10 år behandlet sykdommen som et problem for dyrehelsen og hevdet at kjøttet var trygt. Derfor ble det politisk storm når de måtte innrømme at kugalskap kunne smitte til mennesker og var en trussel mot folkehelsen (Miller 1999, Zwanenberg og Millstone 2003). Samtidig bidro de sannsynlige årsakene til å gjøre saken mer potent - kugalskap ble knyttet opp mot at man hadde gjort kuer til kannibaler, drevet rovdrift på naturen og betraktet som en konsekvens av et industrialisert og profittbasert landbruk (Miller 1999, Zeiner 2002, Zwanenberg og Millstone 2003). Kugalskapskrisen førte til en rekke endringer i lovverk og forvaltningsstruktur i en rekke Europeiske land og sentralt i EU (EU 2001, Rykkja 2004;

---

⁵⁵ Fremstillingen av kugalskap er hovedsakelig basert på (EU 2001, Fossum og Frøslie 2000, SSC 2003, Veterinærinstituttet 2000; 2001)

2006, Vos 2000, Zeiner 2002). Krisen har også bidratt til å sette mattrygghet generelt høyere på den politiske agendaen det siste tiåret (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003, Veggeland og Berge 2001, Vos 2000).

4.1.2. Fagekspertenes rolle og kunnskapsstatus

Sent på åttitallet og tidlig på nittitallet var det svært lite kunnskap om årsakene til BSE, sykdomsforløpet og hvordan sykdommen smittet. Den dominerende oppfatningen var i utgangspunktet at prionsykdommer var artspesifikke. At sykdommen kunne overføres mellom arter, som fra storfe til mennesker, brøt altså med det perspektivet man hadde hatt på prionsykdommer. Fra 1996 og frem til i dag har det blitt brukt betydelige ressurser på å få mer kunnskap om BSE.⁵⁶ Fremdeles mangler man detaljert kunnskap om hvordan sykdommen oppstår, utvikler seg og smitter. For eksempel er det usikkert hvor mye infisert kjøtt et menneske må spise før det blir smittet og hvilke forhold som påvirker utvikling av vCJD. De tilgjengelige testene for å avdekke om en ku har kugalskap er usikre, og kan kun gjennomføres etter at dyret er slaktet.

Tabell 4: Viktige hendelser i BSE sakskomplekset

År	Viktige hendelser i saksgangen
Før 1996	1986: Første tilfelle av BSE diagnostisert i Storbritannia 1990: Kjøttbeinmel forbudt i før til drøvtyggere i Norge. EU innfører restriksjoner på import av storfeprodukter fra Storbritannia. 1991: BSE gjort meldepliktig i Norge
1996	Storbritannia offentliggjør at det er en mulig sammenheng mellom BSE og vCJD. Norge anvender sikkerhetsklausulen og innfører forbud mot import av levende storfe og storfekjøtt fra Storbritannia. EU innfører også forbud mot eksport av levende storfe og storfekjøtt fra Storbritannia.
1997	Strengere regler for produksjon og bruk av kjøttbeinmel innføres i EU.
1998	Særskilt risikofylte deler av storfeslaktet (SRM) blir bestemt fjernet fra alt storfe som slaktes i EU.
1999	EU letter noe på eksportforbudet innført i 1996.
2000	Februar: BSE oppdaget i Danmark Mars: Statens Dyrehelsetilsyn ber Veterinærinstituttet om å vurdere risikoen for at BSE også finnes i Norge. Norge innfører forbud mot import av storfe og småfeskjøtt fra Danmark i perioden fra 1 til 21.mars. Mai: Veterinærinstituttets rapport overleveres dyrehelstilsynet Juli: SSC rangerer Norge som et land hvor det er høyst usannsynlig at BSE finnes. Oktober: Kjøtt med BSE smitte solgt i EU. Særskilt risikofylte deler av storfeslaktet (SRM) blir bestemt fjernet fra alt storfe som slaktes i Norge. EU utvider også listen over hvilke deler av slaktet som regnes som SRM.
2001	Februar og mars: Debatter i Stortinget om hvordan Norge skal forholde seg til saken April: Veterinærinstituttets rapport: "Risiko for BSE – smitte via konsum av kjøtt/kjøttvarer i Norge"
2006	EUs forbud mot eksport av levende storfe og storfekjøtt fra Storbritannia blir opphevet fra 3.mai.

⁵⁶ Frem til 2001 hadde for eksempel EU bevilget rundt 50 millioner euro til BSE-relatert forskning (EU 2001).

I en rapport fra Veterinærinstituttet om risiko for smitte via konsum av kjøtt oppsummeres kunnskapsstatus slik:

Svarene i denne rapporten er basert på relativt enkle vurderinger som er gjort på bakgrunn av dagens kunnskap om kugalskap. Det er fremdeles stor usikkerhet om en del vesentlige elementer som er avgjørende for beregning av denne risikoen, og som vil kunne avdekkes etter hvert som man får erfaring og det foretas flere eksperimenter. [...] **Svarene bør således betraktes som foreløpige vurderinger** (Høgåsen 2001: 2 original utheving)

Ut fra de norske, europeiske og internasjonale fagrapportene synes det å være enighet om hva slags fenomen kugalskap er og hvordan risikoen ved fenomenet kan vurderes. SSC⁵⁷, den vitenskapelige styringskomiteen i EU, har for eksempel laget en risikovurdering av sannsynligheten for kugalskap i en rekke land både i og utenfor Europa (SSC 2000a). I samarbeid med norske eksperter er det også laget en slik vurdering for Norge (SSC 2000b). Denne risikovurderingen opererer med fire farenivåer for muligheten for at kugalskapssmitte finnes i et land, såkalt geografisk BSE-risiko. I SSC rapporten fra 2000, som var den gjeldende når debatten om kugalskap foregikk i Stortinget 2001, er Norge plassert i kategori 1. For kategori 1 er vurderingen at det er svært usannsynlig (Highly unlikely) at det finnes smitte. Storbritannia og Portugal er i kategori 4, hvor det var ”Confirmed, at a higher level” at det fantes kugalskap (SSC 2000a).⁵⁸ EU aksepterte importforbud som et beskyttelsestiltak fra landene i kategori 4, og Norge hadde våren 2001 et slikt forbud. Et mindretall på Stortinget ønsket imidlertid at Norge skulle innføre et generelt importforbud for levende storfe fra land hvor det BSE var påvist og eventuelt også storfekjøttprodukter fra disse landene.

4.1.3. Om saksgangen i Norge og utfallet av debattene

I Stortingsdebattene om kugalskap er det sentrale temaet hvilke beskyttelsestiltak Norge bør innføre. Av de mulige tiltakene er det spørsmålet om midlertidig importforbud som har vært mest omdiskutert. I forhold til regelverket i EØS- og WTO-avtalen kan dette brukes som et legitimt beskyttelsestiltak så lenge det er faglig grunnlag for det. Siden kugalskap nesten utelukkende var et Europeisk fenomen i 2001 er det særlig forholdet til EU og EØS-avtalen som blir relevant i den norske debatten. Som vi så i kapittel 2 gir sikkerhetsklausulen i EØS-avtalen Norge rett til å innføre midlertidig importforbud som beskyttelsestiltak. I 1996 og

---

⁵⁷ SSC: Scientific Steering Committee.

⁵⁸ Farenivå I: det anses som svært usannsynlig at BSE forekommer blant storfe. Norge, Australia, New-Zealand, Chile, Paraguay, Argentina. Farenivå II: det anses som usannsynlig at BSE forekommer blant storfe, men kan ikke utelukkes. Sverige, Finland, Østerrike, Canada, USA. Farenivå III: det er påvist et moderat antall BSE-tilfeller hos storfe, eller det er sannsynlig at det er BSE blant storfe. Irland, Sveits, Belgia, Frankrike, Luxemburg, Nederland, Tyskland, Danmark, Spania, Italia. Farenivå IV: det er påvist et stort antall BSE-tilfeller hos storfe. Storbritannia og Portugal (Høgåsen 2001: 8).

1997 blir kugalskap flere ganger diskutert i Stortingets spørretime. Det er her Senterpartiet som etterspør en mer restriktiv linje fra den sittende Arbeiderpartiregjeringen. Våren 1996 brukte Norge sikkerhetsklausulen og innførte i en kortere periode forbud mot import av levende storfe og storfekjøtt fra Storbritannia. Forbudet kom samtidig som at EU innførte forbud mot eksport fra Storbritannia og det var bred politisk enighet i Norge om at dette var et nødvendig beskyttelsestiltak. Forbudet ble ikke debattert i Stortinget.

Fra 1996 og frem til våren 2001 var kugalskap i liten grad et tema i Stortinget. Spørsmålet blir nevnt i en rekke andre saker som et eksempel på et aktuelt mattrygghetsspørsmål, men ikke diskutert. I februar 2000 ble imidlertid kugalskap oppdaget i Danmark. I tillegg blir det oppdaget stadig flere tilfeller i Europa utenfor Storbritannia. Det viser seg også at det fremdeles blir solgt kjøtt som inneholder smittestoffet (EU 2001). Den geografiske nærheten til Danmark og ikke minst det faktum at Norge importerte både storfekjøtt og levende dyr fra landet, førte til at spørsmålet om hvordan Norge kunne beskytte seg mot kugalskap ble aktuelt igjen. Statens Dyrehelsetilsyn gav i denne perioden Veterinærinstituttet i oppdrag å utrede mulighetene for at BSE fantes også i Norge (Veterinærinstituttet 2000). På bakgrunn av rapporten fra Veterinærinstituttet sendte Statens Dyrehelsetilsyn flere brev til Landbruksdepartementet hvor de anmodet om at det ble vurdert å innføre forbud mot import av kjøttbeinmel og levende storfe.⁵⁹ Disse anmodningene ble ikke fulgt opp.

I februar 2001 blir så Landbruksministeren bedt om å redegjøre for Stortinget om saken.⁶⁰ Det blir også fremmet flere konkrete forslag fra et mindretall bestående av Kristelig folkepart (KrF), Senterpartiet (Sp), Sosialistisk venstreparti (SV) og Venstre (V) om en mer restriktiv politikk på området, deriblant forslag om importforbud for relevante kjøttprodukter og levende storfe. Et flertall bestående av Arbeiderpartiet (A), Høyre (H) og Fremskrittspartiet (FrP) stemmer mot innføring av importforbud. I den påfølgende analysen bruker jeg betegnelsen ”flertall” og ”mindretall” for å referere til disse partikoalisjonene. Bakgrunnen for dette er at analysen i liten grad fokuserer på partipolitikk. Fokus er på politisk argumentasjon og hvordan aktørene forsøker å rettferdiggjøre sitt standpunkt i saken. Jeg har derfor heller ikke vektlagt den enkelte representants partitilhørighet selv om dette er med i referansen der det er gitt sitater.

---

⁵⁹ Brevene er vedlegg 1-3 til Innst.S.nr.160 (2000-2001).

⁶⁰ Redegjørelsen er gjengitt i S. tid. (2000-2001): 1831-1835.

4.2. Hovedfunn i debattene om BSE

4.2.1. Flertallets argumentasjon

Hovedlinjene i flertallets argumentasjon er i samsvar med rettferdiggjøringsprinsippene i markedets verdiorden. Det flertallet forsøker å gjøre viktig med sin argumentasjon er således de økonomiske konsekvensene av ulike politiske handlingsalternativer.

Ansgard Gabrielsen (H), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2221⁶¹

Jeg synes det er å bagatellisere vår eksportindustri å si at det er helt uten interesse hva som vil skje hvis en innfører politisk motivert importforbud. Det er ikke slik, som det ble sagt, at hensynet til 1 mill. kr i importverdi har relevans i denne sammenheng. Vi har en eksport på i underkant av 30 milliarder kr på fiskesiden, og skulle vi gå foran for å stoppe import til en verdi av 1 mill. kr veid opp mot mulige konsekvenser for vår fiskeeksport, så ville det jo fremstå som den rene parodien.

Sitatet er et eksempel på hvordan flertallets argumentasjon knytter konkurranseevne og de økonomiske konsekvensene av et veto, som er de overordnede verdsettingsprinsippene i markedets verdiorden, til den kollektive velferden (Boltanski og Thévenot 2006: 196). Et helt sentralt premiss for flertallets argumentasjon er at det ikke er faglig grunnlag for å innføre et importforbud, og at et slikt forbud derfor vil være i strid med de kravene EØS-avtalen spesifiserer til anvendelse av sikkerhetsklausulen. Dersom situasjonen hadde vært slik at det var faglig grunnlag for at importforbud var et nødvendig tiltak for å beskytte norske forbrukere, så ville flertallet imidlertid støttet forslaget om importforbud. Det er altså ikke slik at flertallet avskriver den sivile verdiorden som relevant i mattrygghetsspørsmål, istedenfor kan man si at flertallets vurdering av situasjonen er at dette ikke er en relevant måte å argumentere på.

Flertallet vektlegger de mange sikkerhetstiltak som er innført for å redusere risikoen ved kugalskap. Flere ganger ramser flertallet opp en lang rekk med sikkerhetstiltak som etter deres mening gjør importforbud unødvendig. Følgende sitat er ett av mange eksempel på dette.

Øystein Hedstrøm (FrP), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2217-18.

Ellers vil jeg liste opp en del av de tingene som viser hvor rigorøse sikkerhetstiltakene for import av levende dyr er i dag - jeg vet ikke om jeg kommer gjennom hele lekse før disse to minuttene er over. Først skal dyret ha vært underlagt helsekontroll forelagt av offentlig veterinær på avsenderstedet, besetningen dyret kommer fra, skal være fri for de mest alvorlige smittsomme sykdommer, det skal utstedes helsesertifikat på at dyret ikke har kliniske

---

⁶¹ Sitatene fra det empiriske materialet jeg analyserer, stortingsdebattene, er satt opp slik som dette. En oversikt over dette kildematerialet er gitt i appendiks A. Når jeg siterer andre kilder, som stortingsmeldinger og innstillinger, er referansen gitt etter sitatet. Slike referanser er listet i litteraturlisten.

symptomer på sykdom, [...] ved ankomst i Norge undersøkes dyret, det tas prøver for flere sykdommer, dyret settes i isolasjon og merkes særskilt som importdyr i form av rødt merke i øret, informasjonen om dyret registreres slik at en har oversikt, [...] Og ikke nok med det: Første gangs avkom etter importerte dyr blir også kontrollert og testet ved slaktning. Så jeg føler meg temmelig sikker på at man har ivaretatt føre var-prinsippet.

Jeg har tolket dette som at flertallet også mobiliserer en industriell verdiorden. Det henvises til at man har kontroll og at rutiner og kompetente fagpersoner sikrer denne kontrollen. Det er denne kontrollen med risikoen som gjør det mulig for flertallet å vise til de økonomiske konsekvensene av en "uberettiget bruk" av sikkerhetsklausulen. Som antydning i den siste setningen i sitatet brukes denne argumentasjonen også som en kritikk av mindretallet. Den gjør det mulig for flertallet å fremheve de negative økonomiske konsekvensene som et illegitimt importforbud kan få viktige for norske eksportnæringer.

4.2.2. Mindretallets argumentasjon

Fellesnevneren for mindretallets argumentasjon er at de vektlegger at hensynet til folkehelsen må veie tyngst i denne saken. Denne argumentasjonen rettferdiggjør en restriktiv politikk i forhold til kugalskap ved at en slik politikk best vil kunne sikre den kollektive velferden. Argumentasjonen fremhever at det er statens ansvar å gjennom lover og offentlig matkontroll sikre at maten er trygg. Dette er i tråd med det overordnede verdsettingsprinsippet i den sivile verdiorden (Boltanski og Thévenot 1999, 2006: 185).

Leif Helge Kongshaug (V), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2224

Norske borgere skal kunne stole på at storting og regjering følger faglige råd og benytter de best tilgjengelige risikovurderinger i spørsmål om matsikkerhet, dyre- og folkehelse. Gjør vi ikke det, men velger enten å overhøre faglige råd eller å krisemaksimere og spille på frykt, vil Stortinget miste tiltro og respekt nettopp i spørsmål som angår matsikkerhet, forbrukerpolitikk og folkehelse. Men i tillegg til de faglige rådene er det også vår plikt og vårt ansvar å utøve politisk skjønn, det som vi ofte kaller « å bruke sunt bondevett ». [...] For Venstre er det avgjørende viktig for folkehelsen og forbrukernes tillit til matsikkerheten at Norge også i framtiden greier å unngå kugalskapssmitte. Derfor mener vi at et midlertidig importforbud av levende dyr fra land med påvist kugalskap er et nødvendig virkemiddel.

Morten Lund (Sp), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2212

Norsk kjøtt er tryggere. Norsk dyrehelse er bedre. De forsprangene må vi ta vare på. Alle ser nå at de forsprangene representerer enorme verdier langt utover det som kan måles i penger. Derfor må helsehensyn bli overordnet frihandelshensyn i politiske beslutninger. Derfor må Statens dyrehelsetilsyn få mene og beslutte usensurert også når handel blir berørt av deres beslutninger.

Partiene som utgjør mindretallet tar alle utgangspunkt i at kugalskap som fenomen utgjør en potensiell trussel mot folkehelsen. På dette grunnlaget kritiserer de flertallets vektlegging av de mulige økonomiske konsekvensene ved situasjonen. Det siste sitatet er også et eksempel på hvordan hensynet til folkehelsen og de økonomiske konsekvensene eksplisitt blir satt opp mot hverandre av mindretallet. Her må det imidlertid påpekes at det er noe variasjon i hvordan

flertalls- og mindretallspartiene argumenterer. Partiene i mindretallskoalisjonen kombinerer den sivile rettferdiggjøringen med andre verdiordener og kritiserer flertallets standpunkt på ulike måter. I sitatet ovenfor fremhever Senterpartiet verdien av det særskilt norske og særlig omdømmet til norsk mat. Dette er et eksempel på en kombinasjon av argumenter fra den sivile verdiorden med argumenter som sorterer under en hjemlig orden. I neste setning settes disse verdiene opp mot verdsettingshierarkiet i markeds verdiorden ved at dette er verdier ”som ikke kan måles i penger”. Sosialistisk venstreparti kommer med en lignende kritikk av flertallets mobilisering av markedsargumenter når de vektlegger at kugalskap er et symptom på et kapitalistisk matvaremarked. Sykdommen blir definert som et signal på at rovdrift på naturen straffer seg og det hevdes at konsekvensene blir ”enorme” når man bryter så fundamentalt med ”naturens prinsipper” og at man derfor må ”drive *med* naturen, ikke mot den.”⁶² Denne formen for argumentasjon hos SV kan knyttes til en grønn verdiorden, hvor det overordnede verdsettingsprinsippet er miljøvennlighet og testgrunnlaget for argumenter er økologisk bærekraft (Thévenot, Moody og Lafaye 2000: 256). Mobiliseringen av en slik grønn verdiorden synes imidlertid å få svært lite gjennomslag og blir på et vis stående utenfor debatten. For eksempel er det ingen som tar replikk på innlegget jeg trakk fram nå, selv om det inneholder eksplisitt kritikk av regjeringens linje i denne saken og holdes av en av representantene som fremmet et av de forslagene som diskuteres i denne debatten. Det implisitte svaret fra flertallet på den kritikken som fremmes med en grønn verdiorden synes å være at den politiske beslutningen er bygget på faglige vurderinger om at dette er trygt nok.

4.2.3. Språkliggjøring av kugalskap og håndtering av kunnskapsmangel

I presentasjonen av saksgjennomgangen ble det nevnt at Statens Dyrehelsetilsyn ytret ønske om ytterligere sikkerhetstiltak, som importforbud. Dette blir fremhevet av mindretallet som en av årsakene til at det er en debatt om håndteringen av kugalskap i Stortinget våren 2001.⁶³ Startpunktet for debatten, og for statsrådets redegjørelse for Stortinget, var derfor hvorfor regjeringen ikke ville innføre importforbud. Et sentralt tema i debattene om kugalskap blir således spørsmålet om hvilken rolle ekspertkunnskapen bør spille for den politiske håndteringen av problemet. En stor andel av innleggene inneholder en vurdering av kunnskapsstatusen og eventuell mangel på kunnskap på området, og som en følge av dette - hvilke tiltak som bør iverksettes. Her kan det sorteres ut to dimensjoner som er sentrale for

---

⁶² Karin Andersen (SV), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2223.

⁶³ S. tid. (2001): 1555-1556.

problemstillingen. Disse blir diskutert i de to neste seksjonene. For det første (seksjon 4.2.4), hvordan fenomenet kugalskap og kunnskapen vi har om dette fenomenet omtales av aktørene. For det andre (seksjon 4.2.5), hvordan aktørene tematiserer ulike forståelser for hvordan man bør forholde seg til usikkerhet, særlig føre-var prinsippets betydning og de juridiske bindingene som ligger i EØS avtalen.

4.2.4. Aktørenes omtale av fenomenet kugalskap og kunnskapen om fenomenet

Både mindretallet og flertallet bruker gjennomgående ekspertkunnskap som autoritetsgrunnlag for sitt syn på hvordan kugalskap bør håndteres politisk. Det refereres hyppig til Statens Dyrehelsetilsyn, norske eksperter på Veterinærinstituttet, EUs vitenskapelige komiteer, professorer og spesialister. Selv om det refereres til faglige kilder blir fenomenet "kugalskap" og tiltakene mot det naturlig nok ikke omtalt i strengt vitenskapelige termer, men som en del av en argumentasjonsrekke for å underbygge det standpunktet man har tatt. Hvordan fenomenet og tiltakene mot det begrepsfestes og omtales er viktig for å kunne bygge opp en logisk og overbevisende argumentasjonsrekke. Språkliggjøringens betydning for hvordan politiske aktører klarer å rettferdiggjøre sitt standpunkt er velformulert i Dag Stenvolls (2002) analyse av stortingsdebatter om seksualitet og reproduksjon:

Gjennom begrepsfesting og kategorisering defineres noe som "noe", og gjennom metaforer og analogier knyttes det til noe annet. Hvilke problemrepresentasjoner som blir dominerende, av strategiske grunner eller fordi det er slik aktørene ser verden, har avgjørende betydning for hvilke typer politisk tilnærming som er aktuelle og som kan rettferdiggjøres. (Stenvoll 2002: 340)

Ekspertkunnskap vil altså alltid oversettes fra et vitenskapelig språk før det blir brukt som et argument for en politisk løsning eller beslutning (Garvin 2001). Et eksempel på dette er forskjellen i omtalen av såkalte SRM⁶⁴ tiltak i en rapport fra Veterinærinstituttet (Høgåsen 2001) og i stortingsdebattene. SRM tiltak er enkelt forklart fjerning av enkelte deler av slaktet som antas å inneholde den høyeste konsentrasjon av smittestoffet som kan forårsake kugalskap. Slike tiltak ble lovpålagt i EU fra oktober 2000 og i Norge fra januar 2001.⁶⁵ Av flertallet blir SRM tiltak brukt som et eksempel på et tiltak som er med å sikre at maten er trygg.

---

⁶⁴ Forkortelsen SRM står for Specified Risk Material. Dette er deler av storfeskrotten som er antatt å inneholde særsilt høye konsentrasjoner av BSE-smittematerialet (prionproteiner).

⁶⁵ <http://www.lovdata.no/for/sf/ld/td-20040330-0595-001.html#4> pr. 16.05.2006.

Øystein Hedstrøm (FrP), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2216

Det er ikke påvist kugalskapsmitte i de deler av storfe som går videre til konsum etter SRM-slaktning. Importert kjøtt hvor SRM er fjernet, innebærer ingen økt risiko for smitte med BSE.

Statsråd Bjarne Håkon Hansen (A), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2234

[Dyrehelsetilsynet] mener at folkehelsen ikke er truet, fordi de tiltakene man har iverksatt i forbindelse med slaktning, sørger for at kjøttet er trygt, noe som også Folkehelsa mener.

SRM omtales i sitatene fra flertallet som et tiltak som sørger for ”ingen økt risiko” og for at ”kjøttet er trygt”, og beskrivelsen underbygges med henvisning til de faglige vurderingene. I en rapport fra Veterinærinstituttet (Høgåsen 2001) diskuteres inngående hvor effektive SRM-tiltakene er. Ordlyden er langt mindre bastant i vurderingen av hvilken effekt SRM-tiltak vil ha.

Store presseoppslag ved funn av rester av ryggmarg i spanske, hollandske og tyske partier av storfekjøtt viser at tiltakene er langt fra 100 % effektive, men kan forventes å føre til en skjerpet holdning i alle slakterier. [...] Effekten av SRM-tiltak i Norge på folkehelsen er vanskelig å anslå, men er trolig liten siden hjerne og ryggmarg tradisjonelt ble brukt til dyrefôr bare etter effektiv varmebehandling, og kun unntaksvis til menneskemat. Hovedgevinsten av en generell innføring av SRM-tiltak i EU/EØS er først og fremst økt sikkerhet av importvarer fra disse områdene. (Høgåsen 2001: 26)

I fagrapporten er SRM-tiltakene gjenstand for en vitenskapelig *drøfting* av hvor risikoreduserende tiltaket er. Dette står i klar kontrast til flertallets fremstilling av SRM som en teknikk som fjerner det som kan være farlig, og som dermed garanterer at kjøttet er trygt. Språklig blir dette en effektiv måte for flertallet for å kategorisere kugalskap som et kontrollerbart problem.

Mindretallets fremstilling av fenomenet kugalskap er svært annerledes. De omtaler i liten grad de aktuelle sikkerhetstiltakene som er sentrale i flertallets argumentasjon. Mindretallet vektlegger istedenfor at kugalskap er et fenomen som man på grunn av kunnskapsmangel vanskelig kan kontrollere. Et importforbud blir i mindretallets argumentasjon et legitimt tiltak fordi man ikke kan kontrollere det som importeres. På samme måte som flertallet underbygger mindretallet dette argumentet med å vise til de faglige vurderingene, men her er det kunnskapsmangelen som blir vektlagt. Følgende to sitater er illustrerende.

Randi Karlstrøm (KrF), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2214

Da prionene ble oppdaget i 1996, ble det et paradigmeskifte i biologien.[...] Kunnskapsmangelen er erkjent. Skal en gi faglige råd, må en også gi råd ut fra det en ikke vet. Førre var-prinsippet er derfor meget relevant i denne saken. [...]Hovedproblemet her er: Hva vet vi? Hva vet vi ikke? Hvis våre faglige vurderinger bare skal basere seg på hva vi vet, er jo kanskje avgjørelsen enkel. Hvis vi derimot skal gjøre faglige vurderinger også ut fra de faktiske manglene på kunnskap, er det slett ikke så enkelt.

Jorunn Ringstad (Sp), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2230

Det som i særleg grad kjenneteiknar sjukdommen kugalskap, er mangelen på kunnskap. Då britiske forskarar på slutten av 1980-talet nemnde at sjukdommen også kunne angripe menneske, vart dei nærast latterleggjorde av den britiske regjeringa. Professor Jan Mæhlen ved Ullevål sjukehus uttalte til NTB den 17. januar i år: « Usikkerhetsområdet er stort. Vi vet ikke om man må spise én kilo infisert hjernevev fra et sykt dyr eller om det er nok med en mengde som er en million ganger mindre, altså et tusendels gram. Så usikkert er det. »

En rekke innlegg fra mindretallet argumenterer på en lignende måte, ved å fremheve at risikoen ved å ikke innføre importforbud er ukjent, påpeke kunnskapsmangelen på området og understreke at en rekke faglige instanser har anbefalt et importforbud. Videre forsøker de å aktualisere mer prinsipielle og etiske spørsmål, for eksempel anvendelsen av føre-var prinsippet. Uenigheten mellom flertallet og mindretallet bygger således på hvorvidt kunnskapsmangelen er relevant for hvordan situasjonen håndteres politisk. Kunnskapsmangel blir forsøkt definert som irrelevant av flertallet. Innlegget fra KrF som er gjengitt ovenfor blir for eksempel møtt med følgende replikk.

Gunnar Breimo (A), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2214

Jeg tør ikke tenke på hva som ville bli konsekvensene for samfunnet vårt hvis man i alle sammenhenger skulle lytte til råd om ting som vi ikke vet om. Da tror jeg vi vel måtte ta rev i seilene på svært mange områder. Så det handler jo egentlig om å handle rasjonelt i en vanskelig situasjon, og benytte den kunnskapen vi har.

Replikkvekslingen er også et eksempel på hvordan mindretallet forsøker, men i liten grad klarer, å få en debatt om kunnskapsmangelen på feltet og hvordan denne blir fremstilt av flertallet. Et annet eksempel på dette er mindretallet påpekning av at Veterinærinstituttet har omtalt risikoen som ”lav”, mens Statsråden hevder at kjøttet er trygt. Statsråden blir eksplisitt konfrontert med meningsforskjellen i ”lav risiko” og ”trygt kjøtt”, men svarer ikke på annen måte enn ved å fastholde at ”kjøttet er trygt”.⁶⁶ Den politiske uenigheten om hvordan man skal forholde seg til fenomenet ”kugalskap” bygger altså på ulik vurdering av hvilken situasjon man er i og hvilket fenomen kugalskap egentlig er.

4.2.5. EØS-avtalen som et eksternt premiss for debatten

Juridisk skal et forbud mot import tilfredsstille kravene i sikkerhetsklausulen i EØS avtalen. Klausulen er utformet slik at det må foreligge tilstrekkelig vitenskapelig bevis før nasjonale sikkerhetstiltak kan iverksettes (se seksjon 2.4.1). For å legitimere et importforbud er det

---

⁶⁶ Dette skjer i en muntlig spørretime, referert i S. tid. (2001): 1757-1759.

derfor sentralt å vise at det finnes tilstrekkelige faglige argumenter for at et importforbud er nødvendig. Mindretallet argumenterer her på to måter.

For det første hevder mindretallet at Regjeringen kunne ha gjort en annen vurdering av de faglige rådene. Hovedargumentet er da at det er tilstrekkelige faglig argumenter for et å legitimt kunne innføre et importforbud, men at *regjeringen har gjort en politisk vurdering av de faglige rådene*. Denne måten å argumentere på åpner dermed opp for at mindretallet kan kritisere den politiske vurderingen som Regjeringen har gjort, fordi mindretallet anser risikoen ved å ikke innføre importforbud som uakseptabel. For det andre aktualiserer mindretallet *føre-var prinsippet* mer generelt og påpeker at den *vitenskapelige usikkerheten* gjør prinsippet relevant i denne saken. Hovedargumentet er da at kunnskapsmangelen kombinert med mulig fare, gjør et importforbud legitimt normativt sett, uansett hva EU måtte mene eller hvilke bindinger som måtte ligge i EØS avtalen. Denne argumentasjonen definerer dermed EØS-avtalen som *irrelevant* og fremhever *statens ansvar* for å beskytte befolkningen mot mulig fare.

Begge argumentasjonslinjene fører til at mindretallet problematiserer relasjonen mellom kunnskapsmangel og regjeringens håndtering av denne saken. Denne kritikken blir tatt opp flere ganger av partiene i mindretallskoalisjonen. Hovedpoengene i flertallets og mindretallets argumentasjon på dette punktet fremkommer i følgende sitater.

Harald Hove (V), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2231

Jeg synes vi skal erkjenne at det her også er et klart element av et politisk skjønn som kommer i forlengelsen av det faglige skjønnet. Slik sett må jeg si at når statsråden ordlegger seg her på talerstolen, føler jeg at han kanskje gjemmer seg litt - for å bruke det uttrykket - bak faglige råd og vurderinger, uten å være åpen og erkjenne at det også ligger et element av et politisk skjønn i dette som han faktisk også må vedkjenne seg.

Statsråd Bjarne Håkon Hansen (AP), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2225

Jeg har hele tiden holdt meg strengt til de faglige og vitenskapelige råd jeg har fått fra de instanser, både ute og hjemme, som er satt til å foreta en risikovurdering i denne saken. Noe annet ville på sikt skaffet oss uoversiktlige og utilsiktede konsekvenser både i forhold til vår egen hjemmebane og i forhold til våre handelspartnere.

Statsrådets fremstilling er altså at beslutningen om å ikke innføre importforbud er en direkte konsekvens av de faglige rådene. Dermed gjøres de faglige vurderingene til et "hardt" fakta, og den politiske håndteringen fremstilles som en direkte konsekvens av de faglige rådene. Statsråden blir videre konfrontert fra mindretallet med at Statens Dyrehelsetilsyn direkte har

anbefalt importforbud som politisk virkemiddel.⁶⁷ Han viser da til at disse anbefalingene ikke er faglig begrunnet og at importforbud i følge EØS-avtalen ikke legitimt kan innføres. Statens dyrehelsetilsyns anbefaling om å innføre et importforbud blir altså avvist fordi den mangler en forankring i de kravene sikkerhetsklausulen i EØS-avtalen setter til et slikt tiltak. Den samme koblingen mot EØS-avtalen blir brukt av flertallet for å underbygge at saken har en politisk dimensjon, som gjør at norsk eksportindustri kan bli rammet dersom man innfører importforbud.

Når mindretallet kritiserer de vurderinger regjeringen og flertallet gjør i denne saken så er altså flertallets motargumentasjon primært å påpeke at EØS-avtalen definerer de juridiske kravene til hva som er relevant beslutningsgrunnlag for å bruke sikkerhetsklausulen. Her er EUs geografiske risikovurdering igjen relevant. EU anerkjente importforbud som et beskyttelsestiltak fra landene i den høyeste risikokategorien (Storbritannia og Portugal), og Norge hadde våren 2001 et slikt forbud. Det mindretallet ønsket var at Norge også innførte et generelt importforbud for levende storfe hvor det var stadfestet at BSE fantes og eventuelt også storfekjøttprodukter fra slike land. Mindretallet viser i sin argumentasjon her til at en rekke EU-land har innført et mer omfattende importforbud enn Norge, og utfordrer flertallet til å forklare hvorfor ikke Norge skal ha en like restriktiv politikk på området. Flertallet svarer kun på denne kritikken ved å henvise til de faglige vurderingene som er gjort i EU.⁶⁸ Når flertallet sier at det ikke er faglig grunnlag for å innføre importforbud så støtter de seg i stor grad på EUs risikovurderinger og definisjoner av hva som er akseptabel og ikke-akseptabel risiko.

Vi kan si at flertallet forsøker å anvende EUs risikovurdering som en *ekstern betingelse* for debatten. Den er ekstern siden EU ikke er part i den norske debatten og den brukes som en betingelse fordi flertallet og Regjeringen hevder at man mangler faglig grunnlag for å innføre

---

⁶⁷ For eksempel i brev fra tilsynet sendt Landbruksdepartementet i januar 2001. "Utfra disse betraktninger mener Dyrehelsetilsynet det er viktig å unngå å belaste vår matproduksjon med tilhørende rutiner og kontrollsystemer med en større risiko for smitte enn den vi allerede måtte ha i landet. Derfor mener vi det er nødvendig å ha fokus på innførsel av risikomateriale som for eksempel levende dyr. Dyrehelsetilsynet tar til etterretning den politiske beslutningen om ikke å innføre et innførselsforbud." (Vedlegg 3 til Innst.S.nr.160 (2000-2001))

⁶⁸ Eksempelvis følgende innlegg fra Øystein Hedstrøm (FrP), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2216. "I forslaget fra tre senterpartirepresentanter blir det pekt på at de enkelte medlemsland i EU har nedlagt importforbud for levende storfe og storfekjøtt fra land med BSE. Spania, Italia, Østerrike og Hellas har iverksatt ensidige forbud mot import fra land som har hatt mye BSE. EUs vitenskapelige styringskomité har uttalt at det ikke er vitenskapelig grunnlag for å sette i verk slike tiltak, da andre mindre dramatiske tiltak vil ha samme virkning. De tiltakene som foreslås, er i overensstemmelse med de Norge har iverksatt. EU-kommisjonen har derfor bedt de angjeldende land om å oppheve sine unilaterale tiltak straks."

importforbud fra andre land enn de som er i den høyeste risikokategorien. Flertallet underbygger dette poenget ytterligere med at et importforbud som ikke anerkjennes som legitimt fra EU kan få store økonomiske konsekvenser for norske eksportnæringer.⁶⁹ På denne måten bruker flertallet bindingene som EØS-avtalen legger på norsk politikk til å avskjære tilløp til en mer overordnet prinsipiell debatt om hvor stor risiko som er akseptabelt.

Dette poenget kan utdypes ved å se nærmere på argumentasjonslogikken som blir brukt av aktørene i debatten. Flertallets argument for at Norge må holde seg til de internasjonale spillereglene har som premiss at det *ikke er faglig grunnlag* for importforbud og at et slikt forbud dermed vil være et brudd på EØS-avtalen. Flertallet, og særlig statsrådets argumentasjon, underbygger her gjennomgående sitt standpunkt, gjennom å fremstille de faglige rådene som absolutte. Eller med andre ord som ett binært ”trygt”. Siden den potensielle risikoen må kunne kontrolleres for at argumentasjonsrekken skal være gyldig, så blir det nødvendig for flertallet å avvise mindretallets fremstilling av kugalskap som et fenomen som vanskelig lar seg kontrollere. Således er det forståelig at flertallet ikke er villig til å åpne opp for en debatt om hvordan det politiske systemet skal håndtere kunnskapsmangel generelt og hvor stor kunnskapsmangelen er i denne saken. Dersom flertallet åpent hadde akseptert at det var stor kunnskapsmangel i denne saken ville det ført til at argumentasjonsrekken ble inkonsistent og dermed svekket den situasjonsdefinisjonen flertallet opererte med.

Mindretallet forsøker også å underbygge sitt standpunkt i BSE-saken med den generelle kunnskapsmangelen og ønsker seg en mer generell og normativ debatt om skillet mellom akseptabel og uakseptabel risiko. Det blir imidlertid problematisk for mindretallet å bruke mangel på kunnskap som grunnlag for å få en normativ debatt om den politiske behandlingen av saken. Dette er argumenter som flertallet i liten grad anser for å utgjøre en kritikk som må besvares, siden de ikke er relevante i forhold til de krav sikkerhetsklausulen i EØS-avtalen stiller. Flertallet kan således forsøke å avvise mindretallets kritikk ved å enten vise til de

---

⁶⁹Et godt eksempel på dette argumentet, presentert i en eneste setning er følgende sitat fra Karin Kjøølmoen (A), 10.mai 2001. S.tid. (2000-2001): 2034-35. ”Jeg minner her om at import av levende dyr er lovlig og regulert gjennom EØS-avtalen, og at det bør utvises ryddighet ved bruk av sikkerhetsklausulen, idet uberettiget bruk av den kan få konsekvenser for norske handelsinteresser.”

juridiske bindingene i EØS-avtalen og trekke frem den økonomiske betydningen avtalen har for Norge, eller ved å bygge på en alternativ fortolkning av hvor stor kunnskapsmangelen er.⁷⁰

4.3. Oppsummering

Tidligere i kapitlet så vi at det synes å være enighet blant kunnskapsleverandørene om hvilke modeller som kan anvendes i en risikovurdering av kugalskap. Den generelle mangelen på sikker kunnskap får imidlertid politiske konsekvenser fordi ulike politiske aktørene tolker rådene fra kunnskapsleverandørene ulikt. Forskjellen kan begrepsfestes med begrepene risiko og usikkerhet som ble innført i seksjon 3.3.3. Flertallet bygger sin argumentasjon på at dette er en situasjon med risiko, mindretallet hevder at dette er en situasjon med usikkerhet. I kugalskapsaken kan vi således si at grunnlaget for den politiske kontroversen er ulike politiske tolkninger av kunnskapsleverandørenes råd.

Mindretallets og flertallets fremstilling av det vi kan kalle kugalskapens epistemologiske status blir avgjørende for resten av argumentasjonsrekken. For flertallets argumentasjon blir det viktig å vektlegge at man har nok kunnskap om fenomenet, til at eventuell risiko kan kontrolleres. På den måten kan de underbygge sitt standpunkt om at importforbud er et unødvendig tiltak. For mindretallet blir det på den annen side sentralt å vise til hvor usikker kunnskapen man har om fenomenet slik at de kan legitimere et importforbud.

Som vi har sett får dette videre konsekvenser for hvordan aktørene omtaler kunnskap om fenomenet kugalskap i sin argumentasjon og vurderer effekten av for eksempel sikkerhetstiltak. I debatten om kugalskap er det en tendens til at stortingsrepresentantene bruker det vi kan kalle et *binært språk* om kunnskap, fare og kontroll. I et slikt binært språk kan kugalskap enten defineres som trygt eller som farlig. Det som er trygt er det som man har

---

⁷⁰ Thatcher og Rein (2004) har påpekt at det teoretiske perspektivet til Boltanski og Thévenot vanskelig kan håndtere argumenter som peker mot en institusjonell norm. Jeg har for så vidt støtt på to varianter av denne typen argumentasjon i de norske stortingsdebattene: 1) en annen institusjon har vurdert risikoen og vi må legge denne vurderingen til grunn og 2) eksperter har vurdert risikoen og vi kan ikke gå inn på det de sier. Begge disse argumentene hviler på en institusjonell norm om at ansvaret for selve risikovurderingen ligger utenfor Stortingssalen. Den politiske beslutningen kan ved en slik argumentasjon bli forsøkt fremstilt som en direkte konsekvens av den vurderingen andre har utført. Det min analyse viser er at aktører som implisitt eller eksplisitt argumenterer på en slik måte likevel må stå inne for den problemrepresentasjonen de da argumenterer ut i fra. Kritikken mot denne problemkonstruksjonen blir også en kritikken mot det den forsøker å legitimere. I debattene ser vi at flertallet også må stå inne for den vurdering av objektene som er gjennomført. De må forholde seg til de realitetstestene mindretallet aktualiserer. Flertallet kommer altså ikke "unna" det at de må kunne forsvare problemrepresentasjonen, som igjen kan utsettes for kritikken av andre aktører. Jeg mener derfor at kritikken fra Thatcher og Rein (2004) bommer litt på målet. Dette temaet blir også diskutert i kapittel 8 og 9.

kunnskap om og som kan kontrolleres. Det motsatte er det som man mangler kunnskap om, som ikke kan kontrolleres og som derfor er farlig. Flertallets språkbruk er etter min mening svært effektiv for å relativt overbevisende fremstille kugalskap som et kontrollerbart fenomen. Mindretallets språkbruk er mindre bastant ved at de ikke nødvendigvis hevder at kugalskap utgjør en alvorlig trussel, men ved at de påpeker at vi ikke kan være sikker på at det ikke er noen risiko tilknyttet den politikken flertallet vil føre på området. For at mangel på kunnskap skal være relevant må de imidlertid også fremheve faremomentene som er knyttet til kugalskap. I debatten er det således to svært ulike fremstillinger av kugalskap som møtes. Argumentasjonen kan oppsummeres i følgende tabell:

Tabell 5: Oppsummering av flertallets og mindretallets argumentasjon i debattene om BSE

	Flertall	Mindretall
Epistemologisk status	Tilstrekkelig kunnskap / kontrollerbart fenomen	Kunnskapsmangel /ukontrollerbart fenomen
Risikosituasjon	Akseptabel risiko	Uakseptabel risiko – situasjon med usikkerhet
Politisk alternativ	Sikkerhetstiltak, normal regulering	Importforbud
Prinsipiell rettferdiggjøring av standpunkt	Industriell verdiorden som premiss for aktualisering av markedets verdiorden	Sivil verdiorden

Analysen viser at aktørenes rettferdiggjøringer av ulike politiske handlingsalternativer kan knyttes tilbake til hvordan fenomenet kugalskap blir definert. I lys av Boltanski og Thévenots teori kan vi si at den epistemologiske statusen aktørene gir fenomenet kugalskap, definerer hvilke verdiordener som er tilgjengelig for å rettferdiggjøre det politiske handlingsalternativet de forsvarer. Det er vanskelig å se for seg at aktørene kan komme frem til en enighet om hvilke verdiordener som er relevante uten at de først blir enig om hva slags fenomen de står overfor. Mindretallet påpeker behovet for en generell debatt om de moralske og prinsipielle aspektene ved situasjonen.

Marit Arnstad (Sp), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2232.

Jeg savner en drøfting av de mer overordnede forholdene fra Arbeiderpartiets side. Jeg savner at en tar mer alvorlig debatten om en føre var-holdning i forhold til den akutte situasjonen vi er oppe i, men også i forhold til mulige framtidige sykdomsbilder. Jeg savner en overordnet debatt om hvor grensene går når det gjelder hensynet til matvaresikkerhet og forholdet til fri handel og til et industrielt landbruk - i tråd med intensjonene i EUs regelverk.

Som påpekt tidligere er flertallet i svært liten grad villig til å diskutere slike spørsmål. Dette viser seg også ved at det flere ganger blir holdt svært kritiske innlegg fra mindretallet som ikke blir møtt med replikker fra flertallet. Motsvarende blir innlegg fra flertallet alltid møtt med replikker fra mindretallet. En opptelling av hovedinnlegg og replikker i hoveddebatten i

saken, 5.mars 2001, viser følgende fordeling. Flertallet holder totalt 5 hovedinnlegg, disse resulterer i totalt 9 replikkordskifter fra mindretallet. Mindretallet holder totalt 10 hovedinnlegg, men blir bare møtt med 3 replikkordskifter fra flertallet. Mangelen på debatt blir også påpekt av mindretallet flere ganger. Et eksempel er følgende innlegg fra Morten Lund.

Morten Lund (Sp), 5.mars 2001. S.tid. (2000-2001): 2213.

Aller først: Jeg merker meg at de tre store partiene, som utgjør flertallet, ikke ønsker å ta replikk, ikke våger å ta en debatt omkring denne saken som alle i Norge er så opptatt av! De tar altså ikke replikk på det første innlegget i denne debatten. Det er oppsiktsvekkende. En sånn redsel så vi også i debatten om matsminke. Vi fikk ikke replikker på oss, for man ønsket ingen debatt. Det er rart det ikke er forlangt lukket møte i Stortinget!

Ut i fra analysen så langt, så er en mulig forklaring at aktørene mangler et politisk språk for å diskutere hvordan de skal håndtere situasjoner som er vanskelige å definere som enten trygge eller farlige, situasjoner hvor det finnes argumenter for begge tolkninger. I forhold til problemstillingen er dette et svært interessant funn. Betinget av at debatten i de andre to sakskompleksene har den samme karakteren, så kan vi komme frem til en karakteristikk av det politiske vokabularet i disse sakene. Som diskutert i kapittel 1 og 2 er de tre sakene valgt ut på bakgrunn av at de kan belyse hva som kjennetegner den norske politiske debatten i mattrygghetsspørsmål når saken er kjennetegnet både av kunnskapsmangel og berøringspunkter mot internasjonale handelsavtaler som EØS og WTO avtalen. I forhold til problemstillingen blir det da relevant å beskrive hvilken betydning kunnskapsmangel og/eller berøringspunktene mot EØS og WTO avtalen har for de norske stortingsdebattene. Dette gjør det mulig å knytte dette temaet opp til et mer generelt spørsmål om hvordan kunnskapsmangel og internasjonale handelsavtaler påvirker den nasjonale beslutningsprosessen. Dersom den politiske prosessen ikke har rom for en normativ diskusjon om hvor stor risiko man skal akseptere så kan det hevdes å utgjøre både et politisk og demokratisk problem fordi komplekse problemstillinger forflates og ikke blir diskutert. Analysen i kapittel 7 og 8 vil belyse dette temaet ytterligere før det til slutt drøftes i kapittel 9.

5. DEBATTENE OM TILSETNINGS- OG BARNEMATDIREKTIVENE

5.1. Presentasjon av sakskomplekset⁷¹

Dette sakskomplekset dreier seg om seks EU-direktiver som regulerer bruken av tilsetningsstoffer⁷² og innholdet i barnemat.⁷³ Samlet omtales disse gjerne som matsminkedirektivene. Jeg bruker forkortelsen TS når jeg omtaler debattene om disse direktivene under ett. Debattene om TS består altså formelt av to separate saker. Når jeg velger å betrakte disse som ett sakskompleks er dette fordi den norske tilnærmingen til tilsetnings- og barnematdirektivene har vært nokså lik når det gjelder de forhold som er viktige i denne analysen.

Disse direktivene ble vedtatt i EU etter at EØS-avtalen ble inngått i 1994 og sorterer under næringsmiddelreguleringen. På dette lovområdet skal EFTA-landene i følge vedlegg II til EØS-avtalen harmonisere sitt regelverk med EU. Norge var derfor i utgangspunktet nødt til å harmonisere det nasjonale regelverk med disse direktivene. I utgangspunktet sier EØS-avtalen at EFTA-landene skal vedta nye relevante direktiver i EØS-kommisjonen. Alternativet til dette er at Norge bruker reservasjonsretten i EØS-avtalen. Etter at EU vedtok direktivene i 1995/1996 var det en lang politisk prosess mellom EFTA og EU. Som tabellen på neste side viser har det også internt i EU vært uenighet om disse direktivene. Både Danmark og Sverige søkte unntak for å slippe å innføre direktivene i nasjonal lovgivning. Årsaken til at det ble såpass mye debatt om akkurat disse direktivene skyldes muligheten for at enkelte av bestemmelsene i direktivene åpnet opp for en bruk av tilsetningsstoffer og en berikning av barnemat som en rekke fagekspert og forbrukerorganisasjoner mente ville innebære helsefare. Direktivene gir bestemmelser om en rekke stoffer, men det er altså kun noen ytterst få som er omdiskutert.

---

⁷¹ Fremstillinger bygger her primært på St.prp. nr. 12 (2000-2001) og Innst. S. nr. 104 (2000-2001) om matsminkedirektivene, samt Innst.S.nr.3 (2002-2003), St.prp.nr.74 (2001-2002) om barnematdirektivene.

⁷² Diversedirektivet (95/2/EF), fargestoffdirektivet (94/36/EF) og søtstoffdirektivet (94/35/EF)

⁷³ Direktivene har betegnelsene 96/5/EF, 98/36/EF og 99/39/EF.

Når det gjelder tilsetningsdirektivene har fokuset vært rettet mot bruken av azofargestoffer samt grenseverdier for Nitrat/Nitritt og Cyklamat. Azofargestoffer hadde vært svært strengt regulert i Norge siden 1978, og kun tillat brukt i ytterst få næringsmidler. Dette var delvis siden det ikke fantes noen teknisk begrunnelse for at de var nødvendige og delvis fordi det var en mulighet for at de kunne fremkalle allergiske reaksjoner og hyperaktivitet.

Nitrat og Nitritt er salter som tilsettes kjøttprodukter, oster og kryddersild for å hindre bakterievekst. Dette hadde vært tillatt i Norge, men i lavere mengder enn det EU direktivene foreskrev. I tillegg hadde de norske forskriftene tatt utgangspunkt i tilsatt mengde mens EU direktivene satte en grense for tillatt restmengde.⁷⁴ Denne forskjellen er relevant i forhold til å kunne kontrollere hvor mye som faktisk blir tilsatt.

Cyklamat er et kunstig søtningsstoff som fagekspertene mener kan gi nedsatt

Tabell 6: Viktige hendelser i TS sakskomplekset

År	Viktige hendelser i saksgangen
1995	EU vedtar tilsetningsdirektivene
1996	Februar: EU vedtar barnematdirektivene. Mai: Forslag om Norsk veto mot matsminke-direktivene fremmet av SV. Støttes fra KrF og Sp, men forslaget blir nedstemt.
1997	
1998	Norge søker EU kommisjonen om unntak for Azofargestoffer, samt økte grenseverdier for nitrat, nitritt og Cyklamat. Det norske regelverket for tilsetningsstoffer blir for de fleste andre stoffer tilpasset bestemmelsene i EU direktivene. Norge tar initiativ for å få vitenskapskomiteen i EU til å revurdere barnematdirektivene. Norge sender en fagrapport for å grunngi Norges motstand mot direktivene. (Statens Ernæringsråd 1998)
1999	November: EU kommisjonen avslår Norges Krav om å få beholde nasjonale retningslinjer for enkelte tilsetningsstoffer.
2000	Norge sender en faglig tilleggsrapport til EU med ytterligere faglige begrunnelser i forhold til Norges avvisning av Barnematdirektivene. (National Council on Nutrition and Physical Activity 2000)
2001	Januar: Danmark bringer EU Kommisjonens avslag på anmodningen om videreføring av nasjonale bestemmelser for nitritt/nitrat inn for EU-domstolen September: EU Kommisjonen signaliserer at de forventer at direktivene tas inn i EØS-avtalen og at regelverket gjennomføres i EFTA-statene. Desember: Åpen høring i næringskomiteen om direktivene.
2001	Januar: Diverse-, fargestoff- og søtstoffdirektivet vedtas av Stortinget med støtte fra A, H, og FrP. Mars: En EFTA-posisjon blir presentert for Kommisjonen med anmodning om å få opprettholde norsk og islandsk praksis for regulering av barnemat inntil Kommisjonen, som følge av ny kunnskap, har vurdert behovet for endringer av barnematdirektivet. Desember: En ny posisjon i forhold til barnematdirektivene overleveres kommisjonen. Norge foreslår å innlemme direktivet i EØS-avtalen men anmoder om tilpasning til direktivets maksimumsverdier for vitamin A og D.
2002	Januar: Kommisjonen gir negativt svar på EFTA-landenes anmodning om tilpasning. Mars: Regjeringen offentliggjør at den vil akseptere barnematdirektivene. April: Barnematdirektivene vedtas av EØS-komiteen. Oktober: Barnematdirektivene vedtas av Stortinget med støtte fra A, FrP, H og KrF.
2003	Danmark vinner sin anke i EF-domstolen angående videreføring av nasjonale bestemmelser for nitritt/nitrat. En rapport fra SNT viser at 10 % av varer undersøkt inneholder Azofargestoffer. Forbrukerrådet i Norge vil ha omkamp om direktivene.

⁷⁴ Disse saltene finnes i mye av maten vi spiser, for eksempel i mange typer grønnsaker. Fastsettelsen av grenseverdier for disse saltene bygger på to forhold. For det første er det kjent at disse saltene kan omdannes til kreftfremkallende nitrosaminer ved bruk av varme i tilberedning av mat, samt når de blir brutt ned i fordøyelsessystemet. For det andre kan det å tilsette disse stoffene i høyere konsentrasjoner bidra til å skjule dårlig hygiene ved produksjonsprosessen.

sædkvalitet og testikkelskade dersom det blir konsumert i store mengder.⁷⁵ For barnematdirektivene innebar EU-direktivene at det ble innført regler for tilsetning av vitaminer og en del andre næringsstoffer. Det gjeldende norske regelverket på dette området innebar et generelt forbud mot tilsetning av vitaminer og næringsstoffer til barnemat. EU-direktivene innebar derfor ikke bare en endring i regelverket, men en endring av reguleringsprinsippene for disse næringsmidlene. Norges fremgangsmåte var å be nasjonale fagmyndigheter fremlegge dokumentasjon på mulige negative effekter for folkehelsen. Dette må forstås i lys av at en norsk særordning eller legitim reservasjon mot direktivene måtte begrunnes faglig. Vi skal derfor se nærmere på fagekspertenes vurderinger, risikovurderingene og kunnskapsstatusen på området.

5.1.1. Fagekspertenes rolle og kunnskapsstatus

Den vitenskapelig kunnskapen om tilsetningsstoffer kan som kunnskapen om BSE også hevdes å være usikker. Reguleringen på området har imidlertid en betydelig lengre forhistorie enn kugalskap. Mens BSE var en dyresykdom som ble oppdaget på 90-tallet og kunnskapen om det helseskadelige potensialet først ble kjent i løpet av 90-tallet, så har tilsetningsstoffer blitt brukt av mennesker for å hindre fordervelse av mat i noen tusen år. EU vedtok sine første direktiver på området allerede tidlig på 1960-tallet.⁷⁶

Direktivene om tilsetningsstoffer og barnemat definerer grenseverdier for mengden av et stoff det er lovlig å tilsette maten. En grenseverdi⁷⁷ fastsetter hvor mye av tilsetningsstoffet et produkt kan inneholde uten at det er skadelig. Den vitenskapelige usikkerheten på dette området relaterer seg særlig til to forhold. For det første hvilken faktisk effekt stoffet vil ha og hvor sterk denne effekten vil være på mennesker. Dette er noe usikker kunnskap fordi effekten av et stoff må stipuleres ved hjelp av dyreforsøk. Overført til mennesker brukes så en

---

⁷⁵ Cyclamat blir i liten grad diskutert i Stortinget. Bakgrunnen er at EUs vitenskapskomité på området hadde anbefalt at Kommisjonen reduserte grenseverdien for stoffet vesentlig. Kommisjonen signaliserte høsten 2000 at søtstoffdirektivet ville bli revurdert på grunnlag av den nye faglige anbefalte grenseverdien. I Stortingsproposisjonen om saken vurderes det som sannsynlig at grenseverdiene i direktivet ville bli endret og et forslag om dette ville bli fremmet i EU ved årsskiftet 2000/2001. Regjeringen gikk derfor inn for at man skulle be om en overgangsordning frem til dette var avklart, subsidiært at søtstoffdirektivet ble innlemmet i EØS-avtalen (St. prp. Nr. 12 (2000-2001): 27). Norge fikk forøvrig en slik avtale om overgangsordning. I 2003 endret EU betingelsene for bruk av cyclamat og i 2004 innlemmet Norge disse reglene slik at Norge nå har samme regelverk som EU for dette stoffet.

⁷⁶ Direktivet om tillatte fargestoffer (115/62/EEC) i 1962 og direktivet om konserveringsmidler (54/64/EEC) i 1963.

⁷⁷ Det vanligst begrepet er akseptabelt daglig inntak – ADI. Grenseverdien oppgis gjerne i milligram pr. kilo kroppsvekt.

sikkerhetsfaktor slik at man tar høyde for artsforskjeller. Dette er således ikke en nøyaktig beregning av hvilken grenseverdi som er helt trygg, det kan istedenfor betraktes som en fremgangsmåte som gjør det mulig å beregne hva som sannsynligvis vil være trygt. For det andre vil beregningen av grenseverdien være basert på mengden av tilsetningsstoffet forbrukerne faktisk vil bli eksponert for. Hvor mye som faktisk kan tilsettes av f. eks azofargestoffer er dermed avhengig av hvor store mengder av næringsmidler hvor stoffet blir anvendt, som faktisk vil bli konsumert. Beregningen av en grenseverdi er derfor også basert på tilgjengelig statistikk over kostholdsvaner og eventuelt surveyundersøkelser. Denne statistikken brukes for å beregne hvordan befolkningen og ulike befolkningsgrupper (barn, allergikere osv.) vil bli eksponert for et tilsetningsstoff. Samlet gir dette en relativt stor usikkerhet rundt hvordan grenseverdiene skal beregnes. En artikkel om berikning av mat konkluderer således med at - "there is no international consensus on which methodology to use when determining these levels" (Meltzer, et al. 2003: 287).

I forlengelsen av dette har det også vært relativt stor variasjon mellom land i tilnæringsmåten til hvordan dette næringsmiddelområdet skal reguleres. Denne variasjonen kan dels forstås i lys av nasjonale kostholdsvariasjoner, men den er også et uttrykk for variasjon i hvordan "teknisk behov" for å tilsette noe til maten defineres. Kostholdsvariasjoner er relevant fordi grenseverdiene er avhengig av hva som faktisk blir konsumert. For eksempel har Norge tradisjonelt hatt et kosthold for spedbarn som er preget av jernberiket grøt og bruk av tran (Halvorsen 2006). Kostholdsrådene som ble gitt var basert på at det ikke skulle være nødvendig å tilsette andre mineraler eller vitaminer til barnemat. Norge hadde således et regelverk som slo fast at man generelt ikke skulle berike maten med vitaminer eller mineraler mer enn strengt "nødvendig" (Statens Ernæringsråd 1998: 8). I en rapport om barnematdirektivet konkluderte således Statens ernæringsråd i 1998 med følgende:

En god spedbarnsernæring bygger på tradisjoner innarbeidet over lang tid. Behovet for tilsetning av næringsstoffer til barnemat vil variere fra land til land avhengig av kosthold [...] Det er ønskelig med et regelverk basert på prinsippet om at næringsstoffer kun skal tilsettes når det er et dokumentert ernæringsmessig behov (Statens Ernæringsråd 1998: 26).

Denne gjennomgangen viser hvordan reguleringen på dette området ikke bare gjenspeiler en rent vitenskapelig og objektiv vurdering av hva som er trygt, den må også forstås som en nasjonal tradisjon bygget på mer normative vurderinger. Det er imidlertid noe variasjon mellom de ulike stoffene som det ble debatt om i dette sakskomplekset. Nitrat og nitritt har for eksempel en viktig funksjon ved at de hindrer bakterievekst i kjøttprodukter, de er således

viktige for å sikre at maten er trygg. Hvor stor mengde som må tilsettes for å hindre bakterievekst er avhengig av både renslighet under produksjon, temperaturen under transport og lagring, og hvor lenge varen skal være holdbar (holdbarhetsdatoen). Hva som bør være grenseverdien for disse stoffene er derfor koblet mot både rederlighetsaspektet, helseaspektet og eventuelt hensynet til næringens profitt. I kontrast til dette har azofargestoffer utelukkende den funksjonen at de gir matproduktet en spesiell farge. Disse fargestoffene brukes typisk i godteri og brus med en sterk farge. Dette kan for så vidt defineres som et teknisk behov, men behovet skyldes da utelukkende hensynet til varens salgbarhet siden tilsetningsstoffet kan gjøre varen mer attraktiv. I Norge hadde disse stoffene vært så godt som forbudt siden 1978, mens de i mange Europeiske land var tillatt brukt i en rekke matvarer.

5.1.2. Fra en sak mellom Norge og EU til en norsk politisk debatt

Når disse direktivene kom opp ble de nasjonale fagmyndighetene bedt om å vurdere mulige negative effekter for folkehelsen. Fagrapportene inneholdt relativt klare konklusjoner på at direktivene var helsemessig uheldig. Rapporten om barnematdirektivene fra Statens Ernæringsråd (1998: 5) sier for eksempel at direktivene innebærer en praksis som vil kunne få ”svært uheldige helsemessige konsekvenser for en stor gruppe barn,” og fraråder implementering av direktivet i Norge. Bakgrunnen for at Norges og EUs fageksperter kommer til ulike vurderinger synes altså å være dels ulike faglige vurderinger av direktivene og dels at kostholdet i Norge er annerledes enn i EU.⁷⁸ For eksempel trekkes det frem at Nordmenn bruker mye ”light” produkter med kunstige søtningstoffer, og at kostholdet blant norske barn innebærer at tilsetning av f. eks vitamin D i barnemat vil være uheldig. Når det gjelder nitritt/Nitrat påpekes det at grenseverdiene i direktivet er høyere enn anbefalingene fra Scientific Committee for Food (SSC 1997) i EU.

De norske ekspertvurderingene ble oversendt EU-kommisjonen og Norge ba om at de ble vurdert av EUs egne fagkomiteer. I perioden fra 1998 til 2000 var det så politiske forhandlinger hvor Norge forsøkte å få en løsning. Parallelt med de politiske forhandlingene med EU ble saken noe diskutert i Stortinget i løpet av 1996 og 1997. Argumentasjonen fra regjeringspartiet (Arbeiderpartiet) er i denne perioden at man med bakgrunn i faglige

---

⁷⁸ I forhold til fagekspertenes rolle i disse sakene så er en mulig forståelse at de argumenterer slik de gjør for å beskytte egen faglig innflytelse over lovgivning og kostholdsrådgivning. Min fremstilling fokuserer imidlertid på at det er problematisk å definere absolutte grenser mellom hva som er farlig/trygt i forhold til tilsetningsstoffer og berikning. Dette er fordi det sentrale for vår diskusjon videre vil være hvordan de politiske aktørene forholder seg til at de norske fagekspertene definerer direktivene som helseskadelige, mens EU fastholder at de ikke er det.

vurderinger mener at det er mulig å få til en avtale med EU, og at man uansett ikke vil akseptere et utfall som innebærer helsefare.

Regjeringen legger til grunn at det ikke skal tillates bruk av tilsetningsstoffer i Norge der det foreligger faglige vurderinger som tilsier at inntak av slike stoffer innebærer helsefare for forbrukere generelt, eller spesielle forbrukergrupper ut fra norsk kostholdsmønster. Regjeringen mener det foreligger faglige vurderinger som gir grunnlag for å opprettholde nasjonale bestemmelser for fem azofargestoffer, søtstoffet cyclamat og konserveringsmidlene nitritt og nitrat.

[...]

Norske myndigheter vil be EU-kommisjonen om å få Scientific Committee for foodstuffs til å vurdere det faglige grunnlaget for barnematdirektivet på nytt, basert på de vurderinger som er fremkommet i ovennevnte rapport. [...] Regjeringen legger i det videre arbeid med norsk regelverk til grunn at barnemat som omsettes på det norske marked skal være avpasset matvaner blant barn i Norge og avstemt mot sammensetning av øvrig mat som barn spiser, og ut fra dette være helsemessig trygg (St.meld. nr. 40 (1996–1997): 45).

Første gang temaet blir tatt opp i Stortinget i den perioden jeg har undersøkt er våren 1996. SV foreslår da at Norge benytter seg av reservasjonsretten i EØS avtalen, det vil si nedlegger et veto mot direktivet (*S.tid.(1995–1996):3619–3630*). Forslaget ble støttet fra KrF, V og Sp, men nedstemt av et flertall bestående av H, A og FrP. I perioden fra oktober 1997 til mars 2000 satt en koalisjonsregjering bestående av KrF, V og Sp. I denne perioden er det svært få debatter om disse sakene i Stortinget. De samme partiene som i 1996 stemte for veto satt altså med regjeringsmakten i denne perioden. Dette var imidlertid en mindretallsregjering. Selv om jeg ikke har empiriske data som direkte underbygger det, er det er rimelig å anta at de ikke ville foreslå et veto i saken for Stortinget siden de regnet med å bli nedstemt.

De politiske forhandlingene mellom Norge og EU ført ikke frem og i november 1999 fikk den sittende koalisjonsregjeringen beskjed fra EU om at Norge ikke ville få unntak fra direktivene. Norge vedtok sent høsten 1999 et nytt regelverk for tilsetningsstoffer slik at de norske reglene var i overensstemmelse med tilsetningsdirektivene med unntak for de omdiskuterte stoffene listet opp innledningsvis. I mars 2000 overtok Arbeiderpartiet regjeringsmakten og høsten 2000 gav EU beskjed om at de forventet at direktivene om tilsetningsstoffene ble fullt ut implementert i EFTA-landene. I referatene fra EØS-utvalget er det tydelig at EU nå la betydelig politisk press for å få Norge til å vedta direktivene. Statsråd Torbjørn Jagland sier på møtet i EØS-utvalget 3.oktober 2000:

Manglende gjennomføring i Norge av ulike direktiver har lenge vært en belastning i samarbeidet med EU. Viktigheten av å få forgang i behandlingen av disse sakene på norsk side ble på ny klart understreket av kommissær Patten på det siste EØS-rådsmøtet 19. september. Han pekte spesielt på manglende eller sen gjennomføring av direktivene om tilsetningsstoffer [...] Arbeidet med disse i de seks månedene jeg har vært utenriksminister forteller meg at det ikke er noen god strategi for Norge å skyve sakene foran seg. Da kommer vi lett på defensiven. Det er derfor Regjeringen har tatt tak i disse sakene og vil bringe dem fram en avgjørelse (EØS-utvalget 2000a: 114).

Til tross for protester fra flere opposisjonspartier fikk saken en svært rask behandling.⁷⁹ Stortingsproposisjonen om tilsetningsdirektivene ble fremmet allerede 24.november⁸⁰ og den 11.desember ble det avholdt åpen høring i næringskomiteen om tilsetningsdirektivene. Stortinget vedtok direktivene om tilsetningsstoffer 19.januar 2001. Behandlingen av Barnematdirektivene tok noe lengre tid. Her oversendte Norge fagrapporter i 1998 og en tilleggsrapport i 2000 (National Council on Nutrition and Physical Activity 2000, Statens Ernæringsråd 1998). På bakgrunn av de faglige rådene prøvde Norge våren 2000 å få aksept for et midlertidig unntak på dette området. Norge ba om et slikt midlertidig unntak frem til EU-kommisjonen, som følge av ny kunnskap, hadde vurdert behovet for endringer av barnematdirektivet. Norge ønsket at EUs fagkomité på området skulle revurdere innholdet i direktivet. I Stortingsproposisjonen om saken fremgår det at Norge ikke fikk gjennomslag for sine synspunkter.

De [Kommisjonen] er grunnleggende uenig i den måten beregningene i de ovennevnte faglige rapportene er gjort på, og viser til at direktivene lenge har vært gjennomført i EU-statene uten at det har oppstått noen former for rapporterte helseproblemer. Kommisjonens holdning er derfor at man må tillate import og samtidig sørge for at en mulig risiko fjernes gjennom saklig og objektiv informasjon til befolkningen. (St.prp. nr. 74 (2001-2002): 3)

De norske rapportene fikk altså aldri noen faglig vurdering i EU og våren 2002 signaliserte Regjeringen at Norge ville akseptere Barnematdirektivene. Tilsetningsdirektivene ble tilslutt vedtatt i Stortinget med støtte fra et flertall bestående av Arbeiderpartiet, Høyre og

---

⁷⁹ Den raske behandlingen saken fikk mindretallspartiene på Stortinget til å protestere relativt kraftig på møtet i EØS-utvalget 8.desember i 2000. Morten Lund fra Sp spør her Statsråden om det er et politisk ønske om å gå så fort frem eller om EU følger tidsfrister som er definert i EØS avtalen (EØS-utvalget 2000b: 181). FrP tar på sin side opp spørsmålet om Norge som EØS medlem er i en dårligere situasjon enn EU medlemslandene siden det også flere medlemsland som ikke har innført direktivene (ibid.). Svaret fra Statsråd Jagland er at EU også presser medlemslandene men at "Vi har altså kommet i en situasjon der vi ligger langt nede på listen over land som gjennomfører direktivene, og det er ikke noen god situasjon å være i" (EØS-utvalget 2000b: 184-185). Det synes altså klart at det er en politisk-strategisk vurdering som ligger bak vurderingen om å fremme saken for Stortinget så raskt at man unngår straffetiltak fra EU. Når mindretallet protesterer på dette så gjør Statsråden det klart at Stortingets dagsorden er Stortingets egen sak, men at Stortinget da må være beredt til "å ta det ansvaret" som følger og at "det kan få konsekvenser på andre områder og for Norges forhold til EØS-avtalen" (ibid.).

⁸⁰ St. prp. nr. 12 (2000-2001) Om samtykke til at Norge deltar i EØS-komitebeslutning om innlemmelse av diversedirektivet (95/2/EF), fargestoffdirektivet (94/36/EF) og søtstoffdirektivet (94/35/EF) i EØS-avtalen.

Fremskrittspartiet i januar 2001, mens direktivene om barnemat ble vedtatt i oktober 2002 med støtte fra de samme partiene samt Kristelig folkeparti og Venstre.

Som tidligere bruker jeg betegnelsene flertall og mindretall i analysen av debattene. Flertallskoalisjonen består av tre partier; Høyre (H), Arbeiderpartiet(A) og Fremskrittspartiet (FrP). Flertallet argumenterer for direktivene og er motstandere av et veto. Mindretallskoalisjonen består av Senterpartiet (Sp) og Sosialistisk Venstreparti (SV). Mindretallet argumenterer mot direktivene og stemmer for et veto. Venstre (V) og Kristelig Folkeparti (KrF) kommer her i en mellomposisjon. De er i opposisjon og stemmer for et veto mot matsminkedirektivene i januar 2001. I oktober 2002 når saken om barnmat kommer opp til behandling Stortinget sitter de imidlertid i regjering sammen med Høyre. Begge partier stemmer da for direktivene. Når jeg siterer innlegg fra disse partiene vil det framgå tydelig i teksten hvorvidt utsagnet kan knyttes til mindretallet eller flertallet.

5.2. Hovedfunn i debattene om tilsetnings- og barnematdirektivene

5.2.1. Flertallskoalisjonen – frihandel og internasjonale forpliktelser

Flertallet rettferdiggjør sitt standpunkt ved å bruke argumenter som kan knyttes til markedets verdiorden. Saken om tilsetningsstoffer blir i flertallskoalisjonens argumentasjon forsøkt definert som et spørsmål om frihandel.

Rita tveiten (A), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1598

Stortinget er i dag invitert til å fatta vedtak i ei sak som dreiar seg om harmonisering av regelverk for å sikra fri handel av matvarer innan EØS-området. [...] Det må vera openbert at det er i Noreg si interesse at me ikkje set oss utanfor denne handelsmarknaden.

Ivar Kristiansen (H), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1604

Det vi snakker om i dag, er den viktigste handelsavtalen [...]. Vi snakker om det viktigste marked for norsk eksportindustri, og vi snakker om det best betalende marked.

Det viktige ved direktivene blir her at de bidrar til harmonisering og sikrer fri handel med matvarer. Underforstått slutter flertallet seg prinsipielt til at mat er en vare som bør sirkulere fritt. Dette er spesielt tydelig der hvor aktørene definerer hva denne saken handler om. Det som veier tyngst i denne argumentasjonen er de økonomiske kostnadene ved å nedlegge et veto. Særlig trekker de frem betydningen EØS-avtalen har for norsk eksportindustri. Jeg mener imidlertid at flertallets argumentasjon må forstås som et kompromiss mellom den industrielle verdiorden og markedets verdiorden. Årsaken til dette er den samme som vi så i analysen av debattene om BSE. For flertallet er mobiliseringen av markedets verdiorden

muliggjort *fordi* disse direktivene ikke medfører en økt helserisiko eller noe negativt for mattryggheten. Den vitenskapelige kunnskapen om effektene av direktivene ligger således til grunn for fremhevingen av de økonomiske hensynene.

Statsråd Tore Tønne (A), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1605

Statens institutt for folkehelse har foretatt en helsefaglig vurdering av økt bruk av disse stoffene. Alle tilsetningsstoffer som er tillatt brukt i maten, har vært gjennom en vitenskapelig, helsemessig vurdering.

Denne formen for argumentasjon blir særlig vektlagt av stortingsrepresentantene fra regjeringspartiet (Arbeiderpartiet) og fra Statsrådene som deltar i debatten. Argumentasjonen mobiliserer slik jeg ser det evalueringsprinsippet fra den industrielle verdiorden ved at den vektlegger at ekspertkunnskapen gir mulighet til å føre en effektiv kontroll med helseeffektene. Mobiliseringen av den industrielle verdiorden er dermed det som gjør vektleggingen av verdier fra markedets verdiorden mulig. I et slikt kompromiss er det viktigste en effektiv (industriell verdiorden) regulering av de produktene som selges (markedets verdiorden).

Markedsargumentene kombineres gjerne med argumenter om at EØS-avtalen innebærer ”forpliktelser for nasjonen”. Det argumenteres altså med at det er viktig at Norge følger regelverket og de prosedyrer som er nedfelt i EØS avtalen. I utgangspunktet kan denne argumentasjonen sies å gjøre EU til det relevante handlingskollektivet som man skal ta hensyn til, siden den innebærer at man underordner eller koordinerer Norges særinteresser med EU. Dette kan tolkes som argumentasjon tilhørende en sivil verdiorden: man gir opp særinteressene til fordel for et større kollektiv og gjør de politiske bindingene i EØS-avtalen verdifulle (Boltanski og Thévenot 2006: 185). Det som er problematisk med en slik tolkning er at den underliggende logikken i flertallets argumentasjon fremdeles er i tråd med de verdier markedets verdiorden står for. Det som blir definert som viktig for Norges interesser og grunnen til at EU er det relevante handlingskollektivet, er hensynet til norsk industris konkurranseevne, samt de økonomiske kostnadene ved å nedlegge veto. En ren sivil argumentasjon ville her gjort det politiske fellesskapet i seg selv til det viktigste argumentet for å ikke nedlegge veto. Slik argumentasjon blir i svært liten grad brukt av flertallet, med unntak av FrP i enkelte innlegg. Argumentasjonen fra flertallskoalisjonen fremhever, slik jeg ser det, et verdsettingsprinsipp basert på et kompromiss mellom den industrielle verdiorden

og markedets verdiorden.⁸¹ Samtidig innebærer denne argumentasjonen at flertallet kan hevde at verdiene i den sivile verdiorden er ivaretatt siden direktivene ikke innebærer noen helsefare.

5.2.2. Mindretallskoalisjonen – et spørsmål om folkehelse og uakseptabel risiko

Mindretallskoalisjonen bygger sin hovedargumentasjon på argumenter fra den sivile verdiorden. Først og fremst er argumentet at hensynet til folkehelsen i Norge må gå foran andre hensyn.

Leif Helge Kongshaug (V), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1588-89

I forhold til tilsetningsstoffer er det etter min mening to viktige prinsipper som bør ligge til grunn og også være overordnet andre moment, f. eks internasjonale avtaler, og det er føre var-prinsippet og folks trygghet i forhold til det som går på matsikkerhet.

Marit Arnstad (Sp), 17.oktober 2002, S. tid. (2001-2002): 237

Faktum i den saken vi behandler i dag, er at barns kosthold ikke skal ses på som verken et spørsmål om helse eller ernæring, men som et handels politisk spørsmål. [...] Men poenget er at det er en ansvarsfraskrivelse fra statlige myndigheter og i forhold til norsk folkehelse at det nå skal være foreldrene som skal være nødt til å gå rundt og rekne ut innholdet av vitaminer i barnematen.

Jeg har kategorisert ”hensynet til folkehelsen” som et argument tilhørende den sivile verdiorden (Boltanski og Thévenot 1999, 2006: 185). Argumentet innebærer at det er statens ansvar å sørge for å lage et regelverk og prosedyrer som sikrer at maten er trygg for alle borgerne. Argumentasjonen fra mindretallet er eksplisitt på at prinsippet om at trygg mat er et kollektivt velferdsgode. Mattrygghet gjøres dermed viktigere enn hensynet til mat som en handelsvare eller forpliktelsene i EØS avtalen. Mindretallet påpeker også flere ganger at tilsetningsstoffene særlig kan utgjøre en fare for noen befolkningsgrupper, som allergikere og barn. De understreker således at regelverket må ta hensyn til alle norske borgere og at solidaritet og likhet er viktige prinsipper i utformingen av et slikt regelverk.

I løpet av debattene mobiliserer mindretallet også andre verdiordener. Blant annet mobiliseres verdiordenen opinion når de argumenterer med at alle relevante faginstanser, næringsinteresser, forbrukerorganisasjoner og andre land som Sverige og Danmark er

---

⁸¹ Dette er en ganske grovmasket fremstilling og det er en viss variasjon i argumentasjonen fra partiene i flertallskoalisjonen. Høyre mobiliserer i størst grad kun argumenter som tilhører markedets verdiorden, FrP er sterkest orientert mot at man må oppfylle forpliktelsene i EØS avtalen (sivilt orientert), mens Arbeiderpartiet som nevnt vektlegger betydningen av de vitenskapelige helsevurderingene (industrielle verdiorden) og balanserer markedsargumenter og internasjonale forpliktelser opp mot hverandre. I kapittel 7 gir jeg en utfyllende tolkning av hvordan mobiliseringen av en rekke verdiordener skal forstås.

motstandere av tilsetningsstoffene.⁸² Mindretallet bruker også en domestisk orden når de viser til at Norges regelverk tradisjonelt sett er svært godt og at de nye direktivene kan ødelegge rykte og omdømme og folks tillit til at Staten er en garantist for at maten er trygg.⁸³ Disse verdiordenene blir imidlertid relativt sett sjeldent mobilisert og da som regel sammen med en sivil verdiorden.

Den industrielle verdiorden er imidlertid viktig for mindretallets argumentasjon fordi de gjennom å vise til ekspertuttalelser, tall for de skadelige effektene og lignende, forsøker å dokumentere at direktivene innebærer en uakseptabel helsefare. Disse argumentene er et nødvendig premiss for at også mindretallet kan mobilisere den sivile verdiorden på den måten som de gjør.

Arne Næss (KrF), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1606

I åpen høring i komiteen har Helsetilsynet med tilslutning fra Statens institutt for folkehelse klart uttalt at å akseptere økt bruk av de aktuelle tilsetningsstoffene er et uheldig signal i forhold til satsing på kreftforebygging, allergi og trygg mat, og at « de norske grenseverdiene bør opprettholdes ». [...] Danske tall tyder på at nitrosaminer alene kan medføre ca ett til to ekstra kreftdødsfall i Norge pr. år. Det er riktig at det er prosentvis lite, men som han sa, pasienten, det blir 100 % for den som dør. Og dette er helt unødvendige dødsfall! Hvor stor helsefare, hvor mange antatte dødsfall pr. år er helseministeren villig til å godta på grunn av bruk av tilsetningsstoffer som har svært liten eller ingen nytteverdi?

Morten Lund (Sp), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1595

Våre helsemyndigheter fastholder at helseisikoen øker. Det finnes ingen fordeler for norske forbrukere, for handelen eller for matindustrien ved å ta i bruk nye - eller mer av enkelte andre - tilsetningsstoffer. EU-kravet om at også disse reglene må samordnes, er eneste argument. Senterpartiet mener det er feigt og uansvarlig ikke å ta opp kampen med EU-systemet i denne saken for å beskytte folks helse, og for å vise både ute og hjemme at føre var-prinsippet skal gjelde. Å reservere seg er ikke i strid med EØS-avtalen.

Vi ser i sitatene hvordan kritikken av flertallets posisjon bygger direkte på en vitenskapelig kunnskap og dette er også helt sentralt i mindretallets argumentasjon for et veto. I den industrielle orden er viktige subjekter eksperter og fagfolk og formatet til relevante bevis er det som er målbart (Boltanski og Thévenot 2006: 206,209). I forhold til debattene om BSE spilte imidlertid industrielle argumenter en annen rolle i mindretallets argumentasjon. Her husker vi at det sentrale for mindretallets argumentasjon var at kunnskapen om kugalskap var

---

⁸² Et eksempel på dette er innlegget fra Morten Lund i S. tid. S. tid. (2000-2001): 1595-1596.

⁸³ I den domestiske orden er evalueringsprinsippet rykte og omdømme og formatet til relevante bevis er det som er tradisjonelt (Boltanski og Thévenot 2006: 165). Et eksempel fra en debatt i 1996 om forslag fra SV om å nedlegge veto mot alle matsminkedirektivene: "Norge har gode tradisjoner når det gjelder kvalitet på mat, enten det er fra fiskeri- eller landbrukssektoren, og det er viktig at vi treffer tiltak som gjør at vi kan opprettholde denne kvaliteten" (Kjell Magne Bondevik (KrF) i S. tid. (1996-1997): 2623).

så usikker og upålitelig, at man ikke kunne kontrollere risikoen.⁸⁴ I debattene om TS bruker mindretallet ekspertkunnskap for å dokumentere at helsefaren er uakseptabel og de vektlegger i liten grad vitenskapelig usikkerhet.

5.2.3. Språkliggjøringen av ekspertkunnskap

For vår analyse er det et viktig kjennetegn ved de norske debattene om TS at *usikkerheten* og *kunnskapsmangelen* om helsekonsekvensene av de ulike direktivene i så liten grad blir et tema i debattene. Stortingsrepresentantene beskriver gjennomgående den naturvitenskapelige kunnskapen om direktivene som avklart. Typiske ord og vendinger som brukes for å omtale den vitenskapelige kunnskapen er *godt dokumentert*⁸⁵, *bevist vitenskapelig*⁸⁶ eller *ikke omstritt*⁸⁷. Som vi har sett er omtalen av hvor sikker ekspertkunnskapen er *uavhengig av* standpunktet til saken. Mangel på kunnskap eller kritikk av andre aktører for bruk av ukvalifisert kunnskap blir i svært liten grad brukt som argument i stortingsdebattene når direktivene skal vedtas. Vi kan heller si at aktørene forsøker å presentere et mest mulig nøyaktig mål på hvor stor helseeffekt direktivene vil ha. I forhold til vår gjennomgang av kunnskapsstatusen på området så betyr dette at potensielle argumenter mot direktivene forankret i vitenskapelig usikkerhet ikke blir brukt av mindretallet, og i motsetning til debatten om kugalskap aktualiserer for eksempel mindretallet i svært liten grad en grønn verdiorden hvor den naturlige uberørte maten står i sentrum.

Aktørene tematiserer således de faglige rådene lite utover å bruke dem til å peke på de empiriske saksforholdene. I motsetning til hva som er tilfelle i kugalskapsaken tar derfor debatten i svært liten grad opp relasjonen mellom vitenskap og politikk. Det er en tendens i debattene at språket som aktørene bruker for å omtale risikoen ved tilsetningsstoffene får en binær karakter. Tilsetningsstoffene omtales som enten trygge eller farlige. Aktørene mobiliserer den samme faglige beskrivelsen av helseeffektene for å underbygge det handlingsalternativet de vil stemme for. I flertallets argumentasjon vurderes denne risikoen som akseptabel mens den for mindretallet er uakseptabel. Vi kan illustrere dette med å sette sitatet vi ga i diskusjonen om mindretallets argumentasjon på side 92, opp mot et sitat fra

---

⁸⁴ Det at kunnskap er usikkert og upålitelig er adjektiver som beskriver en litenhet eller "state of unworthiness" i den industrielle orden (Boltanski og Thévenot 2006: 205).

⁸⁵ Utrykket brukes av KrF i St. tid 19.01.01: 1590 og av Sp i St. tid 19.01.01:1595

⁸⁶ Utrykket brukes av H i St. tid 19.01.01: 1593

⁸⁷ Utrykket brukes av Sp i St. tid 19.01.01: 1586

Arbeiderpartiet. De to sitatene illustrer hvordan samme statistikken blir brukt på ulik måte av mindretallet og flertallet.

Are Næss (KrF), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1606

Danske tall tyder på at nitrosaminer alene kan medføre ca ett til to ekstra kreftdødsfall i Norge pr. år. Det er riktig at det er prosentvis lite, men som han sa, pasienten, det blir 100 % for den som dør. Og dette er helt unødvendige dødsfall! Hvor stor helsefare, hvor mange antatte dødsfall pr. år er helseministeren villig til å godta på grunn av bruk av tilsetningsstoffer som har svært liten eller ingen nytteverdi?

Kjell Opseth (A), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1585

I Danmark er ein komen fram til at nitrosamin frå mat kan føre til 0,04-0,4 ekstra kreftdødsfall pr. million menneske pr. år. Dette må ein seie er ein låg risiko [...] I Danmark reknar ein med at 0,1-0,2 % av dei danske barna kan reagere på azofargestoff. I USA reknar ein med at 0,01 % av folket er overfølsam for azofargestoff, i Sverige 0,04 %.

Sitatene illustrer hvordan mindretallet ved å fremstille kunnskapen på området som sikker, forsøker å definere risikoen som uakseptabel stor. Flertallet definerer imidlertid, med henvisning til den samme kunnskapen, risikoen som "låg". Vi kan her legge til at det i den åpne høringen som næringskomiteen gjennomførte om tilsetningsdirektivene en rekke ganger blir understreket fra fagekspertene at de har manglende kunnskap om helseeffektene disse stoffene kan ha. For eksempel blir den danske statistikken om effektene av azofargestoffer, som brukes i sitatene ovenfor, omtalt på følgende måte av representanten fra Folkehelsa.

Jan Alexander (Folkehelsa), Innst.S.nr.104 (2000-2001), vedlegg 19: 17.

Når det gjelder hvor stor fare dette utgjør rent kvantitativt, er det faktisk ikke mulig å si. Men danskene har prøvd å estimere det.

Flere andre ganger kommer det frem at det er vitenskapelig usikkerhet om konsekvensene av tilsetningsdirektivene.⁸⁸ Dette er imidlertid i liten grad forhold som blir trukket frem av mindretallet i stortingsdebattene. Her skiller altså disse debattene seg fra BSE debattene.

Det tydeligste eksempelet på tematisering av den vitenskapelige kunnskapen som usikker er to spørretimespørsmål fra Høyre. Disse spørsmålene er kritiske til om det er et reelt faglig grunnlag for å hevde at barnematdirektivene kan medføre helsefare. Bakgrunnen her er at Norges motstand til dels var basert på at barnematdirektivet ville kunne føre til at spedbarn inntok for mye D-vitamin. Det ene spørretimespørsmålet tar opp en inkonsistens i fagrapportene som skyldes at rapportene påpeker at det allerede med etablerte praksis kan være fare for D-vitamin toksisitet for spedbarn (S.tid. (1998–1999): 2215–2216). Det andre

---

⁸⁸ Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet omtaler for eksempel kunnskapen som "mangelfull", "omstridt" og påpeker at man "vet for lite" når hun svarer på spørsmål om helseeffektene. Innst.S.nr.104 (2000-2001), vedlegg 19: 19-20.

spørsmålet påpeker at Tine har lansert en ny lettmelk hvor D-vitamin er tilsatt (S. tid. (2000–2001): 1764–1766). Disse forholdene blir trukket fram av Høyre, som er en del av flertallet som senere stemmer for disse direktivene. De blir brukt som eksempler på at det kanskje ikke er et reelt faglig grunnlag for den norske motstanden mot barnematdirektivet, og at dersom man ikke kan vise til at direktivene utgjør en reel fare for folkehelsen er et forbud ikke legitimt.⁸⁹

5.2.4. Om kompenserende tiltak og argumentasjonsdynamikk

Flertallets argumentasjon må forstås i lys av at det skal innføres en rekke kompenserende tiltak, som de mener vil gjøre helseeffekten akseptabel.⁹⁰ Det er disse kompenserende tiltakene som gjør det mulig for flertallet å forsvare at de nå vil innlemme direktivene i det norske regelverket, selv om de kun få år tidligere hadde vært motstandere av dette. Tiltakene som skal kompensere for de negative helseeffektene som de norske fagekspertene fremhever er her for det første at de store dagligvarekjedene har sagt at de ikke ønsker å ta inn varer med mer tilsetningsstoffer eller berike barnematen. I Stortingsproposisjonen som ble fremmet i forbindelse med tilsetningsdirektivene siteres i den forbindelse denne uttalelsen fra næringen⁹¹:

EUs regelverk tillater mer nitritt/nitrat og azofargestoffer i næringsmidler enn dagens norske regelverk. Organisasjoner som representerer næringsmiddelprodusenter og dagligvarebransjen i Norge har en holdning om ikke å endre dagens praksis med hensyn til bruk av disse stoffene i næringsmidler på det norske markedet, selv om EUs regelverk tas inn i norske bestemmelser (St. prp. nr 12 (2000-2001): 18).

En tilsvarende uttalelse ble for øvrig avgitt fra næringen i forbindelse med barnematdirektivene.⁹² Dette er altså ikke en formell avtale med næringen. Regjeringen legger

---

⁸⁹ Disse spørsmålene kan sannsynligvis ha svekket Norges forhandlingsposisjon i forhold til EU. Jeg går ikke videre inn på dette da disse poengene ikke kommer opp igjen i senere stortingsdebatter og er mindre relevant for problemstillingene mine. Det kan imidlertid påpekes at disse spørsmålene representerer et brudd med den konsensus som det synes at det var om den norske motstanden mot barnematdirektivene fram til våren 2000. Et poeng i denne sammenheng er statsråden som må svare på disse spørsmålene er fra KrF mens spørsmålsstilleren er fra Høyre. KrF var på dette tidspunktet i en mindretallsregjering med V og Sp. Når direktivene ble vedtatt satt imidlertid KrF og H i regjeringen sammen. I debattene om barnemat synes Høyre å være det partiet som er klart minst skeptisk til direktivet. Debatten om barnemat er imidlertid relativt kort og representantene fra H holder kun ett innlegg under behandlingen av denne saken (S. tid. 2002-2002) : 238).

⁹⁰ Se flertallets innstilling i saken om tilsetningsstoffer (Innst.S.nr.104 (2000-2001)) og om barnematdirektivene (Innst.S.nr.3 (2002-2003)).

⁹¹ De som sluttet seg til denne uttalelsen var Coop Norge, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Næringsmiddelbedriftenes Landsforening, Kjøttbransjens Landsforbund og Norsk Kjøtt (St. prp. nr 12 (2000-2001): 18).

⁹² I Stortingsproposisjonen står det: "Representanter fra norsk matvarebransje og dagligvarehandel har gitt uttrykk for at de ønsker å fastholde dagens praksis for beriking så langt det er mulig selv etter at direktivene blir (forts. på neste side)

imidlertid stor vekt på at næringen selv har gitt en offentlig uttalelse om at de verken har behov eller ønske om å ta i bruk noen av de nye tilsetningsstoffene eller berike barnematen ytterligere. Dette brukes av flertallet som et ”bevis” på at direktivene ikke vil innebære noen reelle endringer i hva som finnes i maten.⁹³ Videre vektlegges det at myndighetene vil sørge for bedre merking av varer, gi god informasjon til forbrukerne, samt starte opp nye kartleggingsprosjekter og systemer for overvåking.⁹⁴ Det er i lys av alle disse tiltakene at flertallet konkluderer med at direktivene er helsemessig akseptable.

Et poeng i denne sammenheng er debatten om grenseverdiene som er satt, tar hensyn til allergikere og andre befolkningsgrupper som er særskilt utsatt for å oppleve negative effekter av tilsetningsstoffene. Dette kan forstås som et spørsmål om muligheten for en effektiv regulering som samtidig tar hensyn til sårbare grupper. Mindretallets argumentasjon vektlegger at grenseverdiene må defineres slik at de også beskytter utsatte befolkningsgrupper. Dette kan kategoriseres som et argument som viser til et evalueringsprinsipp fra den sivile verdiorden. I denne verdiordenen er likhet og solidaritet kvalifiseringsprinsipper og en regulering som ikke tar hensyn til alle befolkningsgrupper vil dermed ikke kunne kvalifisere som å tilfredsstille evalueringsprinsippet i denne verdiordenen. Motstykket til dette vil være en argumentasjon som bygger på at det å definere grenseverdier eller innføre forbud på bakgrunn av hensynet til en liten befolkningsgruppe er urimelig i forhold til antallet mennesker det her er snakk om. Denne argumentasjonen kan knyttes til en industriell verdiorden hvor kvalifiseringsprinsippet er effektivitet. Sitatene på side 94 hvordan flertallet (Ap) som hovedregel knytter seg til en industriell orden mens mindretallet (KrF) anvender en sivil verdiorden i dette spørsmålet.

Flertallet forsøker å vise til at de ønsker å ta slike hensyn til alle grupper men at de i dette spørsmålet ikke har fått gjennomslag internasjonalt i Codex Alimentarius Commission eller i

---

gjennomført, selv om de ikke kan forplikte seg eksplisitt til dette. Unntaket blir de minimumsgrenser som må følges, men disse anses ikke å medføre økt helseisiko” (St.prp. nr. 74 (2001-2002): 3).

⁹³ Unntaket her er at barnematdirektivene setter minimumskrav til tilsetningen av proteiner, A-vitamin og D-vitamin i grøtprodukter (S. tid. 2001-2002: 236).

⁹⁴ I proposisjonen som fremmes om barnematdirektivene listes følgende tiltak: ”Å sikre oversikt over sammensetning av barnematprodukter på det norske marked, blant annet gjennom utvikling og drift av system for meldeplikt for produktene til Statens næringsmiddeltilsyn; kostholdsundersøkelser blant spedbarn/småbarn; eventuell revisjon av anbefalinger for spedbarnsernæring og utarbeidelse av nye kostråd; kompetanseheving / materiell til helsepersonell, spesielt ved helsestasjonene; informasjonsvirksomhet til småbarnsforeldre og andre nøkkelgrupper; kontakt med industrien angående berikingspraksis” (St. prp. Nr. 74 (2001-2002): 3). Tilsvarende tiltakspakker med vekt på overvåking og merking blir satt i verk i forhold til de problematiske stoffene i tilsetningsdirektivene.

EU. På denne måten forsøker flertallet å vise at de ikke *ønsker* å forlate de hensynene den sivile orden representerer i denne sammenheng. Når flertallet svarer på mindretallets kritikk, og således må rettfærdiggjør *hvorfor* de finner reguleringen de stemmer for som *akseptabel*, så anvender de imidlertid en industriell orden. Dette skjer ved at de viser til disse ekstraordinære kontrolltiltakene som fagekspertene har vurdert som tilfredsstillende. De argumenterer altså ikke eksplisitt *for* at evalueringsprinsippet i den industrielle verdiorden prinsipielt bør anvendes, slik vi beskrev i forrige avsnitt, men de *bruger* en industriell verdiorden for å argumentere for at utfallet vil utgjøre en akseptabel helserisiko. Dette åpner imidlertid opp for en kritikk fra mindretallets som kritiserer flertallet for å la økonomiske hensyn være viktigere enn hensynet til mattryggheten for utsatte grupper. Mindretallet forsøker i sin argumentasjon således å definere flertallets begrunnelse som en rettfærdiggjøring fra markedets orden. Følgende sitater fra et replikkordskifte i debatten om barnematdirektivene er illustrerende. Jeg minner leseren om at KrF i behandlingen av barnematdirektivene satt i regjeringen og stemte for direktivene. KrF tilhører altså her flertallet.

Jon Lilletun (KrF), 17.oktober 2002, S. tid. (2001-2002): 235

Eg kjenner meg viss på at alle i denne salen er svært opptekne av helsa til norske barn. [...] Samstundes er eit stort fleirtal i salen oppteke av å vedlikehalde EØS-avtalen og av det breiare europeiske matvaretryggleiksarbeidet. Eg er oppteken av begge delar. Med dei kompensierende tiltaka kan vi greie begge delar, altså både syte for eit sikkert kosthald for norske barn og vareta EØS-avtalen.

Inge Ryan (SV), 17.oktober 2002, S. tid. (2001-2002): 236-237

Barn er ulikt disponert i forhold til overdoser av vitaminer og andre typer av tilsetningsstoffer i kostholdet. I uheldige tilfeller kan skadene bli svært alvorlige. [...] Begrunnelsen[for å vedta direktivene] er at hvis noen land har strengere grenser enn det som direktivene setter, vil vareflyten bli rammet. Da vil noen barnematblandinger ikke kunne flyte fritt overalt. Ønsket om fri flyt går foran barns helse.

Statsråd Dagfinn Høybråten (KrF), 17.oktober 2002, S. tid. (2001-2002): 238-239

En trygg og sikker ivaretagelse av barns helse har vært avgjørende i denne saken. Dette er bakgrunnen for at Regjeringen har lagt stor vekt på å finne fram til gode kompensierende tiltak, som jeg vil komme tilbake til. Jeg vil klart avvise påstander her i salen om at fri flyt av varer går foran barns helse.[...] Jeg spurte fagmyndighetene i forbindelse med arbeidet med denne saken: Hva blir status etter gjennomføringen av disse kompensatoriske tiltakene - blir det en fullgod situasjon i forhold til den situasjonen vi har i dag? Og svaret jeg fikk, var at det blir bedre. Da er det vanskelig for meg å forstå at representanter i denne sal kan sette seg over dette svaret fra fagmyndighetene og påstå at vi setter fri flyt av varer foran barns helse.

Lignende argumentasjonsdynamikker synes å ligge til grunn for argumentasjon, kritikk og motkritikk rundt flere av underspørsmålene i disse debattene. Å knytte bruken av verdiordener opp til argumentasjon og motargumentasjon innebærer at vi synliggjør hvilke verdiordener som synes å bli betraktet som mest kredible av aktørene selv. Ut i fra aktørenes argumentasjon i debattene rundt både BSE og TS synes det klart at så lenge man er i en situasjon med uakseptabel helserisiko, så er det evalueringsprinsippet i den sivile verdiorden

som er ansett for å være kvalifiserende for å rettferdiggjøre en beslutning. På den andre siden synes det å være legitimt å mobilisere en markedsorden når det ikke er noen, eller er svært lav risiko. Hvilke verdiordener som kan mobiliseres for å rettferdiggjøre et vedtak er altså avhengig av hva som er situasjonen. En sannsynliggjøring av hvor stor risikoen egentlig er krever en mobilisering av ekspertkunnskap for å vise muligheten til å kontrollere risikoen, slik at evalueringsprinsippet i den industrielle verdiorden, effektivitet, blir mobilisert. Det synes derfor som om vi for å forstå argumentasjonsdynamikken i disse debattene må revidere det teoretiske perspektivet til Boltanski og Thévenot og hvordan de betrakter kompromisser mellom verdiordener. Jeg kommer tilbake til denne diskusjonen i full dybde innledningsvis i kapittel 7.

5.2.5. Betydningen av kvantifiserbar risiko og relativisering

Flertallet understreker at det å vedta TS direktivene er siste utvei etter at Norge har forsøkt å få til en forhandlingsløsning med EU. Samlet ser de det som bedre å vedta direktivene enn å anvende reservasjonsretten i EØS avtalen. Flertallet innrømmer altså at de egentlig ikke ønsker å innføre direktivene men at de har kommet frem til at dette er den beste løsningen. Den samlede argumentasjonen fra flertallet kan derfor beskrives som lite prinsipiell og til dels pragmatisk. Særlig er språkbruken når flertallet vektlegger at kompenserende tiltak vil bidra til akseptable helseeffekter pragmatisk. Språklig kommer dette til uttrykk ved at flertallet bruker ord og vendinger som *helhetsvurdering*⁹⁵, *totalvurdering*⁹⁶ og *avbøtende tiltak*⁹⁷ når de skal forsvare det standpunktet de har tatt.

Mindretallet møter denne argumentasjonen ved å peke på at staten har et prinsipielt ansvar for å sikre borgernes trygghet. De gjør dermed statens prinsipielle ansvar for å beskytte befolkningen mot helsefarlig mat til et tema. I denne sammenheng mener mindretallet at merking av produkter, informasjonskampanjer eller andre kompenserende tiltak ikke er det viktigste her. Det viktige er at det nye regelverket innebærer en endringen av prinsippene for reguleringen av feltet.

Randi Karlstrøm (KrF), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1592
[Vi etterspør] en prinsipiell avklaring i forhold til om vi skal stå på det vi har gjort hittil med at staten tar ansvaret for folks helse, eller om vi skal overlate det til matvarekjeden.

---

⁹⁵ Utrykket brukes av FrP i debatten om tilsettingsdirektivene (St. tid 19.01.01: 1589)

⁹⁶ Utrykket brukes av Høyre i debatten om tilsettingsdirektivene (St. tid 19.01.01: 1593)

⁹⁷ Utrykket brukes av KrF i debatten om barnematdirektivene (St. tid 17.10.02: 235)

Leif Helge Kongshaug (V), 19.januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1598

Det kan ikke være slik at myndighetene nå slipper å ha noen mening om hva som er helsefaglige forsvarlige grenseverdier for ulike stoffer. Det er å innføre en helt ny politisk praksis som vil gjøre det umulig for norske borgere å ha tiltro til og respekt for at deres folkevalgte gjør sitt ytterste for å ivareta deres helse og deres sikkerhet.

Sitatene illustrerer to sentrale dimensjoner ved mindretallets kritikk av flertallets standpunkt. For det første pekes det på at regelverket som nå innføres, innebærer en prinsipiell endring fordi ansvaret for at maten er trygg flyttes fra Staten til markedsaktører på tilbydersiden. Forbrukerne får dermed et større ansvar for å selv lese merkingen på matvarene for å sjekke at de ikke inneholder azofargestoffer og lignende. For det andre aktualiseres spørsmålet om Stortinget kan fraskrive seg dette ansvaret, og hvorvidt EØS-avtalen gir Norge noen reell mulighet til å selv definere grensene for akseptabel mattrygghet. "Nå" i innlegget fra representanten Leif Helge Kongshaug rett overfor, peker mot spørsmålet om ansvarsfordelingen mellom Norge og EU etter innføringen av EØS-avtalen. Flertallet kunne her valgt å svare på en slik kritikk med å henvise til at Stortinget gjennom å vedta EØS-avtalen har delegert denne typen prinsippvedtak til EU. Flertallet gjør slik jeg leser debatten ikke det. Istedenfor argumenterer de mer pragmatisk slik jeg har beskrevet over.⁹⁸

Å definere flertallets argumentasjonsmåter for lite prinsipiell har også støtte i hvordan de forsøker å redusere betydningen av direktivene. Her mener jeg at den tidligere diskuterte kvantifiseringen av risikoen er svært viktig for flertallets argumentasjon. Vi husker at et sentralt punkt i det vitenskapelige grunnlaget for den norske motstanden var at det norske kostholdet var sammensatt slik at de grenseverdiene som EU direktivene fastsatte ville ha negative helseeffekter. Som i saken om BSE blir det gjort ulike vurdering av Norges fagekspertise og fagekspertene i EU. Det paradoksale er at et sentralt element i flertallets argumentasjon er kvantifiseringen av helseeffektene. Flertallet kobler denne kvantifiseringen til andre faktorer som de hevder har betydelig større betydning for folkehelsen, for eksempel kostholdets sammensetning eller tobakksrøyking.

---

⁹⁸ Jeg har valgt å beskrive de kompenserende tiltakene som uttrykk for politisk pragmatisme. Den underliggende logikken ligger slik jeg ser det relativt tett opptil den prosjektorientert verdiorden (Boltanski og Chiapello 2005). Flertallet vektlegger vår evne til å tilpasse oss utvikling i EU; de gjør relevant nye organisasjonsformer for å sikre trygg mat; og det kan argumenteres for at de ser maten som et objekt som er innrullert i et globalt og europeisk nettverk for produksjon og kontroll. Det argumenteres også flere steder for at dette systemet for produksjon og kontroll er i kontinuerlig utvikling. I den prosjektorienterte orden er formatet til relevante bevis at man er tilpasningsdyktig. I våre debatter kan kanskje dette oversettes til at mattryggheten sikres selv om regelverket endres. Flertallets eksplisitte argumentasjon viser imidlertid bare til at dette er kompenserende tiltak som gjør helseeffekten akseptabel. Tiltakene brukes slik for å underbygge at det ikke er uakseptabel helsefare, men det blir ikke direkte argumentert med at for eksempel fleksibilitet er verdifullt eller viktig i seg selv. Derfor har jeg ikke klassifisert dette som argumenter under den prosjektorienterte verdiorden.

Ivar Kristiansen (H), under høringen 11. desember 2000.

Jeg foretok et kjapt regnestykke og fant ut at når det gjelder proporsjonene sammenlignet med sigarett- og tobakksrøyking, er vel risikobildet opp til 7 000 ganger større enn implementeringen av disse tre direktivene innebærer. [han refererer her til de tre tilsetningsdirektivene] (Innst. S. nr. 104 (2000 – 2001). Vedlegg 19: 16)

Ansgar Gabrielsen (H), 19. januar 2001, S. tid. (2000-2001): 1592

Når det gjelder helse risikoen, så har vi fått den belyst. [...] all helsestatistikk viser at det er livsfarlig å drikke [melk], liksom en masse annet som øker fettinnholdet og kolesterolet og jeg vet ikke hva. [...] Det å tillate å kjøre bil innebærer jo en stor risiko - det blir drept 200-300. Det er risiko med alt. Det eneste som er sikkert, er at så sant man lever, er det en risiko. Slik er det også i dette tilfellet.

Flertallet bruker en lignende form for argumentasjonen en rekke ganger, om enn i noe mindre grad i debattene om barnemattdirektivene. Jeg vil hevde at det er den nøyaktige, tilsynelatende objektive, kvantifiseringen av helseeffektene som gjør en slik sammenligning mulig. I debattene om BSE ville et tilsvarende forsøk på kvantifiseringen hatt liten effekt siden mindretallet her fremhever den vitenskapelige usikkerheten. Mindretallet avviser dermed i utgangspunktet at man har tilstrekkelig kunnskap om BSE til at fenomenet lar seg kontrollere. Som vi så var imidlertid flertallets språkliggjøring av fenomenet i debattene om BSE innrettet mot å gjøre objektet trygt i seg selv. Altså forsøkte de ikke å beskrive import av storfekjøtt som 99,9 % trygt, eller å vektlegget at det er usannsynlig at mer enn 1-2 personer ville får vCJD. I saken om BSE hevdet flertallet at reguleringsregimet reduserte risikoen til null.

I debattene om TS får språkliggjøringen av risiko en annen karakter. Flertallets argumentasjon kan forstås som en *relativisering*⁹⁹ av risikoen. Dette er mulig fordi risikoen er gjort til en objektiv og kvantifiserbar størrelse. Det er en forutsetning for en slik form for argumentasjon at effekten av tilsetningsstoffene er kvantifisert, slik at den er en størrelse som lar seg relatere til helseeffekter av kosthold, risikoen ved røyking og lignende. Som vi så tidligere er mindretallets motargumenter i denne saken, som i BSE, innrettet mot å bringe debatten opp på et mer prinsipielt plan. De etterspør en avklaring på statens ansvar og forhold mellom marked og stat for risikoreguleringen på området. De kompensierende tiltakene som flertallet beskriver blir rammet av denne kritikken fra mindretallet. Imidlertid rammer kritikken i mindre grad flertallets relativisering av helseeffektene. Dette er viktig fordi flertallet da kan holde fast ved at man ikke trenger en prinsipiell debatt, siden endringene er ubetydelige. Gjennom å

---

⁹⁹ Boltanski og Thévenot (2006: 339) omtaler dette som "relativization". De skriver at dette kan være en mulighet for aktørene å "get out of an test and escape from a clash over what matters in reality, persons may in fact agree that nothing matters" (ibid). Slik de fremstiller det er altså relativisering en måte aktørene som er uenige kan avslutte debatten. Jeg har brukt begrepet på en litt annen måte, for å beskrive en måte den ene parten forsøker å avise betydningen av kritikk.

relativisere risikoen reduserer også flertallet hele saksfeltets betydning og dermed også viktigheten av reguleringsprinsippene som reguleringen av feltet er bygget på. På den måten blir den relativiserende argumentasjonen viktig for at flertallet lykkes med å fremstille endringene som små og uviktige.

5.3. Oppsummering

I dette sakskomplekset kan vi si at grunnlaget for den politiske kontroversen er ulik tolkning av risikovurderingen fra ulike kunnskapsleverandører. Stortingsrepresentantene er altså enige om at kunnskapen om fenomenet er tilstrekkelig for å gjøre en risikovurdering. Uenighet mellom ulike kunnskapsleverandører er imidlertid med å danne grunnlag for politisk uenighet om hvilken beslutning som bør fattes. Tabell 7 oppsummerer hvordan flertall og mindretall i debattene om TS definerer situasjonen. Sammenlignet med oppsummeringen av debattene om BSE (tabell 5 på side 80) ser vi at det er en viktig forskjell. Både flertall og mindretall tilegner objektene samme epistemologisk status, de er kontrollerbare. Flertall og mindretall definerer risikosituasjonen på ulike måter slik vi fant i debattene om BSE.

Tabell 7: Oppsummering av argumentasjonen i debattene om TS

	Flertall	Mindretall
Epistemologisk status	Tilstrekkelig kunnskap / kontrollerbart fenomen	
Risikosituasjon	Akseptabel risiko	Uakseptabel risiko – situasjon med usikkerhet
Politisk alternativ	Sikkerhetstiltak, normal regulering	Veto mot direktivene
Prinsipiell rettfærdiggjøring av standpunkt	Den industrielle verdiorden og markedets verdiorden	Den industrielle verdiorden og sivile verdiorden

Innlemmelsen av tilsetningsdirektivene og barnematdirektivene kan beskrives som prinsipielle endringer av norsk politisk reguleringspraksis på dette området. Dette poenget knytter seg mindre til den faktiske helsefaren og mer til hva slags hensyn som tas når de politiske føringene fastsettes. Mindretallet i disse sakene anvender dette som en kritikk av flertallet som vanskelig kan brukes til å vurdere hvorvidt det faktisk skjer en endring av reguleringsprinsippene. Dette synet har imidlertid også støtte i uttalelser fra fagekspertene. Et godt eksempel her er et brev fra Statens helsetilsyn til næringskomiteen, hvor de redegjør for hvordan forslaget om å godkjenne tilsetningsdirektivene etter deres syn bryter med den politikken Stortinget og regjeringen gjennom tidligere debatter og stortingsmeldinger har fastlagt på dette feltet.

Brev fra Statens helsetilsyn til næringskomiteen, datert 11. desember 2000. Vedlegg 16 til Innst. S. nr. 104 (2000-2001): 33.

Helsetilsynets konklusjon blir på denne bakgrunn at det å akseptere økt bruk av de tilsetningsstoffer som er omtalt i St.prp. nr. 12 (2000-2001) er et uheldig signal i forhold til den satsningen som finnes i Norge på kreftforebygging, allergi og trygg mat. Prinsipielt mener altså Helsetilsynet at de norske grenseverdiene bør opprettholdes. Det er også uheldig å akseptere EU-kommisjonens utsagn om at allerede utsatte grupper som allergikere og diabetikere selv, og da særlig barn med disse lidelsene, i enda større grad skal måtte være på vakt overfor den maten de spiser[...]. I dette utsagnet ligger et annet syn på forholdet mellom markedet og folks helse og et annet syn på forholdet mellom myndighetenes og folks eget ansvar for å trygge folkehelsen enn det som vanligvis ligger til grunn for utformingen av norsk politikk.

Tilsynet påpeker her at godkjenningen av tilsetningsdirektivene innebærer at de politiske og normative forutsetningene for reguleringen av dette feltet endres. Analysen av hvordan flertallet i denne saken rettferdiggjorde beslutningen om å vedta direktivene har vist frem hvordan flertallets rettferdiggjøring bygger på at dette var vedtak som ikke innebar noen prinsipielle endringer. Statens helsetilsyn peker imidlertid på at vedtaket har konsekvenser for hvilke overordnede prinsipper reguleringen på området er basert på. Tilsynet peker faktisk eksplisitt på at vedtaket innebærer en forskyvning vekk fra en sivil begrunnelse over mot en markedsregulering av matfeltet. Dette temaet tas opp igjen i kapittel 9.

6. DEBATTENE OM GENETISK MODIFISERTE ORGANISMER

6.1. Presentasjon av sakskomplekset¹⁰⁰

Genteknologi er teknikker som innebærer at arvestoff isoleres, karakteriseres, modifiseres og innsettes i levende celler eller virus. Ved hjelp av slike teknikker kan gener overføres på tvers av biologiske artsgrenser. I forhold til mattrygghet er genteknologi relevant i forhold til mulige helseeffekter av å spise et produkt som består helt eller delvis av en genetisk modifisert organisme (GMO) eller på annen måte er fremstilt ved hjelp av genteknologi. En GMO kan være en plante, mikroorganisme eller et dyr. Genetisk modifiserte matprodukter (GM-mat) vil gjerne bestå av en rekke ingredienser hvor for eksempel en modifisert plante kun utgjør en liten del av det ferdige produktet. De produktene som så langt er gjort kommersielle er imidlertid stort sett planter som er tilført en ny egenskap. Stort sett har denne typen endringer vært rette mot å gjøre plantene mer motstandsdyktige mot virus, sopp, frost, insekter og ugressmidler og lignende for å øke avlingene. I tillegg er det en noen eksempler på andre generasjon modifisering, hvor plantens næringsinnhold er endret. For eksempel finnes det en modifisert ristype som inneholder vitamin A og en soyatype med forbedret fettsyresammensetning.

Helserisikoene som kan knyttes genetisk modifisering er betydelig mer variert og sammensatt i forhold til de som er knyttet til BSE og TS. Risikoen er for det første relatert til hvilke egenskaper som modifiseres og hvordan selve modifiseringen gjøres. To relativt enkle eksempler: Genetisk modifisering kan få en plante til å uttrykke et protein som er toksisk (giftig) eller proteiner som bidrar til at flere mennesker utvikle allergi mot bestemte matvarer.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Fremstilling av genteknologi er i stor grad basert på tilgjengelig informasjonsmateriell fra Bioteknologinemda (<http://www.bion.no>) samt NOU 2000: 29

¹⁰¹ Siden stortingsrepresentantene i liten grad gjør de ulike typene risiko relevant i sin argumentasjon velger jeg å ikke gå dypere inn på dette kompliserte temaet. En relativt lettfattelig diskusjon rundt dette finnes i NOU 2000: 29 eller på Bioteknologinemdas nettsider: <http://www.bion.no>

Frem til i dag er det ikke godkjent noen genmodifiserte matvarer i Norge, men Norge har godkjent enkelte genetisk modifiserte planter som ikke er matrelaterte.¹⁰² En tilsynskampanje fra mattilsynet i 2004 - 2005 viste imidlertid at det finnes spor av genmodifiserte ingredienser i en del produkter.¹⁰³ Dette aktualiserte spørsmålet om, og hvordan, slike produkter skal merkes og hvor stor andel av sluttproduktet som skal være genmodifisert før krav om merking utløses. Europeiske land har generelt vært restriktiv med å tillate genmodifisert mat og det er også få genmodifiserte planter som dyrkes i EU. De landene som har regnes for å være mest liberale er USA, Canada og Argentina. For eksempel var det i 2003 rundt 50 genmodifiserte matvarer godkjent for omsetning i USA, mens det tilsvarende tallet for EU var 13 (Almås og Nygård 2003:281).

6.1.1. Om det empiriske materiale

Genteknologi har en rekke anvendelsesområder og kun enkelte aspekter ved denne teknologien er relatert til mattrygghet. Jeg ønsker å sammenligne aktørenes argumentasjon i disse tre sakskompleksene. Derfor er det viktig at det empiriske materialet som inngår i GMO sakskomplekset er sammenlignbart med de to andre sakene. Det er således argumentasjonen

Tabell 8: Viktige hendelser i GMO sakskomplekset

År	Hendelse
1993	Genteknologiloven trer i kraft
1997	Krav om merking av mat som inneholder GMO. Stortinget vedtar forbud mot bruk av markørgener som koder for antibiotikaresistens.
1998	EU innfører moratorium om utsetting av genetisk modifiserte planter
1999	Ytterligere godkjenningsskrav til GM-mat innføres.
2002	Et norsk forbud mot produksjon, import og frambud av GM-mat som inneholder tilførte gener som koder for antibiotikaresistens trer i kraft (vedtatt av Stortinget i juni 1997)
2003	USA, Canada og Argentina anlegger klagesak i WTO mot EUs restriktive GMO politikk.
2004	EU opphever moratoriet som ble innført i 1998.
2005	Nye og strengere regler for merking og godkjenning av GM-mat mat og fôr innføres i Norge. Det blir også innført strengere krav til merking av genetisk modifisert materiale.
2006	EU taper en saken i WTO reist av USA, Canada og Argentina. Moratoriet EU innførte var ikke i henhold til SPS-avtalen.

¹⁰² Eksempler er genmodifiserte blomster (nelliker) og en tobakksplante som ikke dyrkes i Norge. En oversikt over denne typen genmodifiserte organismer som er godkjent finnes på Direktoratet for naturforvaltnings sine nettsider: <http://www.dirnat.no/archive/attachments/02/80/GMOli042.pdf>

¹⁰³ Undersøkelsen omfattet 104 produkter av soya og mais. Ett av produktene hadde ulovlig innhold av genmodifisert materiale. Sporbare mengder av genmodifisert materiale ble påvist i 44 % av produktene mens 8 % hadde påvisbare men ikke kvantifiserbare mengder av genmodifisert materiale. <http://matportalen.no/Saker/1117545648.06> pr. 20/06/2006

knyttet til *genteknologi og mattrygghet* jeg ønsker å belyse. Generelle betraktninger rundt genteknologi som teknologi, biologisk mangfold eller medisinsk bruk av genteknologi er derfor ikke en del av denne analysen. Av alle de stortingsdebattene som kan relateres til genteknologi er det derfor kun dem hvor aktørene relaterer genteknologi til mattrygghet som er tatt med i det empiriske materialet.

I flere debatter om genteknologi diskuteres både mattrygghet og tema som er mindre relevant i denne sammenheng. For eksempel berører argumentasjonen i debattene om utsetting av genetisk modifiserte planter, bruk av markørgener¹⁰⁴ som koder for antibiotikaresistanse og om formålsparagrafen i genteknologiloven, alle til en viss grad også mattrygghet. Jeg har i slike debatter valgt å bruke den argumentasjonen som er relatert til mattrygghet og har ikke vektlagt de delene av dem som ikke er direkte relatert til mattrygghet. Det empiriske materialet som står igjen etter disse begrensingene er en rekke interpellasjoner om genteknologi og mat, debatter om regelendringer og diskusjoner i tilknytning til praktisering av genteknologiloven. De debattene hvor debatten hovedsakelig handler om genteknologi og mattrygghet finner primært sted i perioden fra 1996 – 1999. Dette er stort sett interpellasjonsdebatter etter initiativ fra Sp og SV som aktualiserer GM-mat som et tema. Disse partiene etterspør en mer restriktiv linje fra regjeringen og ønsker at Norge skal markere seg sterke internasjonalt som en motstander av genmodifisert mat. Forslagene får i all hovedsak tilslutning fra Stortinget. Blant annet blir det vedtatt at Norge skal innføre et forbud mot genmanipulerte produkter med antibiotikaresistente markørgener. GMO blir i tillegg diskutert i flere mer generelle debatter om mattrygghet. Viktigst her er debattene om markeordninger for mat i 1997 og 2003, behandlingen av St.meld. nr 40 (1996-1997) samt debatten om forbrukerpolitikk ved behandlingen av St.meld. nr 40 (1998-1999). Når dette er sagt så må det påpekes at det synes å være liten forskjell mellom stortingsrepresentantenes argumentasjon om genteknologi mer generelt og hvordan de omtaler mattrygghet i relasjon til denne teknologien. Når jeg understreker disse empiriske avgrensingene er det for å sikre at den argumentasjonen som analyseres kan sammenlignes med de to andre sakene.

---

¹⁰⁴ Et markørgen er et gen som inngår i den gensekvensen man ønsker uttrykt. Markørgenet har kun den funksjonen at den gjør det mulig å identifisere og velge ut organismer som har tatt opp i seg den ønskede gensekvensen. En måte å gjøre dette på er å bruke markørgener som uttrykker antibiotikaresistanse. Antibiotika kan da brukes for å drepe de cellene som ikke har tatt opp den modifiserte gensekvensen. Dette er imidlertid en omdiskutert teknikk siden det innebærer en risiko for at markørgenet videreføres til den modifiserte organismen (f. eks en plante). Dersom mennesker eller dyr spiser slike planter kan dette genet for antibiotikaresistanse overføres til for eksempel bakterier i tarmsystemet til mennesker og dyr. Dette kan i så fall på sikt bidra til at antibiotikumet ikke lenger kan brukes til å bekjempe infeksjonssykdommer.

6.1.2. Om lovverket i Norge og EU

Det er to norske lover som regulerer anvendelsen av genteknologi: Lov om framstilling og bruk av genetisk modifiserte organismer (genteknologiloven) og Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m.(bioteknologiloven). I forhold til spørsmål om mattrygghet er det genteknologiloven¹⁰⁵ fra 1993 som er sentral. Loven er regnet for å være svært restriktiv fordi den i tillegg til å stille strenge krav når det gjelder risikovurdering, krever at en GMO både må være samfunnsnyttig, bærekraftig og etisk forsvarlig for å bli godkjent. Det er altså *ikke* tilstrekkelig at det rent vitenskapelig slås fast at en noe som er genmodifisert ikke er til fare for helse og miljø, loven spesifiserer også en rekke andre hensyn som skal tas.

Relasjonen mellom Norges og EUs regelverket på området er komplisert og en rekke forordninger og direktiver er relevante. Det sentrale i denne sammenheng er at Norge ved inngåelsen og senere utvidelser av EØS-avtalen har bevart muligheten til å føre en politikk i tråd med genteknologiloven fra 1993.¹⁰⁶ De viktigste EU direktivene på området er 90/220/EF og 2001/18/EF. Sistnevnte direktiv skal på sikt erstatte 90/220/EF men Norge har i dag kun innlemmet deler av dette direktivet slik at vi kan delta i EUs godkjenningprosedyre for GMO. Begge direktivene tilsier at Norge i utgangspunktet skal godkjenne GMO produkter som er godkjent i EU. Direktiv 90/220 faller imidlertid under en egen sikkerhetsklausul spesifisert i vedlegg XX i EØS avtalen.¹⁰⁷ Denne gir blant annet Norge rett til å innføre forbud med henvisning til kravene om etikk, samfunnsnytte og bærekraft som er spesifisert i den norske genteknologiloven fra 1993. Norge kan dermed forby en GMO selv om denne blir godkjent i EU. Videre har EFTA landene heller ikke implementert den såkalte ny matforordningen og en del andre EU direktiv som er relevante i denne sammenheng.¹⁰⁸ Samlet er det derfor slik at Norge i den studerte tidsperioden har hatt store muligheter for å føre en nasjonal politikk på området som avviker fra EUs, uten at Norge har kommet i en konflikt med EU hvor anvendelsen av vetoretten eller sikkerhetsklausulen har blitt relevant.¹⁰⁹ Norge har i utstrakt grad brukt denne retten og har avvist en rekke genetisk modifiserte organismer

---

¹⁰⁵ <http://www.lovdatabasen.no/cgi-wifit/ldles?doc=/all/nl-19930402-038.html> pr. 03/06/2006.

¹⁰⁶ Denne retten er forankret i artikkel 75 i EØS-avtalen

¹⁰⁷ <http://secretariat.efta.int/Web/EuropeanEconomicArea/EEAAgreement/annexes/annex20.pdf> (side 17-18) pr. 03/06/2006

¹⁰⁸ En oversikt er tilgjengelig på <http://www.odin.no/hod/norsk/samarbeid/europeisk/p30005504/042061-990027/dok-bn.html> pr 12.06.2006.

¹⁰⁹ En sammenligning av regelverket i EU og Norge er tilgjengelig hos mattilsynet, se http://www.mattilsynet.no/mattilsynet/multimedia/archive/00008/Norge-EU_GM_regelverk_8546a.doc pr. 20/06/2006.

som er godkjent i EU.¹¹⁰ I internasjonal sammenheng ansees også EUs politikk på området for å være restriktiv, og fra 1999 til 2004 hadde EU et moratorium for utsetting av genetisk modifiserte planter. Dette kan forstås i lys av at det internt i EU har vært svært omdiskutert, både mellom medlemsland og i den offentlige debatt, hvilken politikk som skal føres på område.¹¹¹ Dette har bidratt til å gjøre det vanskelig for EU kommisjonen å få gjennomslag for en harmonisering av medlemslandenes politikk på området (Levidow, Carr og Wield 2005).

6.1.3. Fagekspertenes rolle og kunnskapsstatus

Det er ikke vitenskapelig konsensus om hvor stor risiko som er knyttet til ulike former for genmodifisering, hva som utgjør faremomentene i de ulike typene, eller hvilke teoretiske perspektiv og metoder som kan brukes for å karakterisere slik risiko.¹¹² Det er også svært omdiskutert fra både vitenskapelig og politisk hold hvilke konsekvenser dette bør få for reguleringen av genteknologi. Eksempelvis fikk et offentlig utvalg i 2000 mandat til å utrede kunnskapsstatus på området i forhold til mulige helseeffekter. Et flertall hadde det syn at man hadde nok kunnskap til å kunne føre en noe mindre restriktiv politikk, men utvalget var splittet i svært mange spørsmål. I sitatet nedenfor gjengis konklusjonen på en lengre drøfting av helserisikoen knyttet til at et gen eller deler av det kan ha en uønsket effekt.

Med den vurdering som hvert enkelt produkt gjennomgår Norge i dag, kan ikke disse medlemmene se at godkjente produkter skulle representere noen større helserisiko enn tradisjonelt foredlet mat når det gjelder selve tilstedeværelsen av de innsatte genkonstruksjonene (DNA).

Utvalgsmedlem Terje Traavik har følgende oppfatning: Beskrivelsen og konklusjonene [...]bygger for en stor del på antagelser og ekstrapoleringer, hvilket også illustreres av sparsom litteraturdokumentasjon. Situasjonen er for øyeblikket preget av uforutsigbarhet som følge av uvitenhet. [...]Dette kan det i øyeblikket ikke gis noe svar på fordi både det empiriske og eksperimentelle grunnlaget er for spinkelt. Den sparsomme relevante litteraturen som finnes spriker i alle retninger. (NOU 2000: 29, side 53)

Sitatet er typisk for den avstanden det var mellom de ulike vurderingene medlemmene i utvalget hadde i en rekke spørsmål.¹¹³ Den store forskjellen i mellom Traavik og flertallet i

¹¹⁰ Norge har for eksempel endelig avvist 8 av de 16 GM-plantene som EU har godkjent. De siste 8 er enda ikke ferdigbehandlet. En oversikt er tilgjengelig på <http://odin.dep.no/md/norsk/tema/biomangfold/aktuelt/022031-990074/dok-bn.html> pr. 12.juni 2006.

¹¹¹ Se for eksempel redegjørelse av Miljøvernminister Guro Fjellanger i EØS-utvalget i april 1999 (EØS-utvalget 1999: 52-54) samt Levidow, et al. (2005).

¹¹² Se for eksempel Weaver og Morris (2005) for en kommentert bibliografi over fagfelleverderte naturvitenskapelige artikler publisert etter 1996 som tar opp ulike typer risiko.

¹¹³ Utredningen ble for øvrig aldri drøftet av Stortinget, den blir kun nevnt enkelte ganger i forbindelse med spørsmålet om hvordan regjeringen forholder seg til innføringen av et norsk moratorium.

utvalget bak NOU 2000: 29 peker mot at det finnes ulike kunnskapstradisjoner som vurderer risikoen ved GMO ulikt. Traavik, som har en avvikende mening i sitatet over, tilhører senter for genøkologi i Tromsø. De tilhører en paradigmatisk posisjon som innebærer at relevant kunnskap og risikovurderinger må ta hensyn til det økologiske system som helhet (Myhr og Traavik 1999). Dagens regulering og godkjenningsprosedyre er imidlertid i Norge og EU i stor grad basert på det vi kan kalle det molekylærbiologiske paradigme. Det tar utgangspunkt i at den relevante kunnskapen og risikovurderinger kan frembringes ved å studere effektene av en genmodifisering på molekylært nivå. Wynne (2005) peker på at det molekylærbiologiske paradigme har en tilsynelatende evne til prediksjon og kontroll som det genøkologiske perspektivet ikke kan tilby. Denne evnen til prediksjon og kontroll synes i følge Wynne (2005: 78) å være svært dominerende i forhold til hva som blir ansett for å være en relevant vitenskapelige kunnskapsproduksjon i dette feltet. Dette er selvsagt en svært grovmasket fremstilling av et komplekst tema.¹¹⁴ Hovedpoenget er imidlertid kun å peke på at det finnes ulike kunnskapstradisjoner som kan gi ulike svar på hva som vil være konsekvensene av å genetisk modifisere en organisme og at reguleringsregimet primært baserer seg på en av disse kunnskapstradisjonene.

Som det vil fremgå av den påfølgende analysen er det i denne saken et lavt konfliktnivå i Stortinget og mindre tydelige partikonstellasjoner. Jeg bruker derfor ikke betegnelsene flertall og mindretall, men spesifiserer hvilke partiene som argumenterer på samme måte. Siden det er flere viktige saker som blir vedtatt i Stortinget uten debatt, referer jeg enkelte steder til stortingsinnstillinger.¹¹⁵

6.2. Hovedfunn i debattene om GMO

6.2.1. Verdiordener forankret i genteknologiloven

Sammenlignet med debatten om kugalskap og tilsetningsstoffer er debatten om GMO først og fremst karakterisert ved større grad av enighet om de politiske virkemidlene for å håndtere spørsmål knyttet til GMO og mattrygghet. Debattene om genteknologi har i hele tidsperioden som dekkes av denne studien (1996–2003) mange fellestrekk med de tidlige debattene om

---

¹¹⁴ Westerhoff og Palsson (2004) gir en utdypende oversikt over utviklingen av de ulike kunnskapstradisjonene tilknyttet feltet og hevder at disse tradisjonene nå er i ferd med å konvergere.

¹¹⁵ Disse innstillingene er da foreslått enstemmig i en komité. Kun de største partiene er representert i alle komiteer, slik at ikke alle partier nødvendigvis ville stilt seg bak den aktuelle uttalelsen.

BSE og TS i 1996–1997. Vi har sett at debattene om TS og i noen grad debattene om BSE endret karakter når partiene kom i en situasjon hvor de ble nødt til å ta et standpunkt til hvilken beslutning som skulle fattes. Debattene i disse sakene går da fra å være kjennetegnet av en utbredt enighet om at man ikke er villig til å senke nasjonale krav til mattrygghet til å være karakterisert av en uenighet om hvorvidt løsningsalternativet det er flertall for innebærer en fare for mattryggheten. Denne utviklingen finner ikke sted i GMO saken. Dette kan forstås i lys av saksgjennomgangen overfor og Norges muligheter for å føre en selvstendig politikk på området uten å komme i konflikt med EU.

Disse trekkene ved GMO har betydning for hvordan aktørene argumenterer. For det første er GMO debattene preget av at aktørene i mindre grad enn i de to andre sakene argumenterer på en måte som kan kategoriseres under bestemte verdiordener. Dette er i tråd med det teoretiske perspektivet som tar utgangspunkt i at prinsipielle former for rettferdiggjøring først og fremst vil bli synlig i det vi har definert som kritiske øyeblikk. Det må understrekes at dette er en gradforskjell. Aktørene aktualiserer verdiordener også i GMO debattene, men det er færre slike ytringer og språkbruken gjør eksemplene mindre tydelig enn i de to andre sakene.

For det andre er GMO debattene preget av at alle aktørene eksplisitt mobiliserer en etisk eller normativ dimensjon. I de andre sakene har vi sett at det kun var mindretallet, som med lite hell, forsøkte å gjøre en slik dimensjon relevant. I GMO debattene blir imidlertid denne dimensjonen nevnt i majoriteten av innleggene og blir fremhevet av aktørens som et sentralt premiss for reguleringen av feltet. Slik jeg ser det må disse trekkene ved debattene om mattrygghet og genteknologi forstås i lys av den norske debatten om genteknologi tidligere på 1990 tallet. Denne endte med at man med bredt flertall vedtok en genteknologilov i 1993. Formålsparagrafen i loven lyder slik

§ 1. Lovens formål

Denne loven har til formål å sikre at framstilling og bruk av genmodifiserte organismer og framstilling av klonede dyr skjer på en etisk og samfunnsmessig forsvarlig måte, i samsvar med prinsippet om bærekraftig utvikling og uten helse- og miljømessige skadevirkninger¹¹⁶

Formålsparagrafen aktualiserer slik jeg ser det to verdiordener. For det første bygger den på en sivil verdiorden ved at den fastslår at all anvendelse av genteknologi skal være samfunnsnyttig. Den vektlegger således kollektiv velferd, som er det overordnede

---

¹¹⁶ <http://www.lovdatabasen.no/cgi-wift/ldles?doc=/all/nl-19930402-038.html> pr. 11.juni 2006

verdsetningsprinsippet i denne verdiordenen. Videre aktualiserer loven prinsippet om miljøvennlighet og bærekraft som er verdsetningsprinsippene i den grønne verdiorden (Thévenot, Moody og Lafaye 2000: 241, 256). I debatter hvor mattrygghet blir diskutert i relasjon til ulike aspekter ved genteknologi anvender stortingsrepresentantene fra samtlige partier en argumentasjon som er i tråd med denne formålsparagrafen. På den måten gjenspeiler disse verdiordenene seg i aktørenes argumentasjon i stortingsdebattene om genteknologi og mattrygghet i perioden jeg har studert. Dette skjer oftest ved at aktørene bare referer til de etiske grensene som loven har trukket opp. Nedenfor gjengis to eksempler. Det første er hentet fra en interpellasjonsdebatt om enkelte genmodifiserte planter som var søkt godkjent i EU området. Etter en lengre gjennomgang oppsummerer Statsråden regjeringens syn slik.

Statsråd Thorbjørn Berntsen (A), 07.mai 1997. S. tid. (1996 - 1997): 3210

Til slutt vil jeg understreke at det verken er nødvendig eller ønskelig å hindre genmodifiserte produkter på det norske markedet på generelt grunnlag. Men når det gjelder de produktene som kommer i konflikt med de hensyn genteknologiloven legger til grunn, vil vi fra norsk side kunne stille vilkår som ivaretar hensynet til helse og miljø, eller stoppe produktene i medhold av EØS-avtalen.

Inger Lise Husøy (A), 07.mars 1997. S. tid. (1996 - 1997): 2639-2640

Landbruk og fiskeoppdrett skal være bærekraftig, og forbrukerne må sikres forsvarlig produsert mat.[...]Genteknologien representerer store muligheter innenfor bl.a medisiner og landbruk, som flere har vært inne på. Samtidig vet vi at den representerer en potensiell risiko for helse og miljø, og at den utfordrer de etiske grensene som gjelder i samfunnet. Vi er alle opptatt av å unngå å svekke det genetiske mangfoldet, og jeg synes det er viktig at vi unngår - som jeg går ut fra også er interpellantens intensjon - den samme utviklingen som vi har hatt fram til i dag innenfor det medisinske området, hvor store, kapitalsterke, multinasjonale legemiddelselskaper har fått altfor stor makt.

De to sitatene er typiske eksempler på hvordan prinsippene i loven er et utgangspunkt for aktørenes argumentasjon.¹¹⁷ Referansene til etiske og normative grenser i argumentasjonen gjenspeiler her, slik jeg tolker det, kompromisset mellom en sivil og grønn verdiorden som er nedfelt i genteknologiloven. Debattene gjenspeiler således ikke en uenighet mellom partiene, de fungerer heller som en bekreftelse på at man er enig om de prinsippene som genteknologiloven er basert på, ofte supplert med at Regjeringen bekrefter at man vil kjempe for å få gjennomslag for disse internasjonalt. I den grad det er uenighet er denne som hovedregel knyttet til hvor raskt lovutviklingen skal gå og hvordan Norge skal forsøke å påvirke andre aktører som EU og WTO til å innføre et regelverk som er like restriktivt som det norske.

---

¹¹⁷ De andre partiene som er aktive i debattene argumenterer på en lignende måte. Representanter fra Høyre og Fremskrittspartiet er generelt svært passive i disse debattene og har få innlegg.

Erik Solheim (SV) 18.juni 1997. S.tid. (1996 - 1997): 4395

Jeg har hevdet at problemet med denne saken ikke er det Stortinget vedtar, men Arbeiderpartiets vilje til å stå på for dette. Jeg er ikke blitt beroliget av denne debatten. Sigrun Eng brukte hele sitt innlegg til å argumentere mot den ugrunnete frykten, til å hevde at genmanipulert mat kunne løse verdens sultproblem, til å si at her i landet er vi trygge - intet mindre - til også å hevde at dette var å sammenligne med arter i naturen i sin alminnelighet, uten å nevne at en arts gjennomsnittlige levetid er 5 mill. år, mens den menneskelige tidsregning slik vi regner den, er 2.000 år og de endringene vi snakker om når det gjelder genmanipulering vil kunne komme allerede i de nærmeste 20 årene. Spørsmålet blir i korthet: Når Arbeiderpartiet har sånne problemer med å få selv sin egen stortingsgruppe til å opparbeide engasjement for ren mat og mot farlig genspleising, [...]hvordan skal man da virke internasjonalt overbevisende?

De aktørene som utgjør et mindretall i de andre sakene, særlig Sp, SV og KrF, aktualiserer i tillegg behovet for en selvstendig nasjonal regulering på området og kritiserer at det er økonomiske drivkrefter som synes å være styrende internasjonalt.

Inga Kvalbukt (Sp), 07.mars 1997. S.tid. (1996-1997): 2642

Vi har fått den genmodifiserte soyaplanten, der det bl.a er brukt jordbakterier, noe som aldri tidligere i historien har vært brukt til menneskemat. Mange forskere advarer mot konsekvensen av bruk av den. Likevel blir den nå brukt [...] Her er det de økonomiske kreftene som hele tiden har ledet og også hatt hånd om den grunnleggende forskinga. Nå kommer denne soyaen inn i all annen soya, og markedet for soya er for lengst erobret. Vi kjenner ikke konsekvensene av dette. [...] Det er viktig å arbeide for et internasjonalt regelverk, men vi kan ikke legge oss med hodet på puta og hvile og si at dessverre, regelverket må være internasjonalt, vi kan ikke få vårt eget regelverk. Vi skal være bjelleku i denne sammenheng. Vår praksis og våre regler kan vise vei. Om vi ikke får gjennomslag for dem i internasjonale fora til å begynne med, hjelper det litt at noen tenker rett!

I kapittel 3 så vi at det sentrale verdsettingsprinsippet i den grønne verdiordenen er miljøvennlighet og bærekraft. Den grønne verdiorden står i sterk kontrast med markedets verdiorden. For eksempel er tidshorisonten for argumenter i den grønne orden fremtidige generasjoner mens det i markedets verdiorden er kortvarig profitt (Thévenot, Moody og Lafaye 2000: 241). Videre blir mat i denne verdiordenen først og fremst definert som "natur" mens det i markedets verdiorden er en vare. Dette betyr at det er krevende å bygge opp en argumentasjon som bygge på et kompromiss mellom disse to formene for rettferdiggjøring. Dette gjenspeiles også i debattene om GMO ved at jeg ikke har klart å identifisere noen klare eksempler på at aktører forsøker å aktualisere markedsverdiordenen i debattene.

Når det gjelder vitenskapelig usikkerhet er dette med som et moment i de fleste innleggene. Slik jeg tolker dette, så kan det peke mot at tilstedeværelse av vitenskapelig usikkerhet i en situasjon kan bidra til å etablere ekvivalens med en grønn verdiorden. Aktørene vektlegger at man mangler kunnskap på dette området, særlig når det gjelder langtidsvirkninger. Dette kobles opp mot behovet for å regulere feltet.

Gunn Karin Gjøl (A), 07.mars 1997. S. tid. (1996 - 1997): 2643

I landbruket har vi også positive erfaringer med genmanipulering av planter som resulterer i mindre bruk av sprøytemidler og større avlinger. [...] Felles for de fleste av oss er at vi mangler kunnskap om hva teknikken innebærer, og konsekvensene av den. I mange av tilfellene ser heller ikke forskerne konsekvensene for omgivelsene og økologien. De løser ofte ett problem, men «produserer» nye som ikke var forutsett. I Norge har vi slått fast prinsippet om at det er politikerne som skal styre teknikken. I dag blir grensesettingen i altfor stor grad overlatt til forskere og industri, ikke minst fordi mesteparten av slik aktivitet foregår utenfor Norges grenser.

Lena Jensen (SV), 18.juni 2003. S. tid (2002 - 2003): 3351

Genøkologien skaper nye muligheter, men også potensielle farer og risiko. Utfordringen er derfor å styre utviklingen. Usikkerheten ved bruk av genmanipulerte produkter i naturen er meget stor. Produsentene av genmat hevder at det ikke er noen grunn til å tro at maten er skadelig for menneskene. Kritikerne hevder det motsatte. Det er svært få uavhengige undersøkelser. De få undersøkelser som er gjort på effekten av genmat på dyr, er imidlertid urovekkende. Det finnes lite uavhengig genteknologiforskning. Svært mye av kompetansen innen genteknologi og på eventuelle følger for mennesker og miljø befinner seg i bedriftene selv, og dette er uheldig. Myndighetene som kontrollerer genmat, må ha kompetanse som kan måle seg med de kommersielle aktørene, og det er også en betingelse for god forskning at en ikke står i noe avhengighetsforhold til kommersielle aktører. Genmanipulering er en ung teknologi som kan ha store følger for den økologiske balansen og den menneskelige helsen. Forskning innen området genteknologi må derfor ikke fokusere utelukkende på teknologien i seg selv, men også inkludere økologien.

I forhold til diskusjonen om aktørene definerer farene ved GMO som kontrollerbare eller ukontrollerbare er GMO saken mindre tydelig. Det er på den ene siden bred enighet om at dette feltet trenger en sterk politisk regulering. Dette blir imidlertid ikke knyttet bare til faremomentene for helse og miljø, men like mye til etiske grenser og at grunnlaget for modifisering ofte er et ønske om økt profitt. Videre ser vi i det første sitatet fra representanten fra Arbeiderpartiet et av mange eksempler på hvordan vitenskapen blir definert som uansvarlige, som de som produserer nye risikoer. I de to andre sakene har vi sett at aktørens prinsipielle rettferdiggjøring kan knyttes til ulike tolkninger av risiko. Disse debattene handler derfor mye om hvor stor risikoen faktisk er, og jeg har karakterisert aktørens omtale av risiko og kunnskapen som binær. I GMO saken ser det ut til at genteknologilovens krav om bærekraft og samfunnsnytte delvis frikobler kunnskapsleverandørenes vurderinger på området fra hvordan de politiske aktørene diskuterer reguleringen av feltet. Den svært restriktive reguleringen av feltet kan i alle fall ikke utelukkende forstås som et uttrykk for at kunnskapsleverandørene gir klare råd om at det er svært stor risiko på området. Tvert imot er det mulig å tolke rådene som kommer frem i for eksempel NOU 2000: 29 dit hen, at det er faglig grunnlag for en mindre restriktiv politikk på feltet. Sitatene vi har sett viser også hvordan denne typen spørsmål i svært liten grad blir diskutert. Istedenfor er det tilstrekkelig å henvise til de etiske retningslinjene nedfelt i genteknologiloven.

6.3. Oppsummering

Min tolkning er at Norges nasjonale handlefrihet har hatt stor betydning for de trekkene vi har observert i GMO debatten. Da sikter jeg særlig til hvordan verdiordenene som er sentrale i genteknologiloven er styrende for hvilke argumenter som blir brukt og hvordan den vitenskapelige usikkerheten blir tematisert. Vi kan som for de andre sakene oppsummere hovedfunnene i følgende tabell.

Tabell 9: Oppsummering av argumentasjonen i debattene om GMO

	Storingsrepresentantene
Epistemologisk status	Utilstrekkelig kunnskap / ukontrollerbart fenomen
Risikosituasjon	Uakseptabel risiko – situasjon med usikkerhet
Politisk alternativ	Svært streng regulering. Forbud mot GMOer som er godkjent i EU
Prinsipiell rettferdiggjøring av standpunkt	Mobilisering av den grønne og sivile verdiorden. Dette kompromisset er institusjonalisert i genteknologiloven.

I forhold til de to andre saks kompleksene kan debattene om GMO fungerer som et kontrasteksempel. For det første viser saks komplekset frem karakterforskjellene mellom korrigerende og radikal kritikk. I GMO saken er debatten preget av korrigerende kritikk – det er enighet om hvilke verdiordener som er relevante. Denne enigheten springer ut i fra en felles forståelse av hvilken situasjon man er i og dermed hvilke ekvivalensrelasjoner som legitimt kan etableres. På denne måten kan vi forstå at det ikke, som i de to andre saks kompleksene, blir viktig for aktørene å argumentere for en bestemt tolkning av hvor stor risikoen er eller en bestemt tolkning av hvilken kunnskap man har.

I forlengelsen av denne saken kan det påpekes at det er svært uvisst i skrivende stund hvorvidt Norge vil beholde den nasjonale handlefriheten på genteknologifeltet i fremtiden. Innledningsvis var vi inne på at direktiv 2001/18 enda ikke innlemmet som en del av EØS avtalen. Direktivet er imidlertid vedtatt av EU-landene og skal i utgangspunktet erstatte direktivet 90/220/EF. Når det gjelder godkjenningsprosedyren for GMO så deltar Norge i denne i forhold til 2001/18/EF i påvente av at dette direktivet eventuelt blir innlemmet i EØS avtalen. Det er imidlertid det gjeldende direktiv på området (90/220/EF) som gir Norge rett til å føre en såpass selvstendig nasjonal politikk på dette området. Direktiv 2001/18 var på høring i Norge i 2001 og er fremdeles under behandling i Miljøverndepartementet. Ved en full innlemmelse av dette direktivet kan Norge miste retten til å avvise en GMO som blir godkjent

i EU med henvisning til vurderinger i forhold til bærekraft, samfunnsnytte og etikk. Norge vil da sannsynligvis måtte legitimere forbudet mot en GMO med grunnlag i en vitenskapelig vurdering i forhold til helse og miljø, på samme måte som vi har sett var tilfelle i saken om kugalskap og tilsetningsstoffer. I høringen som er gjennomført blir dette forholdet problematisert og/eller kritisert av de fleste av høringsinstansene.¹¹⁸ Et interessant aspekt, som særlig blir fremhevet i Bioteknologinemndas høringssvar, er at direktivet er uklart og til dels selvmotsigende når det gjelder hvilke hensyn som legitimt kan ligge til grunn for et nasjonalt forbud. Nemnda påpeker også at det er uklart hvordan slike hensyn skal godkjennes og hvem som skal gjøre dette. Så langt ser det ut til at Norge har inntatt en posisjon hvor man ønsker å videreføre muligheten for at produkter kan avvises selv om de er godkjent i EU. I et møte i EØS-utvalget i september 2004 uttalte daværende Utenriksminister Jan Petersen:

Regjeringen har besluttet å gå inn for at direktivet skal innlemmes i EØS-avtalen med de samme tilpasninger som vi har i dag. Disse er nødvendige for å opprettholde norsk godkjenningsspraksis gjennom genteknologiloven, også etter de endringene som nå har skjedd i direktivet” (EØS-utvalget 2004:68)

Status for GMO saken synes derfor å være at man er i omtrent samme posisjon som man var i spørsmålet om tilsetningsstoffer og barnemat frem til 2000. EU har vedtatt direktivet mens Norge ikke ønsker å innføre det. Dersom EU ikke vil gi Norge unntak på området og legger politisk press for å få EFTA landene til å implementere direktivet i henhold til EØS-avtalen, så er Norges muligheter enten er å bøye av eller å legge ned veto mot direktivet.¹¹⁹

Hva vil skje med den norske debatten om genteknologi og mattrygghet dersom en slik situasjon oppstår? Basert på analysen av de tre sakskompleksene vil jeg i det neste kapittel presentere og drøfte en modell av den rettferdiggjørende argumentasjonen i stortingsdebatter om mattrygghet.

---

¹¹⁸ Jeg har ikke lest samtlige høringsuttalelser, men eksempelvis er viktige aktører som forbrukerrådet og bioteknologinemnda kritiske til hvorvidt dette direktivet kan komme i konflikt med genteknologiloven. Høringsuttalelsene er for øvrig tilgjengelig på http://odin.dep.no/md/norsk/dok/hoeringer/under_behandling/022021-080004/dok-bn.html pr. 06/06/2006.

¹¹⁹ Et annet moment er at EU er utsatt for press internasjonalt for å føre en mindre restriktiv politikk på området. USA, Canada og Argentina klaget i 2003 EUs moratorium på området inn for WTO. WTO panelet offentliggjorde sin vurdering i september 2006. EU tapte saken og hadde i følge panelet ikke oppfylt sine forpliktelser, blant annet fordi moratoriet “were not based on risk assessments satisfying the definition of the SPS Agreement and hence could be presumed to be maintained without sufficient scientific evidence” (http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm pr.11/10/2006).

7. EN MODELL AV RETTFERDIGGJØRINGEN I DEBATTENE

7.1. Innledning

I innledningskapitlet skisserte vi at målsetningen for analysen var å knytte legitime former for rettferdiggjøring til politiseringen av det spesifikke saksfeltet vi studerer. Analysen av de tre enkeltsakene har redegjort for hvilke verdiordener som blir mobilisert for å rettferdiggjøre et bestemt handlingsalternativ. Så langt har vi hovedsakelig kategorisert de ulike aktørenes forsøk på å rettferdiggjøre sitt standpunkt i forhold til de ulike verdiordenene. Dette har gjort det mulig å identifisere hovedtrekkene i debattene, men har samtidig gjort analysen noe unyansert og gitt et noe statisk bilde av hvordan aktørene argumenterer. Det vi har gjort så langt er egentlig en ganske grov kategorisering av hovedposisjonene i debattene. Vi mangler imidlertid en mer overordnet forståelse for dynamikken i det feltet vi studerer. Blant annet er det i analysekapitlene til nå skissert at den industrielle verdiorden synes å legge premissene for det meste av argumentasjonen og at den inngår i kompromisser med både markedets og den sivile orden. Men det er fremdeles noe uavklart hvordan den griper inn i muligheten for å rettferdiggjøre et standpunkt. En avklaring av de moralske og kognitive operasjonene som aktørene utfører i sine forsøk på å fremme en rettferdiggjørende argumentasjon står derfor sentralt i dette kapitlet.

Den første delen av dette kapitlet bygger videre på analysen av de tre sakskompleksene. Jeg diskuterer uklarheter i analysen så langt og sammenligner aktørenes definisjon av situasjonen, hvilke verdiordener de mobiliserer og de handlingsalternativene de argumenterer for. Formålet med analysen i den første delen av dette kapitlet er å utvikle en overordnet forståelse som gjør det mulig å gi en mer nyansert beskrivelse av begrunnelsespraksisene i debattene. For å få til det argumenterer jeg for visse teoretiske revisjoner som åpner opp for å utvikle en modell over det *politiske repertoaret av rettferdiggjørende argumentasjon som knytter seg til ulike posisjoner i alle debattene jeg har analysert*. Jeg minner her om at modellen i utgangspunktet ikke er et forsøk på å forklare utfallet av debattene eller å karakterisere enkelte argumenter som illegitime fra et bestemt normativt perspektiv. Analysen tar bare utgangspunkt i aktørenes former for argumentasjon, kritikk og motkritikk og forsøker å

beskrive de underliggende prinsippene for en legitim form for argumentasjon. Dette er således et forsøk på å skissere rommet for rettferdiggjøring og kritikk, sentrale motsetningsforhold mellom posisjoner i dette rommet og hvordan relasjoner mellom posisjoner kan relateres til karakteristiske trekk ved debattene.

7.2. Mot en modell av rettferdiggjøring

I seksjon 3.3.2 diskuterte jeg hvilke verdiordener som sannsynligvis ville være fremtredende i debattene. Utgangspunktet var en enkel modell hvor den industrielle verdiorden kunne inngå i et kompromiss med den sivile eller markedets verdiorden. Analysen har vist at den industrielle verdiorden er sentral i dette politiske feltet. Analysen av de tre sakskompleksene har vist at en slik rettferdiggjøring imidlertid ikke er tilstrekkelig alene, men at aktørene bruker denne i kompromisser med andre verdiordener. Som forventet har vi observert at aktørene ofte bygger sin argumentasjon på et kompromiss mellom den industrielle og den sivile eller markedets verdiorden. Analysen av de tre sakskompleksene antyder imidlertid en mer kompleks relasjon mellom vitenskapelig kunnskap og aktørenes rettferdiggjøringer enn det vi skisserte i figur 1 på side 55 i kapittel 3.

La oss rekapitulere hovedtrekkene i de tre sakskompleksene på dette området. Som vi påpekte i analysen var et karakteristisk trekk ved debattene om BSE og TS at aktørene forankret sine argumenter i en *fortolkning* av den risikovurdering som ekspertene har gjort. I disse sakene så vi at mindretallet argumenterte med at risikoen for negative konsekvenser for matvaretryggheten var uakseptabel. Dette normative argumentet om uakseptabel risiko forankret de i sin tolkning av de empiriske saksforholdene. Analysen viste videre hvordan mindretallet på den måten kunne rettferdiggjøre handlingsforslag med utgangspunkt i en sivil verdiorden. Det denne argumentasjonen verdsatte var statens ansvar for å ta vare på folkehelsen og sikre innbyggerne trygg mat. Flertallets motargumentasjon bygget på en alternativ tolkning av saksforholdene. Argumentasjonen deres var ikke rettet mot å bestride at staten hadde et ansvar for å sikre mattryggheten, men mot å underbygge at mattryggheten ikke var utsatt for uakseptabel risiko i disse sakene. Gjennom en alternativ fortolkning av kunnskapsleverandørenes råd definerte flertallet risikoen som akseptabel. Det er altså flertallets tolkning av de empiriske saksforholdene som gjør det mulig for dem å mobilisere rettferdiggjøringer i tråd med den industrielle verdiorden og markedets verdiorden. Uenigheten vi observerer i debattene om BSE og TS kan altså knyttes til at koalisjonene

opererer med ulike tolkninger av de empiriske saksforholdene. *Klassifisering av objekter* blir således relatert til de epistemiske aspektene ved sakskompleksene, til den empiriske kunnskapen frembrakt av kunnskapsleverandørene og fortolket av de politiske aktørene.

Debattene om GMO står her i kontrast til de to andre sakene fordi disse debattene i betydelig større grad handlet eksplisitt om hva som er moralsk riktig å gjøre. I dette sakskomplekset har aktørene også en felles forståelse for hva som er de empiriske saksforholdene. I analysen av dette sakskomplekset konkluderte vi med at fremstillingen av genteknologi var preget til dels av en usikkerhet rundt kontrollerbarheten og til dels en kategorisering av at den med dagens kunnskapsnivå var ukontrollerbar. Tilsvarende varierte fremstillingen av risikoen ved teknologien mellom en vektlegging av usikkerheten rundt dette spørsmålet - til en fremheving av at det var relativt store faremomenter knyttet til teknologien. Denne variasjonen utløste imidlertid ingen store konflikter om hvordan genteknologi burde reguleres. Aktørene opererte med en felles situasjonsdefinisjon og utøvde i svært liten grad en radikal kritikk. Vi konkluderte derfor med at aktørene i denne saken har en felles forståelse av hvordan objektene skal klassifiseres. Det var også stor grad av enighet om at denne risikoen er normativt sett uakseptabel ut i fra dagens kunnskapsnivå. Selv om det er diskusjoner rundt hvilke beslutninger som skal fattes, så er man enige om hva slags fenomen man står overfor og hvordan man prinsipielt skal forholde seg til det.

Denne sammenligningen av BSE og TS på den ene siden og GMO på den andre siden viser at aktørenes forsøk på å rettferdiggjøre kan knyttes til hvordan de kategoriserer de relevante objektene og risikoen i situasjonen. Dette perspektivet kan vi også anvende for å forstå den vedvarende uenigheten i debattene om BSE og TS. De ulike partene i debatten operer med ulike definisjoner av hva slags situasjon man står ovenfor og kan derfor vanskelig møtes i en debatt om de moralske implikasjonene av beslutningene før de empiriske saksforholdene er avklart. Flertallet møter mindretallets moralske argumenter med en fremstilling av saksforholdene som betyr at det moralske aspektet blir definert ut, fordi det i følge flertallets argumentasjon ikke finnes risiko av betydning. Dermed handler disse to sakene i mindre grad om *hvor stor risiko som er akseptabel*, og i større grad om *hvor stor risikoen egentlig er*. Satt på spissen kan vi si at den typen politiske argumentene som er slagkraftige blir de empiriske, fordi moralske argumenter ikke er tilstrekkelige og ikke trenger å besvares av flertallet, så lenge det ikke er enighet mellom aktørene i debatten om at man befinner seg i debatt om moralske spørsmål.

Mindretallets argumentasjon i BSE og debattene om GMO synes imidlertid å passe dårlig inn i vår beskrivelse av at den industrielle verdiorden er nødvendig for å rettferdiggjøre reguleringer av mattrygghet. Dette ble skissert i seksjon 3.3.2. I disse sakene definerer mindretallet situasjonen på en måte som ligger utenfor den industrielle verdiorden, siden de argumenter som blir anvendt nettopp handler om å nedvurdere betydningen av denne verdiordenen. Det er ikke effektivitet som er det viktigste, men trygghet. Men samtidig er jo fremheving av det ukontrollerbare ved situasjonen hentet fra rådene fra kunnskapsleverandørene, som er subjekter tilhørende den industrielle orden. Den epistemiske statusen fageksperterene gir til de omstridte matobjektene gir et nødvendig premiss for mindretallets argumentasjon. Dette tilsynelatende paradokset gjorde at jeg begynte å tvile på den beskrivelsen jeg så langt har gitt over de ulike kompromisser mellom den industrielle-, sivile- og markedets verdiorden. Beskrivelsen syntes å være utilstrekkelig for å gripe aktørenes argumentasjon i debattene. I arbeidet med å løse denne utfordringen opplevde jeg at det var problematisk å gi et mer nyansert bilde av hvordan aktørene rettferdiggjorde sitt standpunkt i debattene, enn det som er gjort i de foregående kapitlene om det enkelte sakskompleks. Dette skyldtes blant annet at aktørene ofte mobiliserte flere verdiordener samtidig, blant annet den grønne og domestiske verdiorden. I tillegg mobiliserte for eksempel mindretallet til dels markedets verdiorden når de argumenterte for et forbud i sakene om BSE og TS, mens flertallet hele tiden understrekte at helsehensynene (sivil orden) var ivaretatt. Dette bildet ble enda mer komplisert dersom jeg for eksempel tok hensyn til all variasjon i argumentasjonen som ett politisk parti fremmet i løpet av en debatt, siden det da var en viss variasjon i både hvilke verdiordener som syntes å bli mobilisert og hvor sterkt de fremmet verdiene i disse verdiordenene.

Det å gjøre en detaljert deskriptiv analyse av alle verdiordenene som ble mobilisert uten å ha en helhetlig og mer overordnet forståelse for de særskilte prinsippene for rettferdiggjøring innenfor dette politiske feltet fremstod for meg som både lite fruktbart og lite interessant. Dessuten er jo utgangspunktet for å anlegge dette teoretiske perspektivet å kunne kartlegge hva aktørene vektlegger - hva som er det viktigste prinsippet for rettferdiggjøring i en spesifikk situasjon. Poenget mitt her bryter ikke med det vi har gjort så langt, men utover den analysen vi allerede har gjort så følte jeg at jeg manglet et tilstrekkelig begrepsapparat for å gi et mer nyansert bilde. Ikke minst ble det svært vanskelig å forstå dynamikken i debattene,

hvordan kritikk påvirker argumentasjonen til motparten og hvorfor det er variasjoner over tid og mellom sakene.

7.2.1. Revisjon av det teoretiske perspektivet: begrunnelseslogikk og argumentasjonsrom

For å få et grep om disse spørsmålene har jeg forsøkt å bygge opp en modell hvor det teoretiske perspektivet kobles tettere til det politiske feltet vi studerer. Modellen gir oss begreper for å mer nyansert beskrive aktørenes argumentasjon i de tre sakskompleksene. Men før vi kommer så langt må vi avklare bakgrunnen for den anvendelsen av det teoretiske perspektivet på dette politiske feltet som jeg vil argumentere for.

Som skissert er det et problem for teorien at aktørene mobiliserer en rekke verdiordener. Dette blir også et analytisk problem når man forsøker å anvende teorien på et empirisk materiale fordi man mangler en teoretisk forståelse for å skille de viktige verdiordenene fra mindre viktige. Dessuten oppstår et annet problem - dersom mobiliseringen av den verdiordenen som vi definerer som viktigst hadde vært tilstrekkelig for å rettferdiggjøre det man argumentere for, hvorfor mobiliserer da aktørene flere verdiordener?

Slik jeg ser det er det nødvendig å justere vår forståelse av aktørenes anvendelse av verdiordenene i disse sakene som vi så langt har operert med. Teorien til Boltanski og Thévenot er bygget opp rundt ideen om at det å mobilisere én verdiorden vil være rettferdiggjørende i seg selv, og mobiliseringen av flere verdiordener er i perspektivet som blir presentert i *On justification* ikke en fordel. De påpeker blant annet hvordan selv kompromisser mellom to verdiordener utgjør svake argumentative strukturer som er utsatt for kritikk (Boltanski og Thévenot 2006: 277). Dette passer imidlertid dårlig med hvordan stortingsrepresentantene faktisk argumenterer i de debattene jeg har analysert. Vi kan faktisk litt spissformulert hevde at det omvendte prinsippet synes å være gjeldende for aktørenes argumentasjon i debattene vi studerer - det å kunne argumentere for at en bestemt beslutning er den beste sett i lys av evalueringsprinsippene fra en rekke verdiordener synes i utgangspunktet å styrke aktørenes rettferdiggjøring. En politisk beslutning som man kan hevde ivaretar mattrykgheten på en effektiv måte uten å medføre økonomiske eller politiske kostnader i forhold til EU vil være enklere å forsvare enn en løsning som "bare" ivaretar mattrykgheten. Vi kan kanskje si at de aktørene vi studerer er kompetente i en annen og videre forstand enn i den kritiske kompetansen til å rettferdiggjøre, som Boltanski og

Thévenot beskriver. Stortingsrepresentantene prøver å rettferdiggjøre beslutningene slik at de fremstår som uangripelige. De mobiliserer en rekke verdiordener fremfor å kun fremheve én fordi debatten og beslutningssituasjonen de befinner seg i krever dette av dem. Men samtidig, kan man innvende, så bryter jo dette med hele grunnstrukturen i Boltanski og Thévenots teori.

Her mener jeg at vi må huske på at disse verdiordenene representerer konkretiseringer av grammatikalske prinsipper for rettferdiggjøring (The polity model). Selv et kompromiss mellom to verdiordener representerer et tilsynelatende brudd med den logikken teorien er bygget på ved at argumentasjonen ikke baserer seg på et klart definert evalueringsprinsipp. Denne relasjonen mellom et evalueringsprinsipp og mobiliseringen av en verdiorden må slik jeg ser det betraktes som et teoriinternt krav som vi ikke uten videre kan overføre til forventninger om hvordan aktørene sannsynligvis vil argumentere. Moody og Thévenot (2000: 273-281) har en diskusjon rundt hvordan mobiliseringen av en rekke verdiordener kan forstås i lys av teorien som Boltanski og Thévenot la frem i *On justification*. De påpeker at koblingen til én verdiorden er nødvendig for offentlig argumentasjon om offentlige problemer, men at man også ”must accept that public involvement and justification are part of a larger sequence of actions, some of which involve instrumental or strategic decisions” (ibid.: 273-274). De går videre med å påpeke at det som gjør perspektivet i *On justification* fruktbart er at det blir mulig å empirisk undersøke forsøkene på å rettferdiggjøre og *hvilke repertoarer av politisk argumentasjon* som er tilgjengelig for aktørene (ibid.: 275). Moody og Thévenot bruker dette perspektivet i en komparativ analyse av miljøvernargumentasjon i Frankrike og USA. I denne analysen vurderer de både hvordan aktørenes evne til å mobilisere en rekke verdiordener og veksle mellom fremhevingen av en bestemt verdiorden er en ressurs for aktørene, men samtidig at en slik veksling mellom - eller mobilisering av flere verdiordener kan få dem til å fremstå som vinglete og uklare i hva de mener er viktig i en sak. Ut over dette diskuterer de i liten grad hvordan aktørenes mobilisering av en rekke verdiordener skal forstås i forhold til det teoretiske perspektivet som blir presentert i *On Justification*.¹²⁰

I den enkle modellen presentert som figur 1 på side 55 så vi at det tilsynelatende er to mulige kompromisser den industrielle verdiorden kan inngå i - enten med markedets eller den sivile verdiorden. Begge disse kompromissene reflekterer imidlertid slik jeg leser aktørenes

---

¹²⁰ Silber (2003: 438 - 441) kritiserer dem også for å ikke avklare tydeligere de ulike perspektivene som møtes i denne studien.

argumentasjon også verdsettingsprinsippet i den tredje verdiordenen. I kompromisset mellom den industrielle og markedets verdiorden er verdiene i den sivile verdiorden ivaretatt fordi dette skjer best ved en effektiv regulering som ivaretar kostnadene ved regulering. I kompromisset mellom industri og den sivile orden er markedets verdiorden ivaretatt fordi markedet ikke ville fungert dersom varene som ble omsatt var helseskadelige. Hensynet til den tredje verdiorden ligger i aktørenes argumentasjon som en implisitt ressurs som de kan mobilisere dersom de blir utsatt for kritikk. Det vi skisserer her er en type begrunnelseslogikk som gjør den industrielle verdiorden sentral. Selv om den industrielle verdiorden ikke er *tilstrekkelig* alene for å rettferdiggjøre en regulering, så beskrives den som *nødvendig* for å rettferdiggjøre en regulering.

Den industrielle verdiorden representerer således ikke bare et evalueringsprinsipp som brukes til å rettferdiggjøre bestemte handlingsvalg, det brukes også for å avgjøre *hvor viktig evalueringsprinsippene i andre verdiordener er*. Når aktørene begrunner hvorfor et bestemt handlingsvalg er det beste så brukes altså evalueringsprinsippet fra en verdiorden som et underliggende logisk prinsipp. Aktørene som argumenterer på denne måten bruker evalueringsprinsippet i den industrielle verdiorden som en *begrunnelseslogikk*. Aktører som argumenterer ut i fra denne begrunnelseslogikken kan også mobilisere flere andre verdiordener, men det er hele tiden hensynet til en effektiv regulering som står i sentrum. Begrepet begrunnelseslogikk representerer altså et svar på hvordan vi kan forstå at aktørene mobiliserer flere verdiordener. Det evalueringsprinsippet som er representert i en begrunnelseslogikk er det dominerende, men det utelukker ikke mobiliseringen av andre verdiordener. Hovedtrekkene i argumentasjonen til mindretallet i debattene om BSE og TS, samt hele Stortinget i debattene om GMO bryter med en slik begrunnelseslogikk. Det sentrale for mindretallet er ikke å sikre en effektiv regulering men å sikre folkehelsen. Denne formen for argumentasjon representerer en begrunnelseslogikk som bygger på evalueringsprinsippet i den sivile verdiorden. Dette tillater at aktører som argumenterer ut i fra en slik logikk kan mobilisere en rekke andre verdiordener, også den industrielle, uten å bryte med denne begrunnelseslogikken.

Denne diskusjonen tydeliggjør at i de tre sakskompleksene vi har analysert er de to viktigste verdiordener den industrielle og den sivile. Når disse to verdiordener inngår i et kompromiss blir det sentrale verdsettingsprinsippet *trygghet* eller *The imperativ of safety* (Boltanski og Thévenot 2006: 331). I debattene om mattrygghet utgjør statens ansvar for mattrygghet det vi

kan kalle et kjerneprinsipp. Stenvoll (2002) identifiserer en rekke slike kjerneprinsipper i en analyse av stortingsdebatter om reproduksjon og seksualitet fra 1945 til 2001.

Kjerneprinsippene hadde altså en form for konstituerende kraft i debattene: De utgjorde et språklig og ideologisk rammeverk som representantene forholdt seg til, og som således strukturerte argumentasjonen. (Stenvoll 2002: 332)

Tilsvarende kan hensynet til at maten skal være trygg ansees for å være kjerneprinsippet i stortingsdebattene om mattrygghet. De to begrunnelseslogikkene vi har skissert utgjør her ulike måter å oversette dette prinsippet til politisk handling. De representerer ulik vektlegging av de to verdiordener som inngår i dette kompromisset. Når jeg hevder at mattrygghet er et slikt kjerneprinsipp materialiserer dette seg ved at egenskapene til matobjektene representerer det strukturerende elementet for den rettferdiggjørende argumentasjonen i debattene.

Dette er sentralt fordi det for eksempel kan hevdes at den folkelige opinionen eller hensynet til EØS-avtalen er avgjørende for hvordan den politiske debatten vil arte seg. Jeg er ikke uenig i at dette kan ha betydning for temperaturen på debatten eller hvorfor enkelte partier fremmer forslag som skaper debatt. Disse momentene viser seg imidlertid å spille en mindre rolle for den argumentasjonen som aktørene faktisk fremmer for å *rettferdiggjøre* hvilken beslutning som skal tas. Analysen min viser for eksempel at det kun er unntaksvis og da ikke som et sentralt moment, at aktørene mobiliserer den offentlige opinion (verdiordenen opinion) på denne måten. Politiseringen av feltet vi studerer henger uten tvil sammen med massemedias dekning av matskandalene og aktørene er selvsagt klar over dette.¹²¹ Mitt utgangspunkt er at det som sies av de politiske aktørene således ikke bare er rettet mot de andre aktørene i stortingssalen men også mot offentligheten generelt. Jeg antar at den argumentasjonen som aktørene bruker, blir brukt fordi den er rettferdiggjørende i offentligheten. Vi husker for eksempel at flertallet i debattene om TS ikke var villig til å argumentere for at man måtte akseptere noe lavere mattrygghet av hensyn til denne avtalen. Som diskutert i denne analysen så kan vi imidlertid tenke oss en form for argumentasjon hvor man rettferdiggjør tilsetningsdirektivene og barnematdirektivene med eksplisitt henvisning til at dette er et politisk felt hvor Norge har valgt å underlegge seg EØS avtalen, og at vi således er forpliktet til å vedta de direktivene som EU vedtar. En slik form for argumentasjon kunne ha mobilisert en sivil verdiorden ved å gjøre EU til det relevante handlingskollektivet og eksplisitt hevde at den norske egeninteressen måtte oppgis slik at den kollektive velferden ble

---

¹²¹ Se for eksempel Millers (1999) analyse av relasjonen mellom den politiske håndteringen av BSE i Storbritannia og massemedias dekning av saken.

størst mulig. Vi kan også tenke oss at flertallet kunne ha mobilisert en prosjektorientert verdiorden og vektlagt at det viktige var at den norske reguleringen av mattrygghet var fleksibel og at Norge måtte gjøre nasjonale tilpasninger på området. Vi så imidlertid at disse potensielle formene for rettferdiggjøring ikke ble realisert av flertallet. Det som ble gjort viktig for å rettferdiggjøre beslutningen var at reguleringsendringene ikke ville ha noen uakseptabel negativ effekt for mattryggheten. Først når denne relasjonen mellom egenskapene til fenomenet og mattryggheten var etablert kunne flertallet påpeke at en slik beslutning realiserte både Norges økonomiske interesser (markedets verdiorden) og Statens ansvar for mattryggheten (sivil verdiorden).

7.2.2. Argumentasjonsrommet for rettferdiggjøring og kritikk

I kapittel 1 la vi en ramme for vår analyse ved å referere Asdals(2005) interesse for hva slags politisering som har skjedd i mattrygghetsfeltet. De tre sakskompleksene kan i forlengelsen av dette forstås som eksempler på det *politiske repertoaret av legitimerende argumenter* som er tilgjengelig for de politiske aktørene i dette politiske saksfeltet. Basert på analysen av disse tre sakskompleksene kan vi således identifisere rammene for den politiske argumentasjonen i debattene.

Jeg vil således argumentere for at vi kan forstå den politiske rettferdiggjøringen av mattrygghet som et politisk argumentasjonsrom. I dette argumentasjonsrommet er det noen av evalueringsprinsippene som fungerer som overordnede rettferdiggjøringsprinsipper – som begrunnelseslogikker. Ulike begrunnelseslogikker innenfor det samme argumentasjonsrommet representerer viktige motsetningsforhold. Denne måten å tilnærme seg aktørenes mobilisering av verdiordener gjør det altså mulig å identifisere hvilke posisjoner aktørene har i argumentasjonsrommet. I forlengelsen av dette kan vi undersøke hvordan relasjonene mellom posisjoner kan knyttes til karakteristiske trekk ved ulike politiske debatter. Vi har for eksempel beskrevet en variasjon i argumentasjonen i de tre sakskompleksene. Jeg argumenterer her for at vi kan forsøke å forstå denne variasjonen som et uttrykk for varierende relasjoner mellom aktørposisjonene i de ulike debattene.

Dette er et forsøk på å kartlegge hvilke muligheter og begrensninger aktørene gjennom sin argumentasjon viser at det er for legitim argumentasjon – et argumentasjonsrepertoar. Relatert til vår analyse betyr dette at vi kan betrakte aktørenes mobilisering av flere verdiordener som et uttrykk for det politiske repertoaret som er tilgjengelig i dette politiske saksfeltet. En slik

analyse krever at det konstrueres et rom som argumentasjonen utspiller seg i. Konstruksjonen av dette argumentasjonsrommet krever at vi identifiserer noen egenskaper ved debattene som gjør det mulig å avgrense det. Mitt forslag er at avgrensningen av argumentasjonsrommet til et politisk saksfelt kan defineres ved de egenskapene ved situasjonene som synes å være definerende for aktørenes argumentasjon. Jeg foreslår altså at den romlige definisjonen avgjøres av de situasjonsdefinisjonene aktørene bygger sin argumentasjon på.¹²² I våre debatter har vi sett hvordan aktørene i sin argumentasjon ikke er villig til å forlate hensynet til matobjektet det er snakk om når de rettferdiggjør et bestemt handlingsalternativ. *Egenskapene til det matobjektet eller fenomenet som skal reguleres* synes å være helt avgjørende for aktørenes rettferdiggjørende argumentasjon i de debattene vi har studert og kan knyttes til variasjonen i argumentasjon fra ulike aktører i debattene. Matobjektene egenskaper representerer altså aktørenes situasjonsdefinisjon i den forstand at aktørenes rettferdiggjørende argumentasjon knyttes til matobjektene egenskaper. Ved å betrakte *situasjonsdefinisjonen som en aktørs posisjon i et argumentasjonsrom* settes søkelyset på hvordan kritikk, argumentasjon og motargumentasjon må forstås i lys av relasjonen mellom aktører som har inntatt ulike posisjoner i argumentasjonsrommet. Videre innebærer denne tilnæringsmåten at debatten som helhet forsøkes forstått som et system av relasjoner mellom posisjoner (Broady 1991: 190).¹²³

Denne fremgangsmåten legger noen klare begrensninger på det argumentasjonsrommet vi senere vil forsøke å kartlegge aktørenes argumentasjon ut i fra. Avgrensningen vi har gjort innebærer at vi fokuserer på relasjonen mellom matobjektene egenskaper og aktørenes argumentasjon. Denne begrensningen gjør det mulig å etablere en analysemodell som er fruktbar for å forstå *hvordan* aktørene forsøker å rettferdiggjøre sitt standpunkt i debattene. Samtidig representerer enhver modell en forenkling av empirien. I modellen er den viktigste forenklingen at jeg velger å se bort i fra hvordan EØS-avtalen utgjør en sentral kontekst for

---

¹²² Dodier (2005: 26-28) argumenterer for en lignende tilnæringsmåte for å anvende Boltanski og Thévenot i studiet av politiske kontroverser. Dodier argumenter for at man kan konstruere rommet for kritikk i politiske kontroverser og at en slik fremgangsmåte særlig gjør det mulig å se på endringsprosesser over tid. Jeg har lest artikkelen til Dodier (2005) men har begrensede franskkunnskaper. Førsteamanuensis Rune Saksli ved Sosiologisk institutt i Bergen har imidlertid oversatt store deler av artikkelen og sjenerøst gitt meg tilgang til denne.

¹²³ Det er således en viss likhet mellom formålet med å konstruere et argumentasjonsrom knyttet til et politisk saksfelt og Bourdieus interesse for sosiale felt. Et sosialt felt i Bourdieus betydning og det jeg kaller et argumentasjonsrom er imidlertid svært forskjellige ting. For en diskusjon om feltbegrepet, se Broady (1991: 187-212).

debattene. Usikkerheten som er knyttet til matobjektene egenskaper problematiseres heller ikke i denne modellen. Disse temaene blir imidlertid drøftet i kapittel 8 og 9.

7.3. Grunnlaget for rettferdiggjøring

Teorien vi anvender er basert på at aktørene har kompetansen til å løse kritiske øyeblikk, slike øyeblikk vil være situerte, de vil skje i en bestemt kontekst. Hvordan aktørene definerer situasjonen er derfor sentralt for å forstå hvordan de klarer å rettferdiggjøre. I debatter hvor aktørene har ulike definisjoner av situasjonen vil det være grunnleggende for vår forståelse av debattene at vi kartelegger hvordan de kompetente aktørene setter opp en situasjonsdefinisjon som tåler kritikk. Vi skal derfor i de neste seksjonene undersøke de kognitive operasjonene aktørene utfører (en kompetanse de har) når de *definerer situasjonen* i debattene vi har studert. I vår rekonstruksjon av aktørenes oppbygning av situasjonsdefinisjonen bygger vi på aktørenes argumenter i debattene vi har studert.¹²⁴

7.3.1. Klassifisering av objekter

Betraktningene rundt klassifisering av objekter diskutert på side 117 kan relateres til det teoretiske perspektivet. Vi så over hvordan regulerings spørsmål normalt vil hvile på den industrielle verdiorden. I våre debatter blir det imidlertid et sentralt spørsmål hvorvidt objektene kvalifiserer i den industrielle orden. Dersom de ikke kvalifiserer kan vi si at reguleringen av objektet ikke lenger kan forankres i en begrunnelseslogikk basert på den industrielle verdiorden. Dette vil nødvendigvis åpne opp for andre måter å rettferdiggjøre en regulering på. Vi kan si at en slik situasjon bryter med den normale formen for rettferdiggjøring som brukes ved regulering av risiko.

Det sentrale for kvalifiseringsprosessen i den industrielle verdiorden er at et objektet må være kontrollerbart. Det er kontroll som er karakteristisk for naturlige relasjoner i denne verdiordenen (Boltanski og Thévenot 2006: 208) og det som kjennetegner slike objekter er at de har målbare egenskaper som gjør det mulig å beskrive dem på en objektiv måte; gjennom veiing, måling og en rekke andre analyser av egenskapene til objektet. Formatet til det som teller som bevis for at et objektet kvalifiserer er således i dette regimet det at objektet er

---

¹²⁴ Gyldighetsområdet til den analysen vi gjennomfører, er altså avgrenset til den typen debatter vi har analysert. I vår sammenheng hvordan politiske aktører rettferdiggjør regulering av risiko ved mat i situasjoner med kunnskapsmangel. Vi skal avslutningsvis i dette kapitlet diskutere gyldighetsområde til den modellen vi gjennom dette arbeidet kommer til å bygge opp.

målbart (ibid.: 209). En rettferdiggjøring av hvordan et objekt skal risikoreguleres innenfor den industrielle verdiorden krever at man fremlegger bevis for de målbare effektene av en bestemt reguleringsmåte. Det er også målbarheten til objektet som gjør det mulig å regulere det på en effektiv måte, for eksempel ved at det kan defineres en grenseverdi for et tilsetningsstoff som øker holdbarheten til en matvare uten at tilsetningsstoffet utgjør noen helseskade. Den målbare effekten av tilsetningsstoffet har dermed den funksjon at det gir kontroll over den potensielle fremtiden bruken av tilsetningsstoffet vil realisere. Å definere et objekt som ukontrollerbart innebærer derfor at objektet ikke kan knyttes til en industriell begrunnelseslogikk. Dette innebærer samtidig at man i valg av regulering ikke lenger vil kunne vektlegge effektivitet på samme måte. Objekter som ikke lar seg kontrollere vil derimot måtte underlegges en svært restriktiv regulering, nettopp fordi de ikke lar seg teste i en industriell verdiorden.

Dette kan vi relatere til de analysene vi allerede har gjort av de tre sakskompleksene. Vi har sett at flertallets argumentasjon i debatten rundt BSE og TS er bygget opp rundt den industrielle verdiorden. De argumenterer her for at det er blitt innført effektive tester for å sjekke at kuene eller storfekjøttet ikke gir risiko for BSE og de legger frem statistikk over sannsynligheten for uønskede konsekvenser ved å tillate de omtalte tilsetningsstoffene. Denne tolkningen blir imidlertid møtt med kritikk av mindretallet i debattene om BSE. Her så vi at rettferdiggjøringene som flertallet knytter til den industrielle og markedets verdiorden betraktes som ugyldige av mindretallet. Årsaken er at objektet er ukontrollerbart i mindretallets argumentasjon og dermed ikke kan reguleres normalt. Dermed blir også det å innrulle disse objektene i den industrielle verdiorden ikke lenger mulig. Testene og statistikken flertallet opererer med blir ikke lenger relevante som *bevis for hvordan* objektet skal reguleres. Den vitenskapelige kunnskapen må likevel gjøres relevant nettopp for å tilbakevise flertallets argumentasjon. Det er altså de politiske aktørenes *fortolkning* av de empiriske saksforholdene som er avgjørende for hvorvidt objektet det er snakk om kvalifiserer i den industrielle orden.¹²⁵ Det at objektens status i en situasjon er uavklart er i teorien forventet å bli avklart gjennom at aktørene setter opp realitetstester.

---

¹²⁵ Legg merke til at det teoretiske perspektivet her gir en forståelse av denne fortolkningsprosessen som ikke er basert på interesser, eller lignende begreper som i større eller mindre grad determinerer utfallet av fortolkningen ved hjelp av bakenforliggende strukturelle forhold. De skriver "Our own framework seeks, on the contrary, to preserve uncertainty about people's actions, an uncertainty that has to have a place, it seems to us, in a model purporting to account for human behaviour" (Boltanski og Thévenot 2006: 216).

En slik test er ment å avklare hvilken verdiorden som kan mobiliseres i situasjonen. Disse realitetstestene er i disse sakene tett knyttet til den vitenskapelige risikovurderingen (se gjennomgang i kapittel 2). En realitetstest er imidlertid ikke det samme som en slik analyse. Vi kan heller med Boltanski og Thévenots termer betrakte en slik analyse som en ”rapport”, som et forarbeid som er utført for å forberede saken for å bli utsatt for kritikk.

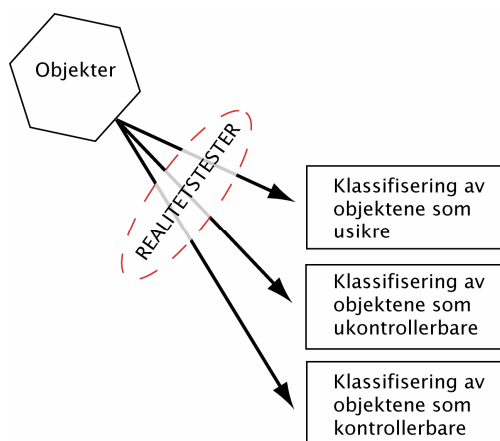
This preparatory work aiming to control the circumstances by setting aside beings that are capable of intervening to disrupt the situation is particularly clear in situations that are explicitly oriented towards judgment. [...] But it also appears, to varying degrees, in all the commitments, whose consequences are viewed as particularly important and whose legitimacy has to be spotless. (Boltanski og Thévenot 2006: 229)

En risikovurdering av objektene/teknologiene forsøker å klassifisere eller beskrive risikoen og hvor sikker kunnskap man har om disse forholdene for å gi de politiske aktørene et beslutningsgrunnlag. Som vi har sett i analysen av sakskompleksene er det uenighet om fortolkningen av den empiriske beskrivelsen av de relevante objektene i alle tre sakene. Både fordi ulike risikovurderinger gir ulike vurderinger og/eller fordi vurderingene understreker at det er usikkerhet knyttet til hvor stor risiko som er knyttet til objektene eller fenomenet.¹²⁶ Resultatet av denne vurderingen er altså åpen i den forstand at de politiske beslutningstagerne har et tolkningsrom når det gjelder hvilke reguleringsmåter som bør anvendes. Dette innebærer at det er usikkert hvorvidt objektet er kvalifisert i den industrielle orden hvor målbarhet er formatet til relevante bevis. Figuren under viser de tre hovedkategoriene objektene blir (forsøkt) klassifisert som av aktørene i de tre debattene; som kontrollerbare, som usikre, som ukontrollerbare.

---

¹²⁶ Det må understrekes at realitetstesten gjennomføres av de politiske aktørenes i de debattene vi har studert, det er ved de politiske aktørenes vending mot objektene og objektens status at testen utføres. Som vi har sett trekker imidlertid aktørene på den vitenskapelige risikoanalysen i sin argumentasjon. Dette kan imidlertid ikke forstås som at den vitenskapelige risikoanalysen vil determinere utfallet av realitetstesten. Det vil alltid være rom for at politiske aktører argumenterer for at utfallet av en realitetstest er noe annet enn den vitenskapelige risikoanalysen tilsier. Dette skjer jo også flere steder i de debattene vi har analysert.

Figur 2: Klassifisering av objekter og realitetstester

Modellen overfor er selvsagt en forenkling i forhold til aktørenes klassifisering av objektene. I debattene vi har studert, særlig BSE og TS, blir forsøk på å avklare objektene status i forhold til det industrielle regimet hele tiden kritisert og reformulert. Klassifiseringen av objektene kan således betraktes som et kontinuum. På dette punktet i diskusjonen er det imidlertid tilstrekkelige at vi foreløpig opererer med en kategorisering i de tre hovedklassene som figuren lister opp.

7.3.2. Normativ dimensjon i situasjonsdefinisjonen

Vi har så langt sett hvordan klassifiseringen av objektene kan relateres til argumentasjonen i debattene og vi har med eksempler fra analysen av de tre sakene sett hvordan denne klassifiseringen er basert på en fortolkningsprosess av de empiriske saksforholdene. Det som kjennetegner argumentene som vi har knyttet til klassifiseringen av objekter er at aktørene forankrer dem direkte i rådene fra kunnskapsleverandørene. I analysen av debatten om BSE og TS så vi hvordan flertallet forsøkte å definere valget av handlingsalternativ som en direkte konsekvens av de "empiriske faktaene", for derigjennom å forsøke å avpolitiserer debatten. Vi så imidlertid hvordan mindretallets kritikk av en slik fremstilling var knyttet til at ethvert handlingsalternativ bar i seg en normativ komponent. Årsaken til dette knyttet vi til at disse debattene handler om statens moralske ansvar for å sørge for at maten er trygg. Som slått fast tidligere viser aktørene at de er enige om at dette er et normativt premiss for valg av handlingsalternativ. Dette betyr imidlertid at politiske debatter som kan knyttes til dette normative premisset også aktualiserer at valget av handlingsalternativ bærer i seg en normativ komponent som må tilfredstille statens moralske ansvar for å kunne rettferdiggjøres.

Situasjonsdefinisjonen aktørene operer med må derfor også bestå av en normativ klassifisering av om risikoen er akseptabel eller uakseptabel.

Aktørenes argumentasjon viser frem det vi kan kalle en normativ klassifisering av risiko. Denne normative klassifiseringen av risiko innebærer en oppmåling av den faktiske situasjonen mot det normative premisset for debattene: at staten har et ansvar for å regulere mattryggheten slik at maten som selges er trygg. I en situasjon hvor aktørene klassifiserer risikoen som uakseptabel vil vi kunne anta at handlingsalternativet de argumenterer for vil representere en svært restriktiv regulering, i form av et forbud eller lignende. De politiske aktørenes normative klassifisering av risiko aktualiserer således et normativt ”vi bør velge dette handlingsalternativet.” Også den normative klassifiseringen av risiko kan vi betrakte som et kontinuum, men vi kan forenkle aktørenes argumentasjon ved å kategorisere risikoklassifiseringen som akseptabel, uakseptabel eller usikker. Hvorvidt en risiko er akseptabel eller ikke vil være relatert til hvor stor denne risikoen ”egentlig” er. Dette betyr imidlertid at vi må se nærmere på relasjonen mellom denne normative klassifiseringen av risiko og klassifiseringen av objektene som kontrollerbare eller ukontrollerbare.

7.3.3. Kontrollerbare objekter med risiko?

De sakene vi studerer er valgt ut fordi det er vitenskapelig usikkerhet eller uenighet om hvorvidt objektet som saken handler om kan utgjøre en helsefare. De politiske aktørenes definisjon av situasjonen som normativt sett akseptabel eller uakseptabel er imidlertid ikke bare avhengig av om objektet er kontrollerbart, men også av hvor stor den potensielle faren er. Slike farevurderinger inngår som en helt sentral del av de vitenskapsbaserte risikovurderingene.

Vurderingene fra fagekspertene i de sakene vi har analysert er som hovedregel basert på en probabilistisk tilnærming til risiko. Dette betyr at risikovurderingene er basert på at risikoen er et uttrykk for både sannsynlighet og konsekvens og som hovedregel blir risiko definert som produktet av sannsynligheten for den uønskede hendelsen og konsekvensen av den. En slik matematisk tilnærming til risiko er ikke eksplisitt tilstede i de politiske aktørenes argumentasjon. Den komplekse sammenhengen mellom risiko og kunnskap er imidlertid tilstede dersom vi ser på hvordan de forsøker å definere situasjonen. Det kompliserende er her at kunnskapsmengden påvirker muligheten for å vurdere både sannsynligheten for at noe skal skje og konsekvensene. Ved et lavt kunnskapsnivå utgjør dermed usikkerheten knyttet til de

vurderingene man gjør et eget element i risikovurderingen. Forskjellen mellom det best tenkelige utfall (med lav sannsynlighet og små konsekvenser) og det verst tenkelige utfallet (med høy sannsynlighet og store konsekvenser) blir svært stor når man har lite kunnskap (Asselt og Vos 2006, Fjelland 2002, Klinke, et al. 2006, Pellizzoni 2003).

Denne betraktningen er viktig fordi den hjelper den oss til å forstå hvordan de politiske aktørenes ulike oppfatninger av hvor sikker kunnskapen er, også sterkt påvirker hvordan de vurderer risiko, ikke minst i forhold til debatter om handlingsalternativer som vi har studert. Selv om det ikke er slik at mye kunnskap nødvendigvis fører til at risikoen blir vurdert som lav, så vil det i forhold til valg av politisk regulering av et fenomen være sentralt at man vurderer kunnskapen til å være så sikker at fenomenet kan reguleres på en trygg måte.¹²⁷ Et fenomen som innebærer relativt stor risiko kan dermed kategoriseres som å medføre en akseptabel risiko så lenge denne risikoen kan kontrolleres. Tilsvarende kan vi si at selv lav risiko kan kategoriseres som uakseptabel så lenge det er vanskelig å kontrollere denne risikoen. Dette fenomenet er etter min mening gjenspeilt i de sakene vi har analysert ved at aktørenes argumentasjon i stor grad er orientert mot kontrollen av de omdiskuterte fenomenene og objektene. Særlig sentralt blir det i saker som handler om hvordan et konkret objekt eller fenomen skal reguleres – om faren for BSE i storfekjøtt, regulering av mulig helseskadelige tilsetningsstoffer i mat og godkjenning av genmodifisert mat. Skillet mellom kontrollerbart og ukontrollerbart er imidlertid ikke det samme som skillet mellom lav og høy risiko. Å definere et objekt som kontrollerbart eller ukontrollerbart har vi til nå kun relatert til kunnskapen om dette fenomenet.

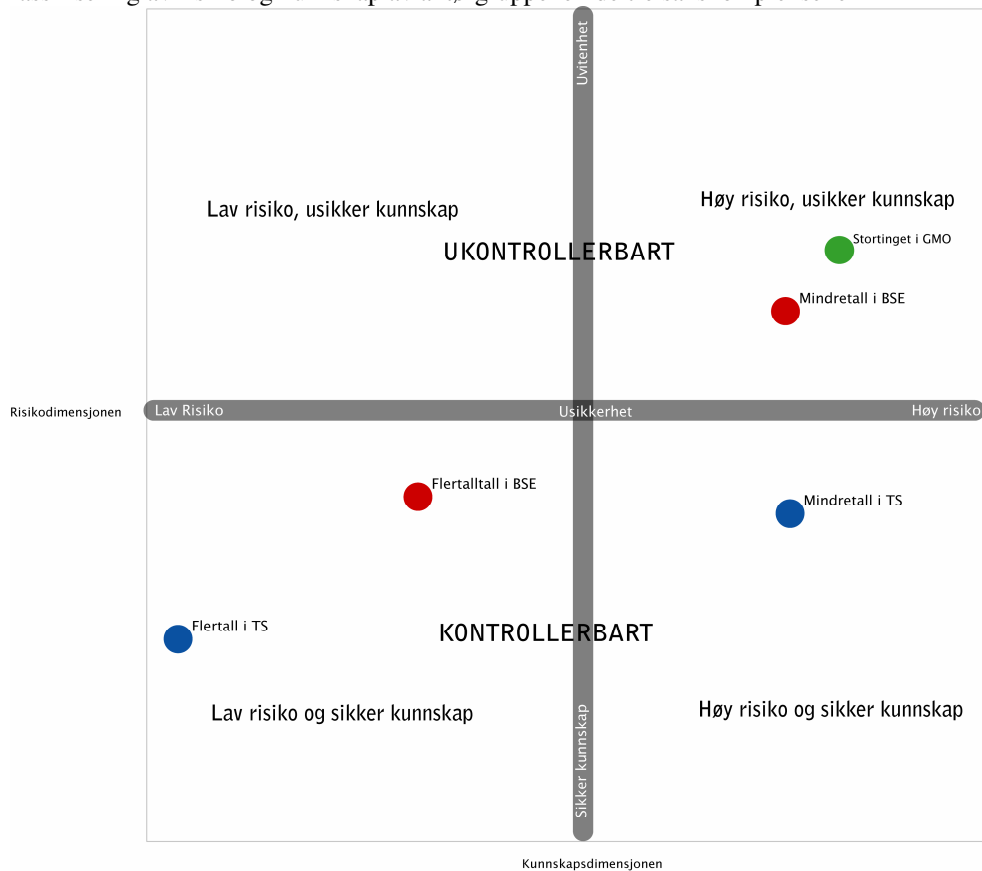
Fremstillingen av klassifiseringen av objektene som kontrollerbare/ukontrollerbare har derfor så langt vært basert på en forenkling. Aktørenes fortolkningsprosess av de empiriske saksforholdene er slik jeg ser det basert på to relaterte egenskaper ved objektene; risiko og kunnskap. Risikoaspektet er en vurdering av hvor stor risikoen er ved *objektet*. Kunnskapsaspektet er en vurdering av hvor sikker kunnskap man har *om* objektet. Basert på analysen av de tre sakskompleksene kan vi fremstille de ulike aktørgruppernes klassifisering som vist i figur 3.

---

¹²⁷ Mer kunnskap kan jo føre til at det blir tydeligere hvor utilstrekkelig forståelse man har av et fenomen. Se for eksempel diskusjon i van Asselt og Vos (2006: 316).

Figur 3: Klassifisering av risiko og kunnskap av aktørgruppene i de tre sakskompleksene

De ulike posisjonene blant kunnskapsaktører og politiske aktører vi har observert i analysen er satt inn i figuren. Det ligger ingen målbar mening i *avstanden* mellom punktene her, men *plasseringen* i figuren antyder hvordan aktørene plasserer seg langs risiko og kunnskapsdimensjonen. Hvordan de kategoriserer fenomenet/objektene det er snakk om langs risiko og kunnskapsdimensjonen sammenfaller imidlertid med aksene kontrollerbart/ukontrollerbart som antydnet i figuren. Hvorvidt noe er kontrollerbart/ukontrollerbart er derfor både relatert til kunnskapsdimensjonen og risikodimensjonen og dette er avgjørende for hvorvidt objektene kvalifiserer i den industrielle orden.

7.3.4. Oppsummering av de tre dimensjonene i situasjonsdefinisjonen

Jeg hevder altså at aktørene når de argumenterer i disse sakene anvender en klassifisering av det relevante matobjektet i tre dimensjoner. En klassifisering av den empiriske kunnskapen om objektene og den empiriske risikoen til objektene, samt en klassifisering av den normative

aksepten av denne risikoen. Samlet utgjør klassifiseringen av objektet langs disse tre aksene aktørens situasjonsdefinisjon. Disse tre dimensjonene representerer de sentrale aksene i argumentasjonsrommet for debattene. Alle disse tre formene for klassifisering av matobjekter er imidlertid relatert. Vi har nettopp diskutert hvordan kunnskapsmengden og empiriske risikoen er relatert og at den samlet kan uttrykkes som en empirisk klassifisering av objektene som enten kontrollerbare eller ukontrollerbare. Den samlede empiriske klassifiseringen er jo også relatert til den normative klassifiseringen av risikoen som akseptabel eller uakseptabel. Variasjonene vi har sett i de tre sakskompleksene er oppsummert tabell 10.

Tabell 10: Aktørgruppenes klassifisering av objekter og risiko i de tre sakene

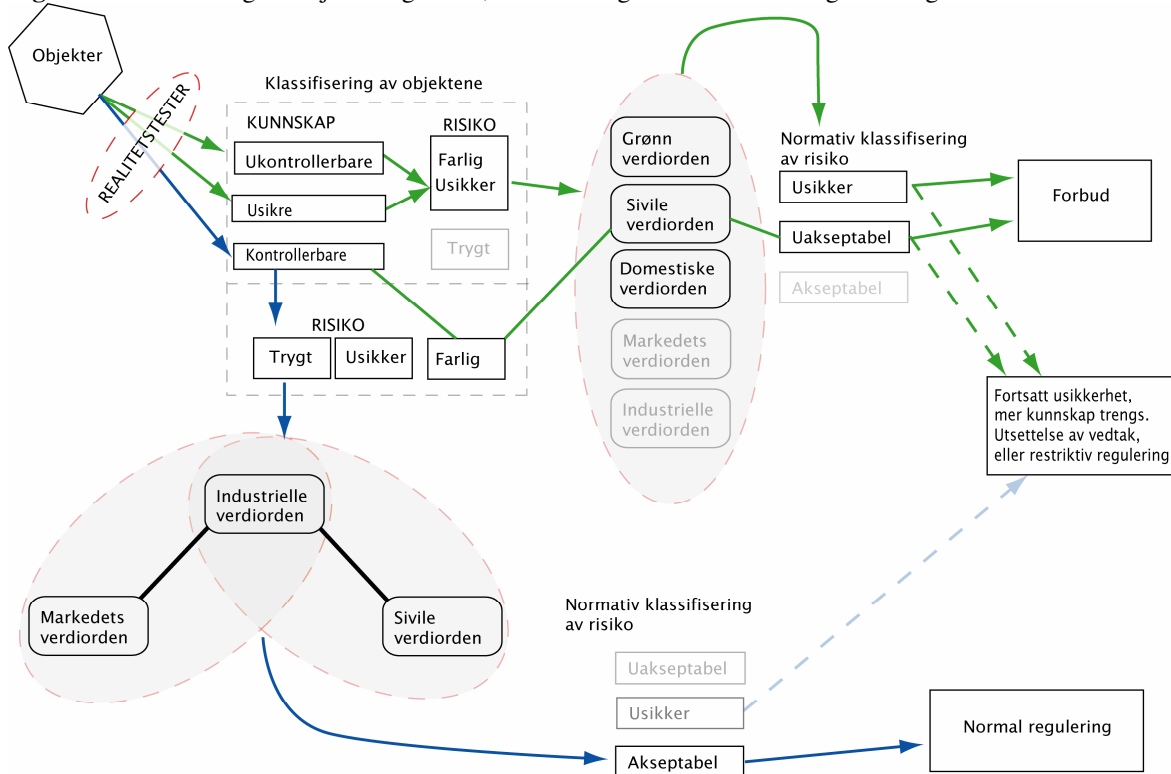
Sak	BSE		TS		GMO	
	Empirisk objekter	Normativ risiko	Empirisk objekter	Normativ risiko	Empirisk objekter	Normativ risiko
Flertall	Kontrollerbar	(usikker)Akseptabel	Kontrollerbar	Akseptabel	Usikre/ Ukontrollerbar	Usikker/ uakseptabel
Mindretall	Ukontrollerbar	Uakseptabel	Kontrollerbar	Uakseptabel		

Analytisk mener jeg det likevel vil være fruktbart å skille mellom hvordan aktørene klassifiserer kunnskap om objektene og risikoen knyttet til objektene. I debatten om Tilsetningsstoffer(TS) er det for eksempel ikke kunnskapsmangelen men den dokumenterte helsefaren som er problematisk for mindretallet. Her kan vi si at mindretallet aksepterer de risikovurderingene ekspertene gir, og dermed at objektet kvalifiserer i den industrielle orden. Mindretallet underkjenner imidlertid flertallets normative aksept av at risikoen er akseptabel. Dette relaterte de til at den faktiske, empiriske, risikoen er for høy. Selv om et objekt kvalifiserer i den industrielle orden så kan det altså defineres som å innebære en empirisk sett stor risiko som normativt sett er uakseptabel. Fra debattene om BSE husker vi at mindretallets argumentasjon var bygget på kunnskapsmangel. De hevdet at man ikke visste nok om fenomenet BSE til at sikkerhetstiltakene er tilstrekkelig for at risikoen kan klassifiseres som akseptabel. Argumentasjonen til mindretallet er således at risikoen er uakseptabel *fordi* objektene ikke kvalifiserer som kontrollerbare. Debattene om GMO er noe mindre entydig. Gjennomgående så vi imidlertid at aktørene argumenterte for en sterkt politisk styring som ikke kunne overlates til ”vitenskapen”. Dette er således ikke en klassifisering av objekter som kontrollerbare, samtidig som det ikke argumenteres med en total avvisning av muligheten for en vitenskapelig basert regulering som vi ser hos mindretallet i debatten om BSE. Vi kan derfor si at aktørene klassifiserer objektene som usikre. Vi så i analysen hvordan dette ble gjenspeilt i hvordan ulike aktørene klassifiserer risikoen som enten usikker eller uakseptabel.

7.4. Mulige situasjonsdefinisjoner og hvordan de kan rettferdiggjøres

Drøftingen på de siste sidene har vist at ulike situasjonsdefinisjoner gjør det mulig å mobilisere ulike verdiordener, men samtidig har vi sett at denne sammenhengen er kompleks. Ytterligere kompleks blir dette bildet dersom vi ønsker å si noe om sammenhengen mellom situasjonsdefinisjonen, verdiordenene som mobiliseres og rettferdiggjøringen av ulike handlingsalternativ. Figur 4 illustrerer sammenhengen mellom situasjonsdefinisjonen og de mulige måtene aktørene i våre tre sakskomplekser rettferdiggjør et bestemt handlingsvalg på. For det første er klassifiseringen av objektene som kontrollerbare avgjørende for hvorvidt aktørene mobiliserer det politiske repertoaret knyttet til det vi har definert som normal regulering, hvor den industrielle, sivile og markedets verdiorden inngår i varierende kompromisser (markert med blå piler). Den alternative "veien" er å definere objektene som ukontrollerbare for å kunne aktualisere den sivile, grønne og til dels domestiske verdiordenen. Her kan vi imidlertid ikke utelukke markedets og den industrielle orden siden disse også til dels blir mobilisert (markert med grønne piler). Videre har vi i debatten om TS sett hvordan mindretallet klassifiserte objektene som kontrollerbare, men likevel risikoen som svært høy. Dette førte til at de kunne mobilisere den sivile verdiorden, og dermed kunne rettferdiggjøre et forbud mot disse tilsetningsstoffene. Denne veien frem til en rettferdiggjøring er markert i figuren med grønne streker uten pil.

Figur 4: Klassifisering av objekter og risiko, mobilisering av verdiordener og handlingsalternativ

Figuren illustrerer hvordan klassifiseringen av objektene og risikoen henger sammen med hvilke verdiordener som lar seg mobilisere og hvordan dette kan kobles mot tre typer handlingsvalg; normal regulering, utsettelse av vedtak, eller forbud. Figuren viser sammenhengen mellom situasjonsdefinisjonen og de mulige måtene aktørene i våre tre sakskomplekser rettferdiggjør et bestemt handlingsvalg på. For det første er klassifiseringen av objektene som kontrollerbare avgjørende for hvorvidt aktørene mobiliserer det politiske repertoaret knyttet til det vi har definert som normal regulering, hvor den industrielle, sivile og markedets verdiorden inngår i varierende kompromisser (markert med blå piler). Den alternative "veien" er å definere objektene som ukontrollerbare for å kunne aktualisere den sivile, grønne og til dels domestiske verdiordenen. Her kan vi imidlertid ikke utelukke markedets og den industrielle orden siden disse også til dels blir mobilisert (markert med grønne piler). Videre har vi i debatten om TS sett hvordan mindretallet klassifiserte objektene som kontrollerbare, men likevel risikoen som svært høy. Dette førte til at de kunne mobilisere den sivile verdiorden, og dermed kunne rettferdiggjøre et forbud mot disse tilsetningsstoffene. Denne veien frem til en rettferdiggjøring er markert i figuren med grønne streker uten pil.

Figur 4 antyder at det er mulig å si noe om hvilke situasjonsdefinisjoner som er mulig å forsvare. Vi har i analysen vist hvordan særlig klassifiseringen av normativ risiko er avgjørende for hvilke handlingsvalg det er mulig å rettferdiggjøre. Samtidig er aktørens definisjon av situasjonen avhengig av både den empiriske kunnskapen om fenomenet og risikoen den i følge de vitenskapsbaserte risikovurderingene kan innebære. Dette gjør forsøk på å beskrive relasjonene mellom de mulige situasjonsdefinisjonene, måtene å mobilisere flere verdiordener på og hvilke handlingsalternativer man da kan rettferdiggjøre til en kompleks affære. Denne kompleksiteten kan illustreres ved å sette hovedelementene fra figur 4 sammen med de situasjonsdefinisjonene vi har observert i de tre sakskompleksene, slik det er gjort i tabell 11. GMO er representert i flere celler fordi det er noe variasjon i hvordan aktørene definerer situasjonen. Celler med et spørsmålstegn (?) er situasjonsdefinisjoner vi ikke har observert men som vi kan tenke oss at det er mulig å forsvare som logisk konsistente. Celler med en tankestrek (-) er situasjonsdefinisjoner som virker svært vanskelig å forsvare som logisk konsistente.

Tabell 11: Observerte situasjonsdefinisjoner

Empirisk klassifisering av objekter		Klassifisering av normativ risiko		
Kunnskap	Risiko	Akseptabelt	Uavklart	Uakseptabelt
Sikker og mye kunnskap	Lav	Flertall i BSE og TS	?	-
	Høy	?	?	Mindretall TS
Usikker kunnskap	Lav	?	?	?
	Høy	?	GMO	GMO
Svært usikker kunnskap/uvitenhet	Lav	-	-/?	?
	Høy	-	GMO	Mindretall BSE / GMO

Tabellen er en grov forenkling ved at de tre dimensjonen i aktørenes situasjonsdefinisjoner er delt inn i 3 eller 2 kategorier. Dersom vi skulle gitt de tre dimensjonene i situasjonsdefinisjonen en høyere oppløsning, la oss si 10 mulige verdier så begynner vi imidlertid å få en svært uoversiktlig tabell. Skulle vi så forsøkt å koble inn de ulike verdiordenene i en slik tabell blir det hele kaotisk. Dette gjenspeiler den kompleksiteten arbeidet med det empiriske materialet har hatt. På den ene siden lot sakene seg fremstille så enkelt og klart som vi har gjort i de relativt korte analysekapitlene av de tre sakskompleksene. På den andre siden var det å presentere debatten med litt høyere oppløsning i forhold til hvordan aktørene mobiliserte en rekke verdiordener tilnærmet umulig fordi dette aktualiserte en vegg av nyanser hvor jeg manglet en måte å skille de viktige nyansene fra de mindre viktige. Enda vanskeligere ble det å gjøre en nyansert analyse av hvordan aktørene kritiserte hverandre, hvordan de møtte denne kritikken og hvordan verdiordenene de mobiliserte endret seg i løpet av hver enkelt debatt og over den tidsperioden som jeg har empirisk materiale fra.

Den analysen vi har gjennomført i seksjon 7.3 gjenspeiler imidlertid det arbeidet jeg gjort for å sortere alle de ulike formene for argumentasjon, kritikk og motargumentasjon som kan observeres i debattene. Denne analysen viser at det er bestemte relasjoner mellom hvordan aktørene kan klassifisere objekter, risiko og samtidig mobilisere en verdiorden for å rettferdiggjøre et handlingsalternativ. Disse begrensingene henger slik jeg ser det sammen med to forhold. For det første kan ikke de tre dimensjonene i aktørenes situasjonsdefinisjon kombineres på en hvilken som helst måte for å rettferdiggjøre et bestemt handlingsalternativ. For det andre gir en bestemt situasjonsdefinisjon ikke bare mulighet til å mobilisere en bestemt verdiorden, men et knippe verdiordener, som utgjør aktørenes argumentasjonsrepertoar. Med det mener jeg at situasjonsdefinisjonen både bestemmer hvordan de argumenterer for noe, hvordan de kritiserer andre, og hvordan de forholder seg til kritikk. Før vi presenterer modellen må imidlertid leseren huske på at modellen i

utgangspunktet kun er et resultat av mitt forsøk på å systematisk svare på hvordan aktørene i de tre sakene vi har analysert forsøker å rettferdiggjøre de handlingsvalgene de argumenterer for. Modellen er altså i utgangspunktet ikke tenkt å ha noen større generalitet enn vårt datamateriale. De viktigste begrensningene ligger her i at den er ment å fange opp argumentasjonsrommet i *stortingsdebatter* om *mattrygghet* hvor aktørene står overfor konkrete handlingsvalg. Disse handlingsvalgene representerer ulike måter å *regulere risiko* på, og dermed muligheten for realisere potensielle fremtider.

7.5. En analysemodell for Stortingsdebatter om mattrygghet

Analysemodellen tar utgangspunkt i variasjonene i hvordan aktørene definerer situasjonen - oppsummert i figur 4 og tabell 11 - og hvordan disse variasjonene kan kobles mot bestemte handlingsalternativer. Arbeidet med å gjøre en systematisk analyse av hvordan aktørene forsøker å rettferdiggjøre bestemte handlingsalternativer ved å mobilisere verdiordener førte til en ny forståelse av hva det vil si å mobilisere en verdiorden. Jeg vil argumentere for at aktørene anvender evalueringsprinsippet fra en bestemt verdiorden som et overordnet rettferdiggjøringsprinsipp selv om de også mobiliserer en rekke andre verdiordener. Den overordnede verdiordenen representerer det vi tidligere i dette kapitlet definerte som en begrunnelseslogikk. Med introduksjonen av dette begrepet dreier fokus for analysen fra mobiliseringen av enkelte verdiordener til *begrunnelsespraksiser*. Med begrunnelsespraksiser mener jeg her sammenhengen mellom 1) ressursene aktørene kan mobilisere for å bygge opp en situasjonsdefinisjon som tåler kritikk, 2) verdiordenene de mobiliserer på bakgrunn av denne situasjonsdefinisjonen, 3) den relative vektingen av disse verdiordenene mot hverandre og den begrunnelseslogikk som er styrende for denne vektingen, 4) koblingen av alle disse forholdene mot ulike typer handlingsvalg, i vår sammenheng uttrykt som ulike former for regulering av risiko ved mat.¹²⁸

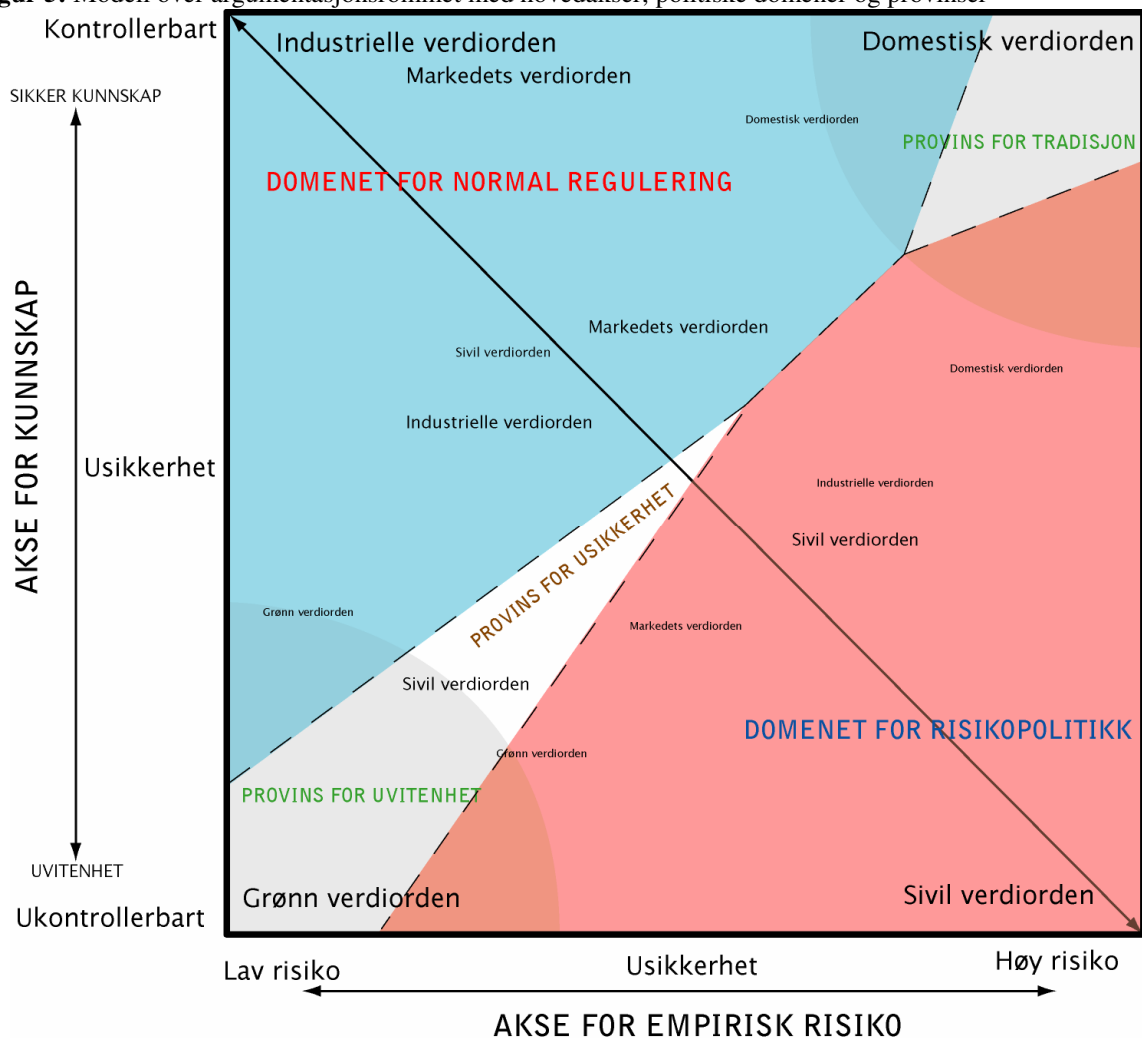
Ved å ta utgangspunkt i de begrunnelseslogikkene aktørene anvender, så mener jeg at aktørenes måter å argumentere på kan deles inn i to ulike politiske domener; domenet for normal regulering og domenet for risikopolitikk. Begrepet politisk domene er ment å rette vårt analytisk blikk mot det som vil være styrende for sammensettingen av ulike

---

¹²⁸ Denne listen sier samtidig noe om utbredelsesområdet for den modellen vi skisserer og at andre saksfelt vil kunne være karakterisert av andre politiske domener. For eksempel vil punkt 1 og 4 i denne listen kunne variere betydelig mellom ulike politiske saksfelt.

argumentasjonsrepertoarer. Et politisk domene er dominert eller "eid" av en bestemt begrunnelseslogikk. En begrunnelseslogikk anvender evalueringsprinsippet i en bestemt verdiorden for å avgjøre de andre verdiordenes relative betydning. Det avgjørende for hvilket domene en aktør anvender er i denne sammenheng om aktøren definerer objektet som normativt sett akseptabelt eller uakseptabelt. Innenfor domenet for normal regulering defineres objektene som akseptable, mens de i domenet for risikoregulering defineres som uakseptable. Det som i utgangspunktet så ut som en uendelig kompleks variasjon i måter å argumentere på framtrer dermed som ulike varianter av en begrunnelseslogikk som kan sies å være definerende for aktørens argumentasjon. Modellen er grafisk illustrert som figur 5.¹²⁹

Figur 5: Modell over argumentasjonsrommet med hovedakser, politiske domener og provinser

¹²⁹ Den grafiske fremstillingen bør først og fremst tolkes som et forsøk på å gjøre dette mer forståelig for leseren og ikke oppfattes helt bokstavelig eller som den eneste mulige måten å grafisk presentere modellen på. Senere i denne oppgaven vil jeg presentere en rekke varianter over denne modellen. Samtlige av disse er ment som heuristiske hjelpemidler for å lettere kunne undersøke ulike aspekter ved argumentasjonsrommet.

Et hvert punkt i modellen (figur 5) tilsvarer en bestemt situasjonsdefinisjon som kombinerer de tre dimensjonene vi har kartlagt på en bestemt måte. I tillegg til de to politiske domenene mener jeg vi kan finne situasjonsdefinisjoner som tilhører tre provinser; en provins for uvitenhet, en provins for tradisjon og en provins for usikkerhet. Begrepet ”provins” er ment å begrepsfeste situasjonsdefinisjoner hvor de to begrunnelseslogikkene er i utkanten av sitt anvendelsesområde fordi den verdiorden som begrunnelseslogikken er bygget opp rundt kommer i konflikt med den verdiorden som provinsen består av, eller som i tilfellet for provinsen for usikkerhet, fordi det er uklart hvilken av de to begrunnelseslogikkene som skal anvendes.

Modellen illustrerer hvordan rettferdiggjøringer innen for dette politiske feltet vil kunne bygge på ulike konstellasjoner av kompromisser mellom verdiordener alt etter hvordan situasjonen blir definert av aktørene. Styrkeforholdet mellom de ulike verdiordenene i et kompromiss er i figuren forsøksvis illustrert med skriftstørrelsen til ordenen. Den vertikale aksene i figuren representerer klassifiseringen av kunnskap om objektene. Den horisontale aksene representerer klassifiseringen av empirisk risiko. Den diagonale aksene fra øverst til venstre til nederst til høyre representerer klassifiseringen av normativ risiko, hvorvidt objektene er akseptable eller uakseptable. De delvis overlappende feltene i figuren illustrer at det er for enkelt å se på dette som en absolutt klassifisering av situasjonen som definerer hvordan aktørene vil argumentere. De ulike politiske domenene bør heller sees på som en presisering av hvordan et forsøk på å definere en situasjon på en bestemt måte vil medvirke til å avgrense hvilke former for argumenter som lar seg fremføre og som vil tåle kritikk.

De to politiske domenene representerer altså ulike begrunnelseslogikker. I domenet for normal regulering er begrunnelseslogikken forankret i den industrielle verdiordenens krav om effektivitet. I domenet for risikopolitikk er logikken forankret i den sivile verdiordenens vektlegging av allmennviljens forrang fremfor egeninteresser, innenfor mattrygghet representert ved en vektlegging av statens overordnede ansvar for å sikre mattryggheten. Disse verdiordenene representerer imidlertid kun begrunnelseslogikker fordi enhver situasjonsdefinisjon innebærer muligheten for å mobilisere flere andre verdiordener. Styrkeforholdet mellom ulike verdiordenene som mobiliseres vil imidlertid være betinget av hvor langt fra de fire ”hjørnene” i modellen situasjonsdefinisjonen plasserer seg. Modellen er således ikke et forsøk på å avgrense mulige kompromisser til bare to verdiordener. Tvert imot

mener jeg at aktørene kan sies å mobilisere en rekke verdiordener i sin argumentasjon.¹³⁰ Kritikkk vil i følge teorien bidra til at aktørene vil måtte argumentere mer eksplisitt (Boltanski og Thévenot 2006: kapittel 9) og på den måten fremheve den viktigste verdiordenen på bekostning av de andre, og det vil i modellen tilsi den verdiordenen som begrunnelseslogikken bygger på. Modellen åpner dermed opp for å forstå dynamikk og forskyvninger i aktørenes posisjoner og argumentasjoner, en analyse vi snart skal vende til så snart vi har belyst noen andre aspekter ved modellen vi nå er i ferd med å bygge opp.

Som diskutert tidligere er det problematisk å definere på forhånd hvordan situasjonsdefinisjonene vil relatere seg til de mulige handlingsalternativene som kan rettferdiggjøres. Så lenge vi forventer at aktørene vil forsøke å sette opp situasjonsdefinisjoner som tåler kritikk, så kan vi imidlertid anta at klassifisering av den normative risikoen er tett relatert til valget av handlingsalternativ. En lite restriktiv regulering forutsetter altså at aktørene kan argumentere for at risikoen ansees for å være akseptabel. Samtidig har vi diskutert hvordan kunnskapsaksen også har betydning for valg handlingsalternativ. Generelt kan vi kanskje si at den type situasjonsdefinisjon som vil gi minst restriktiv regulering er definisjoner som hører hjemme øverst til venstre i figuren. Jo lengre vekk man kommer fra dette punktet jo mer restriktiv regulering vil la seg rettferdiggjøre og kunne stå imot kritikk. Deler vi modellen diagonalt fra nederst til venstre til øverst høyre, antydnet med en stiplet linje i figuren, får vi to trekanter. Trekanten til venstre har da de situasjonsdefinisjonene som gir mulighet for å kunne forsvare en normal eller relativt lite restriktiv regulering. Definisjonene i den høyre trekanten innebærer en svært restriktiv regulering eller et forbud.

Den andre diagonalen, fra øverst til venstre til nederst til høyre, utgjør aksene for normativ klassifisering av risiko. Som påpekt tidligere vil det være en sammenheng mellom denne og den empiriske klassifiseringen av både kunnskap og risiko. I materialet vårt er således de hyppigst forekommende situasjonsdefinisjonene som aktørene tar utgangspunkt i, posisjoner som kan plasseres ganske tett opptil denne diagonalen. Denne aksene, mellom den industrielle verdiorden og den sivile verdiorden, representerer således det viktigste motsetningsforholdet

---

¹³⁰ Denne måten å tenke rundt muligheten for å sette sammen kompromisser er inspirert av arbeidene til Olivier Godard (1997, 2003, Godard og Laurans 2004). Slik jeg tolker dem arbeider de ut i fra at en verdiorden kan være styrende for logikken i en bestemt måte å se ett bestemt politisk felt på uten at dette nødvendigvis ekskluderer mobiliseringen av andre verdiordener.

mellom de ulike posisjonene aktørene anvender for å rettferdiggjøre reguleringen av mattrygghet.¹³¹

I utgangspunktet kunne man kanskje forvente at forskjellen mellom domenet for normal regulering og domenet for risikopolitikk var hvorvidt aktørene mobiliserte den industrielle orden. På side 118 påpekte vi imidlertid at også ”beviser” for at objekter ikke kvalifiserer i den industrielle orden blir underbygget med vitenskapelig kunnskap. Denne kunnskapen må tillegges troverdighet, og produsentene av den må anees for å være viktige subjekter, også innenfor domenet for risikoregulering. Vi vil således finne at den industrielle orden mobiliseres i domenet for risikoregulering fordi det nettopp er den vitenskapelige kunnskapen om et objekt som gjør objektet ukontrollerbart og ikke målbart. Vi kan bare forstå dette dersom vi ser på variasjonen i hvorvidt et objekt kvalifiserer som kontrollerbart eller ikke som et kontinuum med svært høy oppløsning. *Dette betyr at forskjellen mellom de to domenene ikke er anvendelsen av vitenskapelig kunnskap, men om aktøren definerer risikoen som normativ sett akseptabel (normal regulering) eller uakseptabel (risikopolitikk). Skiftet fra domenet fra normal regulering til domenet for risikopolitikk er således ikke gitt ved et objektivt og vitenskapelig fastsatt kriterium, men ved en normativ vurdering av hva som er akseptabel og uakseptabel risiko.* Dette er et viktig poeng fordi det innebærer at skillelinjen mellom domenene må etableres og forsvares av aktørene selv. Den kan således også være gjenstand for forskyvninger basert på argumentasjon.

7.5.1. Domenet for risikoregulering og domenet for normal regulering

I domenet for normal regulering ser vi at det er den industrielle verdiorden som er sentral, men at den normalt vil inngå i kompromisser med markedets og den sivile verdiorden. Objekter som defineres som helt kontrollerbare og som risikofrie åpner slik jeg ser det for et kompromiss mellom industri og marked. Reguleringsformen som lar seg rettferdiggjøre politisk med en slik definisjon av objektet kan fokusere på effektivitet og markedshensyn. Dette er forhold vi diskuterte innledningsvis i kapitlet. Det nye er at modellen viser hvordan en forskyvning i situasjonsdefinisjonen oppover og/eller mot venstre vil svekke den sivile

---

¹³¹ Denne aksene kan like gjerne omtales som aksene for trygghet da et kompromiss mellom den industrielle og den sivile verdiorden representerer trygghet som verdsettingsprinsipp. Boltanski og Thévenot (2006: 331) gir her et eksempel på hvordan organiseringen av det franske jernbaneanverket kan sies å representere et slikt kompromiss mellom den industrielle og sivile verdiorden, og hvordan imperativet for denne organiseringen er ”safety”. Som diskutert i detalj er det som gjør relasjonen mellom disse to verdiordener kompleks i vår analyse, usikkerheten i både kunnskapsdimensjonen og risikodimensjonen.

verdiorden. Vi kan si at en slik forskyvning i situasjonsdefinisjonen gjør den sivile verdiordenen liten, siden verdiene i markedets verdiorden mest effektivt vil ta vare på den kollektive velferden. En slik situasjonsdefinisjon lar dermed den sivile verdiorden bli (passivt) mobilisert av aktørene uten at den inngår eksplisitt i en rettferdiggjøring av en bestemt reguleringsmåte, ved at aktøren kan hevde at forslaget til regulering ivaretar også dette hensynet. Hensynet til at maten er trygg er dermed ivaretatt, uten at aktørene aktivt forsøker å nedvurdere dens betydning. En slik situasjonsdefinisjon, relativt langt opp til venstre i modellen er det flertallet inntar i debattene om TS og BSE. Og som vi har sett i debattene forholder de seg til mindretallets sivile argumentasjon nettopp slik jeg har skissert her.

Et objekt som helt og holdent er kontrollerbart vil på denne måten bli definert ut av det politiske repertoaret som er knyttet til regulering av risiko. Argumentasjon som gjør usikkerhet vedrørende mulighetene for kontroll relevant innebærer en forskyvning nedover og/eller mot høyre i modellen. Dette vil aktualisere verdiene i den sivile verdiorden, og gjøre det mulig å forsvare en mer restriktiv regulering. Dersom aktørene klassifiserer objektene som ukontrollerbare så kan vi se for oss at reguleringen vil bli svært restriktiv og rettferdiggjøringen vil bygge på verdiene i den sivile verdiordenen, og i varierende grad bli kombinert med en grønn og/eller domestisk orden alt etter hvordan situasjonen defineres. En klassifisering av objektene som helt ukontrollerbare vil i følge min analyse alltid medføre at handlingsalternativet man argumenterer for, innebærer en svært restriktiv regulering hvor den sivile verdiorden er sentral for rettferdiggjøringen. I en slik posisjon vil effektivitetshensyn, som representerer evalueringsprinsippet i den industrielle verdiorden, være lite relevante. Forskyves situasjonsdefinisjonen oppover mot venstre vil slike hensyn i større grad gjenspeiles i handlingsalternativene man argumenterer for.

7.5.2. Provins for tradisjon og forskyvninger ut av en provins

Objekter som er kontrollerbare vil likevel kunne hevdes å utgjøre en uakseptabel risiko. Noen vil jo for eksempel kunne hevde at disse matvarene likevel representerer noe som er moralsk uakseptabelt. Dette er representert i det øverste høyre hjørnet. Å argumentere for at et tilsetningsstoff i røkelaks ikke bør tillates fordi det er unødvendig, unaturlig og aldri før har vært nødvendig - selv om det er definert som trygt (industriell-sivil verdiorden) og kan øke holdbarheten til varen (markedets verdiorden) og ikke strider mot et internasjonalt regelverk (sivil verdiorden) – vil være en slik posisjon. En slik form for argumentasjon vil bygge på den domestiske verdiorden, hvor formatet til relevante bevis er det som er tradisjonelt. I den

politiske og institusjonelle konteksten de debattene vi har studert utspiller seg i, vil det være vanskelig å rettferdiggjøre en restriktiv regulering eller forbud med slike argumenter. Vi kan si at den logikk som denne provinsen representerer er lite viktig innenfor regulering av risiko i de tre sakene vi har analysert. Den vertikale aksens i høyrekant av skjemaet kan således sies å representere motsetningen mellom en helt empirisk fundert definisjon av uakseptabel risiko (sivil) og en ren tradisjonell definisjon av uakseptabel risiko (domestisk).

Dersom man imidlertid definerer det som mindre sikkert at objektet er helt trygt, at vi for eksempel ikke kan være helt sikker på at den definerte grenseverdien for tilsetningsstoffet i røkelaks ikke utgjør noen fare for folkehelsen så vil det aktualisere den sivile verdiorden, siden man forskyver situasjonsdefinisjonen nedover. En slik situasjonsdefinisjon åpner dermed opp for å aktualisere en begrunnelseslogikk fra domenet for risikoregulering. Enhver forskyvning ut av en provins og inn i et domene representerer altså en dobbel bevegelse ved at den påvirker både mulighetene for kritikk og muligheten for rettferdiggjøring. I eksempelet vårt representert ved at den innvirker negativt på mulighetene for kritikk fra den industrielle verdiorden og positivt på muligheten for rettferdiggjøring fra den sivile verdiorden.

7.5.3. Provins for usikkerhet

Modellen antyder at situasjonsdefinisjonene nært senteret gir en balanse mellom de ulike verdiordenene som da kan mobiliseres.¹³² Helt rene senterposisjoner har på en måte ingen klar logikk, det må en forskyvning til slik at en begrunnelseslogikk fra et av domene kan få plass i førersetet til rettferdiggjøringen. Det er derfor vanskelig for en aktør å innta en senterposisjon for å rettferdiggjøre et bestemt handlingsalternativ. Dersom aktørene er enige om en slik situasjonsdefinisjon så kan dette føre til en utsettelse av en beslutning (som antydnet i figur 4). Dette gjør det også problematisk å anvende en bestemt form for logikk når man blir utsatt for kritikk for å ha denne posisjonen. GMO saken er den saken hvor aktørens situasjonsdefinisjon ligger nærmest senter, likevel innebærer vektleggingen av bærekraft (grønn verdiorden) og samfunnsnytte (sivil verdiorden) en plassering noe nede til venstre for senteret av modellen.

---

¹³² Jeg sikter her primært mot det absolutte senter. Siden diagonalen fra nederst til venstre til øverst til høyre utgjør skillelinjen mellom de politiske domene så er alle posisjoner langs denne linjen utsatt for denne ambivalensen rundt hvilken begrunnelseslogikk som skal anvendes.

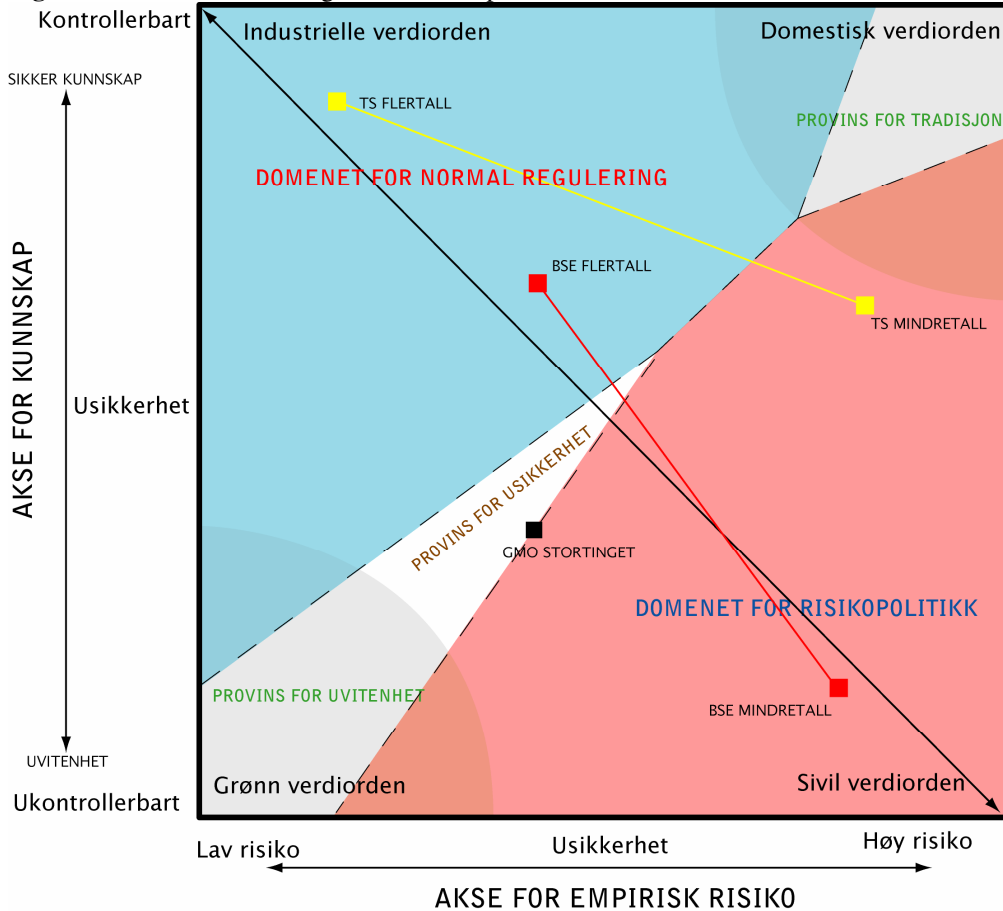
Så langt har vi fokusert på hvordan det å sette sammen en situasjonsdefinisjon vil ha betydning for hvilke argumenter man kan fremme. Modellen kan imidlertid også brukes som et utgangspunkt for å bedre forstå ulike former for kritikk og via analysen kan vi også se hvilke situasjonsdefinisjoner som blir ansett for å være mest legitime. I debattene om BSE og TS blir det hyppig brukt en form for kritikk som innebærer at man hevder at andre aktører velger å tolke rådene fra kunnskapsleverandørene strategisk for å kunne rettferdiggjøre et politisk mål som ikke er relevant for mattrygghet.

Mindretallet hevder for eksempel at regjeringen tar markedshensyn, det vil si økonomiske hensyn, når de vil godkjenne tilsetningsstoffer. Markedshensyn representerer verdier fra markedets verdiorden som er en illegitim verdiorden i en sikkerhetsvurdering, og skal ikke påvirke vurderingen av om noe skal godkjennes eller ikke. Utgangspunktet for kritikken er da at flertallet strategisk velger å definere objektene som trygge for legitimt å kunne realisere slike markedshensyn. Fra flertallet er den tilsvarende kritikken i debatten om TS som hovedregel formulert som at mindretallet ønsker å føre en proteksjonistisk politikk. Flertallet hevder da at mindretallet velger å kategorisere objektene som ukontrollerbare for å ramme EØS-avtalen og hindre det som fra flertallets perspektiv er en positiv Europeisk integrasjon av norsk økonomi. Flertallet kritiserer dermed mindretallet, i varierende grad eksplisitt, for å bygge sin posisjon i saken om tilsetningsstoffer på et domestisk verdsettingsprinsipp, og at argumentasjonen om mattrygghet kun blir fremmet for å produsere et skalkeskjul for denne posisjonen i ly av en sivil verdiorden. Denne formen for kritikk må forstås ut i fra at den er forankret i aktørenes ulike vurdering av om objektene kan klassifiseres som kontrollerbare. Ved å kritisere den andre parten for å ta andre hensyn så forklarer man også implisitt årsaken til at man klassifiserer objektene på ulik måte. Kritikken beskrevet her tilsvarer det Boltanski og Thévenot (2006: 220) omtaler som ”accusation of a transport of worth”. Et poeng i denne sammenheng er at denne kritikken ikke rammer oppbygningen av realitetstesten, men gjennomføringen av den. Det er altså ikke kunnskapsleverandørene som har ”sviktet” ved å levere en uklar ”rapport” om hvordan objektene skal klassifiseres, men det er de politiske motstanderne som opptrer som uederlige aktører som strategisk og bevisst feiltoker rådene fra kunnskapsleverandørene.

7.5.4. Relasjonen mellom aktørenes posisjoner og debattens karakter

Dersom aktørene definerer seg innefor det samme politiske domenet så kan det likevel oppstå kritiske øyeblikk og uenighet om den relative vektingen av de verdiordenene som kan

mobiliseres og tilsvarende hvordan ulike handlingsalternativer kan rettferdiggjøres. En debatt med dette som utgangspunkt vil imidlertid være forskjellig fra en debatt hvor aktørens situasjonsdefinisjon plasserer dem innenfor ulike politiske domener. Forskjellen mellom BSE og TS på den ene siden og GMO på den andre siden illustrerer dette. Debattene om BSE og TS viser tydelig at når aktørene har ulike situasjonsdefinisjoner så vil de starte med å avklare eller forsøke å avklare hva som er den riktige situasjonsdefinisjonen og dermed hvilken begrunnelseslogikk som skal anvendes. Analysen vår har vist at dette leddet vil handle om mobiliseringen av ressursene i situasjonen. Aktørene søker her etter støtte for den situasjonsdefinisjonen de argumenterer ut i fra, og forsøker å kritisere motpartens situasjonsdefinisjon. Debattene om BSE og TS befinner seg på dette første leddet og beveger seg aldri videre. Disse debattene handler således om hvor stor risikoen egentlig er. Vi kan tenke oss at aktørene i BSE og TS kom til enighet om hva som var situasjonen. GMO debatten illustrer noe av det som vil kjennetegne det andre leddet. Her er det sentrale den relative vektingen av de ulike verdiordenene som lar seg mobilisere innenfor dette domenet. I en slik debatt er det mindre relevant hvor stor risikoen egentlig eller nøyaktig er, siden man er blitt enig om at den er akseptabel/uakseptabel.

Figur 6: Politiske domener og våre sakskomplekser

I lys av modellen ser vi nå at flertallet argumenterer ut i fra begrunnelseslogikken i domenet for normal regulering, mens mindretallet forsøker å argumentere ut i fra begrunnelseslogikken i domenet for risikopolitikk. Selv om mindretallet i saken om TS klassifiserer objektene som kontrollerbare så er det begrunnelseslogikken fra domenet for risikoregulering de forsøker å anvende siden de mener risikoen er uakseptabel. Siden skillelinjen mellom domenet for risikoregulering og domenet for normal regulering defineres av hvorvidt risikoen er normativt sett akseptabel eller uakseptabel, så kan aktørene imidlertid også argumentere på en annen måte. Istedenfor å overbevise motparten om at deres situasjonsdefinisjon er gal, så kan de forsøke å definere *konsekvensene* av den situasjonsdefinisjonen som motparten opererer med, som normativt sett uakseptabel. Aktører som argumenterer på denne måten vil ikke lenger være bundet opp i utelukkende kunnskapsargumenter om hvordan situasjonen egentlig er, men kan anvende en mer normativ argumentasjon. En slik form for argumentasjon innebærer i lys av vår modell et forsøk på å forskyve grensen mellom akseptabel og uakseptabel risiko.

Det er slik jeg ser det en nyanse mellom mindretallets argumentasjon i TS og BSE. I BSE debatten forsøker mindretallet å argumentere for at Statsråden på bakgrunn av det faktagrunnlaget han har, kunne ha kommet med annen vurdering av hvorvidt Norge skulle ta i bruk sikkerhetsklausulen, for å legge ned importforbud mot storfe og storfekjøtt (se seksjon 4.2.5 side 75). Mindretallets argumentasjon er da ikke rettet mot at de empiriske saksforholdene faktisk er annerledes, men mot Statsrådets normative vurdering av disse. I TS argumenterer mindretallet nesten utelukkende med kunnskapsargumenter. Den posisjonen mindretallet inntar innebærer selvfølgelig at de implisitt kritiserer flertallets avgjørelse fordi den innebærer en uakseptabel risiko, normativt sett. Mindretallet vektlegger imidlertid i liten grad dette, istedenfor vender de seg mot faktaene. Argumentasjonslogikken de da anvender er å gjentatte ganger hevde hvor sikkert vi vet at disse direktivene vil føre til helseskade.

Denne variasjonen kan vi forsøke å forstå i lys av de ulike posisjonene i argumentasjonsrommet som aktørene inntar i debattene og hvilken relasjon disse posisjonene gir mellom mindretallet og flertallet i de to sakene. I saken om BSE er flertallets posisjon ikke en total avvisning av all usikkerhet rundt hva man vet om BSE eller at dette muligens kan innebære en viss risiko. Posisjonen til flertallet er dermed relativt tett opptil grensen mellom domenet for normal regulering og provinsen for usikkerhet. Dette gjør at mindretallet ved å forsøke å forskyve denne grensen kan kritisere Statsråden for at han ikke velger et annet handlingsalternativ.

Debatten om TS er på den andre siden karakterisert av en polarisering av hvordan flertallet og mindretallet omtaler den empiriske risikoen i absolute termer, gjennom en kvantitativ beskrivelse av de mulige helseeffektene. Den mulige usikkerheten langs kunnskapsaksen blir i liten grad tematisert, slik at kunnskapen om objektene fremstår som helt sikker. I saken om TS plasserer mindretallet seg nært grensen til provinsen for tradisjon, siden de klassifiserer objektene som kontrollerbare. Dette gjør det imidlertid mulig for flertallet å forsøke å definere mindretallets argumentasjon som tilhørende provins for tradisjon og at det er en domestisk verdiorden de mobiliserer. Argumentet til flertallet er da at det ikke er noen empirisk målbare helseeffekter som tilsier at disse tilsetningsstoffene i utgangspunktet ikke skal tillates. I utgangspunktet forventet jeg at mindretallet ville kritisere flertallets posisjon fordi den innebar en forskyvning i forhold til hvordan flertallet tidligere hadde forholdt seg til TS, uten at det var endringer i kunnskapsgrunnlaget som kunne underbygge en slik endring. Mindretallet aktualiserte i mindre grad en slik kritikk. Min tolkning av hvorfor mindretallets spede forsøk

på en slik kritikk ikke fører frem, og hvorfor den ikke blir gjentatt og gjort tydelig, er at dette vil gjøre mindretallet ytterligere utsatt for flertallets kritikk av at de kun er motstandere av TS fordi det ”tidligere ikke hadde vært lov”, slik at flertallet ytterligere kunne lykkes i å fremstille mindretallets argumentasjon som tilhørende provins for tradisjon. Da ville mindretallets vektlegging av risikoen kun være strategisk og derfor ugyldig. Relasjonen mellom mindretallets og flertallets argumentasjonsrepertoar begrenser slik mindretallets argumentasjonsrepertoar i debatten om TS.

Polariseringen mellom mindretallet og flertallets fremstilling av de mulige helseeffektene i saken om TS kan slik jeg ser det forstås i lys av de begrensingene EØS-avtalen legger på mindretallets argumentasjon. Det å argumentere ut i fra at prinsippene for regulering endres, er ikke i seg selv en tilstrekkelig grunn for å kunne legge ned veto. En argumentasjon som utelukkende var basert på en motstand mot endring i seg selv ville fort kunne blitt definert inn i provins for tradisjon av flertallet. En argumentasjon rundt *prinsippet for regulering* fra mindretallet måtte i så fall kobles mot uønskede helseeffekter slik at den kunne realisere en begrunnelseslogikk fra domenet for regulering av risiko. Mindretallet fremmer imidlertid i svært liten grad slike argumenter, de fokuserer isteden på hvor sikker man er på at disse stoffene *er helsefarlige*. I vedleggene til innstillingen fra komiteen blir imidlertid de prinsipielle endringene påpekt av flere aktører og fageksperter (Innst. S. nr. 104 (2000 – 2001)). Dette var en potensiell ressurs som mindretallet ikke benyttet i sin argumentasjon.

I analysen av BSE så vi i seksjon 4.2.5 hvordan EØS-avtalen ble brukt som et *eksternt premiss* for debattene. Selv om mindretallet i denne saken forsøkte å gjøre føre-var prinsippet og vitenskapelig usikkerhet relevant kunne flertallet definere dette ut gjennom å fremheve de juridiske kravene EØS-avtalen stilte til et importforbud. I samme seksjon så vi også hvordan statsråden forsøkte å fremstille reguleringen av BSE som *teknokratisk*, som en beslutning tatt uten at det er gjort en politisk vurdering av om risikoen er normativt sett akseptabel. I debatten om TS påpekte vi i seksjon 5.2.5 hvordan flertallets *relativisering av risikoen* var et viktig element for hvordan de rettferdiggjorde sitt standpunkt. En slik fremstilling ble mulig gjort gjennom at mindretallet ikke sterkere fremhevet den vitenskapelige usikkerheten rundt risikoen knyttet til disse direktivene.

Variasjonen i hvordan det ble argumentert fra mindretallet og flertallet i disse sakene kan slik jeg ser det forstås i lys av *hvem* som fremmer saken for Stortinget. Forslaget om å godkjenne

direktivene i debattene om TS blir fremmet fra regjeringen og støttet av et flertall i Stortinget, mens forslaget om å bruke sikkerhetsklausulen i debattene om BSE kommer fra mindretallet. Siden flertallet i utgangspunkt hadde vært negative til direktivene i TS blir det også opp til flertallet å rettferdiggjøre at disse direktivene burde godkjennes. Relativisering av risikoen blir således en strategisk måte å definere ut konsekvensene av vedtakene. I debattene om BSE ligger imidlertid ansvaret for å rettferdiggjøre at man bør bruke sikkerhetsklausulen hos mindretallet siden det er de som fremmer forslaget. Når mindretallet aktualiserer føre-var prinsippet og vitenskapelig usikkerhet som et argument for et slikt vedtak vil relativisering være en lite effektiv argumentasjonsform. Flertallet kan imidlertid her bruke EØS-avtalens krav om at slike tiltak må ha et vitenskapelig grunnlag som et eksternt premiss for den vurderingen de gjør. Dette argumentet blir jo også brukt i debatten om TS, men siden flertallet i en forhandlingssituasjon med EU har forsøkt å få gjennomslag for sitt syn nettopp med å bruke vitenskapelige argumenter for å underbygge helsefare (beskrevet i seksjon 5.1.2) er det ikke tilstrekkelig å rettferdiggjøre forslaget om vedtak i slike argumenter. Relativiseringen av den økte helsefaren som de norske fagekspertene har forsøkt å dokumentere overfor EU sammen med en tiltakspakke med avbøtende tiltak er imidlertid en effektiv språklig strategi for å rettferdiggjøre forslaget.

Forslaget om å varsle et norsk veto mot tilsetningsdirektivene fra SV, Sp og KrF i mai 1996 er interessant i denne sammenheng. Dette forslaget ble altså fremmet fem år før saken ble avgjort i Stortinget og før saken var behandlet i EØS-komiteen. I dette forslaget er argumentasjonen fra mindretallet mer lik den som brukes i saken om BSE i 2001 enn argumentasjonen mindretallet bruker om TS i 2001/2002. Mindretallet argumenterer med å henvise til føre-var prinsippet og de retningslinjene som ligger til grunn for hvilke risikonivåer som kan aksepteres når det gjelder tilsetningsstoffer.

Disse medlemmer viser til at « føre-var-prinsippet » sammen med « retten til å vite prinsippet » er de viktigste momenter i en god og offensiv miljøpolitikk. [...] Ved å vedta matsminkedirektivene må Norge akseptere stoffer en i dag ikke har stor nok kunnskap om. Med dette brytes føre-var-prinsippet. [...] De norske bestemmelsene hvor en forsøker å begrense bruken av tilsetningsstoffer er grunnet på vitenskapelige undersøkelser og er samtidig et uttrykk for norske lovgiveres restriktive syn på hvilke risikonivåer som kan aksepteres når det gjelder tilsetningsstoffer. Denne politikken bør videreføres (Innst.S.nr.185 (1995-1996): 3).

I den tidige debatten om TS bruker altså mindretallet en argumentasjon som er lik den de bruker i debattene om BSE i 2001. Siden forslaget om veto mot TS fremmes fra mindretallet i

1996 styrker dette tolkningen av at hvem som har fremmet et forslag har betydning for hvilke argumentasjonsstrategier som er tilgjengelig for aktørene. Flertallet avviste forslaget om veto i 1996 forslaget men understreket at de var enig i at man ikke ønsket å innføre disse direktivene. Avvisningen av forslaget var primært grunnet på at man måtte argumentere på et *strengt faglig grunnlag*¹³³ mot direktivene.¹³⁴ Slik jeg leser debatten om veto mot TS fra 1996 er den altså lignende den debatten som var i Stortinget om BSE i 2001.

Et aspekt ved Boltanski og Thévenots teori er potensialet for å kunne utforske verdiendringer i samfunnet over tid. Slike verdiendringer vil i følge teorien vise seg ved endringer i hvilke verdiordener som blir brukt, ved hvordan argumentasjon forankret i verdiordener blir kritisert og eventuelt ved fremveksten av nye verdiordener. Boltanski og Chiapello (2005) har brukt en slik innfallsvinkel for å studere endringer i rettferdiggjøringen av kapitalisme fra 1965 til 1995 og fremveksten av den prosjektorienterte verdiorden. I forhold til tidsepoken, karakteren og omfanget av det empiriske materialet er det langt fra grunnlag for å trekke tilsvarende generelle slutninger på basis av denne analysen. Tilnæringsmåten kan imidlertid brukes for å antyde mulige endringsprosesser i løpet av tidsperioden.

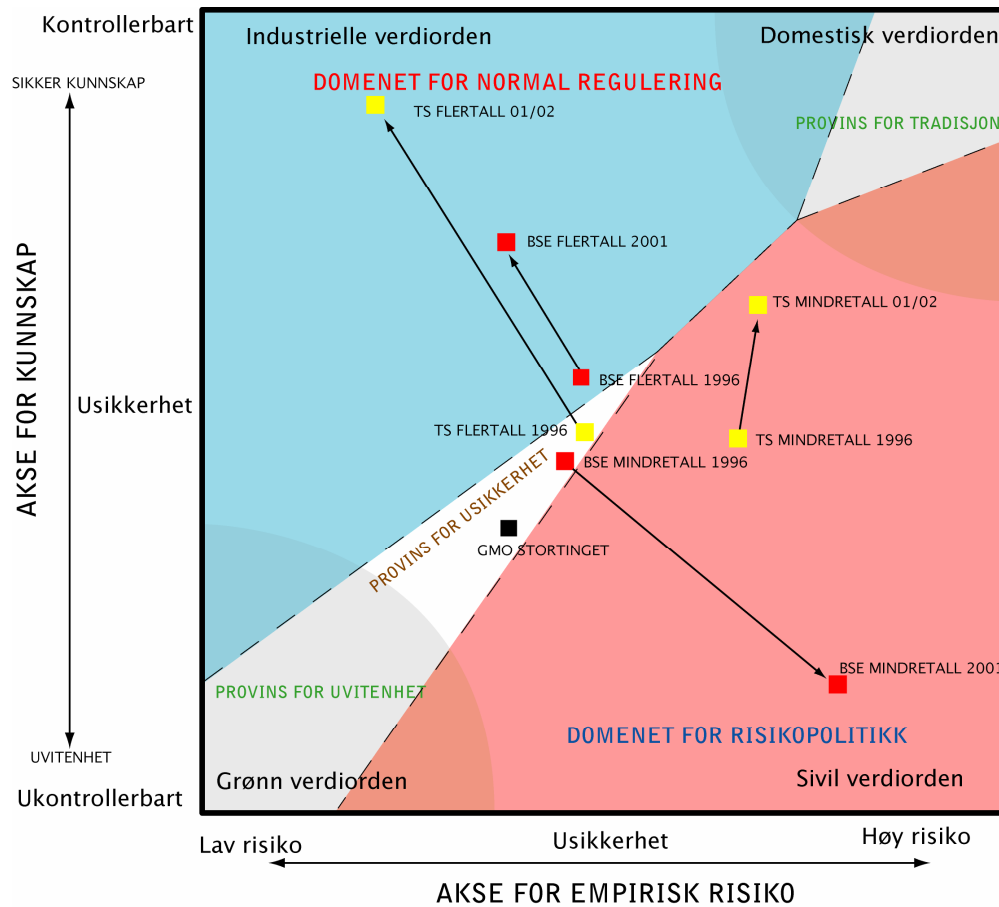
I utgangspunktet hadde jeg forventet at det ville være mulig å se konturene av en endringsprosess i hvilke verdiordener som var sentrale for rettferdiggjøringen i løpet av tidsperioden. Arbeidet med analysemodellen jeg har lagt frem har imidlertid gjort det klart at endringene ikke er knyttet til hvilke evalueringsprinsipper som *kan* mobiliseres for å rettferdiggjøre beslutninger om mattrygghet. Endringene kan heller beskrives som bevegelser i det argumentasjonsrommet modellen skisserer. I de tre sakskompleksene skjer det i løpet av den tidsperioden jeg har analysert enkelte endringer i hvilken situasjonsdefinisjon aktørene anvender og dermed hvilke verdiordener som mobiliseres av aktørene og hvilke handlingsalternativer de forsøker å rettferdiggjøre. Disse endringene var et element som sporet meg til å forsøke å fortolke det empiriske materialet i lys av den modellen vi har skissert.

---

¹³³ Utrykket brukes av Haakon Blankeberg, A, St. tid 23.mai 1996: 3619.

¹³⁴ Dette får for øvrig Erik Solheim fra SV til å påpeke at man dermed slår tvil om det faglige grunnlaget som den norske politikken har vært bygget på. Videre kommer han med en fremtidsprediksjon som i mine øyne for en stor grad viste seg å slå til: "Det Arbeiderpartiet og Høyre kommer til å gjøre er å male seg selv opp i et hjørne [...] og den dagen dette er endelig vedtatt i Brussel, sitter man i et hjørne og har ikke noe annet å gjøre enn å finne begrunnelsen for hvorfor vi skal si ja" (S. tid. 23.mai 1996: 3625).

Figur 7: Endringer over tid i situasjonsdefinisjonene

Hovedpoenget er at flertallet i de første debattene om BSE og TS definerer situasjonen inn i provinsen for usikkerhet. Dette er tydeligst i TS hvor man i utgangspunktet er helt eksplisitt på at man ikke vil akseptere direktiver som innebærer helsefare (se seksjon 5.1.2). Når det gjelder GMO er det få endringer i den rettferdiggjørende argumentasjonen ettersom argumentasjonen på dette området blir knyttet opp til genteknologiloven fra 1993.

7.5.5. Provins for uvitenhet og den grønne verdiorden

Vi så i kapittel 3 at statusen til en grønn verdiorden fremdeles er uavklart. Thévenot, Moody og Lafaye (2000) antyder at de mener å finne spor til en slik orden i sitt datamateriale fra miljøverndebatter i USA og Frankrike. I denne mulige grønne orden er det overordnede verdsettingsprinsipp miljøvennlighet, og det kvalifiserende prinsipp vil være at noe er bærekraftig, miljøvennlig og fornybart (ibid.:241). I den vertikale aksene for kunnskap i figur 5 er det skissert et motsetningsforhold mellom den industrielle verdiorden og den grønne verdiorden. Mens den industrielle verdiorden representerer den vitenskapelige sannheten om objektene status og en full kontroll over dem, så representerer den grønne verdiorden en

åpenhet og usikkerhet om hvordan objekter kan kontrolleres. Dette er et sentralt poeng i forhold til hvordan aktørene gjennom realitetstester kan kvalifisere objekter inn i disse verdiordenene.

I vår analyse av de tre sakskompleksene er den grønne verdiorden i relativt liten grad representert. Den er klart sterkest til stede i saken om GMO hvor alle aktørene vektlegger viktigheten av en bærekraftig utvikling og biologisk mangfold i sin avisning av denne teknologien. En grønn verdiorden blir også til dels mobilisert av SV og Sp i debattene om kugalskap. Den grønne verdiorden blir således mobilisert sammen med en begrunnelseslogikk som tilhører domenet for risikoregulering. Bakgrunnen for den grønne verdiordenens plass i modellen er imidlertid også teoretisk forankret i arbeidene til Bruno Latour og Olivier Godard (Godard 1997; 2003, Godard og Laurans 2004, Latour 1996; 2001).

Latour (2001) drøfter hvorfor den grønne verdiorden ikke står sterkere. Hans prosjekt er i denne sammenheng å vise hvordan rettferdiggjøringer i en grønn verdiorden så langt har latt seg redusere til de andre verdiordenene. Han hevder at det økologiske prosjekt ofte blir redusert til verdsettingsprinsippet i en annen verdiordenene. For eksempel kan det reduseres til den domestisk verdiorden ved å la det handle om å beskytte et bestemt territorium, til den industrielle verdiorden ved å la det handle om "en teknokratisk debatt om reguleringstiltak" og tilsvarende til den sivile verdiorden ved å redusere økologi til et spørsmål om allmennviljen (ibid.: 434). Latour forsøker videre å undersøke hvordan aktørene *burde ha* argumentert for å kunne rettferdiggjøre i tråd med den grønne verdiorden og styrke den. Latours teoretiske fremgangsmåte er her ganske ulik Boltanski og Thévenots pragmatiske og mer empiridrevne oppbygning av teorien. De ulike verdiordenene er jo reelle i den grad de faktisk blir brukt av aktørene og hvordan en verdiorden teoretisk skulle ha vært bygget opp for forsvare et særskilt verdsettingsprinsipp er således et annet prosjekt. Latours analyse er likevel interessant når den kobles til vår observasjon om at vitenskapelig usikkerhet i relativt liten grad blir tematisert av aktørene i de debattene vi har analysert.

Latours hovedpoeng er at ett av hovedaksiomene i Boltanski og Thévenots modell må reformuleres. Som skissert i kapittel 3 bygger Boltanski og Thévenot (2006: 74ff) opp det de kaller "The Polity Model", bestående av et sett aksiomer. Prinsippet i det første aksiomet er

basert på ideen om en felles menneskehet og at mennesket er alle tings målestokk.¹³⁵ Latours kritikk er rettet mot at aksiomet definerer ut det som ikke er menneskelig:

Men ikke-menneskelig er ikke det samme som umenneskelig. Hvis økologien har naturen og ikke menneskeheten som mål, finnes det ikke noe økologiregime. Men hvis økologiens mål er å åpne opp spørsmålet om menneskeheten, finnes det derimot et "sjuende regime". Meningen med adjektivet "felles" i uttrykket "felles menneskehet" endrer seg totalt hvis ikke-menneskene ikke er "natur" (Latour 2001: 350).

Kritikken fra Latour går altså på at det første aksiomet ikke gir rom for en økologisk eller grønn verdiorden fordi Boltanski og Thévenot har opprettholdt det ikke-eksisterende skillet mellom mennesker og natur. Dette kan forstås ut i fra at Boltanski og Thévenots oppbygning av de aksiomatiske grunnprinsippene for rettferdiggjøring er basert på den politiske filosofi og idéhistorie som er grunnlaget for det moderne prosjektet, nettopp det Latour (1996) kritiserer i "*Vi har aldri vært moderne*".¹³⁶ Dermed viderefører imidlertid Boltanski og Thévenot i følge Latour et skille mellom mennesker og natur som altså ikke eksisterer, og teorien blir som en følge av det lite sensitiv for å oppdage en fremvoksende grønn verdiorden som tilsynelatende er basert på en overskridelse av det ikke-eksisterende skillet mellom mennesker og natur. Selv om Latours teoretiske "produksjon" av den grønne verdiorden er problematisk, så passer hans beskrivelse godt inn i vår beskrivelsen av forskjellen mellom de ulike politiske domene, og den posisjonen provinsen for uvitenhet har i modellen.

Når vi gir avkall på vissheten med hensyn til mål og midler, etablerer vi samtidig en annen skala i økologiregimet, som nå ikke lenger kan reduseres til noen av de andre regimene. Denne skalaen rangerer likevel "litenhet" og "storhet" meget presist. I "det grønne regimet" er litenhet nettopp skråsikker viten om hva som står eller ikke står i forbindelse med noe annet, en skråsikkerhet som er absolutt og uomtvistelig, lik ekspertenes (Latour 2001: 353).

Nettopp det at objektene ikke lar seg kontrollere er det Latour beskriver som kjennetegnet ved denne verdiordenen. Det grønne regimet blir dermed stående i opposisjon til den industrielle regimet langs kunnskapsaksen vi beskrev i modellen på side 137. Dette er bakgrunnen for at jeg presenterer den grønne verdiorden som et motstykke til den industrielle verdiorden. En utfordring av den industrielle verdiorden vil derfor innebære at man vektlegger den

---

¹³⁵ Boltanski og Thévenot (2006: 74) gir ingen kort og presis definisjon som rommer hele meningsinnholdet til det første aksiomet. Godard (2003: 10) foreslår følgende formulering: "A basic distinction between human persons, who are members of the "City" and non human beings. Only human persons, as members of the "City" are acknowledged as entities having rights. To be a member of the "City" implies mutual recognition and symmetric relationship."

¹³⁶ Denne boken ble første gang utgitt på fransk i 1991, altså samme år som publiseringen av den franske utgaven av *On Justification*. Latour referer til Boltanski og Thévenot også i denne boken men uten å eksplisitt ta opp denne tematikken. Se Latour (1996: 64-66)

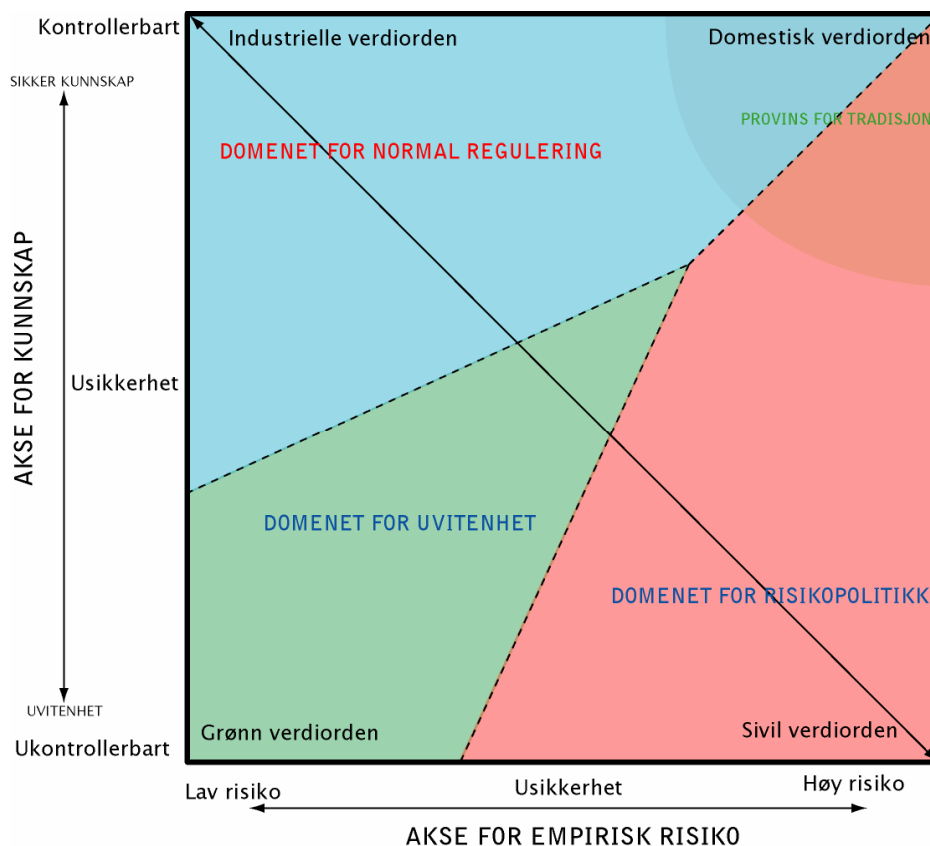
manglende kunnskapen om objektene i seg selv - og ikke den empirisk sett høye eller det normativt sett uakseptable ved risikoen objektene medfører. Slik vi har skissert vår modell så kan vi føye til at den grønne verdiorden først vil kunne få gjennomslagskraft dersom den knyttes til en begrunnelseslogikk og dermed erobrer et areal av situasjonsdefinisjoner innenfor vår modell. Å kunne forfølge skjebnen til et mulig grønt regime er utenfor de rammene jeg har satt for denne analysen, ikke minst mangler jeg et empirisk belegg for å gå i dybden på dette spørsmålet. En mulig vei å gå for å utforske dette temaet videre vil være å se på både produksjonen av kunnskap, oversettelsen av denne kunnskapen til politiske argumenter som inngår i en rettferdiggjøring og de beslutninger som følger av de debatter hvor denne argumentasjonen har utspilt seg.¹³⁷

I tråd med Latours teoretiske produksjon av en sterk grønn verdiorden kan vi skissere hvordan argumentasjonsrommet vil se ut med en beslutningslogikk hvor det overordnede evalueringsprinsippet kommer fra en grønn verdiorden. En slik beslutningslogikk vil innebære at man i et sett med situasjoner hvor det er kunnskapsmangel kan gi forrang til verdsettingsprinsippet i den grønne orden til fordel for prinsippene i alle andre ordener. Dette vil og gi et argumentasjonsrepertoar som vil kunne mobiliseres for å håndtere de problematiske grensetilfellene hvor objektene befinner seg langs diagonalen fra nede til venstre til oppe til høyre i modellen.

---

¹³⁷ Implisitt sier jeg vel her at et mulig forskningsdesign kan være å kombinere metodene fra aktør nettverksteori med analyseredskapene fra Boltanski og Thévenot. Kristin Asdals (Asdal 2004) doktoravhandling er for øvrig en lignende analyse av norsk forurensingspolitikk. Den er inspirert av Latour og aktør-nettverksteori, men trekker i mindre grad dette videre opp på et politisk beslutningsnivå.

Figur 8: Argumentasjonsrommet ved etableringen av et domene for uvitenhet

Et slikt argumentasjonsrepertoar vil skape en begrunnelsespraksis som løser opp behovet for å avklare objektene klassifisering før man kan rettferdiggjøre en beslutning. Det at man ikke vet eller er uenige om hvordan et objekt skal klassifiseres er det som vil kunne mobilisere en slik begrunnelseslogikk. Et slikt domene for uviten og usikkerhet gjenspeiler slik jeg ser det, hovedelementene i føre-var prinsippet. Eksistensen av et slikt domene vil innebære at aktører som argumenterer for at man befinner seg i en situasjon med uvitenhet eller usikkerhet, ikke vil bli kritisert for måten de *rettferdiggjør* beslutninger på men for situasjonsdefinisjonen man opererer med. Vi kan da tenke oss at en slik grønn beslutningslogikk kan bli kritisert ut i fra de to politiske domenene vi finner i våre debatter. Fra domenet for normal regulering vil kritikken være basert på at man har tilstrekkelig med kunnskap, fra domenet for risikoregulering vil kritikken være at man i tillegg til kunnskapsmangel også har risiko. Et vesentlig motargument vil imidlertid være at denne uenigheten om hvilken situasjon man er i, i seg selv innebærer at man er i en situasjon innenfor domenet. Dette vil være et argument som aktører vil kunne forsøke å mobilisere i svært mange situasjoner. Dette synliggjør slik jeg ser det hvor fjernt en slik begrunnelseslogikk ligger fra et politisk system hvor legitimiteten til

beslutninger er tett knyttet til vitenskapelig kunnskap. Overført til føre-var prinsippet representerer dette de problemene man støter på dersom man vil utforme en versjon av dette prinsippet som faktisk kan fungere som et klart beslutningskriterium (Hovi 2001).

7.6. Modellens generalitet

Selv om modellen er basert på argumentasjonen i de tre stortingsdebattene om mattrygghet vi har analysert vil jeg hevde at den generelt representerer en fruktbar tilnæringsmåte for å analysere politisk argumentasjon. For det første representerer *tilnæringsmåten* jeg har brukt for å analysere politisk argumentasjon en anvendelse av det teoretiske perspektivet som kan overføres til studier av helt andre politiske saksfelt. Jeg har argumentert for at man i tilknytning til et politisk saksfelt kan bruke teorien for å studere rommet for kritikk og argumentasjon som er tilgjengelig for aktørene. Dette feltet eller rommet er ikke a priori konstruert, tilnæringsmåten er istedenfor er det er aktørenes argumentasjon som definerer både aksene i - og rammene for - feltet. Slik sett er feltet det argumentasjonsrommet som aktørene selv viser frem gjennom sin argumentasjon. Det sentrale for analysen er da å studere relasjonen mellom aktørposisjoner, relasjoner som i debatter vil presentere seg som kritikk. Vi kan si at det er disse relasjonene som definerer de karakteristiske trekkene ved debattene. I forlengelsen av dette kan det påpekes at en mulig fremgangsmåte vil være å benytte korrespondanseanalyse som metode (Hjellbrekke 1999) for å studere politisk argumentasjon. Anvendelsen av denne metoden vil kunne underbygge og styrke den fortolkningsprosessen som nødvendigvis må ligge til grunn for en analyse av hva som er aksene for argumentasjonsfeltet. Uansett vil det være slik at man må lese og fortolke hva aktørene sier i debattene, men ved å bruke en slik metode vil det være mulig å analysere et betydelig mer omfattende empirisk materiale. Det å knytte aktørenes argumentasjon til begrepene begrunnelseslogikk og begrunnelsespraksiser utgjør her et nødvendig bindeledd mellom Boltanski og Thévenots teori og en slik tilnæringsmåte siden man uten slike begreper vil få problemer med å identifisere hva som er de *viktigste* motsetningsforholdene i aktørenes argumentasjon.

Generaliteten til akkurat den modellen jeg har konstruert er avhengig av om aktørenes argumentasjon kan plasseres inn det argumentasjonsrommet vi har konstruert. Det viktigste her vil være, om de relevante hovedaksene faktisk representerer hvordan aktørene definerer situasjonen de argumenterer ut i fra. Dette kan selvsagt være gjenstand for en empirisk

undersøkelse. I utgangspunktet ønsket jeg å lese en del andre relevante analyser av politiske debatter for å undersøke generaliteten til aksene i argumentasjonsrommet jeg har identifisert. Bakgrunnen var at dersom aksene i argumentasjonsrommet – det vil si den epistemiske statusen, mulig risiko, og den moralske statusen til fenomenet – var den samme, så åpnet dette opp for en komperasjon mellom de norske debattene om mattrygghet og lignende debatter i andre land. Dette har vist seg noe vanskelig å gjennomføre fordi det er relativt få tilgjengelige studier, som jeg har funnet fram til, som belyser de relevante aspektene ved debattene i tilstrekkelig grad.¹³⁸

Modellen vi har utviklet har uansett åpnet opp for å belyse hovedproblemstillingen om hvordan *aktørene forsøker å rettferdiggjøre sitt standpunkt i de politiske sakene*. Jeg har i løpet av kapittel 4 til 7 gitt en utfyllende analyse av hvordan verdsettingen av målet om trygg mat blir knyttet til legitime former for rettferdiggjøring av aktørene. Analysen har også antydnet hvordan kunnskapsmangel, og de internasjonale handelsregimene synes å påvirke den rettferdiggjørende argumentasjonen. I de to neste kapitlene blir disse temaene drøftet i større dybde.

---

¹³⁸ De to studiene jeg kjenner til som egner seg best til en slik sammenligning er analysen av stortingsdebatter om genteknologi i Norge og Storbritannia gjort av Sirnes (1996: 191- 327) og Maarten Hajers (1995) studie av miljøverndiskursene knyttet til sur-nedbør i Nederland og Storbritannia. Jeg føler imidlertid ikke at disse studiene gir tilstrekkelig innsikt i hvordan det blir argumentert til at jeg har grunnlag for å hevde med sikkerhet at de understøtter min analyse. Det kan imidlertid virke som om det argumentasjonsrommet aktørene i disse studiene anvender er det samme som jeg har identifisert.

8. RETTFERDIGGJØRENDE ARGUMENTASJON OG KUNNSKAPSMANGEL

8.1. Innledning

Tema for dette kapitlet er ulike måter å forstå relasjonen mellom kunnskapsmangel og rettferdiggjørende argumentasjon. Vi har allerede beskrevet flere aspekter ved hvordan dette gjenspeiles i hvordan aktørene argumenterer. I dette kapitlet utdyper jeg dette ved å ta opp to hovedtema. For det første hvordan en teori om situert argumentasjon skal forstå debatter hvor aktørene definerer situasjonen på ulikt vis. For det andre hvordan vi kan forstå at slike situasjoner oppstår. I den første delen av dette kapitlet diskuterer jeg derfor problemstillinger rundt argumentasjon og kunnskapsmangel som er knyttet til det teoretiske perspektivet. Her bygger jeg, som i kapittel 7, utelukkende på aktørenes argumentasjon. I den andre delen av kapitlet vender jeg blikket utover, mot konteksten til debattene og belyser hvordan vi med begrepet forminvestering bedre kan forstå *hvorfor* aktørene i disse sakene ikke blir enige om en felles situasjonsdefinisjon.

8.2. Ambivalente situasjoner og rettferdiggjørende argumentasjon

Bakgrunnen for at jeg særskilt vil ta opp hvordan vi skal forstå kunnskapsmangel i tilknytning til det teoretiske perspektivet, er at teorien antar at aktører som befinner seg i det vi har kalt kritiske øyeblikk vil bruke egenskaper ved situasjonen for å mobilisere verdiordener. Aktørenes rettferdiggjøringer innebærer således at de etablerer ekvivalensrelasjoner mellom denne spesielle situasjonen og allmenngyldige prinsipper for rettferdiggjøring. Argumentasjonen er dermed situert ved at det er begrenset hvilke ekvivalensrelasjoner det er mulig å etablere i en bestemt situasjon (Boltanski og Thévenot 1999: 361, 2006: 131). Vi har imidlertid observert at aktørene har ulike oppfatninger om hva slags situasjon man er i. Dette ble illustrert i figur 6 på side 145. I både BSE og TS opererte altså aktørene med ulike definisjonen av hva som er "realiteten" og de er dermed ikke enige om hvilke ekvivalensrelasjoner som kan etableres. Vår analyse har vist at uenigheten mellom aktørene *ikke* er knyttet til hvilke verdiordener som kan mobiliseres i situasjoner hvor mattrykgheten er henholdsvis ivaretatt eller ikke ivaretatt. Uenigheten er knyttet til hvorvidt man *er* i en

situasjon hvor mattryggheten er ivaretatt.¹³⁹ Hvordan skal vi så forstå at aktørene opererer med ulike situasjonsdefinisjoner? Det vi observerer er ikke unikt, at aktørene definerer situasjonene på ulik måte er tvert imot typisk for kritiske øyeblikk. Men mens Boltanski og Thévenot teori undersøker hvorfor og hvordan aktørene normalt klarer å løse slike øyeblikk ved å mobilisere prinsippene for rettferdiggjøring så er vår analyse av BSE og TS eksempler på at de ikke blir enige. Som vi har sett innebærer dette likevel ikke noe problem for en analyse som utelukkende vil beskrive de verdiordener aktørene mobiliserer, gitt analysen i kapittel 7. Thévenot (Thévenot 2000; 2001, Thévenot, Moody og Lafaye 2000) har publisert empiriske analyser hvor han egentlig beskriver dette fenomenet, uten at han direkte diskuterer den problematikken vi her tar opp. Tydeligst i så måte er kanskje analysen av byggingen av Somport tunnelen i Frankrike (Thévenot 2000). Her viser han hvordan ulike aktører vurderer denne veien på ulik måte alt etter hvilken verdiorden den kan sies å representere. Så analysen hans viser at aktører klarer å definere *det samme objektet* inn i en rekke ulike verdiordener og dermed kan de mobilisere motstand eller støtte for prosjektet i ulike verdiordener. Situasjonen aktørene føler at de står overfor varierer med egenskapene til denne tunnelen. Dette er mulig, eller blir i alle fall gjort enklere, fordi denne veien enda ikke er bygget. Saken handler derfor om hvilken potensiell fremtid som skal realiseres. Dette er det samme fenomenet som vi diskuterer i våre debatter, men i vår sammenheng er dette knyttet til hvordan ulike reguleringsmåter kan komme til å realisere ulike fremtider.

At aktørene har ulike situasjonsdefinisjoner blir et særlig viktig spørsmål i vår analyse fordi aktørene er beslutningstagere. De er ikke bare aktører som argumenterer i tråd med regimet for rettferdiggjøring i en offentlig sammenheng, de forsøker å rettferdiggjøre beslutninger som får reelle konsekvenser for hvordan disse potensielt farlige matobjektene blir regulert. Beslutningsaspektet gjør det tydelig hvordan vedvarende ulike situasjonsdefinisjoner på ett vis umuliggjør en handlingskoordinering av den sorten som teorien forsøker å beskrive muligheten av. Dette handler for det første om tidsaspektet, ved at aktørene må ta en beslutning. For det andre handler det om konsekvensene denne beslutningen kan få. I våre debatter er konsekvensene av å definere situasjonene feil at rettferdigjøringen som er anvendt ikke lengre er gyldig. Aktørene relaterer jo objektene som skal reguleres til de

---

¹³⁹ I forlengelsen av dette kan man kanskje hevde at teorien ikke egner seg for å forstå det som blir sagt i debattene fordi det kun er mindretallet som definerer dette som "kritiske øyeblikk" mens flertallet anser disse to situasjonene for å være uproblematisk. En slik tolkning mener jeg vil være feil siden flertallet helt tydelig gjennom sin argumentasjon viser et klart behov for å rettferdiggjøre sine handlingsvalg.

konsekvensene dette kan få for menneskene som spiser kjøtt med BSE, mat som inneholder de omdiskuterte tilsetningsstoffene eller som er genetisk modifisert. Aktørene diskuterer jo, og vi tar dem på alvor, hva som er den *beste beslutningen* i den situasjonen de står overfor. Debatten handler således om potensielle fremtider som de ulike handlingsalternativene vil realisere. Dette skiller debatten fra en ren deliberasjon om et prinsipp, for eksempel prinsippet om at maten som selges i Norge *bør* være trygg. Debatten handler om hvordan dette prinsippet skal omsettes i praksis. Siden begrunnelsen for valg av handlingsalternativ er så tett knyttet til potensielle fremtider så blir også den industrielle verdiorden i utgangspunktet viktig for all rettferdiggjørende politisk argumentasjon som finner sted i slike debatter. Det er også derfor provinsen for uvitenhet og provinsen for tradisjon er en lite gunstig posisjon for den som vil forsvare eller argumentere for et bestemt handlingsalternativ når de møter kritikk fra ett av de to politiske domenene hvor argumentene knyttes til en begrunnelseslogikk.

8.3. Ambivalente situasjoner og ambivalente objekter

I forlengelsen av denne diskusjonen er det to spørsmål som skal diskuteres i de neste avsnittene. For det første vil jo det å ta de politiske aktørene på alvor innebære at vi tror at de tror at det de argumenterer for er det riktige i den situasjonen de står overfor. Dermed bør vi også kunne forvente at de faktisk forsøker å bli enige om hva som er situasjonen de skal fatte en beslutning om. Spørsmålet blir da hvordan aktørene forholder seg til det at de definerer situasjonen på ulik måte og hvordan teorien forventer at aktørene skal forholde seg til slike situasjoner.

Boltanski og Thévenot omtaler situasjoner hvor det er mulig for aktørene å skape ekvivalens med flere verdiordener som *ambivalente situasjoner*.¹⁴⁰ I *On Justification* skriver forfatterne at i en slik situasjon kan en uenighet utvikle seg til et sammenstøt (clash) dersom det rettes kritikk mot "the way the test is carried out and with the world in which the test has to be set up if it is to be conclusive (2006: 223)." Fokus for debatten skifter ved slik kritikk mot "the true nature of the situation, with *reality* and the common good to which reference may be made to reach agreement (ibid.: 224 original kursivering)." Dette er etter min mening det som skjer i debattene om BSE og TS og det tilsvarer det vi i seksjon 7.5.4 på side 143 identifiserte som det første leddet i debatter hvor det er uenighet om situasjonsdefinisjonen. Men det er to

---

¹⁴⁰ Boltanski og Thévenot bruker begrepene "situations troubles" (1999) og "disturbed situations" (2006: se særlig kapittel 5)

viktige forskjeller. For det første er eksemplene Boltanski og Thévenot gir på slike sammenstøt rettet mot at aktører situert i samme situasjon har ulik oppfatning om situasjonen. Når de utdyper dette med eksempler synes det klart at de ser sammenstøt som et resultat av situasjoner hvor det er mulig for aktørene å skape ekvivalens med flere verdiordener, fordi det er objekter fra flere verdiordener tilstede. Det er det at situasjonen er befolket av *objekter fra ulike verdiordener* som utløser sammenstøt. Videre påpeker de at aktørene vil forsøke å ”select objects from among the disparate resources offered by the situation and prevent the situation from coming apart” (ibid.: 226).

Det som er spesielt i våre debatter er at det ikke er snakk om tilstedeværelsen av objekter tilhørende *ulike verdiordener*, men ambivalens om *hvilken verdiorden* objektet eller fenomenet man står overfor kan klassifiseres innunder. Det er altså en forskjell mellom hvordan Boltanski og Thévenot beskriver ambivalente situasjoner og det vi observerer i de tre sakskompleksene. De situasjonen vi har studert er ikke befolket av objekter fra ulike verdiordener. Dette er ikke i utgangspunktet sammensatte situasjoner med en rekke relevante objekter. Tvert imot handler stortingsdebattene vi har analysert om hvordan man skal regulere dette *ene* relevante objektet eller fenomenet. Mens Boltanski og Thévenot beskriver *ambivalente situasjoner* så er våre sakskomplekser eksempler på *ambivalente objekter*. Jeg vil hevde at tilstedeværelsen av ambivalente objekter skaper en særskilt undertype ambivalente situasjoner som har noen viktige nyanser i forhold til de situasjonene Boltanski og Thévenot har beskrevet (Boltanski og Thévenot 1999; 2006). Dette kan vi belyse nærmere ved å se på de løsningsmulighetene de skisserer for aktører som befinner seg i ambivalente situasjoner.

Boltanski og Thévenot (1999: 375, 2006) hevder at aktører har to mulige måter å løse eller stabilisere ambivalente situasjoner på.¹⁴¹ Man kan enten gjennomføre realitetstester for å teste hvilke ekvivalensrelasjoner som lar seg mobilisere i situasjonen og komme frem til en test som er gyldig. Den andre måten å stabilisere situasjonen på er å anvende kompromisser mellom de aktuelle verdiordenene i situasjonen.

8.3.1. Realitetstester

Aksepten av gyldigheten til en realitetstest innebærer at man blir enig om hvilken verdiorden som skal anvendes i situasjonen og dermed at uenigheten blir løst, i alle fall den prinsipielle

---

¹⁴¹ I On Justification behandles dette en rekke steder. Særlig relevant er side 127-148, samt kapittel 7 til 9.

formen for uenighet som har ført til det kritiske øyeblikk. Ambivalente situasjoner kan løses ved at "the people involved must try to come back to one and only one reality test"(1999: 374). De påpeker videre at debatten ved ambivalente situasjoner kan bli transformert til en konkurranse mellom ulike realitetstester, noe som vil innebære en vedvarende radikal kritikk. Radikal kritikk er kritikk av hvilken realitetstest som skal brukes, altså et spørsmål om hvilke verdiordener man kan skape ekvivalens med i den gitte situasjonen. I slike situasjoner kan det derfor være en tendens til at man forsøker å gjøre situasjonen renere (purer) slik at det er færre verdiordener som det er mulig å skape ekvivalens med.¹⁴²

These kinds of situations, which contain objects from several worlds, are particularly amenable to criticism. It is probably the reason why the situations in which important reality tests are performed are usually contrived so as to be as pure as possible. The objects from other worlds are removed in order to discourage criticism and to make the challenging of the test difficult. (Boltanski og Thévenot 1999: 374)

Men situasjoner med ambivalente objekter lar i vår kontekst seg ikke løse ved å fjerne objekter - situasjonene handler jo om hvordan man skal håndtere dette objektet.¹⁴³ I situasjoner med ambivalente objekter kan imidlertid en forenklingsstrategi være at man fjerner eller forenkler *egenskapene* ved de aktuelle objektene i situasjonen. Når jeg i debattene om BSE og TS observerer at det er en tendens til at både mindretallet og flertallet fremstiller kunnskapen om de relevante objektene i sakene som et binært trygt/farlig så kan det forstås som en slik renselsesstrategi. En slik strategi innebærer imidlertid samtidig at avstanden mellom aktørgruppens situasjonsdefinisjon øker og bidrar slettes ikke til en stabilisering. Tvert imot er jo det vi observerer at aktørenes situasjonsdefinisjon gjennom en slik forenkling forskyver seg vekk fra hverandre. Det som skjer er en polarisering og ikke en stabilisering. Årsaken til dette fenomenet kan forstås ut i fra at de to politiske domenene representerer ulike begrunnelseslogikker. Dersom aktørene i en debatt har ulike situasjonsdefinisjonene som kan knyttes til ulike politiske domener, så vil en forenkling av objektene være orientert mot å fremheve den egenskapen ved objektet som styrker den begrunnelseslogikken aktøren argumenterer ut i fra, og dette innebærer at situasjonsdefinisjonene aktørene opererer med skyves lengre fra hverandre.

---

¹⁴² Denne forståelsen fremkommer også i Boltanski og Thévenot 2006: 137-138 og side 218 - 219.

¹⁴³ Objektene er i våre debatter kuene/storfekjøttet med BSE, de farlige tilsetningsstoffene, den berikede barnematen og GMO produktene.

8.3.2. Kompromisser

Tilsvarende innebærer situasjonene vi har studert en forskjell når det gjelder mulighetene til å inngå kompromisser. I situasjoner med ambivalente objekter vil et kompromiss innebære at aktørene knytter det samme objektet til ulike verdiordener. Som diskutert tidligere kan trygghet som verdsettingsprinsipp knyttes til et kompromiss mellom den industrielle og sivile verdiorden. Vår analyse av de ulike politiske domenene for risikopolitikk viser imidlertid at muligheten for et balansert kompromiss mellom disse verdiordenene i liten grad er tilstede i disse debattene. Et ”balansert” kompromiss, hvor objekter rangeres like mye ut i fra prinsippene i den industrielle orden som i den sivile, ville da plassert objektet i provinsen for usikkerhet - og i en slik situasjonsdefinisjon er de handlingsalternativer som lar seg rettferdiggjøre enten en utsettelse av vedtak eller en regulering som i praksis ender med en svært restriktiv regulering. De kritiske øyeblikkene vi ser i BSE og TS oppstår imidlertid som en følge av at flertallet har fremmet forslag om regulering som mindretallet anser for å være uakseptabel. Dermed representerer ikke slike kompromisser noen løsning på den politiske uenigheten. Tvert imot kan vi si at utgangspunktet for debattene har fjernet muligheten for å argumentere for et slikt kompromiss fordi *handlingsalternativet* som lar seg rettferdiggjøre med et slikt kompromiss ikke er tilstede. I GMO debatten er det imidlertid nettopp et slikt kompromiss som finner sted og der ser vi hvordan resultatet er en restriktiv regulering.

8.3.3. Fruktbarheten til begrepet ”ambivalente objekter”

I debattene om BSE og TS fører altså ikke aktørenes argumentasjon om hva som er egenskapene til objektene til en stabilisering av situasjonen. Vi har observert at dette kan knyttes til at det for aktørene er andre alternative tolkninger tilgjengelig om hva som egentlig er objektens egenskaper og debattene blir dermed preget av et sammenstøt mellom to verdiordener. Fokuset for debattene blir således rettet mot hvilken situasjon man er i ved at aktørene forsøker å gjøre relevant ulike egenskaper ved objektene de diskuterer. Dermed oppstår, i alle fall tilsynelatende, en sirkel med stadig mer polariserte situasjonsdefinisjoner. Det motsatte skjer i de ambivalente situasjonene som Boltanski og Thévenot beskriver, her er nettopp en vending mot ett av objektene i situasjonen det som skal til for at aktørene skal fjerne ambivalensen i situasjonen.

The impossibility of reaching agreement on how to set up a valid test leads to a confrontation between two worlds, and thus to the possibility of clarifying the test in one of these worlds or the other. (Boltanski og Thévenot 2006:223)

Ved å skape en ekvivalens mellom et av objektene og en verdiorden får aktøren etablert et verdihierarki som toner ned betydningen av noen av objektene og fremhever andre som viktige. Samtidig virker en slik analyse alt for enkel. Dersom aktørene til Boltanski og Thévenot hadde vektlagt ulike objekter som viktige i situasjonen så hadde jo effekten av dette vært det samme som jeg observerer. Det Boltanski og Thévenot imidlertid forutsetter, er at det finnes ressurser i situasjonen som aktørene kan anvende, gjennom tester, til å definere hva som er viktigst. Et grunnleggende punkt i teorien er at disse ressursene ikke er definert som en egenskap ved aktørene selv, men ved en kompetanse de har til å mobilisere slike ressurser fra situasjonen. Samtidig begrenses denne kompetansen ved at det den mobiliserer må kunne ta formen til en verdiorden, den må referere til det som er allment godt. Hvilke løsninger som blir mobilisert er derfor både avhengig av hva som kan anvendes som en ressurs i situasjonen og at aktørene faktisk mobiliserer disse.

Begrepet *ambivalente objekter* peker derfor mot situasjoner som mangler ressurser som aktørene kan mobilisere for å avgjøre endelig hvilken realitetstest som er gyldig. I de ambivalente situasjonene kan man devaluere tilstedeværelsen av noen av objektene ved å si at ”det som egentlig er viktig her”, ”det denne saken handler om” og lignende. Som vi har sett forsøker aktørene i BSE og TS å gjennomføre en slik forenkling. Dette løser imidlertid ikke opp i situasjonen fordi det er mulig å etablere alternative fortolkninger av hva situasjonene ”egentlig” handler om. Årsaken til dette er nettopp å finne i ambivalensen knyttet til objektene slik de fremstår for aktørene i debattene; at objektene ikke lar seg entydige definere ontologisk eller epistemologisk. Men er det ikke slik med ethvert objekt? Kan man ikke alltid innvende mot en bestemt fortolkning av hva et objekts ”egentlige” kjennetegn er, at objektet også har andre egenskaper som knytter det til en annen verdiorden?

Boltanski og Thévenot påpeker at det selvsagt alltid vil være slik at en situasjon har objekter som kan knyttes til forskjellige verdiordener (Boltanski og Thévenot 2006: 219 ff.). Ambivalensen i situasjonene inntreffer imidlertid når aktørene aktualiserer og gjør synlig disse objektene. Ambivalente situasjoner er således et analytisk begrep som øker sensitiviteten til teorien, slik at den kan fange opp usikkerheten og spenningen i situasjoner, og slik bedre kan brukes til å undersøke de begrunnelsespraksiser som aktørene anvender. Det samme kan sies om begrepet ambivalente objekter. Alle objekter har en ambivalens knyttet til seg, men når ambivalensen aktualiseres av aktørene så vil dette medføre et sammenstøt, en konkurranse mellom ulike verdiordener.

Begrepet ambivalente objekter er fruktbart for å forstå mulighetene for enighet eller stabilisering av slike situasjoner. Analysen viser imidlertid at det er problematisk å knytte problemene med rettferdiggjøring til kunnskapsmangelen alene. For i alle de tre sakene vi har studert er det usikkerhet knyttet til objektenes epistemologiske og ontologiske kvaliteter. Alle de tre sakskompleksene har slik jeg ser det nok ambivalens til at aktørene kan definere situasjonen på ulike måter. Likevel ser vi at det kun skjer i to av sakskompleksene, i debattene om BSE og TS. Analysen av GMO debatten antydte at dette kan forstås dels som en konsekvens av at saken enda ikke har kommet til et punkt hvor et kritisk øyeblikk inntreffer, en situasjon hvor enkelte aktører blir tvunget til å fremme kritikk og rettferdiggjøringer som også trekker frem det ambivalente aspektet ved objektene. I stedet for skyves de uavklarte aspektene ved GMO objektene ut av syne, de defineres ubestridelig som ukontrollerbare og som uakseptable, og dermed inn et sted mellom domenet for risikoregulering og provins for usikkerhet. Men ressursene for å mobilisere et annet syn er tilstede, noe som kan utløse politiske debatter tilsvarende de vi har studert rundt BSE og TS.

En mulig tolkning er altså at ambivalensen rundt GMO enda ikke er kommet til overflaten, og at denne saken dermed egentlig representerer det samme fenomenet som BSE og TS. Dersom en gruppe aktører endrer sin situasjonsdefinisjon for GMO til domenet for normal regulering, så vil debattene om GMO endre karakter. En slik forskyvning kan imidlertid utelukkende rettferdiggjøres så lenge man kan henviser til at det faktisk har funnet sted en økning i kunnskapen om GMO og/eller at den empiriske risikoen nå er redusert og at GMO derfor nå er normativt sett akseptabel. Gitt at en annen aktørgruppe holder fast ved at GMO tilhører domenet for risikopolitikk og at vår modellen er riktig, så vil debatten om GMO endre karakter. Debatten vil da gå fra å handle om moral, bærekraft og samfunnsnytte, til å handle om hva som er de faktiske egenskapene til en GMO. Dette tilsvarer en forskyvning som allerede har funnet sted i debatten om TS, hvor flertallet i en lang periode definerte spørsmålet inn i provinsen for usikkerhet. I saken om BSE kan vi også se spor etter en slik forskyvning siden regjeringen i utgangspunktet definerte saken inn i domenet for usikkerhet, nede mot provinsen for uvitenhet.

8.4. En vending utover

Boltanski og Thévenot påpeker at teorien på ingen måte forventer at aktørene ved kritiske øyeblikk alltid vil bli enige, den må heller forstås som et redskap for å undersøke hvordan handlingskoordinering i normal samhandling er mulig. Vår diskusjon av de ambivalente objektene har så langt fokusert på konsekvensene disse objektene får for debatten. Vi har imidlertid i liten grad berørt spørsmålet om *hvorfor* objektene fremstår som ambivalente. Med en gang vi løfter blikket opp fra relasjonen mellom det ambivalente objektet og muligheten for rettferdiggjøring melder imidlertid dette spørsmålet seg.

Så langt i dette kapitlet har vi fokusert på relasjonen mellom matobjektene slik de fremstår i aktørenes argumentasjon og rommet for argumentasjon og kritikk dette skaper. Det vi har gjort er å undersøke karakteristiske trekk ved rettferdiggjørende argumentasjon i politiske kontroverser. På slutten av kapittel 3 definerte vi politiske kontroverser som kjennetegnet ved uenigheten som ikke lar seg løse med frembringelsen av flere fakta. I lys av diskusjonen kan dette kanskje nå spesifiseres ytterligere - dersom flere fakta skal kunne løse en politisk kontrovers må disse være av en form som gir grunnlag for å definere situasjonen inn i et bestemt politisk domene. Dette vil bety at ny empirisk kunnskap må redusere epistemisk usikkerhet, må spesifisere risikoen og føre til at aktørene kun kan definere det aktuelle objektet som enten akseptabelt eller uakseptabelt. Alternativt kan vi se for oss fremveksten av et nytt politisk domene for uvitenhet/økologi som aktørene kan mobilisere nettopp når det er klart at man mangler kunnskap om matobjektene, slik vi skisserte i seksjon 7.5.5 på side 150.

Denne gjennomgangen setter søkelys på at matobjektene ambivalens ikke kan forstås utelukkende som et resultat av egenskaper ved matobjektene eller som konsekvens av manglende kunnskap om matobjektene. Jeg vil understreke dette siden modellen vi kom frem til i kapittel 7 og så langt i dette kapitlet har tatt ambivalensen til objektene som gitt. Selv om modellen vår har vist seg fruktbar for å forstå argumentasjonsrommet for rettferdiggjøring i de norske stortingsdebattene om mattrygghet, så må altså en rekke andre forhold trekkes inn for å forstå *hvorfor* objektene fremstår som ambivalente i stortingsdebattene.

På dette punktet i analysen skal vi vende blikket vårt utover – bort fra relasjonen mellom aktørenes argumentasjon og objektene – mot konteksten for debattene. Jeg retter her oppmerksomheten mot to andre relasjoner. Relasjonen mellom vitenskap og politikk og

relasjonen mellom nasjonale debatter og handelsregimene. I forholdet til det fokuspunktet problemstillingene, teorivalg og empiri har lagt for analysen utgjør disse relasjonene konteksten for det forskningsobjektet vi konstruerte i kapittel 1. Når vi nå beveger oss over mot konteksten til debatten medfører dette at oppløsningsnivået for analysen er noe grovere enn når det gjelder aktørenes rettferdiggjøringer. De tre sakskompleksene representerer her eksempler på hvordan kunnskapsmangel og internasjonalisering påvirker begrunnelsespraksisene i politiske debatter om mattrygghet.

8.5. Forminvestering

Analysen har fremhevet betydningen av at aktørene klassifiserer det samme objektet på ulike måter - denne klassifiseringen fører til at ulike aktører hevder å legitimt kunne mobilisere ulike verdiordener for å rettferdiggjøre sitt standpunkt i valg av handlingsalternativ. Boltanski og Thévenot bygger på begrepet "forminvestering" (investments in forms) for å koble samme aktørenes kategoriseringer og mulige rettferdiggjøringer (Thévenot 1984; 2000).

These [investments in forms] are procedures which treat people and objects in homogeneous ways across contexts. [...] For instance, statistical categories, job evaluation scales, or occupational names create equivalences between human beings while establishing norms of measurements, standards or properties that make entities similar. An 'investment in form' is costly and demands negotiation, but the cost may be offset by 'returns' in co-ordination which depend on the extension of its domain within which it is accepted. In this work cognition was linked to co-ordination. Objects and objectivity offer strong mediations in making this link. The argument runs so: different 'investments of forms' generate different 'forms of the probable', different constraints on what can be proved and offered as relevant evidence. (Thévenot 2000: 56-57)

En forminvestering er altså etableringen av en prosedyre som gjør det mulig å etablere ekvivalensrelasjoner mellom heterogene størrelser, det være seg objekter, subjekter eller fenomener. Begrepet peker videre mot at aktørene gjennomfører en rekke evalueringsoperasjoner forut for etableringen av en felles forståelse av hvordan et fenomen eller objekt skal kategoriseres. Det å knytte disse prosedyrene inn i mer eller mindre formaliserte og institusjonaliserte former er å gjøre dem faste, slik at resultatet fremstår som objektivt, naturlig og opplagt. Begrepet frikobler dermed aktørenes handlingskoordinering fra strukturelle begrensninger som regler, disposisjoner, habitus og fokuserer isteden på de evaluerende operasjonene aktørene utfører (Thévenot 2000: 57). En forminvestering innebærer imidlertid en begrensning i den forstand at aktører som fremmer en alternativ kategorisering, møter motstand i måter å evaluere objektene på som er nedfelt i etablerte prosedyrer.

Slik jeg forstår begrepet *investments in forms* så er det et viktig forarbeid til *De la justification* fra 1991 (Boltanski og Thévenot 1991; 2006).¹⁴⁴ Vi så i kapittel 3 hvordan det å mobilisere ett prinsipp for rettferdiggjøring i følge teorien er basert på skape en ekvivalensrelasjon mellom det generelle prinsippet for rettferdiggjøring og den spesifikke situasjonen man er i. Investeringen i en standard eller prosedyre som gjør det mulig å klassifisere ulike situasjoner ut i fra hvilke objekter og subjekter som befolker dem, gjør det også mulig å etablere en likhet mellom en spesifikk sosial situasjon og et generelt verdsettingsprinsipp. Boltanski og Thévenot lister således opp en rekke objekter og innretninger som naturlig hører til de ulike verdiordenene. Aktørene kan således bruke objekter og innretninger i en sosial situasjon til å kategorisere situasjonen som tilhørende en bestemt verdiorden.¹⁴⁵ Etableringen av de ulike verdiordenene kan derfor betraktes som et forminvesteringsarbeid av stort format - med stor utbredelse i tid og rom. Forminvesteringsarbeid foregår imidlertid på flere nivåer, og de fleste vil være av betraktelig lavere generalitetsnivå enn verdiordenene.

”Formen” vi snakker om her, er hvilke egenskaper ved objektet eller fenomenet som er relevant når objektet skal klassifiseres. Thévenot refererte for eksempel i sitatet over til etableringen av statistiske kategorier. Etableringen av en slik kategori innebærer at man etablerer entydige regler for hvilke egenskaper ved enhetene som avgjør hvilken verdi på variabelen de blir tilordnet. Eksempelvis må man ved etableringen av statistikk for arbeidsløshet definere hvilke kjennetegn ved en person som skal innebærer at personen klassifiseres som arbeidsløs.¹⁴⁶ Forminvesteringsarbeidet vil i dette tilfellet være rettet mot å bli enig om hvilke kjennetegn man skal anvende som klassifiseringsprinsipp.

I de tre sakskompleksene er det en rekke eksempler på hvordan aktørene over tid gjør et forminvesteringsarbeid. Dette kan observeres både på et politisk plan og på et vitenskapelig plan. På et politisk plan kan avtaleverket i WTO- og EØS- avtalen betraktes som forminvesteringer av stort format. På vitenskapelig nivå kan vi i vår sammenheng snakke om definerte fremgangsmåter for å vurdere om maten er trygg. Ofte griper imidlertid disse to

---

¹⁴⁴ Dette er tydeligst i forordet i *On Justification*, se særlig side 7 til 10. (Boltanski og Thévenot 2006). Se også Wagners (2001: 110) drøfting av dette begreps betydning.

¹⁴⁵ Hele kapittel 6 i *On Justification* handler om temaet (Boltanski og Thévenot 2006: 159 - 211)

¹⁴⁶ Wagner (2001: 108) påpeker at Robert Salais og Benedicte Zimmerman har studert hvordan arbeidsledighet vokste fram som begrep med en slik innfallsvinkling. Se også drøfting i Skarpenes (2004: 65-68). Et annet relevant eksempel er Boltanskis (1987) studie av hvordan den sosiale klassen som i Frankrike kalles ”Cadres” (funksjonærklassen) vokste frem som klassifiseringskategori.

nivåene sammen. Et enkelt eksempel her er etableringen av standarder i Codex Alimentarius Commission (CAC - se side 21) som definerer hva som faller innunder en bestemt kategori av mat. Det finnes i dag rundt 300 slike standarder. Enkelte av dem definerer kun et produkt som for eksempel ostetypen Cheddar, men de fleste definerer en kategori av produkter. For eksempel gir standard 247 definisjonen på fruktjuice og nektar.¹⁴⁷ Dette er et dokument på 15 sider, som definerer hva som er ”fruktjuice” og hva som er ”nektar”. Det angir målbare standarder for hvilke smaksstoffer, tilsetningsstoffer, rester av plantevernmidler og lignende som er tillatt i de ulike variantene. Dette gjør det mulig å markedsføre det samme produktet i en rekke land som fruktjuice, samt at det gir klare regler for mattrygghetskravene til disse produktene.

Den typen forminvesteringsarbeid som vil kunne være viktig for de sakene vi har studert er imidlertid av en annen karakter enn slike standarder som dette. *Forminvesteringen vi ser etter i disse sakene er forsøk på å etablere prosedyrer som definerer hva som skal til for å legitimt kunne innføre ekstraordinære beskyttelsestiltak* i form av et forbud (BSE, TS) eller en svært streng regulering (GMO). Vi ser etter forsøk på å definere et klart og objektivt kriterium som klassifiserer matobjekter som henholdsvis kontrollerbare eller ukontrollerbare. Kontrollerbare objekter vil da ”naturlig” tilhøre domenet for normal regulering mens de ukontrollerbare objektene vil tilhøre domenet for risikoregulering.

Vi har imidlertid ved å skissere logikken til vår modell antydnet at etableringen av en slik prosedyre vil være vanskelig. Årsaken er at etableringen av en slik standard er det samme som å identifisere et objekts terskelverdi for innrulling i den industrielle orden. Vi har tidligere diskutert muligheten for dette og konkludert med at den vitenskapelige kunnskapen om objekter og risikoen ved objekter har en form med svært høy oppløsning (se side 140). Dersom vitenskapen alene skal gjøre denne jobben så må man i alle fall definere en prosedyre som reduserer denne oppløsningen, slik at den blir sammenlignbar med den dikotomiske karakteristikken av risiko ved et objekt som normativt uakseptabelt eller akseptabelt. Så lenge vitenskapen fremdeles er orientert mot å frembringe mest mulig sann kunnskap om objektene så vil ikke en vitenskapelig risikovurdering gi de politiske aktørene et slikt objektiv kriterium som klart definerer et skille mellom kontrollerbart/akseptabelt og ukontrollerbart/uakseptabelt.

---

¹⁴⁷ Listen er tilgjengelig på: http://www.codexalimentarius.net/web/standard_list.do?lang=en pr.10.10.2006. Standard 247: http://www.codexalimentarius.net/download/standards/10154/CXS_247e.pdf pr. 10.10.2006

Vitenskapen vil således enkelte ganger formidle en beskrivelse av objektene som gjør dem til det vi har begrepsfestet som ambivalente objekter.

Vi har sett at politiske aktører som trenger å ta et tydelig standpunkt for å rettfærdiggjøre hvordan et objekt skal reguleres, må være klare på objektets status for å kunne mobilisere en begrunnelseslogikk. Vi har også diskutert hvordan tilstedeværelsen av ambivalente objekter i kritiske øyeblikk krever at den rettfærdiggjørende argumentasjon forenkler egenskapene til objektene. Den oppgaven politiske aktører står overfor når de skal begrunne sin definisjon av objektene som akseptable eller uakseptable er da å komprimere vår modell til en enkel akse hvor den empiriske og normative dimensjonen gjøres sammenlignbar. Altså en betydelig kompleksitetsreduksjon. Alternativt kan de politiske aktørene forsøke å overlate hele eller deler av denne komprimeringsjobben til de vitenskapelige aktørene.

Dette tankeeksperimentet kan vi relatere til at det er svært problematisk å operere med ”politikk” og ”vitenskap” som atskilte størrelser.¹⁴⁸ Ved å starte på denne måten ser det ut til at vitenskapens rolle er å frembringe sanne utsagn om matobjektet/næringsmiddelet(natur) og hvor mye av f. eks et tilsetningsstoff den menneskelige organismen (natur) tåler. Dette blir da holdt atskilt fra politikken som bare skal produsere de formelle regler som trengs for å sikre at borgerne og forbrukerne kan få trygg mat og produsentene selger trygge varer - kort sagt at samfunnet fungerer. Forminvesteringsbegrepet retter imidlertid vårt blikk mot *produksjonen av prosedyrer som stenger for synligheten til det arbeidet som ligger bak en klassifisering*. En vellykket forminvestering lukker derfor prosedyren ute fra diskusjonen rundt dens konsekvenser og fordi definisjonen av en risiko eller tålegrense handler om å produsere ”regjerlig natur¹⁴⁹” så er dette en investering som samproduseres i vitenskap og politikk og som således også krever at vi ser på relasjonen mellom disse.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Disse betraktningene rundt vitenskap og politikk er det vi kan ta med oss fra STS-feltet (Science, technology and society). Utgangspunktet til denne kunnskapssosiologiske retningen er at også vitenskapelig kunnskapsproduksjon kan forstås som en sosial og kulturell praksis. Når vi observerer at ulike vitenskapelige risikoanalyser av det samme fenomenet kommer til ulike konklusjoner så kan dette forstås i lys av et slikt perspektiv. Siden våre problemstillinger eller datamateriale ikke direkte handler om vitenskapelig kunnskapsproduksjon så problematiserer eller teoretiserer jeg ikke dette utover de konsekvensene det får for den politiske rettfærdiggjøringen. For en norsk introduksjon til STS-feltet, se Brenna, Moser og Asdal (2001).

¹⁴⁹ Utrykket ”regjerlig natur” er tatt fra Kristin Asdal (Asdal 2004).

¹⁵⁰ Etter min mening er fortolkningsrammen som forminvestering gir til dette spørsmålet, den samme som begrepet ”co-production” av vitenskap og politikk legger opp til. Se Jasanoff (2004a, 2004b) for en innføring og oversikt i dette perspektivet.

Dette blir tydeligere når vi trekker inn at disse sakene først og fremst er eksempler på den politiske håndteringen av objekter som blir forsøkt definert som unntak fra den normale reguleringen. Det viktige her er en type forminvestering som gjør det mulig å identifisere egenskapene ved objektet som gjør at objektet kan / ikke kan kategoriseres, som tilhørende domenet for normal regulering. Vi så i kapittel 2 at WTO- og EØS-avtalen definerer en rekke betingelser for at helsehensyn skal kunne legitimere slike unntak. I EØS-avtalen er det sentrale her betingelsene for at sikkerhetsklausulen og vetoretten kan anvendes på en legitim måte. Vitenskapelig kunnskap om risiko eller helsefare er helt sentralt for legitimeringen av slike tiltak. Aktualiseringen av den politisk-juridiske muligheten for en slik kategorisering trenger imidlertid en vitenskapelig argumentasjon, og en vitenskapelig argumentasjon for en slik kategorisering trenger en politisk aktualisering. Så spørsmålet om manglende forminvestering må undersøkes både på et politisk-juridisk nivå og et vitenskapelig nivå, og vi må se sammenhengen mellom disse to nivåene.

8.5.1. Eksempler på forminvestering i de tre sakskompleksene

Det å undersøke forminvesteringen i de tre sakene i full dybde ligger utenfor de empiriske rammene jeg har gitt denne oppgaven. På bakgrunnen av problemstillingene har jeg ikke samlet inn materialet som belyser detaljene i hva som skjer på vitenskapelig nivå, eller i relasjonen mellom vitenskap og politikk. Sporene etter forminvesteringsarbeid finnes imidlertid både i stortingsdebattene, i rapporter fra fagekspertenes risikovurderinger som er en del av bakgrunns materialet og i grunnlagsdokumenter som beskriver framgangsmåter for å håndtere ambivalente objekter på både vitenskapelig, politisk og juridisk plan. Vi skal derfor gi noen eksempler fra de tre sakskompleksene. Analysen vår har allerede gitt eksempler på at prosedyrene bak klassifiseringen ikke er lukket, tvert imot er dette en viktig del av debattene. Det som interesserer oss her er derfor primært hva dette skyldes – hvorfor forblir disse objektene ambivalente?

Fra presentasjonen av saken om kugalskap kan vi hente to viktige poenger i denne sammenheng. For det første at politiseringen av matfeltet i løpet av 90-tallet kan knyttes tett til kugalskapskrisen i Europa. For det andre en økende oppmerksomhet rundt vitenskapelig usikkerhet og mattrygghetsspørsmål både i offentligheten generelt, på politisk nivå og i vitenskapen selv (Jacobsen, Almås og Johnsen 2003, Rykkja 2004; 2006, Storstad 2003, Veggeland 2004, Vos 2000, Zeiner 2002, Zwanenberg og Millstone 2003). Disse to poengene er relaterte men gir ulike svar på vår interesse i hvorfor matobjektene forblir ambivalente.

Aksepterer vi påstanden om at dette er et politisk felt som blir politisert på nytt¹⁵¹ i denne perioden kan vi forstå den manglende forminvesteringen som et resultat av at investeringsarbeidet tar tid, og av at man enda ikke har etablert gode lukkingsmekanismer som klart definerer hva som er trygt og hva som er farlig. Den økende oppmerksomheten rundt vitenskapens usikkerhet når det gjelder risiko på mattrygghetsområdet kan vi forstå som et tegn på at også dette feltet blir en del av det Beck (1992, Beck 1999) har beskrevet som risikosamfunnet og Giddens (Giddens 1991; 1997) som det seinmoderne samfunn.

Fra vår analyse av aktørenes argumentasjon i BSE saken kan vi særlige trekke frem to forhold. For det første husker vi at de norske fagekspertene på Veterinærinstituttet gjorde risikovurderinger av både sannsynligheten og konsekvensene BSE kunne få for Norge. De understreket at svarene var ”enkle vurderinger” og at det var ”stor usikkerhet om en del vesentlige elementer som er avgjørende for beregning av denne risikoen” – ”svarene bør således betraktes som foreløpige vurderinger” (Høgåsen 2001: 2). På bakgrunn av rapporten fra Veterinærinstituttet sendte Statens Dyrehelsetilsyn flere brev til Landbruksdepartementet hvor de anmodet om at det ble vurdert å innføre forbud mot import av kjøttbeinmel og levende storfe.¹⁵² Statens dyrehelsetilsyn understreker her at ”det er nødvendig å legge til grunn det høye beskyttelsesnivået som er fastlagt og at kunnskapen om prionsjukdommer fortsatt er begrenset (prinsippet om ’føre-var’) ” (Innst.S.nr.160 (2000-2001): 12). De faglige rådende om å innføre importforbud var således basert på de politiske signalene om hvor høyt beskyttelsesnivået skulle være og hvilken betydning kunnskapsmangel skulle få for håndteringen av risiko.

Den vitenskapelige styringskomiteen i EU (SSC) hadde på sin side etablert et *system* for å lage en geografisk risikovurdering av sannsynligheten for kugalskap i en rekke land både i og utenfor Europa (SSC 2000a; 2003). Etter å ha definert hvilke forhold som synes å være særlig viktige for risikovurderinger og presisert at den vitenskapelig kunnskapen om de relevante faktorene er usikker¹⁵³, så skriver SSC følgende om muligheten for å vurdere og kontrollere risikoen:

---

¹⁵¹ Jeg skriver ”på nytt” fordi andre studier allerede har vist hvordan regulering av risiko ved mat i andre perioder har vært politisert på lignende måter. Se for eksempel Elvbakken (1997) eller Asdal (2005).

¹⁵² Brevene er vedlegg 1-3 til Innst.S.nr.160 (2000-2001).

¹⁵³ Om usikkerheten bak vurderingene skrives det: “Many scientific unknowns remain and in most cases there is insufficient data available to carry out comprehensive quantitative BSE-risk assessments. The unknowns include the exact nature of the infective agent, the minimum infective dose, the exact distribution of infectivity in tissues (forts. på neste side)

Nevertheless, the implicit logic through the SSC opinions has been that currently available scientific knowledge permits the elaboration of sound qualitative assessments to provide sufficient grounds for an appropriate risk management strategy(SSC 2003: 39).

SSC definerer slik kunnskapen som tilstrekkelig til at risikoen kan kontrolleres. Dette gjør det mulig å etablere en risikovurdering som opererer med fire farenivåer for muligheten for at kugalskapssmitte finnes i et land, såkalt geografisk BSE-risiko. I SSC rapporten fra 2000, som var den gjeldende når debatten om kugalskap foregikk i Stortinget 2001, er Norge plassert i kategori 1. For kategori 1 er vurderingen at det er svært usannsynlig (Highly unlikely) at det finnes smitte. Storbritannia og Portugal er i kategori 4, hvor det var ”Confirmed, at a higher level” at det fantes kugalskap(SSC 2000a). EU kommisjonen aksepterte importforbud som et beskyttelsestiltak mot landene i kategori 4, og Norge hadde våren 2001 et slikt forbud. Uenigheten på Stortinget våren 2001 handlet imidlertid om Norge også burde innføre importforbud fra land med lavere risikoklassifisering.

EUs håndtering av saken kan i denne sammenheng forstås som et forsøk på å etablere en fast prosedyre for å vurdere sannsynligheten for BSE, koblet sammen med en politisk vurdering av hvor stor risiko som legitimt skulle kunne utløse et importforbud fra enkeltland. Her blir det slik jeg ser det nettopp gjort forsøk på å fremme noen klare og objektive kriterier for å definere hvor risikoen for BSE smitte ved import er akseptabel og hvor den er uakseptabel. Disse forsøkene blir imidlertid indirekte utfordret av de norske fagekspertene som både påpeker at kunnskapen på området er usikker, og anbefaler et importforbud for å beskytte den spesielt gode statusen Norge har når det gjelder BSE.

Oppsummeringen av forminvestering i BSE sakskomplekset passer også godt med hovedtrekkene i TS sakskomplekset. Grenseverdiene som EU-direktivene fastsetter kan betraktes som et forsøk på å definere skillet mellom akseptabel og uakseptabel risiko – og de norske fagekspertene mobiliserte på samme måte som i BSE motstand mot den reguleringen direktivene la opp til. Årsaken til at de norske og Europeiske fagvurderingene er forskjellige kan her knyttes til to forhold. For det første aktualiserer de norske fagekspertene variasjoner i kostholdsvaner. Siden grenseverdier fastsettes i forhold til det faktiske konsumet av produktene som inneholder de omdiskuterte tilsetningsstoffene så blir variasjonen i

---

relative to incubation period and the magnitude of a possible species barrier for BSE between bovines and humans. Also, tests for the detection of pre-clinical BSE infectivity on live animals are not yet available for operational, wide-scale use” (SSC 2003: 39).

kostholdsvaner anført som et argument mot at disse grenseverdiene kan brukes i Norge.¹⁵⁴ Dette er således en problemstilling ved harmonisering av grenseverdier som norske fageksperterte mente var sentralt. EU kommisjonen mente imidlertid at disse motargumentene ikke var gyldige, fordi problemene kunne løses med bedre merking av maten og ”objektiv informasjon” (se sitat side 88). I lys av forinvesteringsbegrepet kan vi si at den norske tilnærmingen hvor variasjon i kosthold skulle legge grunnlag for variasjoner i grenseverdiene ville gjøre det betydelig vanskeligere å fremstille harmoniserte grenseverdier som demarkasjonskriteriet mellom trygt og farlig.¹⁵⁵ De norske fagekspertene synliggjør imidlertid gjennom sin argumentasjon prosedyrene som ligger til grunn for fastsettelsen av grenseverdiene og bidrar til ambivalensen til disse matobjektene gjennom sin alternative risikovurdering.

Et annet poeng som blir vektlagt i stortingsdebattene er det umoralske ved å tillate økt bruk av azofargestoffer, når den eneste grunnen er øke omsetningen til produsentene.

Randi Karlstrøm, KrF, 19.januar 2001, S. tid. (2000 - 2001): 1586

Poenget med disse stoffene som vi nå behandler, er jo å gjøre varene mer salgbare med hensyn til pris og presentasjon, som vi vet er veldig sterke mekanismer innenfor handel. Her er barn og unge viktige målgrupper for varer med bl.a fargestoff.

Denne kritikken aktualiserer de moralske egenskapene ved de omdiskuterte tilsetningsstoffene som direktivene regulerer og gjør slike egenskaper til et relevant kriterium for å fastsette den akseptable risikoen ved reguleringen av disse stoffene. Vi kan kanskje si at aktørene selv, gjennom å påpeke norsk praksis og relevansen av moralske egenskaper, åpner opp prosedyrene for klassifisering – og dermed gjør spørsmålet om hvilke egenskaper som er relevant til et tema. Årsaken til at dette skjer, synes å være at ulike vurderinger av det samme matobjektet er tilgjengelig og dermed at egenskapene til objektet fremstår som ambivalent. Som vi så i gjennomgangen av kunnskapen om tilsetningsstoffer så er regulering av tilsetningsstoffer langt fra noe nytt saksfelt. Fra denne synsvinkelen skyldes ikke mangelen på forinvestering at dette er et nytt politisk felt, men at det blir gjort forsøk på å harmonisere regelverket i EU og EFTA landene. Gjennom dette forsøket åpnes spørsmålet om hva som er

---

¹⁵⁴ I den norske debatten var denne typen argumentet særlig knyttet til søtningstoffet Cycklamat og berikning av barnemat. Bakgrunnen var at Nordmenn bruker forholdsvis mye ”light” produkter og har en tradisjon for amming og spedbarnskosthold som skiller seg fra hva som er vanlig i Europa.

¹⁵⁵ Variasjonen i kostholdet var selvsagt en del av de vurderingene som SSC gjorde ved anbefaling av grenseverdiene. Se for eksempel SSC 1995: 13. Mens SSCs rolle var å anbefale én grenseverdi som kunne være felles for alle EU-landene så var Helsetilsynets utgangspunkt helserisikoene med og uten de nye EU-direktivene.

de relevante egenskapene opp på nytt og objektene fremstår som ambivalente.¹⁵⁶ Mangelen på forinvestering kan knyttes til at internasjonaliseringen innebærer at flere aktører vurderer det samme objektet og ikke utelukkende til at dette er et nytt politisk felt.

I analysen av GMO understrekte vi at det er betydelig vitenskapelig usikkerhet om teknologien, men at det sentrale for den strenge norske regulering av feltet ut i fra aktørens argumentasjon synes å springe ut i fra de moralske implikasjonen av genteknologi og ikke den vitenskapelige usikkerheten. Egenskapene til genmodifisert mat fremstår heller ikke som ambivalente i de norske stortingsdebattene – men beskrives som uakseptable, usikre og farlige av alle aktørene. Den kontrasten GMO utgjør synes å peke mot at det er for enkelt å forstå matobjektens ambivalens i de tre sakskompleksene bare ut i fra at mattrygghet er et nytt saksfelt. Norges mulighet til å føre en selvstendig politikk i forhold til godkjenning av GMO har også blitt bevart i betydelig større en grad enn hva som er tilfelle i forhold til BSE og TS.

I lys av hvordan forinvesteringsbegrepet kan forstås i relasjon til de tre sakene mener jeg altså at det blir alt for enkelt å beskrive ambivalensen til matobjektene utelukkende som en konsekvens av at mattrygghet er et nytt politisk felt. Istedenfor vil jeg hevde at ambivalensen til matobjektene må forstås i lys av et sammenfall mellom politisering av mattrygghet, internasjonalisering av matvarehandelen og institusjonaliseringen av vitenskap som det legitime grunnlaget for beslutninger i de internasjonale handelsregimene.

Som vi diskuterte i kapittel 2 og tidligere i dette kapittelet er internasjonaliseringen av matvarehandelen avhengig av et harmonisert regelverk og matvarestandarder. I tilfeller hvor det oppstår uenighet om helsefaren så definerer EØS- og SPS-avtalene vitenskapelige risikovurderinger som tilnæringsmåte for å løse konflikten. De politiske avtalene *forutsetter* at vitenskapelige risikovurderinger kan frembringe objektive og rasjonelle argumenter for å legitimere særskilte sikkerhetstiltak. De internasjonale handelsregimene bygger her på en forinvestering hvor prosedyren for konfliktløsning i første omgang er vitenskapelig kunnskapsproduksjon. Dette gjenspeiles også ved at både EØS- og SPS-avtalen har en tidsbegrensing på muligheten for sikkerhetstiltak (se seksjon 2.4.1 for drøfting). Tydeligst kommer dette frem i SPS-avtalen hvor det forventes at land som innfører sikkerhetstiltak

---

¹⁵⁶ Elvbakken (1997: særlig kap. 4-6) og Asdal (2005) antyder hvordan lignende tema er omdiskutert under etableringen av næringsmiddelkontrollen i Norge på slutten av 1800-talet og frem til mellomkrigstiden.

følger disse opp ved å ”innhente de tilleggsopplysninger som er nødvendig for å gjennomføre en mer objektiv risikovurdering og innen rimelig tid gjennomgå det veterinære eller plantesanitære tiltak i henhold til dette” (St.prp.nr. 65 (1993-1994): 79). Dersom man ikke kan legitimere vedtak med objektive risikovurderinger ligger det i WTO- og EØS-avtalen rettslige bindinger. Innenfor WTO-avtalen kan andre medlemsland klage saken inn for et tvisteløsningspanel.¹⁵⁷ Rettsliggjøringen av politikken er enda tydeligere for EØS-avtalen hvor ESA kontrollerer at EFTA-landene følger opp avtalen og EU kan si opp hele eller deler av avtalen. Vurderingen av hva som utgjør en objektiv risikovurdering er på denne måten også rettsliggjort.¹⁵⁸ Dette er viktige elementer i den forinvesteringen som gjør det mulig å oppnå frihandel på tvers av landegrensene. Objektiv kunnskap blir etablert som prosedyre for å oppnå enighet også om hvordan ambivalente objekter skal betraktes. Den underliggende forventinger er altså at vitenskapelig usikkerhet er et forbigående fenomen som kan løses med å produsere fakta om dette fenomenet. Denne tilnæringsmåten til risikokunnskap bygger på at både risikoen om et fenomen og kunnskapen om det, både kan og skal klassifiseres som trygt/farlig eller sikker/usikker. Legitimiteten til et sikkerhetstiltak knyttes således til et absolutt skille mellom det politiske (normative) og det vitenskapelige (objektive).

8.5.2. Vitenskapssosiologiske perspektiver på risikoanalyser

Dette aktualiserer de problemene som er knyttet til en utelukkende rasjonell tilnærming til risiko og en teknokratisk forståelse av relasjonen mellom vitenskap og politikk. Dette er et tema som er belyst de siste 35 årene gjennom en rekke vitenskapssosiologiske studier av relasjonen mellom vitenskap og politikk (Collingridge og Reeve 1986, Garvin 2001, Gibbons, et al. 1994, Jasanoff 1999, Sarewitz 2004, Schön og Rein 1994, Weinberg 1972, Yearley 2005). En rekke tema kunne vært trukket inn fra denne litteraturen. Siden dette bare er et undertema i forhold til våre problemstillinger skal jeg avgrense fremstillingen til det som synes mest relevant for å belyse disse. Vi kan starte med å trekke frem noen perspektiver som belyser hvordan risikoanalyser er en form for kunnskapsproduksjon som i liten grad er egnet for å løse politisk uenighet.

---

¹⁵⁷ For en mer utdypende drøfting i forhold til WTO-avtalen, se Rudloff(2005)

¹⁵⁸ Det har allerede vært en rekke tvister innenfor WTO hvor strids spørsmålet er relatert til om de vitenskapelige risikovurderingene gir legitimitet til de politiske beslutningene som er fattet. Eksempelvis den såkalte hormonsaken mellom EU og USA (Veggeland 2004: 108-123) og EUs moratorium mot GMO (se note 119 på side 114).

Risikovurderinger inngår i det Weinberg (1972: 209) definerte som trans-science som er kjennetegnet ved at sosiale problemer blir forsøkt løst gjennom vitenskapelige prosedyrer. Weinbergs hovedpoeng er at selv om *spørsmålene* risikovurderingene forsøker å besvare kan formuleres vitenskapelig så kan de ikke *besvares* vitenskapelig.¹⁵⁹ Poenget er da at selv om vitenskapelig kunnskap og vitenskapelige fremgangsmåter kan belyse usikkerheten og risikoen knyttet til BSE, TS eller GMO så er denne kunnskapsproduksjonen kvalitativt annerledes enn kunnskapsproduksjon som ikke er direkte knyttet opp til politiske beslutningsprosesser. En slik tilnæringsmåte retter fokuset vekk fra aspekter ved objektene som gjør dem ambivalente i seg selv og over mot hvordan de involverte aktørene utfører et grensearbeid (boundary work) for å definere grensen mellom vitenskapelige spørsmål og politiske spørsmål.

The lines between science, policy, and the areas where the two are mixed are difficult to draw not merely because science is indeterminate, but because the effort to make such distinctions is politically charged. How one characterizes an issue on the spectrum between science and policy bears on the way it is ultimately decided, both institutionally and procedurally (Jasanoff 1987: 224).

I lys av et slikt perspektiv kan vi si at EUs geografiske risikovurdering i BSE saken gav legitimitet til politikken ved at grensene mellom de ulike risikonivåene for BSE fremstod som vitenskapelig definert. Risikoklassifiseringen av landene bygget på en prosedyre som ble lukket ute av den norske politiske debatten om importforbud – det var en vitenskapelig klassifisering av risiko som ikke kunne kritiseres med politiske argumenter. Denne klassifiseringen støtter oppunder EU kommisjonen holdning om at legitime særskilte beskyttelsestiltak kun kunne innføres mot landene i kategori 4. Tilsvarende kan vi si at Norge forsøkte å definere særskilte kostholdsvaner som et vitenskapelig grunnlag for å få varige unntak for enkelte stoffene i EU-direktivene for tilsetningsstoffer og barnemat. Dette forsøket ble avvist av EU-kommisjonen når de mente at dette var problemstillinger som kunne løses med andre politiske tiltak.

I forhold til objektene ambivalens synes det i våre tre saker særskilt relevant at det finnes en rekke kunnskapsleverandører som gir til dels motstridende råd om de aktuelle matobjektene og at ulike politiske aktører både i Norge, i EU og i andre europeiske land kan mobilisere disse for å rettferdiggjøre ulike handlingsalternativer. Internasjonaliseringen etablerer

---

¹⁵⁹ Ravetz (1982: 204-205) diskuterer dette begrepet mer detaljert i tilknytning til risikoanalyser. Nowotny (2000) presenterer det samme perspektivet men bruker begrepet "transgressive competence".

relasjoner mellom det nasjonale og overnasjonale politiske nivået og relasjoner mellom nasjonale og internasjonale kunnskapsleverandører. Siden vitenskap og politikk sammen produserer prosedyrer som gjør matobjektene regjerlige blir det dermed etablert et helt sett med relevante relasjoner. Vi kan si at synligheten til prosedyrene som ligger bak vurderingen av et matobjekt åpnes opp ved uenighet mellom noen av disse aktørene. I tillegg utgjør disse omdiskuterte matobjektene potensielle handelskonflikter som gjør dem politisk og økonomisk betydningsfulle. Innsatsen til de involverte politiske aktørene synes også å være høyere enn i forhold til en beslutningsprosess hvor slike spørsmål blir avgjort nasjonalt. Sarewitz (2004) hevder at konflikter med koblinger mellom politisk og vitenskapelig uenighet også gjør det vanskeligere å redusere vitenskapelig usikkerhet gjennom ytterligere faktaproduksjon.

[...]when the costs and benefits associated with action on a controversy begin to emerge and implicate a variety of interests, both political and scientific scrutiny of the problem will increase, as will sources of uncertainty[...] Moreover, when political controversy exists, the whole idea of “reducing uncertainty” through more research is incoherent because there will never be a single problem for which a single, optimizable research strategy or solution path can be identified, let alone characterized through a single approach to determining uncertainty. Instead, there will be many different problems defined in terms of many competing value frameworks and studied via many disciplinary approaches. (Sarewitz 2004: 396)

Millstone et. al. (2004) kommer til en tilsvarende konklusjon i en studie av vitenskapens rolle i handelskonflikter relatert til potensiell risiko.¹⁶⁰ I dette perspektivet kan altså ambivalensen til matobjektene i de norske stortingsdebatten knyttes til *vitenskapeliggjøringen* av disse spørsmålene. Dermed ser det ut til at kravet om et vitenskapelig fundament for å muliggjøre enighet skaper det motsatte resultatet. Det perspektivet som Sarewitz legger frem i sitatet over kan slik jeg ser det knyttes tilbake til Weinbergers begrep om risikovurderinger som trans-vitenskapelige. Arbeidet til Collingridge og Reeve (1986) belyser dette gjennom case-studier av relasjonen mellom vitenskap og politikk. De hevder at det tradisjonelle synet på vitenskap og politikk bygger på to myter. Rasjonalitetsmyten - politiske beslutninger kan først bli tatt når alle relevante fakta er samlet, og myten om vitenskapelig kraft - kun vitenskapen kan gi de politiske beslutningstagerne dette beslutningsgrunnlaget (Collingridge og Reeve 1986: 7). De peker så på en rekke momenter som bidrar til at trans-vitenskapelige risikovurderinger i liten grad bidrar til å løse politiske kontroverser og i liten grad lever opp til disse to mytene.¹⁶¹

---

¹⁶⁰ De bygger analysen på tre case: Bruk av hormoner i kjøttproduksjon, genmodifiserte avlinger og bruken av et genetisk modifisert veksthormon for å øke kuers melkeproduksjon (rBST).

¹⁶¹ Gjennomgangen av hovedpoengene hos Collingridge og Reeve bygger også på Yearley (2005: 164-165).

Collingridge og Reeve påpeker for det første at det ofte er slik at de spørsmålene det er politisk nødvendig å få svar på ikke er de samme som vitenskapen selv ville ha stilt. Selv om et slikt spørsmål er forskbart så knytter det seg gjerne metodiske eller teoretiske problemer til det som gjør at en forsker innenfor feltet normalt sett ikke ville ha valgt å forske på akkurat dette spørsmålet.¹⁶² Konsekvensen er at den kunnskapen som produseres ofte er usikker og kan kritiseres for å være preget av metodiske og teoretiske problemer. Den samme typen kritikk er også ofte knyttet til at spørsmålene som skal besvares ofte vil falle mellom flere ulike fagfelt. Et mulig eksempel fra vår analyse er spørsmålet om grenseverdier for tilsetningsstoffer og berikning av barnemat. Dette er spørsmål som kan besvares gjennom en rent kjemisk eller molekylærbiologisk analyse av effekten stoffet har på mennesker. Samtidig kan grenseverdien knyttes til en ernæringsfysiologisk vurdering av hvordan en slik grenseverdi vil kunne påvirke hvilke kostholdsråd man kan gi, for eksempel for spedbarnskosthold. Hvilken kunnskapstradisjon som brukes i en risikovurdering av dette spørsmålet kan således ha betydning for utfallet av risikoanalysen.

I tillegg hevder Collingridge og Reeve at den politiske relevansen til kunnskapsproduksjonen bidrar til å skape vitenskapelig uenighet ved at kunnskapen som er produsert får politiske konsekvenser som kan være gunstige/ugunstige for de berørte politiske aktørene. Dette fører til at de vitenskapelige resultatene ofte gjennomgår en grundigere kritisk vurdering enn hva som ellers er normalt og blir utsatt for mer kritikk. Samlet bidrar dette til at vitenskapelig kunnskapsproduksjon som er tett knyttet opp til politiske beslutninger i liten grad er i stand til å løse politisk uenighet fordi kunnskapen som produseres blir kritisert for å være usikker, metodisk svak og teoretisk problematisk.

Den problematiseringen jeg her har gitt av ekspertkunnskapens rolle i politiske beslutningsprosesser er tett knyttet til det begrepsparene *mode1/mode 2* (Gibbons, et al. 1994) og *normal/post-normal science* (Ravetz 1999) forsøker å fange inn. Disse perspektivene knytter endringene i den vitenskapelige kunnskapsproduksjonen og vitenskapens posisjon i samfunnet, til større samfunnstransformasjoner. Det er omdiskutert hvorvidt det er empirisk grunnlag for å hevde at det er snakk om to radikalt forskjellige moduser for vitenskapelig

---

¹⁶² For eksempel blir Veterinærinstituttet bedt av Statens næringsmiddeltilsyn om å vurdere hva sannsynligheten er for at kjøtt/kjøttvarer som inntil nå har vært solgt i Norge, har inneholdt BSE-smittestoff. Svaret som blir gitt er at "det må anses som sannsynlig at enkelte partier kjøtt/kjøttvarer som inntil nå har vært solgt i Norge, kan ha inneholdt små mengder BSE-smittestoff" (Høgåsen 2001: 17). Det understrekes imidlertid hele tiden at beregningene som ligger til grunn for vurderingen er basert på usikre anslag, forenklinger, usikker statistikk osv.

kunnskapsproduksjon generelt, men beskrivelsen av den nye modusen for kunnskapsproduksjon synes i alle fall å være relevant for de vitenskapene som er knyttet til politiske beslutningsprosesser (se for eksempel Weingart 1997). Det sentrale i vår sammenheng er hvordan de involverte politiske og vitenskapelige aktørene forholder seg til relasjonen/skillet mellom vitenskap og politikk. Litt forenklet kan vi si at de i begrepsparene mode1/mode2 og normal/postnormal ligger de to mulige forståelser av denne relasjonen. I den første er vitenskapen autonom, disiplinær og løsrevet fra politiske beslutningsprosesser. Vitenskapen beskriver fakta som brukes i politiske beslutningsprosesser. I den andre er vitenskapen tett knyttet til politikken og skillet mellom fakta og normer blir mer utydelig. Flere har imidlertid påpekt hvordan involverte aktører synes å anvende begge fremstillingene av relasjonen mellom kunnskapsproduksjon og politikk (Millstone, et al. 2004). Waterton og Wynne (2004) belyser dette i en casestudie av European Environmental Agency (EEA). De påpeker hvordan begge forståelsene av relasjonen mellom vitenskap og politikk eksisterer innenfor organisasjonen, men konkluderer med at den forenklede modellen, omtalt som "first model" i sitatet, likevel forblir den avgjørende i forhold til politiske beslutningsprosesser.

Culturally and politically, it is essential for the EEA to keep the first model in play. This first model is tied into many of the most fundamental and longstanding assumptions and practices which collectively constitute what is now known as the European Union (EU). In this model, information works for the idea of European unity. It is an instrument that illustrates that unity, coherence, and a detached, objective and Platonic overview of a harmonized Europe, a Europe with only minor internal political and cultural barriers, which may be overcome through the effort of human cooperation and technical integration (Waterton og Wynne 2004: 105)

Forstått på denne måten er ambivalensen til matobjektene i de norske debattene om mattrygghet et uttrykk for et paradoks – en forenklet og lineær forståelse av vitenskapelig kunnskap legger til rette for en harmonisering av regelverket som trengs for etableringen av det indre marked som Norge gjennom EØS-avtalen knytter seg til. Samtidig bidrar nettopp institusjonaliseringen av vitenskapens rolle i politiske beslutningsprosesser som ligger i EØS-avtalen til at de kulturelle forskjellene i hvilke risikoer som er akseptable og uakseptable blir stengt ute fra debattene. Disse momentene kan belyse hvorfor matobjektene i disse tre sakene fremstår som ambivalente og hvorfor det synes så vanskelig for aktørene å finne noen prosedyrer som lukker spørsmålet om hvordan man avgjør hva som er trygt nok. Den *sosiale organiseringen* av spørsmålene og defineringen av objektiv vitenskapelig kunnskap som den eneste muligheten for å legitimere politikk bidrar imidlertid ikke til å gjøre en forinvestering på området enklere å etablere, den gjør det vanskeligere.

8.6. Oppsummering

Drøftingen av forminvesteringsbegrepet viser at ambivalensen til matobjektene ikke er gitt av egenskapen til objektene selv. Den sosiale konteksten bidrar til å gjøre objektene ambivalente. Et helt avgjørende punkt for å forstå de norske debattene og hvordan aktørene argumenterer er den nye sammenkoblingen av nasjonal og internasjonal politikk på mattrygghetsområdet. Regelverket i handelsregimene representerer her en internasjonal eller global "form of investment" i den forstand at den krever gyldighet internasjonalt. Forminvesteringsarbeidet kan likevel her beskrives som forankret i enkeltaktørers arbeid, i for eksempel vitenskapskomiteene i EU sine kriterier for vurdering av risiko ved BSE, prosedyrer for fastsetting av grenseverdier for tilsetningsstoffer og for godkjenning av GMO. Slike regler handler om å definere hva som trygt og utrygt, hva som er grunnlag for å innføre et importforbud og hva som ikke er det. I en internasjonal sammenheng kan Codex Alimentarius Commission(CAC) sies å være en svært sentral arena for dette investeringsarbeidet. Tilsvarende kan vi se på arbeidet med å definere det juridiske regelverket i EØS og SPS avtalen som en investering i hva slags kunnskap som blir definert som relevant ved innføring av særskilte sikkerhetstiltak. Det er på mikronivået i disse organisasjonene arbeidet med å skape disse reglene har startet - det er blitt forhandlet frem og etter hvert gjort gjeldende gjennom Norges ratifisering av disse avtalene. Men det blir imidlertid først testet ut og kritisert i nasjonal kontekst i den typen saker som jeg studerer. Det er således dette forminvesteringsarbeidet de norske stortingsrepresentantene støter på når de diskuterer hvordan de skal forholde seg til EØS-avtalen i våre debatter. Det juridiske regelverket innebærer at det tilsynelatende allerede er definert hvordan de skal bedømme situasjonen. Regelverket peker mot at beskyttelsestiltak må være vitenskapelig fundert, men definerer ikke klart hvem som skal produsere kunnskap som kvalifiserer som vitenskapelig. Hva slags kunnskap som kvalifiserer som vitenskapelig blir et spørsmål som de involverte aktørene forsøker å definere. Gjennom forsøkene på å definere noe inn/ut av det som kategoriseres som vitenskapelig grunnlag for beslutninger bidrar aktørene selv til å åpne opp prosedyrene som ligger bak denne kunnskapsproduksjonen.

Videre har sammenkoblingen av vitenskap og politikk gjennom risikoanalyser synliggjort at kunnskapsproduksjon (også naturvitenskapelig) er et sosialt fenomen. Spørsmålene risikoanalysene berører er også moralske og blir definert som moralske av aktørene. En vellykket forminvestering handler således om objektivisering av et moralsk spørsmål - hva er

trygt nok? Oppsummert kan vi si at uenigheten om hva som er trygt eller farlig ikke lar seg forstå i rent vitenskapelige termer, men må forstå i lys av at den samme risikoen kan aksepteres av noen og være uakseptabel for andre (Jasanoff 1999). Kravet om vitenskapelig kunnskap endrer ikke på dette, men innebærer at diskusjonen om disse spørsmålene kun foregår i et vitenskapelig språk. Dette utløser et paradoks - samtidig som harmoniseringsforsøkene tar utgangspunkt i at det kun er vitenskapelige kunnskap om matobjektene som skal være relevant for særskilte beskyttelsestiltak, så tydeliggjør debattene dette avføder i situasjoner med vitenskapelig usikkerhet eller uenigheter - at den normative aksepten av risiko varierer mellom aktørene som blir involvert. Derfor mener jeg at vi kan begrepsfeste dette paradokset som et lite utviklet argumentasjonsrepertoar i beslutningssituasjoner hvor det er vitenskapelig usikkerhet. Ulike aspekter ved dette paradokset er temaet for kapittel 9.

9. KRITISKE PERSPEKTIVER

9.1. Innledning

I dette kapitlet tar jeg opp tre tema. For det første hvordan EØS-avtalen påvirker argumentasjonsrepertoaret aktørene bruker i debattene. For det andre hvorvidt argumentasjonen i debattene faktisk rettferdiggjør de beslutningene som tas. Og for det tredje en drøfting av tendensene til at nye verdsettingsprinsipper for regulering av risiko i matfeltet er i ferd med å bli institusjonalisert. Et gjennomgående tema er hvordan de internasjonale handelsavtalene, og da særlig EØS-avtalen, påvirker den rettferdiggjørende argumentasjonen i debattene. Kapitlet representerer således en ytterligere kontekstualisering av analysen presentert i kapittel 7 og en videreføring av temaet i kapittel 8. Mens jeg i kapittel 8 diskuterte ambivalensen til matobjektene opp mot de internasjonale handelsregimene, så er vinklingen i dette kapitlet hvordan særlig EØS-avtalen griper inn i argumentasjonen i debattene. Det fordrer samtidig et kritisk blikk på - og til dels eksplisitt kritikk av - aktørenes argumentasjon og av EØS-avtalen som en institusjonell kontekst for debattene. I analysen så langt har jeg forholdt meg til å fortolke aktørenes argumentasjon og har ikke forsøkt å kritisere aktørene. Som diskutert tidligere påpeker Boltanski og Thévenot at en analyse av argumentasjon som ønsker å belyse aktørenes kritiske kompetanse ikke a priori kan fortolke argumentasjonen som uttrykk for noe annet enn det som faktisk blir sagt. Når jeg i dette kapitlet likevel fremmer en eksplisitt kritikk så er det på sin plass med en presisering. Utgangspunktet for kritikken er *hvorvidt aktørene faktiske anvender den kritiske kompetansen teorien forutsetter at de har*. Så mens vi så langt har belyst det som *er* blitt sagt, er fokus i dette kapitlet like mye på det som *ikke* blir sagt. Siden det er stortingsrepresentantenes argumentasjon vi studerer, åpner dette samtidig for et kritisk blikk på debattene i lys av en deliberativ demokratiforståelse, slik jeg skisserte i slutten av seksjon 3.3.1. Drøftingen har således et potensial for å kobles opp mot diskusjonen av EØS-avtalens potensielle demokratiske underskudd (Nordby og Veggeland 1999), men da i form av hvordan avtalen har en begrensende betydning for aktørenes definisjon og utnyttelse av argumentasjonsrommet for dette saksfeltet.

9.2. Et begrenset argumentasjonsrepertoar

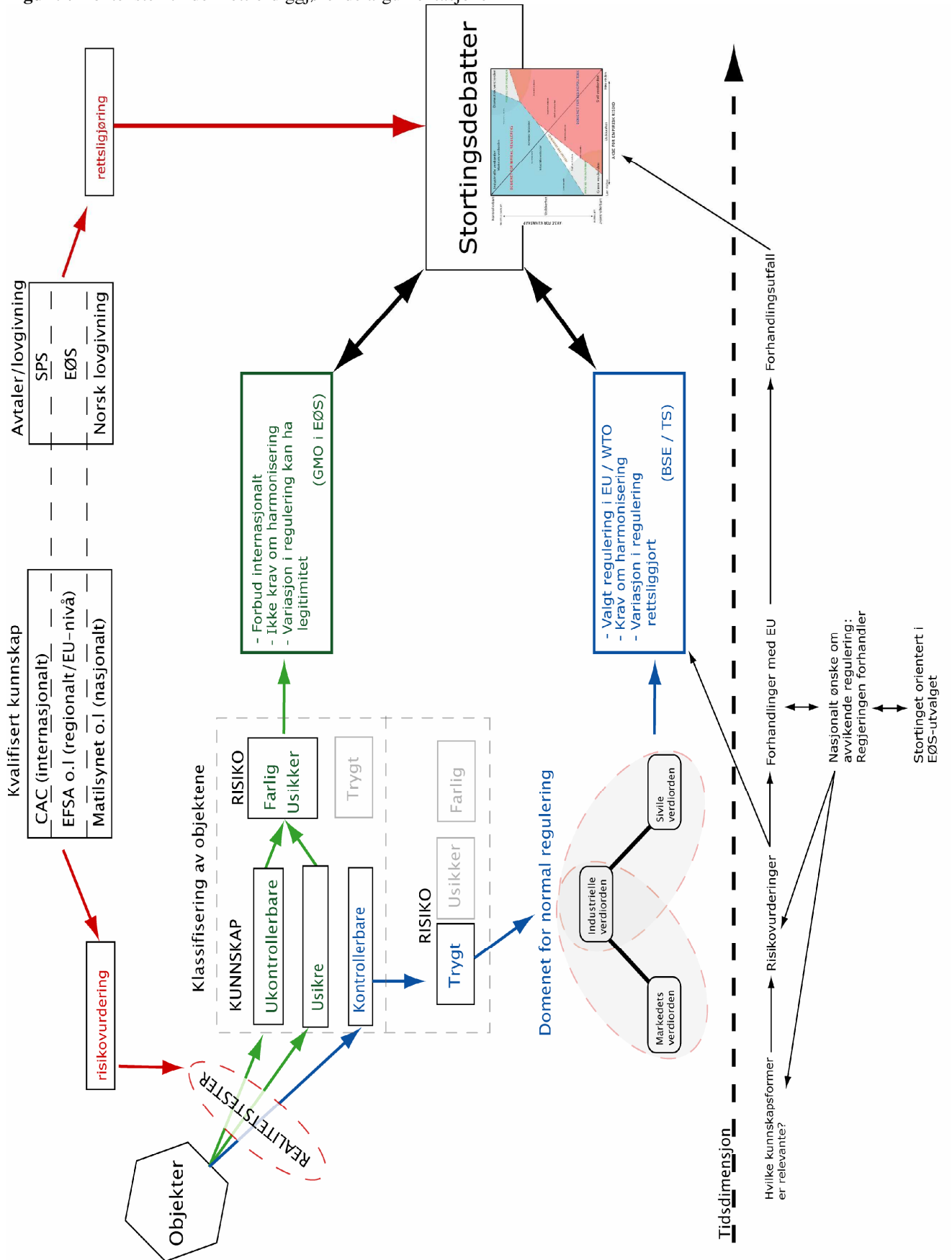
Debattene jeg har analysert er i svært liten grad en debatt om hvordan man prinsipielt bør forholde seg til vitenskapelig usikkerhet. Analysen i kapittel 7 viste hvordan tendensene til en polarisering av språket de ulike partene i debattene bruker om matobjektene kan forstås som en konsekvens av begrunnelsespraksisen i debattene. I kapittel 8 så vi at dette også må forstås i lys av de begrensningene EØS-avtalen setter for legitimeringen av ekstra beskyttelsestiltak. I utgangspunktet kan vi si at politiske aktører i en beslutningssituasjon vil, i alle fall ved politisk uenighet, være mer orientert mot å definere problemet slik at det kan løses enn mot en prinsipiell drøfting av hvordan man bør forholde seg til vitenskapelig usikkerhet. Dette kan hevdes å være tilstrekkelig for å fortolke den manglende problematiseringen av vitenskapelig usikkerhet i debattene om GMO. For debattene om TS og BSE er imidlertid grensedragningen mellom akseptabel og uakseptabel risiko nettopp det som definerer uenigheten. Derfor skjer det en slags kortslutning av disse debattene når aktørene fremstiller den vitenskapelige usikkerheten i et binært språk. Dette innebærer jo at aktørene i liten grad diskuterer grunnlaget for den uenigheten som har oppstått. I analysen av disse to sakskompleksene har vi belyst og begrepsfestet strategiene aktørene bruker for å fremme rettferdiggjørende argumentasjon og hvordan disse bidrar til å holde den vitenskapelig usikkerheten ute fra det som blir diskutert. Vi har også belyst variasjonen mellom sakene i forhold til hvilke strategier som blir brukt, begrepsfestet som eksterne premisser, relativisering og teknokratisering.

Debattene om TS og BSE har noen fellestrekk som skiller dem fra debattene om GMO. I TS og BSE er de språklige strategiene rundt vitenskapelig usikkerhet knyttet opp mot at aktørene må forholde seg til en situasjon hvor det allerede er fastsatt i EU hvordan kugalskap og tilsetningsstoffer skal defineres i forhold til de tre sentrale dimensjonene i argumentasjonsrommet. Videre begrenser EØS-avtalen hvordan Norges kan forholde seg til EUs standpunkt. En mer restriktiv regulering i Norge innebærer at man implisitt sier at EUs eller WTOs regulering ikke er forsvarlig. Dette blir da, satt inn i en internasjonal kontekst argumenter som Norge må kunne forsvare i forhold til EØS- og WTO-avtalen. I GMO saken forholder dette seg annerledes, Norge har beholdt en handlingsfrihet som gjør det mulig å definere GMO-objektens status på en annen måte enn EU, uten at dette må forsvares i vitenskapelige termer i forhold til EU. I min tolkning er det sentrale for denne handlefriheten at den er knyttet til 'uvitenskapelige' aspekter som samfunnsnytte, bærekraft og miljøvennlighet. Dermed er det for GMO åpnet opp et handlingsrom for å legitimere

avvikende regulering uten at dette implisitt innebærer en avvisning av muligheten for at det vitenskapelig sett finnes et riktig perspektiv på om objektene kan klassifiseres som farlige og ukontrollerbare eller trygge og kontrollerbare. Figur 9 på side 185 skisserer alle de kontekstuelle elementene for debattene som vi har diskutert. Dette er en videreutvikling av figur 4 som jeg presenterte på side 133 hvor kjerneelementene er klassifiseringen av reguleringsobjektet i de relevante dimensjonene. De fleste av aspektene og forbindelseslinjene i figuren er diskutert behørig tidligere. Øverst i figuren har jeg satt inn elementer diskutert i kapittel 8. Vi ser hvordan CAC, EFSA (med vitenskapelige underkomiteer) og Mattilsynet (med vitenskapelige underkomiteer) alle kan levere risikovurderinger. Dette er i utgangspunktet kvalifiserte kunnskapsleverandører som henter sin legitimitet fra de relevante organisasjonene/avtalene (WTO/SPS, EU/EØS, norsk lovgivning). I tillegg er det skissert hvordan EØS- og WTO avtalen innebærer en rettsliggjøring som kan påvirke stortingsdebattene. Nederst i figuren er det skissert en tidslinje. Linjen skisserer hvordan valg av kunnskapsform kan påvirke risikovurderingene. Videre antyder den hvordan et ønske fra Norge om å innføre avvikende nasjonal regulering eventuelt kan legitimeres ved at man forsøker å påvirke/endre beslutningsgrunlaget. Man kan forsøke å gjøre andre kunnskapsformer relevante, man kan presentere alternative risikovurderinger og man kan eventuelt forsøke å mobilisere andre legitime faktorer som det ikke er tatt hensyn til. I tillegg til å antyde en rekkefølge antyder denne linje "forhandlingsarenaen" som er tilgjengelig for Norge under EØS-avtalen. I denne forhandlingsposisjonen blir Stortinget orientert om Norges posisjon i EØS-utvalget. Partiene kan her gi uttrykk for sitt syn, men det er opp til regjeringen hvordan den vil forholde seg i forhandlinger Først når "forhandlingsresultatet" er avklart sendes saken over til Stortinget for behandling.

I de sakene vi har studert er det således definert i EU/WTO hvordan man skal forholde seg til det aktuelle spørsmålet, før det kommer til de avgjørende stortingsdebattene om hvordan Norge bør forholde seg til problemstillingene. Den grønne og blå boksen representerer her to mulige hovedtyper av utfall i EU/WTO. Figuren antyder her hvordan GMO ikke er omfattet av den samme rettsliggjøringen som BSE og TS.

Figur 9: Konteksten til den rettfærdiggjørende argumentasjonen

Denne konteksten blir i liten grad brukt av aktørene i de nasjonale debattene *for å rettferdiggjøre* sitt standpunkt i sakene. Vår analyse av debattene viser hvordan hensynet til EØS-avtalen ikke *alene* blir brukt for å rettferdiggjøre beslutninger i Stortinget i disse sakene. Det er ikke slik at det ansees som legitimt å definere situasjonen som normativt uakseptabel og argumentere for at man likevel må akseptere risikoen fordi vi har forpliktelser i forhold til EU. Flertallet mobiliserer således hensynet til forpliktelsene i EØS-avtalen og avtalens økonomiske betydning som et resultat av at de *først* har definert risikoene som normativt sett akseptable. Eksistensen av slike avtaleforpliktelser innebærer ikke i utgangspunktet noe unntak fra kravet om at aktørene må rettferdiggjøre sitt standpunkt i de nasjonale debattene. Sammenkoblingen av nasjonal og internasjonal politikk når det gjelder matvarehandel fritar derfor ikke, i følge aktørenes egen argumentasjon, Stortinget fra normen om å sikre at maten som omsettes er trygg.

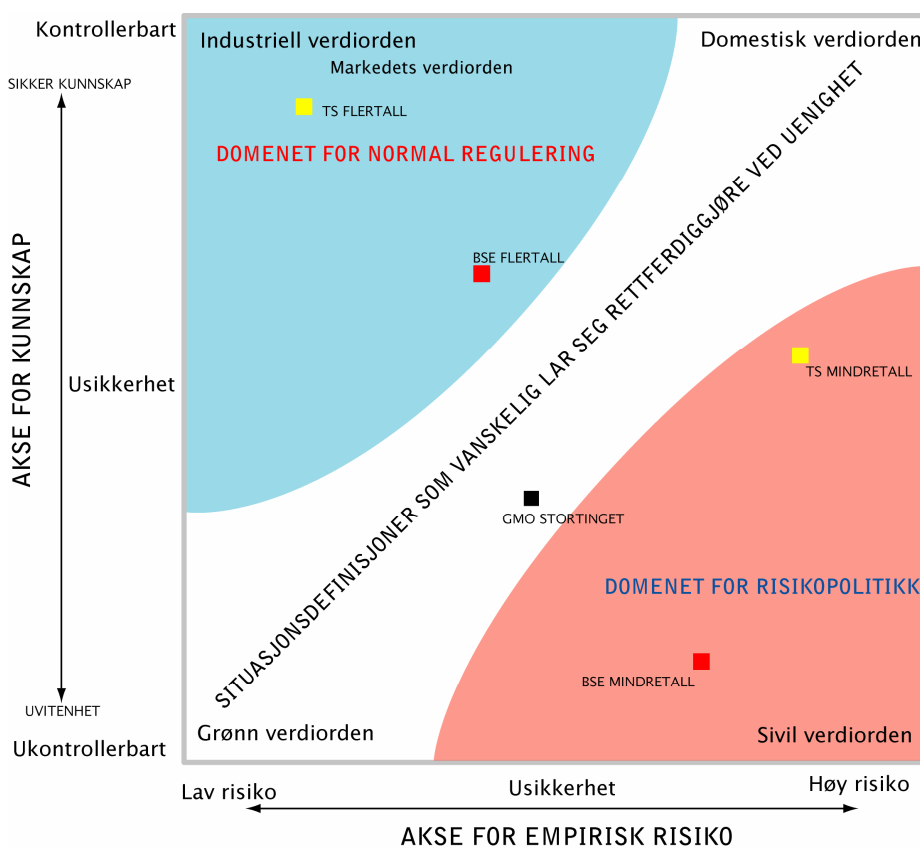
Debattene om TS og BSE handler henholdsvis om Norge bør opprettholde eller innføre en avvikende og mer restriktiv regulering i forhold til EU. Denne situasjonen oppstår som en konsekvens av at det er avklart i EU hvordan man vil regulere TS og BSE. I vår analysemodell for stortingsdebatter om mattrygghet innebærer dette et press mot at situasjonen ikke lenger kan defineres inn i provins for usikkerhet. Aktørene må mobilisere en begrunnelseslogikk for å rettferdiggjøre hvilken beslutning man skal ta. Dette krever at de etablerer en ny situasjonsdefinisjon. I dette arbeidet må de imidlertid forholde seg til de vurderingene av matobjektene som allerede er gjort utenfor Norge. Å argumentere for at man på bakgrunn av de samme objektive fakta gjør en annen *moralsk vurdering* av objektene er ikke legitimerende. Det er først og fremst den epistemiske statusen som er tildelt matobjektene som utgjør en gyldig argumentasjonsressurs for de som ønsker å forsvare en mindre restriktiv regulering. I en diskusjon om hvordan EØS-avtalen påvirker Norges muligheter for å begrense varers markedstilgang konkluderer Arnesen og Graver (2001: 90) med at EØS-avtalen ikke utgjør noen absolutt hindring for dette, ”men den stiller krav til utformingen av og begrunnelsen for dem.” I tråd med dette kan vi lese debattene som eksempler på hvordan rettsliggjøringen av mattryggheten som EØS-avtalen innebærer, også har betydning for den rettferdiggjørende argumentasjonen i Stortinget. Argumentasjonsmåten til flertallet kan hevdes å gjenspeile måter å håndtere en situasjon hvor man ikke lengre

kontrollerer premissene for hvilke situasjonsdefinisjoner som kan knyttes til domenet for normal regulering og hvilke som kan knyttes til domenet for risikopolitikk.

Fordi det ikke gis rom for ambivalente objekter når man skal rettferdiggjøre en beslutning kan dette, i forhold til modellen av argumentasjonsrommet, beskrives som at posisjoner innenfor og i nærheten av provinsen for tradisjon og for usikkerhet lukkes ute fra debatten. Konsekvensen er en avgrensning av det argumentasjonsrommet som er tilgjengelig for aktørene. Diskusjonen om hva som er trygt nok, som utgjør det normative premisset for debattene om BSE og TS, lukkes dermed ute fra det som man må diskutere for å kunne fatte en beslutning. Figur 10 skisserer hvordan EØS- og WTO-avtalen griper inn i hvordan et fenomen må språkliggjøres dersom man vil argumentere for en bestemt beslutning.

Figur 10: EØS-avtalen og avgrensninger i situasjonsdefinisjoner som lar seg rettferdiggjøre

Posisjoner som synes vanskelig å forsvare vil være innenfor det hvite området i figuren. Aktørene som definerer situasjonen innenfor dette området vil oppleve at slike situasjonsdefinisjoner ikke gir grunnlag for å rettferdiggjøre de handlingsalternativene som de forsøker å rettferdiggjøre med sin argumentasjon. Som antydnet i figuren gjelder dette BSE og

TS, men ikke GMO hvor forinvesteringen som fører til avgrensingen ikke er gjort gjeldende. Siden de posisjonene som er knyttet til vitenskapelig usikkerhet vanskelig kan inntas for å rettferdiggjøre en beslutning innebærer ikke dette bare en avgrensing av argumentasjonsrommet, men også etableringen av et vakuum mellom domenet for normal regulering og domenet for risikopolitikk. Dermed forskyves grensen mellom normativt sett akseptabel og uakseptabel risiko. I forhold til datamaterialet og vårt teoretiske perspektiv kan derfor disse avtalene betraktes som innretninger som utøver motstand mot aktørenes forsøk på å prinsipielt rettferdiggjøre sitt standpunkt.

Ved at aktørene definerer situasjonen slik at de kan rettferdiggjøre sitt standpunkt påvirkes også debattens karakter. Det blir vanskeligere å diskutere hvordan man prinsipielt bør forholde seg til ambivalente objekter når aktørene ikke definerer objektene som ambivalente. Dette aktualiserer imidlertid ikke bare spørsmålet om *hvilke former for argumentasjon* som kan brukes for å rettferdiggjøre et handlingsalternativ, men også *hvem* som skal bestemme hvor grensen mellom akseptabel og uakseptabel risiko skal gå. På tross av at det rent juridisk er slik at Stortinget har makten, så blir spørsmålet om Stortinget reelt sett er i besittelse av det argumentasjonsrepertoaret som skal til for å både aktualisere og rettferdiggjøre en beslutning så lenge definisjonen av grensen mellom akseptabel og uakseptabel risiko ikke er kontrollert av stortingsrepresentantene. Det paradoksale er at aktørene er fullt ut enige om at det er Stortinget og regjeringen som har ansvaret for å sikre mattryggheten og forholder seg til dette spørsmålet som om det i svært liten grad er begrensninger på handlefriheten.

I debattene før Norge gikk inn i EØS-avtalen og før den ble utvidet var mattrygghet et sentralt tema. Svekket mattrygghet og mulighet for statlig kontroll var et argument som ble brukt aktivt i debattene av motstanderne av både EU-medlemskap og EØS-avtalen (Terragni 2004; 2006). Flertallet for EØS-avtalen ble sikret gjennom at voretten og sikkerhetsklausulen fortsatt skulle sikre Norge full suverenitet (Andersen 2002). Implisitt i denne argumentasjonen ligger det at det ikke er noen målkonflikt mellom trygg mat og en tilslutning til det indre markedet i EU. BSE og TS viser imidlertid hvordan avtalen innebærer en slik målkonflikt. Formelt sett er jo det slik at Stortinget kan nedlegge veto mot tilsetnings- og barnmatdirektivene og anvende sikkerhetsklausulen i BSE-saken. Å nedlegge veto vil imidlertid være det samme som å si at innholdet i det politiske konseptet om mattrygghet som Norge finner verdifullt ikke er det samme som EUs. Reelt sett vil imidlertid anvendelse av veto i TS være alvorlig – både i forhold til å kunne gå inn for fullt EU-medlemskap, og i den

politiske relasjonen til EU. En mulig lesning av den manglende problematiseringen av vitenskapelig usikkerhet er derfor at den ville ha brakt disse spørsmålene opp igjen. Den ville gitt argumenter til mindretallet og gjort det svært vanskelig for flertallet å rettferdiggjøre beslutningen de, som et flertall, kan ta.

Istedenfor opprettholder flertallets argumentasjon bildet av en EØS-avtalen som både sikrer fortsatt nasjonal suverenitet samtidig som man oppnår tilstrekkelig markedsadgang. Det flertallet må unngå for å kunne opprettholde dette bildet er da en debatt som handler om definisjonen av hva som er akseptabel og uakseptabel risiko. I forhold til at statens rolle som garantist for trygg mat blir dette imidlertid paradoksalt. Det paradoksale er at man må unngå det underliggende normative spørsmålet som mindretallet forsøker å gjøre relevant.

9.3. En manglende rettferdiggjøring

Momentene i forrige seksjon aktualiserer spørsmålet om flertallets rettferdiggjøring av de beslutningene som fattes faktisk er rettferdiggjort. Forståelsen av rettferdiggjøring er i Boltanski og Thévenots perspektiv substansiell (2006: 37). Beslutninger som ikke er rettferdiggjort vil i dette perspektivet være kjennetegnet av at “they cannot support agreements that concern the generality of the common good, even if they can be mobilized to support certain arrangements to the advantage of the parties” (Boltanski og Thévenot 2000: 215). Rettferdiggjøring krever altså ikke konsensus eller at en prosedyre er fulgt, men at man *kan* forsvare seg mot kritikk ved å argumentere for at beslutningen realiserer det som er til det beste for fellesskapet. I lys av begrepene som ble fremlagt i kapittel 7 vil en manglende rettferdiggjøring manifestere seg i et misforhold mellom en situasjonsdefinisjon som henger sammen og den begrunnelseslogikken som aktøren anvender. Ambivalensen til objektene gjør det imidlertid vanskeligere å kritisere aktørene for en manglende rettferdiggjøring, siden man ikke er enig i hva som er situasjonen. Vi kan likevel forsøke å identifisere elementer i argumentasjonen som peker mot en manglende rettferdiggjøring.

I analysen av TS så vi hvordan flertallets nedtoning av betydningen av vedtaket gjennom en relativisering representerer et forsøk på å avvise mindretallets kritikk. Flertallet sier at de er prinsipielt enig i at staten har et ansvar for at maten er trygg og i saken om tilsetningsstoffer så vi at de understrekte at de også prinsipielt er motstandere av de aktuelle direktivene – men med hensyn til forpliktelsene i EØS-avtalen og Norges økonomiske interesser velger de å stemme for direktivene. Tilsvarende så vi i BSE-saken hvordan flertallet forsøkte å definere

kugalskap som irrelevant i forhold til mattrygghet gjennom å fremstille det som om man hadde full kontroll over risikoen. Flertallet vektlegger de praktiske løsningene istedenfor prinsippene, mens mindretallets mot-argumentasjon er prinsipiell. Følgende replikkveksling fra debatten om tilsetningsdirektivene er illustrerende for hvordan flertallet ofte unnlater å besvare slik prinsipiell kritikk.

Ansgard Gabrielsen, Høyre, St. tid. 19.januar 2001: 1593

Etter Høyres syn fungerer EØS-avtalen bra for norsk arbeids- og næringsliv og alle avgjørelser som kan bidra til å sette dette rammeverket på spill, må en overveie svært grundig. [...] At det er bevist vitenskapelig at det vil føre til mellom null og to ekstra krefttilfeller i tillegg til de 20.000 vi har i Norge, vet vi. Og at det er negativt for allergikere er hevet over tvil. Etter en samlet vurdering har likevel Høyre kommet til at vi velger å stemme for innlemmelse.

Randi Karlstrøm, KrF, St. tid. 19.januar 2001: 1593

Slik jeg oppfatter Høyres avveining, blir på en måte helserisikoen mindre viktig enn kommende eksportmuligheter

Ansgard Gabrielsen, Høyre, St. tid. 19.januar 2001: 1594

Det er risiko med alt. Det eneste som er sikkert, er at så sant man lever, er det risiko.

Replikkvekslingen er etter min vurdering et eksempel på hvordan flertallet i TS suspenderer kravet om å argumentere for sitt eget standpunkt på en prinsipiell måte når de blir utsatt for prinsipiell kritikk, og istedenfor forsøker å gjøre kritikken betydningsløs gjennom en relativisering. Når mindretallet argumenterer prinsipielt med hensynet til folkehelsen møtes disse argumentene med henvisning til de økonomiske konsekvensene av EØS-avtalen. Implisitt betyr dette at folkehelsen blir underordnet "eksportindustrien" og "norske industriarbeidsplasser". I sitatet er jo disse hensynene satt opp mot hensynet til folkehelsen uten at man prinsipielt argumenterer for at dette er den riktige vurderingen. Istedenfor suspendere ansvaret de har med en henvisning til at EØS-avtalen har satt dem i en vanskelig situasjon. Det som ytterligere legger et grunnlag for en kritikk av flertallet her er at de synes å ha endret sin definisjon av situasjonen uten at det er et godt faglig grunnlag for å si at vedtaket ikke har noen betydning for mattryggheten. I forlengelsen av dette kan vi hevde at flertallet forsøker å gjøre markedets verdiorden relevant i sak hvor det reelt sett er snakk om å gjøre prinsipielle endringer i reguleringsprinsippene for mattryggheten på området. En mulig tolkning er at når flertallet blir utsatt for kritikk er den rettfærdiggjørende argumentasjonen fraværende og at flertallets argumentasjon i denne saken bygger på en begrunnelseslogikk som ikke er i tråd med vår forventning om at de vil forsøke å rettfærdiggjøre sitt standpunkt når mindretallet fremmer prinsipiell kritikk av avgjørelsen. Dette er ikke bare en kortslutning av debatten men en manglende rettfærdiggjøring.

Det flertallet er orientert mot når de argumenterer mot et veto er konsekvensene av et vetovedtak. Begrunnelsene som flertallet gir for sitt standpunkt i saken er således i mindre grad orientert mot å rettferdiggjøre standpunktet i form av å mobilisere konkrete verdiordener. En mulig måte å forstå dette på, innenfor det begrepsrepertoaret jeg har bygget opp, er å betrakte det som et sammenstøt mellom to ulike typer begrunnelseslogikk. Flertallet kan hevdes å anvende en konsekvenslogikk istedenfor en rettferdiggjøringslogikk siden argumentasjonen de bruker ikke er rettet mot å rettferdiggjøre standpunktet innenfor det argumentasjonsrommet som betraktes som legitimt. Istedenfor forsøker de å relativisere betydningen av vedtaket, slik at vedtaket blir gjort betydningsløst og dermed ikke blir rammet av mindretallets kritikk. De anvender således en rettferdiggjøringslogikk i forhold til mattrygghet hvor de forsøker å vise at denne er ivaretatt. Men på samme tid så synes de å argumentere ut i fra de negative økonomiske konsekvensene et veto vil ha for Norge. Dette kan kanskje også betraktes som et forsøk fra flertallet for å løsrive seg fra handlingsregimet for rettferdiggjøring og bevege seg ned i regimet for regulær planlagt handling. I dette handlingsregimet trenger ikke handlinger å rettferdiggjøres. I dette handlingsregimet er handling i seg selv er knyttet til et felles gode – ”it is the good of a fulfilled planned action” (Thévenot 2001: 70). Dersom flertallet utelukkende betraktet TS på denne måten kunne de hevdet at det å vedta disse direktivene var helt uproblematisk og bare en fullføring av EØS-avtalen.¹⁶³ Det ligger imidlertid en dobbelthet i flertallets argumentasjon ved at de både prøver å si at vedtaket er betydningsløst, samtidig som de har arbeidet mot direktivene i en årrekke og forsøker å forsvare seg mot mindretallets kritikk gjennom å mobilisere verdiordener.

Jeg er likevel tvilende til om dette er den mest fruktbare forståelsen av det vi kan kalle flertallets manglende rettferdiggjørende argumentasjon. To andre aspekter må også tas i betraktning. For det første kan flertallets argumentasjon knyttes opp mot vår analyse av forminvesteringen i disse sakene. Vi konkluderte der med at regelverket blir arbeidet frem internasjonalt men først testet ut og forsøkt rettferdiggjort i stortingsdebattene. Flertallets manglende rettferdiggjøring peker slik jeg ser det derfor mot at forminvesteringene - de

---

¹⁶³ Jeg har i liten grad diskutert de andre handlingsregimene som er beskrevet, se note 37 på side 32. I regime for regulær og planlagt handling blir objektene i situasjonen behandlet av aktørene som instrumenter for å nå et mål. I dette handlingsregimet er det å vedta et direktiv bare et verktøy for å nå ”målet” om oppfyllelse av EØS-avtalen. Objektene tillegges ikke en moralsk status på samme måte som i regimet for rettferdiggjøring. Thévenot (2000, 2001) påpeker således at man ved uenighet vil måtte skifte til et regime for rettferdiggjøring for forsvare seg mot kritikk. Objektene vil da få en annen betydning, de vil tillegges moralske kvaliteter for å skape ekvivalens med et verdsettingsprinsipp.

prosedyrene som skal brukes for å etablere enighet – er forskjellige nasjonalt og internasjonalt. I relasjon til EU er det EØS-avtalen som definerer hvordan enighet skal etableres. Her må argumentasjonen bygge på objektiv og rasjonell kunnskap om matobjektene. Relasjonen til EU kan videre beskrives som en sterkt rettsliggjort forhandling hvor Norges forhandlingsrom er sterkt begrenset. Stortinget er en arena hvor aktørene har en begrunnelsesplikt og rettferdiggjøring hviler på mobiliseringen av de prinsipielle formene for rettferdiggjøring som legitimt kan mobiliseres. Relasjonen til EØS-avtalen synes å være slik at det er utilstrekkelig å henvise til de juridiske begrensingene denne legger på handlingsrommet. I stortingsdebattene er det avgjørende at risikoen er akseptabel normativt sett. Så selv om EØS-avtalen griper inn i de norske stortingsdebattene på en rettslig sett legitim måte, så er ikke denne inngripen rettferdiggjørende i seg selv - ut i fra de formene for rettferdiggjøring flertallet selv anvender i sin argumentasjon. Dette bringer oss slik jeg ser det over mot det andre interessante ved dette perspektivet. Det peker mot EØS-avtalens uavklarte status i stortingsdebattene. Det problematiske er nettopp det at flertallet ikke forsøker å argumentere for at de forpliktelsene som ligger i EØS-avtalen i seg selv er rettferdiggjørende. Denne analysen antyder hvordan møtet mellom de overnasjonale avtalene og de nasjonale beslutningsmodellene kan slå ut på språklig nivå i parlamentsdebatter.

Når jeg sier at det er utilstrekkelig å forstå flertallet manglende rettferdiggjøring som uttrykk for en konsekvenslogikk så er det også fordi man da lett kan overse at det de faktisk argumenterer for i disse sakene vil være beslutninger som lenker sammen en type situasjoner og visse verdiordener. Dette kan over tid føre til endringer i hvilke prinsipielle former for rettferdiggjøring som må tilfredstilles for at normen om at statens ansvar for mattrygghet er oppfylt. Dette kommer vi tilbake til i neste seksjon. Her kan vi fremheve at i lys av en deliberativ demokratimodell er formen og innholdet i debattene i seg selv viktig for å gi en beslutning legitimitet og flertallets unnfalighet i å besvare svært hard kritikk fra mindretallet og deres måte å suspendere ansvaret Stortinget har for reguleringen i Norge er i dette perspektivet kritikkverdige. Særlig er det kritikkverdige at flertallet i saken om barnemat og tilsetningsdirektivene innfører nye reguleringsprinsipper uten å være villig å svare på mindretallets til dels prinsipielle kritikk av disse med tilsvarende prinsipielle argumenter. Dersom flertallet hadde innrømmet dette så ville debatten imidlertid fått form av en moralsk debatt om partenes ulike oppfatninger av hvor grensen mellom akseptabel og uakseptabel risiko burde gå. I en slik debatt kan vi ut i fra det teoretiske perspektivet si at flertallet måtte

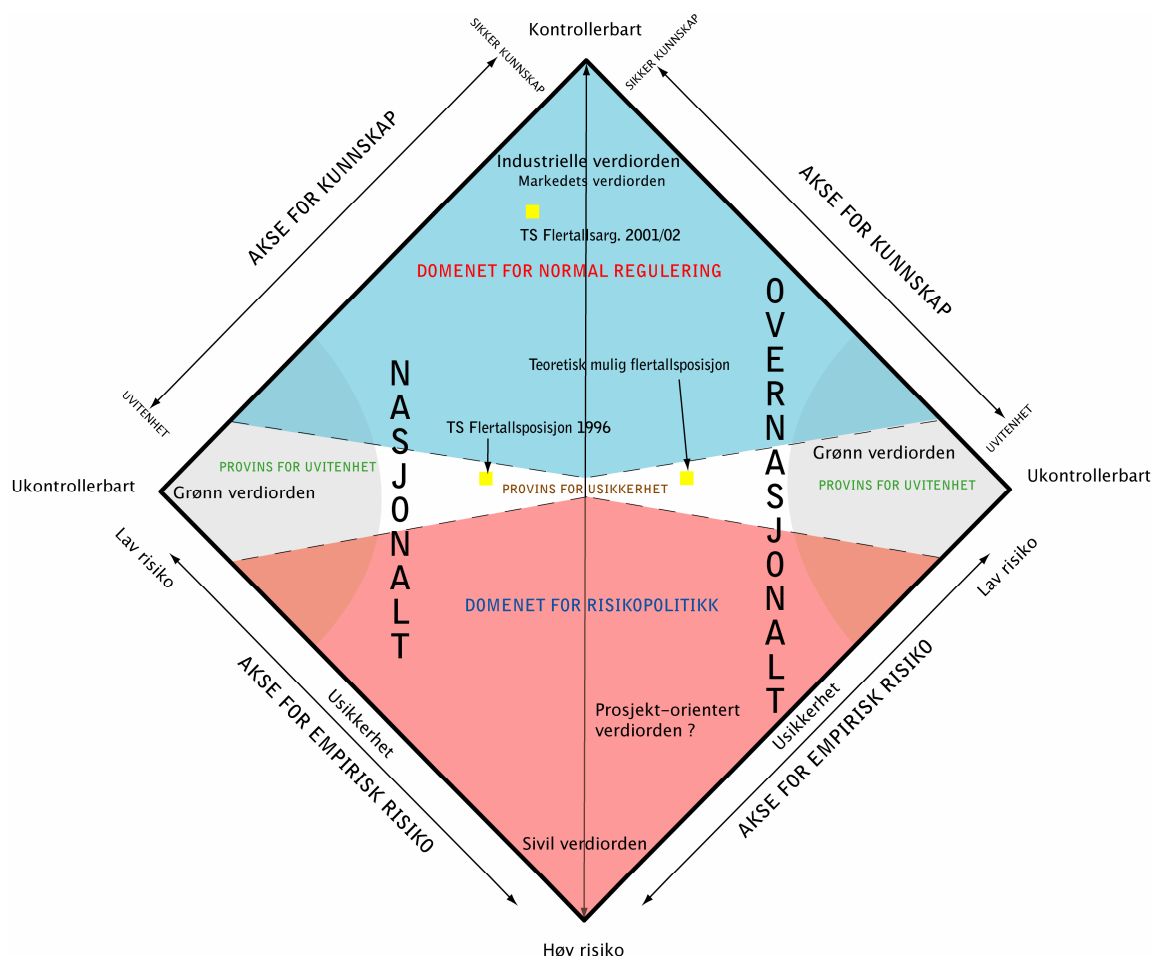
ha tydeliggjort hvordan den nye reguleringen av dette feltet kunne rettferdiggjøres med andre verdiordener enn de mindretallet realiserer. Dette skjer imidlertid ikke.

Implisitt i den kritikken jeg her fremmer ligger det at flertallet kunne rettferdiggjort standpunktet sitt på en annen måte. Det som er felles for disse mulighetene er at de ville innebære en rekonfigurasjon av argumentasjonsrommet. Vi husker at utgangspunktet for all rettferdiggjøring i kritiske øyeblikk er at aktørene mobiliserer ressurser utenfor dem selv – og vi har sett hvordan aktørene i disse debattene avgrensner dette til ulike egenskaper ved matobjektene og de verdiordenene som dette gjør det mulig å mobilisere. Dette er et uttrykk for at ingen av aktørene i sin argumentasjon eksplisitt er villig til å forlate målet om at mattryggheten skal ivaretas og at det er statens rolle å sikre dette. Dersom vi tar for gitt at flertallet ønsker å ivareta mattryggheten så kan vi likevel se for oss at de kunne brukt EØS-avtalen som et element for å underbygge sin vurdering av saken. Dette ville imidlertid innebåret at de eksplisitt definerer sakene som en målkonflikt mellom hensynet til mattryggheten og EØS-avtalen. EØS-avtalen representerer da først og fremst markedets verdiorden, den er viktig fordi den er økonomisk viktig for Norge. Analysen har imidlertid vist hvordan flertallet, gjennom å etablere situasjonsdefinisjoner hvor mattryggheten ikke er truet, forsøker å unngå eller i det minste dempe inntrykket av en slik målkonflikt. I stedet for er det mindretallet som aktualiserer dette temaet for å rettferdiggjøre en mer restriktiv regulering. Nok en gang ser vi hvordan ukklarheten omkring Norges reelle suverenitet i disse spørsmålene synes å være sentralt for debattens karakter. I lys av de undersøkelser vi har gjort tidligere om hvordan mattrygghet kan knyttes til de ulike verdiordener så er det et vanskelig å se for seg hvilke andre muligheter flertallet ville hatt for å fremme en rettferdiggjørende argumentasjon i denne saken. Både en ren markedsbegrunnelse og en ren industrielle begrunnelse vil bryte sammen i det man står overfor tvil om hvilken risiko som er knyttet til et matobjekt. En domestisk, inspirasjonell eller grønn verdiorden kan også vanskelig knyttes til flertallets standpunkt i denne saken

En mobilisering av EØS-avtalen som en sivil rettferdiggjøring kunne ha blitt brukt for å definere EU som det *relevante handlingskollektivet* som Norge har underordnet seg. Argumentet vil da være at man må gi opp egeninteressen til fordel for hensynet til et større kollektiv, for å sikre den samlede velferden til det større kollektivet man er en del av. Mindretallet argumenterer imidlertid flere steder for at det er dette som reelt sett skjer, men da i en kritikk av flertallet. En slik argumentasjon ville altså ikke ha blitt akseptert av

mindretallet, men den ville vært rettferdiggjørende i den forstand at flertallet mobiliserte en verdiorden og samtidig kunne ha satt opp en situasjonsdefinisjon som holdt sammen de posisjoner flertallet inntok fra 1996 og frem til beslutningen om å vedta direktivene i 2001 og 2002. Den prosjektorienterte verdiorden kunne også ha blitt mobilisert i et kompromiss med en sivil verdiorden (se presentasjon i 3.2.2 på side 39 og diskusjon i fotnote 98 på side 99). I denne verdiordenen er fleksibilitet det overordnede verdsetningsprinsippet. En slik rettferdiggjøring kunne ha vektlagt at Norge gjennom sitt medlemskap i EØS var del av et Europeisk nettverk som krevde at vi tilpasset oss, og at evnen til å håndtere endringsprosessene som disse beslutningene gjenspeiler var nødvendig for å sikre det felles beste. Beslutninger som viser en slik evne til tilpasning og fleksibilitet vil være kvalifiserende i en slik verdiorden. Det er i lys av vår modell over argumentasjonsrommet vanskelig å se for seg at en slik rettferdiggjøring kunne stått alene i de norske debattene, men den kunne gått inn i et kompromiss sammen med en sivil verdiorden. De momentene jeg trekker frem her innebærer at vi kan tenke oss at argumentasjonsrommet kan tilføres en ekstra akse – en akse for hvilket handlingskollektiv man er orientert mot.

Figur 11: Handlingskollektiv som en mulig akse i argumentasjonsrommet

De mulige formene for rettferdiggjøring som jeg beskriver her, ligger noen ganger implisitt i flertallets argumentasjon, men de blir slik jeg leser debattene ikke fremmet eksplisitt for å være rettferdiggjørende. Et argument mot denne fremstillingen er at risikoene ved matobjektene er like farlig for alle og at trygghetsaspektet slik kan brukes som et motargument selv om man hadde henvist til EU som et handlingskollektiv. Vi kan imidlertid tenke oss at flertallet gjennom en slik argumentasjon fremdeles kunne ha definert situasjonen som en situasjon med usikkerhet, men fremhevet at man er villig til å akseptere denne usikkerheten siden det relevante handlingskollektivet er overnasjonalt. Som vist i figuren innebærer ikke en slik forskyvning noen endringer i egenskapene til matobjektene.

Gjennomgangstemaet her er altså at EØS-avtalen ble vedtatt under forutsetning av at den *ikke* innebar oppgivelse av suverenitet i disse spørsmålene men at den reelt sett gjør det. Siden man da ikke er villig til å innrømme at avtalene innebærer at posisjoner i høyrekant av det nye argumentasjonsrommet er legitime i nasjonale debatter om mattrygghet, så reduseres istedenfor argumentasjonsrommet som skissert i figur 10. På den måten prøver flertallet å holde målkonflikten mellom den økonomiske viktige EØS-avtalen og målet om å sikre trygg mat utenfor debatten. Man kan kanskje kritisere en slik analyse for at akkurat dette poenget er opplagt, men jeg vil hevde at den detaljerte empiriske studien av *hvordan* dette griper inn i debattene på et språklig nivå gir godt grunnlag for å kunne forstå hvilke negative konsekvenser, i et deliberativt perspektiv, EØS-avtalen har hatt i disse sakene.

9.4. Endringer i reguleringsprinsippene

Det siste tiåret har det skjedd store faktiske endringer i hvordan risiko ved mat reguleres, både i Norge og Europa. Hovedtrekkene i Europeiske land og EU er at både lovgivning og organisering av tilsynsmyndighetene gjenspeiler en vektlegging av å sikre forbrukernes interesser, sørge for mer åpenhet rundt matsikkerhetsspørsmål og at de vitenskapelige risikovurderingene sikres uavhengighet (Jacobsen og Kjærnes 2003: 265, Rykkja 2004; 2006, Veggeland 2004). I for eksempel EU og i Storbritannia har det også blitt vektlagt å opprette et tydeligere skille mellom institusjoner som har ansvar for forbrukerhensyn og for næringsinteressene til landbruket. Også i Norge har det skjedd endringer. En ny matlov er

vedtatt og et nytt mattilsyn er opprettet med bredt flertall i Stortinget.¹⁶⁴ Spørsmålet om hvilket departement som skulle ha ansvaret for det nye tilsynet var imidlertid omstridt i Norge. Her stod kampen mellom om tilsynet skulle legges under landbruksdepartementet eller Sosial- og helsedepartementet. Resultatet ble en delt løsning, men mattilsynet ble lagt under landbruksdepartementet (Asdal 2005, Elvbakken og Rykkja 2006).¹⁶⁵

I forhold til våre problemstillinger er imidlertid spørsmålet som interesserer oss her om det i løpet av det siste tiåret har skjedd endringer i hvilke verdsettingsrepertoar som knyttes til reguleringen av mattrygghet, hvilke verdiordener som legitimt kan knyttes til dette reguleringsregimet. Dette ble diskutert på et teoretisk plan i seksjon 3.3.2 på side 52. Vi så her hvordan reguleringsregimer som bygger på markedets verdiorden og den sivile verdiorden vil vektlegge ulike reguleringsprinsipper. Et regime basert på markedets verdiorden vil vektlegge økonomiske hensyn mens et regime basert på den sivile verdiordenes vil vektlegge likhet og solidaritet. Svært ulike reguleringsprinsipper vil kunne rettferdiggjøres i disse to regimene. Analysen i kapittel 7 og 8 har vist frem hvordan dette er en for enkel teoretisk forståelse av hvordan aktørene faktisk vil argumentere. Analysen har imidlertid også gjort det mulig å spesifisere hvordan endringer i rettferdiggjøringen av mattrygghet vil manifestere seg på et språklig nivå. For det første kan vi se for oss at endringer kan finne sted *uten* at det skjer endringer i argumentasjonsrepertoaret som aktørene anvender. I stedet for kan aktørene utvide *hvilke situasjoner* som kan knyttes til et politisk domene. For det andre utgjør politiske debatter og beslutninger elementer i et vedvarende forinvesteringsarbeid. Aktørene kan anvende tidligere beslutninger når de skal rettferdiggjøre hvordan man bør handle på et senere spørsmål. På den måten kan et politisk domene over tid komme til å dominere et større område av situasjoner innenfor argumentasjonsrommet knyttet til mattrygghetsspørsmål. For det tredje har jeg tidligere i dette kapitlet skissert hvordan modellen over argumentasjonsrommet også kan brukes for å fange opp endringer av aksene i argumentasjonsrommet.

I seksjon 7.5.4 på side 150 diskuterte jeg hvordan argumentasjonen endrer seg i løpet av den tidsperioden jeg har studert. Størrelsen på det empiriske materialet begrenser grunnlaget for å

---

¹⁶⁴ Det nye mattilsynet har vært operativt fra første halvår 2004. Det har samlet sammen både det sentrale og lokale næringsmiddeltilsynet, Dyrehelsetilsynet, Landbrukstilsynet samt deler av Fiskeridirektoratet. (Jacobsen og Kjærnes 2003: 266)

¹⁶⁵ Både Asdal (2005) og Elvbakken og Rykkja (2006) beskriver og analyserer for øvrig den interdepartementale striden.

hevde at det har skjedd generelle endringer i hvilke evalueringsprinsipper som anvendes for å rettferdiggjøre reguleringer i matfeltet. Det kan kanskje hevdes at de sakene jeg har analysert er karakterisert ved tilstedeværelsen av ambivalente objekter, og at de ikke nødvendigvis er representative for de formene for rettferdiggjøring som anvendes når matobjektet som reguleres ikke er ambivalent. I det teoretiske perspektivet skal i utgangspunktet slike kritiske øyeblikk som debattene om BSE og TS utgjøre være særskilt godt egnet for å belyse hvilke verdsettinger som kjennetegner matfeltet. Min vurdering er at analysen allerede har belyst at det finnes ulike verdsettingsrepertoarer alt etter hvilken situasjon man befinner seg i – det er det debattene om TS og BSE dreier seg om. Domenet for normal regulering representerer det verdsettingsrepertoaret som er tilgjengelig når matobjektene ikke er ambivalente og når risikoen vurderes som akseptabel, mens domenet for risikopolitikk representerer situasjoner hvor det er klart at objektet kan utgjøre en fare.

Det er etter min vurdering en tendens i det empiriske materialet til at domenet for normal regulering blir mer dominerende i løpet av tidsperioden. Dette er tydeligst i TS, her rundet vi av analysen med å sitere Statens helsetilsyns vurdering av hvilke overordnede prinsipper reguleringen av tilsetningsstoffer var basert på (Seksjon 5.3 på side 101). Vi så at tilsynet eksplisitt pekte på at vedtaket innebar en forskyvning vekk fra en sivil begrunnelse over mot en markedsregulering av dette feltet. I forhold til modellen av argumentasjonsrommet innebærer dette at domenet for normal regulering vokser seg større og at grensen mellom akseptabel og uakseptabel risiko forskyves. Tilsvarende utsagn kan vi finne fra fagekspertene om BSE og til dels i forhold til barnematdirektivene.¹⁶⁶ I forhold til BSE og TS kan dette lett oppfattes som at flertallet forlater målsettingen om trygg mat. En slik tolkning innebærer imidlertid at man blir fanget opp i den samme problematikken som de politiske aktørene selv, fordi tolkningen må bygge på at de beslutningene som flertallet argumenterer for objektivt sett innebærer en svekkelse av mattryggheten. Mitt hovedpoeng i denne sammenheng er imidlertid at målsettingen om trygg mat i disse sakene blir knyttet tettere til markedets verdiorden. Målsettingen om trygg mat blir således ikke forlatt, men reguleringene av spesifikke risikoer knyttes mot et nytt verdsettingsrepertoar. Dette innebærer at man kan regulere matfeltet på andre måter enn tidligere og likevel rettferdiggjøre disse reguleringene

---

¹⁶⁶ I saken om BSE anbefalte Statens dyrehelsetilsyn i mai 2000 at man innførte veto (Innst. S. nr 160 (2000-2001), vedlegg 1). Når de i januar 2001 forklarer hvorfor, skriver de at: "Dyrehelsetilsynet legger også til grunn de politiske føringer som er gi om at vi skal ha et svært høyt beskyttelsesnivå" (Innst. S. nr 160 (2000-2001), vedlegg 3). I forhold til barnematdirektivene så innebar disse at man endret noen av prinsippene for reguleringen av området, uten dette på samme måte entydig kan relateres direkte til spørsmålet om hva som er trygt nok.

gjennom å vise til at reguleringene er til fellesskapets beste. Dersom for eksempel de nye tilsetningsstoffene hadde hatt helseeffekter som gjorde at et flertall definerte situasjonene som uakseptabel ville det altså vært slik at myndighetene hadde grepet inn. Hvilken som helst situasjon lar seg ikke koble til domenet for normal regulering, men hvilke situasjoner som ”naturlig” hører til domenet kan endre seg over tid, gjennom aktørenes legitimeringsarbeid.

Flere studier av den sosiale distribueringen av ansvaret for mattrygghet underbygger min vurdering av at domenet for normal regulering vokser seg større i løpet av tidsperioden. Jacobsen og Kjærnes (2003) drøfter for eksempel hvordan det i Europa er tydelige tendenser til at ansvaret for mattrygghet overføres fra staten til produsenter og konsumenter. Disse tendensene er også synlig i Norge, men offentlige myndigheter er fremdeles dominerende når det gjelder det formelle ansvaret for reguleringene (Jacobsen og Kjærnes 2003, Terragni 2004). For eksempel er tilsynet i økende grad basert på en revisjon av produsenters og detaljisters interne kontrollrutiner. Rettferdiggjøringen av en slik endring kan vanskelig knyttes til en sivil verdiorden, men kan lettere forankres i enten markedets verdiorden, den industrielle verdiorden eller den prosjektorienterte verdiorden.

Språkbruken i de viktigste stortingsmeldingene fra tidsperioden (St.meld. nr 19 (1999-2000), St.meld. nr 40 (1996-1997)) styrker denne analysen ytterligere. Asdal (2005: 77-91) analyserer ved hjelp av arkivet til landbruksdepartementet hvordan arbeidet med stortingsmeldingene fører til en ny begrepsbruk. De sidene ved disse stortingsmeldingene som hun tar opp er ikke relatert til de sakene vi har studert her, men mer generelt til hvilket begrepet som brukes om matfeltet. Hun beskriver hvordan begrepet ”frihandel” tidlig i arbeidet med St. meld. 40 fra 1997 ble forlatt til fordel for begrepene ”markedet” og ”internasjonalisering”. Asdal viser hvordan begrepene blir aktivisert for å fremheve de nye mulighetene internasjonalisering skaper, fremfor problemene de kan medføre. I tillegg kobles ikke internasjonaliseringen til det nasjonale nivået (Norge), men til den enkelte forbruker (ibid. 80). Etter hvert er det forbrukeren som trekkes frem som den sentrale aktøren og i St. meld nr. 19 (1999–2000) brukes for første gang begrepet ”forbrukerretting” (Jacobsen 2004). Asdal påpeker hvordan dette innebar en betydelig omdefinering av forbrukerens rolle i matpolitikken, fra å være et individ som staten gjennom kontroll og styring skulle beskytte, til å bli en ”kritisk, rasjonell og politisk bevisst forbruker” (Asdal 2005: 87). Denne fremstillingen av forbrukerne legger til rette for at deler av ansvaret for mattryggheten kan overføres fra staten til enkeltindividet. Det offentlige ansvar kommer dermed til å handle mer

om å legge tilrette for at forbrukeren kan gjøre rasjonelle valg i markedet – gjennom informasjon, merking av mat og kunnskap. I relasjon til risiko blir det i denne argumentasjonen sentralt hvordan man kommuniserer mulige helserisikoer til forbrukerne slik at man ”reducerer ubegrunnet frykt” (St. meld. nr. 19 (1999-2000) : 56).¹⁶⁷

Endringene i språkbruk som Asdal observerer er i samsvar med forskyvning fra en sivil verdiorden over mot markedets verdiorden og kan leses som en reaksjon på hvordan internasjonaliseringen legger begrensninger på mulighetene for statlig kontroll over deler av matfeltet. De løsningene som ble valgt i sakene om tilsetnings- og barnematdirektivene er da også i stor grad i tråd med en slik forbrukerretting. I stedet for forbud mot tilsetningsstoffer og uheldig berikning av barnemat la man her opp til merking av maten og informasjonskampanjer (se seksjon 5.2.4 på side 95). Det er interessant at ”forbrukerrettingen” av politikken som en løsning på det begrensede politiske handlingsrommet i så liten grad eksplisitt blir brukt i de stortingsdebattene vi har analysert. I debattene om TS så vi at forbrukerrettingen ikke i seg selv ble brukt som en rettferdiggjøring av beslutningene. Slik jeg ser det er dette uttrykk for at flertallet i denne saken velger å ikke anvende fullt ut det argumentasjonsrepertoaret som etter hvert er blitt knyttet til domenet for normal regulering.

9.5. Oppsummering

Vi kan oppsummere med at EØS-avtalen i sin logikk representerer det politiske domenet for normal regulering siden avtalen har som mål å sørge for en harmonisert lovgivning i alle medlemsland. EØS-avtalen gjør det lettere å underbygge situasjonsdefinisjoner innenfor domenet for normal regulering ved at den gir ressurser som kan mobiliseres av aktørene som inntar slike posisjoner og frarøver ressurser fra aktører som definerer situasjonen annerledes. Den representerer imidlertid ikke i utgangspunktet et absolutt hinder for å definere et objekt inn i det risikopolitiske domenet, men den gjør dette vanskeligere. På den måten bidrar EØS-avtalen til å definere karakteren til de norske stortingsdebattene. I forlengelsen av dette kan vi

---

¹⁶⁷ I meldingens del om politiske hovedsatsingsområder er det et eget avsnitt om åpenhet, kommunikasjon og informasjon. Følgende utdrag er illustrerende: ”Åpenhet og god kommunikasjon om risikoaspekter ved maten, særlig fra myndighetenes side, er grunnleggende for at forbrukerne skal kunne ha tillit til at maten er trygg. [...] For forbrukerne er informasjon og kunnskap helt nødvendig for å kunne foreta reflekterte, rasjonelle valg ut fra behov, verdier og økonomi. Det er også viktig for å kunne sammenligne tilbud og utnytte konkurransen. [...] I et forebyggende og helsefremmede perspektiv er informasjon om betydningen av et sunt kosthold viktig. Det er videre viktig å ha kunnskap om forekomst av mulige helseskadelige elementer i maten. Dette vil redusere ubegrunnet frykt blant forbrukerne”(St. meld. nr. 19 (1999-2000): 56).

hevde det har skjedd en institusjonalisering av nye reguleringsprinsipper for mattrygghet som i liten grad er rettferdiggjort. Likevel blir det etter min mening for enkelt å utelukkende koble dette trekket til EØS-avtalen. Det er denne avtalen som er blitt aktualisert i de sakene jeg har studert, men det vi observerer her kan også tolkes som uttrykk for en større transformasjonsprosess som fører til en reregulering av den nasjonale politikken

En mulig kobling mellom min analyse av argumentasjonen i stortingsdebattene og studiene av mer institusjonell karakter er at disse reguleringsendringene skjer *på tross av* at de vanskelig lar seg rettferdiggjøre eksplisitt i den norske offentligheten. I lys av dette kan man kanskje si at i vårt perspektiv er det demokratiske underskuddet i EØS avtalene at man ikke eksplisitt er villig til å rettferdiggjøre nye prinsippene for mattrygghet med en sivil verdiorden (vi må underordne oss et større kollektiv) eller markedets verdiorden (økonomisk viktig for oss å ikke bryte avtalen). Istedenfor forsøker man å opprettholde bildet av at det ikke har skjedd endringer – og at man derfor ikke trenger å rettferdiggjøre beslutningene.

10. ETTERORD

Avslutningsvis vil jeg oppsummere og konkludere på problemstillingene, kort diskutere betydningen av de avgrensingene analysen bygger på og legge frem noen forskningsideer som prosjektet har avstedfødt.

Det overordnede målet for denne oppgaven har vært å identifisere de legitime argumentene i stortingsdebattene om mattrygghet. Hovedproblemstillingen (1)¹⁶⁸ har vært å undersøke *hvordan* aktørene forsøker å rettferdiggjøre sitt standpunkt i de politiske sakene. Jeg startet ut med å analysere hovedlinjene i aktørenes argumentasjon i de tre sakskompleksene. Dette gjorde det mulig å identifisere de sentrale verdiordenene i aktørenes rettferdiggjørende argumentasjon. Samtidig identifiserte denne analysen noen svakheter ved den teoretiske forståelsen som jeg hadde lagt til grunn. Utgangspunktet er at den parlamentariske arena er preget av sterk begrunnelsestvang og at dette gjør Boltanski og Thévenots teori godt egnet som redskap for å besvare problemstillingen. Analysen av sakskompleksene avdekket imidlertid at det i disse debattene ikke er samsvar mellom de teoretiske forventningene til hvordan aktørene vil argumentere og hvordan de faktisk argumenterer. Min diskusjon rundt dette tilførte perspektivet noen begreper for å styrke den analytiske kraften i forhold til de debattene jeg har analysert.

Begrepet *begrunnelseslogikk* fanger opp at aktørene forankrer rettferdiggjøringen av en beslutning i verdsettingsprinsippet til en verdiorden, samtidig som også en rekke andre verdiordener kan bli mobilisert. Dette skjer ved at verdsettingsprinsippet som begrunnelseslogikken springer ut i fra anvendes for å avgjøre hvor viktige de andre verdiordenene er. Dette åpnet også opp for en tilnæringsmåte hvor man ikke bare kan analysere hvordan aktørene mobiliserer verdiordener, men også hvordan det for et politisk saksfelt finnes et avgrenset repertoar av legitimerende argumenter; et argumentasjonsrepertoar. Jeg brukte så dette reviderte perspektivet til å undersøke hvordan aktørene gjennom argumentasjon, kritikk og motkritikk definerer et rom for legitim argumentasjon. De posisjonene i dette argumentasjonsrommet som er dominert av en

---

¹⁶⁸ (1) Hvordan forsøker aktørene å rettferdiggjøre sitt standpunkt i de politiske sakene?

begrunnelseslogikk omtalte jeg som politiske domener. Aksene i argumentasjonsrommet blir definert av aktørene selv og gjennom argumentasjon inntar aktørene en posisjon i dette rommet. Modellen jeg endte opp med spesifiserer et bestemt mønster i sammenhengen mellom oppbygningen av situasjonsdefinisjoner og rettferdiggjørende argumentasjon. Disse teoretiske revisjonene gjorde det derfor mulig å (4)¹⁶⁹ kartlegge repertoaret for legitim argumentasjon i stortingsdebattene. Relasjonene mellom aktørposisjonene ble så brukt til å diskutere karakteristiske trekk ved debattene, kritikk, motkritikk og forskyvninger i aktørens posisjoner over tid.

Analysen avdekket at hovedmotsetningen i debattene om mattrygghet går mellom en begrunnelseslogikk som bygger på den industrielle verdiorden og en som bygger på den sivile verdiorden. Skillet mellom disse to begrunnelseslogikkene går ved grensen mellom normativt akseptabel og normativt sett uakseptabel risiko. I det argumentasjonsrommet som aktørene forholder seg til er det imidlertid en rekke posisjoner som ikke kan knyttes til en begrunnelseslogikk. Slike posisjoner er vanskelig å opprettholde dersom man vil rettferdiggjøre en bestemt beslutning. I analysen av hvert sakskompleks så vi at den vitenskapelige usikkerheten ofte ble definert ut ved at aktørene anvendte et binært språk når de forholdt seg til risikoen ved matobjektene. Bruken av et binært språk om risiko kan forstås i lys av at aktørene gjennom å forenkle egenskapene til ambivalente matobjekter blir i stand til å legitimere hvordan de bør reguleres, det er dette som gjør det mulig å aktivisere en bestemt begrunnelseslogikk.

Legitimeringsarbeidet aktørene utfører er således innrettet mot å etablere en logisk konsistent definisjon av situasjonen som skaper ekvivalens mellom situasjonen og en av disse to begrunnelseslogikkene. I dette arbeidet trekker aktørene på to typer ressurser. For det første ressurser knyttet til egenskapene ved matobjektene som skal reguleres. For det andre det moralske ved temaet, at maten skal være trygg. Argumentasjonsrommet som modellen skisserer innebærer at det er avgjørende for aktørene å arbeide frem en situasjonsdefinisjon som holder situasjonen "sammen" – derigjennom defineres verdsettingsrepertoaret i stortingsdebattene om mattrygghet. Kritikk vil i lys av dette være rettet mot å svekke samsvaret mellom en aktørs situasjonsdefinisjon og den begrunnelseslogikken som aktøren

---

¹⁶⁹ (4) Å kartlegge repertoaret av legitim argumentasjon i parlamentariske beslutningsdebatter om mattrygghet

mobiliserer. Aktørene er enige om hvilket verdsettingsrepertoar som kan knyttes til dette politiske feltet, men uenige om hvilken situasjon man er i.

Både den vitenskapelige usikkerheten og de internasjonale handelsregimenes institusjonalisering av objektive risikoanalyser griper inn i stortingsdebattene. Vi utforsket disse temaene i kapittel 8 og 9. Her besvarte jeg også de to underproblemstillingene (2) og (3)¹⁷⁰, og knyttet disse opp mot den forståelsen av legitimeringsarbeidet som ble etablert i kapittel 7. Relasjonen mellom de tre problemstillingene ble med dette noe kompleks. Så la oss oppsummere hovedlinjene i hvordan disse har blitt koblet sammen.

I kapittel 8 drøftet vi hvordan sakene omhandler ambivalente objekter, objekter som ikke naturlig hører til en bestemt verdiorden. Det spesielle med situasjoner hvor objektene er ambivalente er at aktørene ved uenighet har få ressurser som kan mobiliseres for å etablere en ubestridelig og naturlig situasjonsdefinisjon. Usikkerheten som de ambivalente objektene bringer inn i debattene lar seg ikke lett løse opp eller defineres ut. I parlamentariske beslutningsdebatter om regulering av risiko står imidlertid aktørene overfor et valg som må tas. Problemets natur og koblingen mot EØS-avtalen innebærer at også det å ikke ta en beslutning har konsekvenser. Eksistensen av ambivalente objekter kan ikke bare forstås som et uttrykk for de ”faktiske” egenskapene ved objektene. Den sosiale organiseringen av risikoregulering bidrar til å produsere slike objekter. Mitt hovedpoeng her var at regelverket i EØS- og WTO-avtalen kan bidra til å skape ambivalens. Dette skjer fordi avtalene forutsetter at det er mulig å etablere en rasjonell og objektiv fremstilling av objektenes egentlige risiko, slik at regelverket kan standardiseres og harmoniseres. Dette står imidlertid ikke alltid i forhold til tilgjengelig vitenskapelig kunnskap, noe alle de tre sakskompleksene vi har studert representerer eksempler på. Spørsmål som var blitt lukket ved etableringen av en nasjonal standard kan med dette bli åpnet opp gjennom forsøk på standardisering. I denne situasjonen blir det også tilgjengelig en rekke ulike kunnskapsleverandører som kan gi ulike risikovurderinger.

---

¹⁷⁰

(2) Hvordan påvirker EØS- og WTO-avtalen karakteren til debattene?

(3) Hvordan klarer aktørene på tross av vitenskapelig usikkerhet å ta et standpunkt i enkeltsakene, hvordan tematiserer aktørene den vitenskapelige usikkerheten og hvordan påvirker denne usikkerheten den rettferdiggjørende argumentasjonen i debattene?

Dette temaet forfulgte jeg videre inn i kapittel 9. Her knyttet jeg de ambivalente matobjektene opp mot EØS-avtalen og så mer detaljert på hvordan avtalen også avgrenser hvilke posisjoner i argumentasjonsrommet som det blir mulig å forsvare i stortingsdebattene. Dette utdypet forståelsen av hvordan aktørene håndterer de ambivalente objektene. Vi så at aktørens situasjonsdefinisjoner polariseres i de debattene hvor de må ta en beslutning som berører EØS-avtalen. Her utgjør GMO-saken en kontrast fordi dette saksområdet fremdeles ikke er underlagt de samme kravene om en vitenskapelig objektiv risikovurdering. Norge har på dette saksområdet mulighet for ha en svært restriktiv politikk selv om den kanskje kan være vanskelig å forsvare med utelukkende vitenskapelig forankret argumentasjon.

I debattene om BSE og TS er dette handlingsrommet betydelig mindre. I forhold til EØS-avtalen må legitimeringen av beslutningen forankres i vitenskapelig og "objektiv" kunnskap. Dette utløser et paradoks; samtidig som regelverket tar utgangspunkt i at det kun er vitenskapelige kunnskap om matobjektene som skal være relevant for særskilte beskyttelsestiltak, så tydeliggjør debattene at den normative aksepten av risiko varierer mellom aktørene som blir involvert, både på Stortinget og mellom EU og Norge. Polariseringen av situasjonsdefinisjonene som aktørene operer med bidrar til at det moralske aspektet ved sakene vanskelig kan diskuteres dersom man samtidig skal kunne legitimere beslutningen man vil ta. Vi konkluderte med at EØS-avtalen gjør det lettere å underbygge situasjonsdefinisjoner innenfor domenet for normal regulering. Dette skjer ved at den gir ressurser som kan mobiliseres av aktørene som inntar posisjoner innenfor dette domenet og frarøver ressurser fra aktører som definerer situasjonsdefinisjonen annerledes. EØS-avtalen er slik med på å definere karakteren til de norske stortingsdebattene. I forlengelsen av dette diskuterte jeg om det har skjedd en institusjonalisering av nye reguleringsprinsipper for mattrygghet som i liten grad er rettferdiggjort. Konklusjonen var at det er mye som tyder på at dette har skjedd, eller er i ferd med å skje. På dette grunnlaget rettet jeg en kritikk mot flertallet i disse sakene, særlig i forhold til håndteringen av matsminkedirektivene. Jeg hevdet at de ikke var villig til å rettferdiggjøre beslutningen de tok, men istedenfor ender opp med å nedvurdere betydningen av de prinsippene som er styrende for reguleringene av matfeltet.

Verdiordenene utgjør kollektive verdsettingsprinsipper og den fremgangsmåten jeg har skissert utgjør elementer til et program for å studere de moralske dimensjonene ved politiske beslutningsdebatter. Den moralske dimensjonen er etter min mening viktig å ta med dersom man skal studere hvordan moderne samfunn forholder seg til risiko og samtidig fange opp de

spenningene som internasjonaliseringsprosessene medfører for relasjonen mellom nasjonale folkevalgte parlamenter og overnasjonale politiske og økonomiske institusjoner. Konflikten i BSE og TS kan forstås som et sammenstøt mellom det nasjonale og overnasjonale politiske nivået. Analysen viser hvordan Stortinget i disse sakene må forholde seg til en EØS-avtale med uavklart status når det kommer til Norges handlefrihet. Det er et paradoks at flertallet i debattene fastholder at Norge har beholdt full suverenitet på de områdene som avtalen omfatter, mens de samtidig - gjennom hvordan de forholder seg til disse konkrete problemstillingene - demonstrerer at det er blitt politisk svært vanskelig å bryte med regelutviklingen i EU. Dette er et paradoks som flertallet velger å overse og som de forsøker å holde utenfor debatten, for eksempel ved å la være å svare på prinsipiell kritikk. Derfor blir det utilstrekkelig å kun beskrive disse sakene som eksempler på at EU har politisk og økonomisk større makt enn Norge. Analysen min har vist at det også er relevant å studere hvilke konsekvenser de internasjonale handelsregimene har for legitimeringsarbeidet i stortingsdebatter og hvilke aspekter ved nye regulerings- og styringsformer som lar seg diskutere.

I arbeidet med analysen, og særlig kapittel 9, forsøkte jeg flere ganger å utvide det teoretiske perspektivet ytterligere. Ikke minst har jeg jobbet en del med å trekke Habermas' teori om politisk viljesdannelse¹⁷¹ dypere inn i drøftingen. Dette viste seg imidlertid å være arbeidskrevende, fordi det både ville kreve en rekke teoretiske avklaringer om relasjonen mellom perspektivene og en nylesning av det empiriske materialet. Jeg har likevel skissert konturene av en kritikk forankret i en deliberativ demokratiforståelse. Ved å utdype koblingene til et slikt perspektiv kan den type analyse jeg har gjort i denne oppgaven få tilført begreper som i ytterligere grad åpner for å sette den sammen med en mer institusjonell analyse, for eksempel av matkontroll som reguleringsfelt. Dette er et tema som jeg fra starten av definerte ut, men som vender tilbake i det øyeblikket man vil se på samspillet mellom legitimering og politikkutøvelse.

Jeg valgte å bruke verdiordenene som analyseverktøy. Det kan hevdes at det er problematisk å anvende de verdiordenene som Boltanski og Thévenot identifiserte på grunnlag av empiri hentet fra Frankrike på 1980- til 1990-tallet på stortingsdebatter i Norge 10 år senere. Det er mulig at det er nyanser ved verdsettingsrepertoaret i debattene som vi derfor ikke har fanget

---

¹⁷¹ Se for eksempel Habermas (1996: 168).

opp. Verdiordenene har imidlertid etter min mening vist seg tilstrekkelige som verktøy for å undersøke problemstillingene og for å fange hovedtrekkene ved legitimeringsarbeidet i stortingsdebattene. Med noen teoretiske revisjoner ble det også mulig å kartlegge verdsettingsrepertoaret og å fange opp en rekke nyanser og spenninger i legitimeringsarbeidet aktørene gjør. Det har ikke vært mitt prosjekt i denne omgang å undersøke hvordan rettferdiggjøringsgrammatikken Boltanski og Thévenot spesifiserer, manifesterer seg i verdsettingsprinsipper. Dette er imidlertid en empirisk forskbar problemstilling som det hadde vært interessant å undersøke.

Denne diskusjonen kan knyttes tilbake til redegjørelsen av hva en verdiorden "er" i kapittel 3. Avslutningsvis vil jeg diskutere dette litt nærmere og skissere noen elementer som etter min mening kan styrke videreføringen av det sosiologiske prosjektet Boltanski og Thévenot legger frem i *On Justification*. Svært mange av de empiriske studiene som har brukt perspektivet har tatt verdiordenene som analytisk utgangspunkt.¹⁷² Det er typisk at de diskuterer, slik jeg gjorde i forrige avsnitt, at dette kan være noe problematisk fordi det kan innebære en for sterk forhåndskonstruksjon av hvilke verdsettingsprinsipper som blir brukt. Når verdiordenene likevel blir anvendt så er det fordi de representerer en kraftig analyseverktøy. Videre er det gjerne slik at verken rammene for prosjektet eller empirien man bygger på gir muligheten for å erstatte dem med andre verktøy som kanskje kunne har gjort analysen mer sensitiv og nyansert. Hvorvidt dette er et stort eller lite problem avhenger blant annet av hvor stabile man anser verdiordenene for å være. Dersom det faktisk er slik at verdsettingsprinsippene som verdiordenene representerer varierer i tid og rom, så er de i mindre grad egnet for å avdekke alle nyanser ved det verdsettingsrepertoaret som faktisk blir anvendt i situert argumentasjon til en bestemt tid.

Et relevant eksempel her er ulike fremstillinger av den sivile verdiorden og hvordan den inngår i kompromisser med andre verdiordener. I note 46 på side 42 påpekte jeg at i forhold til spesifiseringen i *On justification* så kunne denne verdiorden kanskje med fordel ha fått navnet kollektivitetsordenen på norsk. Bakgrunnen for dette er at meningsinnholdet i "civic" og "civil" peker mot ulike forståelser av hva som er grunnlaget for samfunnsfellesskapet. "Civic" peker mot et verdsettingsprinsipp hvor enkeltindividets interesser er underordnet

---

¹⁷² Eksempelvis Godard 2003, Godard og Laurans 2004, Granlund 2003, Haugseth 2004, Hestholm 2003, Moody og Thévenot 2000, Skarpenes 2004, Thévenot og Lamont 2000, Thévenot, et al. 2000

hensynet til samfunnskollektivet. Dette tilsvarer en fransk forståelse hvor samfunnet som et kollektivt prosjekt er basert på denne bestemte betydningen av likhet og solidaritet. I en "civil" forståelse er det imidlertid en interessekamp som definerer det kollektive prosjektet. Her ikke det kollektive prosjektet basert på at enkeltindividets interesser underordner seg det kollektive, tvert imot er kollektivitet bare mulig gjennom at de ulike interessene får utspille seg. I avslutningen av *Rethinking Comparative Cultural Sociology* diskuterer Thévenot og Lamont forskjellene mellom en fransk og amerikansk "civic order of worth". Om grunnlaget for kollektive verdsettinger i Amerika skriver de:

Individuals opinions compete in the "market-place" of ideas and are selected for their merit and contribution to the collective good, instead of being equated with private (i.e. illegitimate) interest. This is why one can state that in the United State, civic solidarity (defined in legal terms) is compatible with marked competition. Such a strong association between these two principles of evaluation is not present in France. Here, civic legitimacy is more associated with the defence of solidarity defined as action aimed at reducing inequalities (Thévenot og Lamont 2000: 311).

Slik jeg forstår dem knytter de altså bruken av det jeg har kalt den sivile verdiorden opp mot markedets verdiorden. I *On Justification* beskriver imidlertid Boltanski og Thévenot (2006: 293-335) systematisk og utførlig alle de mulige kompromissene mellom de seks opprinnelige verdiordenene de identifiserte. Det er kun ett kompromiss som ikke blir beskrevet og det er kompromisset mellom markedets verdiorden og den sivile verdiorden. Om et slikt kompromiss skriver de bare følgende: "In the work we examined, we did not come across any compromises between these two worths" (ibid.: 325). Koblingen mellom den sivile verdiorden og markedets verdiorden som Thévenot og Lamont gjør for å forklare verdsettingsrepertoaret de observerer i Amerika, synes derfor å fortjene en mer inngående diskusjon. I en norsk sammenheng har Skarpenes (2004: 86) diskutert betydningen av den sivile verdiorden. Han antyder at det i Norge synes å være en "miks mellom det sivile og domestiske verdsettingsrepertoaret" og at denne blandingen kanskje kan "være med på å forklare årsaker bak likhetstenkningens styrke i Norge".

Mitt hovedpoeng er at disse litt "rare" kompromissene skyldes at verdiordenene brukes som analytisk utgangspunkt. Dette er kanskje ikke kompromisser mellom verdiordener, det kan kanskje bedre forstås som aspekter ved det kollektive verdsettingsrepertoaret som medlemmene av et bestemt sosialt felleskap faktisk anvender til en bestemt tid. Det som gjør er at det ser "rart ut" er at det verdsettingsrepertoaret som faktisk blir anvendt av aktørene ikke passer til verdiordener som er syntetisert fra empiri hentet fra Frankrike for 15–20 år siden. Jeg argumenterer altså for at det er nyanser i tid og rom for hvordan en

rettferdigjøringsgrammatikk manifesterer seg i et kollektivt verdsettingsrepertoar og at disse variasjonene kan hindre en nyansert og sensitiv analyse dersom verdiordenene tas som analytisk utgangspunkt. Hovedargumentet og fremgangsmåten som Boltanski og Chiapello (2005) anvender i *The New Spirit of Capitalism* styrker dette argumentet. De sammenligner empiri fra perioden 1968–1978 med empiri fra perioden 1985–1995 og argumenterer for at det i løpet av denne tiden vokser frem en ny verdiorden. Videre knytter de denne prosessen til endringer i hvordan det kapitalistiske system er organisert. Den beskrivelsen de gir av fremveksten av en ny verdiorden tilsier altså at verdiordenene ikke kan betraktes som stabile over tid og rom. Tvert imot beskriver de en ganske markant endringsprosess som finner sted i løpet av en relativt kort tidsperiode. Det analytiske utgangspunktet de benytter er da heller ikke de etablerte verdiordenene men den grammatikalske grunnstrukturen som jeg skisserte i tabell 1 på side 38.

Et prosjekt som nyansert og i full dybde vil undersøke hvilke kollektive verdsettingsformer som faktisk blir anvendt kan derfor ikke ta verdiordenene som utgangspunkt. Det er den rettferdigjøringsgrammatikken som Boltanski og Thévenot spesifiserer som må være utgangspunktet.¹⁷³ Et slik prosjekt kan med fordel være i en dialog med det viktige grunnarbeidet som *On Justification* etter mitt syn utgjør, men det må gjennomføres på en måte som gjør det mulig å kartlegge hvilke kollektive verdsettingsformer som faktisk blir brukt. Den grunnleggende antagelsen til et slikt prosjekt er derfor bare at det faktisk finnes en struktur eller grammatikk som er felles for all rettferdigjørende argumentasjon til en bestemt tid. Det er dette som gjør det interessant å forsøke å identifisere denne strukturen og det er det som gjør det mulig å spesifisere hvordan denne grammatikken manifesterer seg i spesifikke kollektiv verdsettingsvokabularer.

---

¹⁷³ Det kan også argumenteres for at man bør være skeptisk i forhold til hvor generell i tid og rom denne grammatikken egentlig er. Jeg antydte så vidt dette når vi diskuterte Latours kritikk av et av aksiomene i *The polity model*. Dodier (2005) kommer også med en lignende kritikk, som har betydningen for den grammatikalske strukturen som *On Justification* bygger på. Han argumenterer for at det kan finnes ”goder i seg selv” og nevner det å ta vare på liv eller helse som eksempler på slike goder. Videre forsøker han å vise empirisk at slike goder har betydning for legitimeringsarbeid i offentlige debatter om behandlingstiltak mot AIDS. De godene som Dodier nevner kan slik jeg ser det være problematisk for det sjette aksiomet: kun det som er til allmennhetens beste kan legitimeres. Liv og helse utgjør noe som er viktig og verdifullt for den enkelte, og dette må ikke nødvendigvis bli koblet mot det som er allment godt ”gjennom en verdiorden” for å virke legitimerende. Den norske debatten om Mehmet saken og de påfølgende endringene i den norske bioteknologiloven er et relevant eksempel i denne sammenheng.

Tar man dette som utgangspunkt mener jeg at korrespondanseanalyse av offentlige debatter kan være en aktuell fremgangsmåte. Denne analyseformen er utformet nettopp for å avdekke strukturen i data (Benzécri sitert i Hjellbrekke 1999: 8). Dette er en geometrisk basert analysemetode som gjør det mulig å konstruere rommet av relasjoner og opposisjoner mellom enhetene som undersøkes. Dette gjøres på en slik måte at relasjoner og opposisjoner lar seg tolke langs noen hovedakser, ikke helt ulikt den modellen jeg presenterte i kapittel 7. Med en slik analysemetode kan argumentasjonsrommet konstrueres og utforskes mer systematisk enn jeg har kunnet gjøre. De teoretiske revisjonene jeg har argumentert for er viktige for et slikt prosjekt. Essensen her er den sammenkoblingen av situasjonsdefinisjoner til posisjoner i et argumentasjonsrom (stillingstaking i debatter) med ett legitimt verdsettingsrepertoar som jeg har argumentert for. Dette gir et teoretisk utgangspunkt som både gjør det mulig å anvende korrespondanseanalyse som metode og som antyder hvordan man kan fortolke resultatene analysen frembringer. Videre blir det mulig å gjennomføre denne analysen uten å fortolke argumentasjonen som uttrykk for en bestemt verdiorden. I stedet for kan utgangspunktet være det vokabularet som aktørene faktisk bruker. Fremgangsmåten jeg brukte for å identifisere argumentasjonsrommet og modellen jeg endte opp med, viser slik jeg ser det potensialet for en slik analyse. Relasjonene og hovedopposisjonene i debattene som en slik analyse kartlegger legger imidlertid et empirisk grunnlag for en teoretisk bevegelse som, med støtte i *On Justification*, kan diskutere den underliggende strukturen i debattene. Derigjennom vil man også kunne spesifisere vokabularet som knytter seg til disse posisjonene i argumentasjonsrommet. En slik fremgangsmåte er slik jeg ser det i alle fall godt egnet dersom det empiriske materialet er parlamentariske debatter. Etter min mening er dette et verdifullt empirisk materiale for et prosjekt som i detalj vil undersøke de kollektive verdsettingsformene som blir brukt. Debattene er godt dokumentert, tilgjengelige og utgjør samlet et materiale som også kan brukes for å undersøke de historiske endringsprosessene i repertoaret for legitimerende argumentasjon.

LITTERATUR

Almås, Reidar og Berit Nygård (2003). "Etiske spørsmål rundt genmodifiserte jordbær." Side 275-288 i *Den politiserte maten*, redigert av Eivind Jacobsen, Reidar Almås og Jahn Petter Johnsen. Oslo: Abstrakt forlag.

Andersen, Svein S. (2002). "Norway: Insider AND Outsider." Arena Working Papers WP 00/4. ARENA - Centre for European Studies, Universitetet i Oslo, Oslo.

Arnesen, Finn og Hans Petter Graver (2001). "Rettslige sider ved Norges EU-rettede avtaler." Side 69-102 i *Mot et globalisert Norge? : rettslige bindinger, økonomiske føringer og politisk handlingsrom*, redigert av Bent Sofus Tranøy og Øyvind Østerud. Oslo: Gyldendal akademisk.

Arnesen, Finn, Hans Petter Graver og Ulf Sverdrup (1997). "Vetoretten i EØS." Arena Working Paper 97/19. Centre for European Studies, Universitetet i Oslo, Oslo.

Asdal, Kristin (2004). "Politikkens teknologier: produksjoner av regjerlig natur." Avhandling for dr.polit.-graden, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Asdal, Kristin (2005). *Grensetrafikk: nedslag i matpolitikken og veterinærvesenets historie*. Oslo: Unipub.

Asselt, Marjolein van og Ellen Vos (2006). "The Precautionary Principle and the Uncertainty Paradox." *Journal of Risk Research* Vol: 9(4):313-336.

Bacchi, Carol Lee (2000). "Policy as Discourse: what does it mean? where does it get us?" *Discourse: studies in the cultural politics of education* Vol: 21(1):45-57.

Beck, Ulrich (1992). *Risk society: towards a new modernity*. oversatt av Mark Ritter. London: Sage.

Beck, Ulrich (1997). *Risiko og frihet*. oversatt av Are Eriksen. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.

Beck, Ulrich (1999). *World risk society*. Cambridge: Polity Press.

Boltanski, Luc (1987). *The making of a class : cadres in French society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Boltanski, Luc og Eve Chiapello (2002). "The New Spirit of Capitalism." Paper to be presented on the Conference of Europeanists 14-16.March 2002. Chicago.
www.sociologiadip.unimib.it/mastersqs/rivi/boltan.pdf (pr. 08.02 2005)

Boltanski, Luc og Eve Chiapello (2005). *The New Spirit of Capitalism*. Verso Books.

Boltanski, Luc og Laurent Thévenot (1991). *De la justification : les économies de la grandeur*. Paris: Gallimard.

Boltanski, Luc og Laurent Thévenot (1999). "The Sociology of Critical Capacity." *European Journal of Social Theory* Vol: 2(3):359-377.

Boltanski, Luc og Laurent Thévenot (2000). "The Reality of Moral Expectations: a sociology of situated judgement." *Philosophical Explorations* Vol: 3(3):208-231.

Boltanski, Luc og Laurent Thévenot (2006). *On Justification. Economies of Worth*. oversatt av Catherine Porter. Princeton og Oxford: Princeton University Press.

Brante, Thomas (1993). "Reasons for studying scientific and science-based controversies." Side 177-192 i *Controversial Science. From Content to contention*, redigert av Thomas Brante, Steve Fuller og William Lynch. Albany: State University of New York Press.

Brenna, Brita, Ingunn Moser og Kristin Asdal (red.) (2001). *Teknovitenskapelige kulturer*. Oslo: Spartacus.

Broadly, Donald (1991). *Sociologi och epistemologi : om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS förlag. PDF-versjon (fra april 2005) tilgjengelig på <http://www.sledge.ilu.uu.se/~monilang/dbavh/dbavh-book.pdf> (pr. 10.12.2006).

Christoforou, Theofanis (2000). "Settlement of Science-Based Trade Disputes in the WTO: A Critical Review of the Developing Case Law in the Face of Scientific Uncertainty." *New York University Environmental Law Journal* Vol: VIII(3):622-648.

Collingridge, David og Colin Reeve (1986). *Science Speaks to Power: The Role of Experts in Policy Making*. London: Frances Pinter.

Crawford-Brown, Douglas, Joost Pauwelyn og Kelly Smith (2004). "Environmental Risk, Precaution, and Scientific Rationality in the Context of WTO/NAFTA Trade Rules." *Risk Analysis* Vol: 24(2):461-469.

Desrosières, Alain (1992). "How to Make Things Which Hold Together: Social Science, Statistics and the State." Side 197-216 i *Discourses on society: The shaping of the social science disciplines*, redigert av Peter Wagner. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers.

Dodier, Nicolas (1993). "Action as a Combination of "Common Worlds"." *Sociological Review* Vol: 41(3):556-71.

Dodier, Nicolas (2005). "L'espace et le mouvement du sens critique." *Annales HSS* Vol: 60(1):7-31.

EEA (2001). "Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896-2000." European Environmental Agency (EEA), København.
http://reports.eea.europa.eu/environmental_issue_report_2001_22/en (pr.10.12 2006)

Elvbakken, Kari Tove (1997). "Offentlig kontroll av næringsmidler : institusjonalisering, apparat og tjenestemenn." Avhandling for dr.polit.-graden, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap (Rapport nr.50, 1997), Universitetet i Bergen, Bergen.

Elvbakken, Kari Tove og Lise Hellebø Rykkja (2006). "Norsk matkontroll - konflikter om kontrollhensyn og verdier." *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* Vol: 2(2006):119-140.

Entman, Robert M. (1993). "Framing: Toward clarification of a fractured paradigm." *Journal of Communication* Vol: 43(4):51-58.

Eriksen, Erik Oddvar (2001). "Hvorfor deliberativt demokrati?" Working Paper WP 01/15. ARENA - Centre for European Studies, Universitetet i Oslo, Oslo, Oslo.

Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård (1999). *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati : Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.

EU (2001). "Special Report No 14/2001. Follow up to Special Report No 19/98 on BSE, together with the Commission's replies." 2001/C 324/01. Official Journal of the European Communities. http://www.eca.eu.int/audit_reports/special_reports/docs/2001/rs14_01en.pdf
pr.13/05/2006

Evalueringsutvalget for E.coli-saken (2006). "E.coli-saken: Evaluering av myndighetenes og næringsens håndtering vinter/vår 2006." Rapport fra det regjeringsoppnevnte evalueringsutvalget for E.coli-saken. Levert til Landbruks- og matdepartementet og Helse og omsorgsdepartementet 15.desember 2006.
http://odin.dep.no/lmd/norsk/dok/andre_dok/rapporter/049021-220006/dok-bn.html

EØS-utvalget (1999). "Referat fra møte i EØS-utvalget 27.april 1999."
<http://www.stortinget.no/saker/referater/eos/990427.pdf>

EØS-utvalget (2000a). "Referat fra møte i EØS-utvalget 3. oktober 2000."
<http://www.stortinget.no/saker/referater/eos/20001003.pdf>

EØS-utvalget (2000b). "Referat fra møtet i EØS-utvalget 8. desember 2000."
<http://www.stortinget.no/saker/referater/eos/20001208.pdf>

EØS-utvalget (2004). "Referat fra møte i EØS-utvalget 16.september 2004."
<http://www.stortinget.no/saker/referater/eos/20040916e.pdf>

Fischer, Frank og John Forester (red.) (1993). *The Argumentative turn in policy analysis and planning*. Durham og London: Duke University Press.

Fjelland, Ragnar (2002). "Facing the Problem of Uncertainty." *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* Vol: 15(2):155-169.

- Fossum, Kåre og Arne Frøslie (2000). "Prionsjukdommer : temanummer." *Norsk veterinærtidsskrift* Vol: 112(5):319-446.
- Garvin, Theresa (2001). "Analytical Paradigms: The Epistemological Distances between Scientists, Policy Makers, and the Public." *Risk Analysis* Vol: 21(3):443-455.
- Gee, David og Andrew Stirling (2003). "Late Lessons from Early Warnings: Improving Science and Governance under Uncertainty and Ignorance." Side 195-214 i *Precaution, environmental science and preventive public policy*, redigert av Joel A. Tickner. Washington, D.C: Island Press.
- Gibbons, Michael, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott og Martin Trow (1994). *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. London: Sage Publications.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1997). *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax Forlag.
- Giddens, Anthony (2002). *Runaway world: how globalisation is reshaping our lives*. London: Profile Books.
- Godard, Olivier (1997). "Social Decision-Making under Conditions of Scientific Controversy." Side 65-70 i *Integrating Scientific Expertise into regulatory decision-making: national traditions and European innovations*, redigert av Christian Joerges, Karl-Heinz Ladeur og Ellen Vos. Baden-Baden: Nomos.
- Godard, Olivier (2003). "Sustainability Impact Assessment and integrated modelling in controversial universes: a background." Sustainability Impact Assessment of Trade Liberalisation. SUSTRA Workshop 27-28 march 2003 – Centre for Philosophy of Law, Louvain La Neuve. http://www.agro-montpellier.fr/sustra/research_themes/sia/Papers/Godard.pdf pr. 02.10.2005
- Godard, Olivier og Yann Laurans (2004). "Evaluating environmental issues - Valuation as co-ordination in a pluralistic world." Cahier n. 2004-012. Ecole Polytechnique. <http://ceco.polytechnique.fr/fichiers/ceco/publications/pdf/2004-12-17-193.pdf> pr. 01/10/2005.
- Gomart, Emilie og Maarten Hajer (2003). "Is that politics? For an inquiry into forms in contemporary politics." *Social studies of science and technology: Looking back ahead. B. Joerges and H. Nowotny. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers* Vol:33-61.
- Granlund, Lise (2003). "Skolens mange verdiverdener : definisjoner og legitimeringer av problematferd i en Steinerskole og i en offentlig skole." Hovedoppgave, Sosiologisk Institutt, Universitet i Bergen, Bergen.
- Habermas, Jürgen (1996). *Between facts and norms : contributions to a discourse theory of law and democracy*. oversatt av William Rehg. Cambridge: The MIT Press.

Hajer, Maarten (1995). *The politics of environmental discourse : ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon Press.

Hajer, Maarten og Hendrik Wagenaar (red.) (2003). *Deliberative policy analysis: understanding governance in the network society*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Halvorsen, Grethe (2006). "Diets for Children: Debates in Post-war Norway" Side 73-81 i *Science, Culture, and Politics. European Perspectives on Medicine, Sickness and Health*, redigert av Astri Andresen, Tore Grønlie og Teemu Ryymin. Conference Proceedings. Stein Rokkan Centre for Social Studies, Report 4-2006.

Hansson, Sven Ove (2005). "Seven Myths of Risk." *Risk Management* Vol: 7(2):7-17.

Haugseth, Jan Frode (2004). "DRM og demokrati : argumentasjoner, rettferdiggjøringer og strategier bak endring av åndsverkloven 2003-2005." Hovedoppgave, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Hestholm, Roger Ivan (2003). "Vurderingar : kvalifisering til verdfull samfunnsvitenskap." Avhandling for dr.polit.-graden, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Hjellbrekke, Josh. (1999). *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Hovi, Jon (2001). "Føre-var prinsippet som rasjonelt beslutningskriterium." CICERO Working Paper 13. Center for International Climate and Environmental Research (CICERO), Oslo.

Hveem, Helge (1996). *Makt og Velferd i det globale samfunn. Teorier i internasjonal politisk økonomi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Høgåsen, Helga R. (2001). "Risiko for BSE – smitte via konsum av kjøtt/kjøttvarer i Norge. Grunnlag for svarene til Statens næringsmiddeltilsyn av 2. april 2001." Veterinærinstituttet. http://www.vetinst.no/inet_no/applications/custom/showLinks.asp?archive=1000773 (pr. 30.01 2007)

Innst.S.nr.3 (2002-2003) "Innstilling frå næringskomiteen om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 32/2002 av 19. april 2002 om innlemming av barnematdirektivene (96/5/EF, 98/36/EF og 99/39/EF) i EØS-avtalen." Næringskomiteen. <http://www.stortinget.no/inns/2002/inns-200203-003.html>

Innst.S.nr.104 (2000-2001) *Innstilling frå næringskomiteen om samtykke til at Norge deltar i EØS-komiteébeslutning om innlemmelse av diversedirektivet (95/2/EF), fargestoffdirektivet (94/36/EF) og søtstoffdirektivet (94/35/EF) i EØS-avtalen*. Næringskomiteen. <http://www.stortinget.no/inns/2000/inns-200001-104.html>.

Innst.S.nr.160 (2000-2001) *Innstilling fra næringskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Odd Roger Enoksen, Morten Lund og Tor Nymo om midlertidig forbud mot import av levende storfe og kjøttprodukter av storfe fra land som har påvist kugalskap*. Næringskomiteen. <http://www.stortinget.no/inns/2000/inns-200001-160.html>.

Innst.S.nr.185 (1995-1996) *Innstilling fra utenrikskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Paul Chaffey om å be Regjeringen varsle norsk veto i EØS mot «matsminkedirektivene»*. Utenrikskomiteen . <http://www.stortinget.no/inns/1995/inns-199596-185.html>.

Jacobsen, Eivind (2003). "Mat som diskurs." Side 39-66 i *Den politiserte maten*, redigert av Reidar Almås Eivind Jacobsen, Jahn Petter Johnsen (red. Oslo: Abstrakt forlag.

Jacobsen, Eivind (2004). "Hertuginnens omfavelse." *Forbrukerrapporten* Vol: 1(2004):6-7.

Jacobsen, Eivind, Reidar Almås og Jahn Petter Johnsen (red.) (2003). *Den politiserte maten*. Oslo: Abstrakt forlag.

Jacobsen, Eivind og Unni Kjærnes (2003). "Sikker mat til forbrukerne - et privat eller offentlig ansvar?" Side 245-274 i *Den politiserte maten*, redigert av Eivind Jacobsen, Reidar Almås og Jahn Petter Johnsen. Oslo: Abstrakt forlag.

Jasanoff, Sheila (1987). "Contested Boundaries in Policy-Relevant Science." *Social Studies of Science* Vol: 17(2):195-230.

Jasanoff, Sheila (1999). "The Songlines of Risk." *Environmental Values* Vol: 8(2):135-152.

Jasanoff, Sheila (2004a). "The idiom of co-production." Side 1-12 i *States of Knowledge. The Co-Production of Science and Social Order*, redigert av Sheila Jasanoff. London: Routledge.

Jasanoff, Sheila (2004b). "Ordering knowledge, ordering society." Side 13-45 i *States of Knowledge. The Co-Production of Science and Social Order*, redigert av Sheila Jasanoff. London: Sage.

Kaiser, Matthias og Hilde Storvik (1997). "Føre-var prinsippet: mellom forskning og politikk." Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi, Oslo.

Kastner, J. og R. Pawsey (2002). "Harmonising sanitary measures and resolving trade disputes through the WTO-SPS framework. Part I: a case study of the US-EU hormone-treated beef dispute." *Food control* Vol: 13(1):49.

Klinke, Andreas, Marion Dreyer, Ortwin Renn, Andrew Stirling og Patrick Van Zwanenberg (2006). "Precautionary Risk Regulation in European Governance." *Journal of Risk Research* Vol: 9(4):373-392.

Langhelle, Oluf (2001). "WTO-forhandlingene - et utenrikspolitisk møtested for norsk innenrikspolitikk? Avveiningen mellom landbrukets defensive og fiskerinæringens offensive interesser." 2001/32. Rogalandsforskning(RF), Stavanger.

Langhelle, Oluf (2005a). "Implementering av internasjonalt regelverk: Matloven og ivaretagelse av fiskeri- og havbruksnæringens interesser." Rapport RF 2005/044. Rogalandsforskning (RF), Stavanger.

Langhelle, Oluf (2005b). "WTO-forhandlingene. Norske fiskeri- og landbruksinteresser i skyggen av utviklingslandene." Rapport RF 2005/088. Rogalandsforskning (RF), Stavanger.

Latour, Bruno (1996). *Vi har aldri vært moderne. Essay i symmetrisk antropologi*. Oslo: Spartacus forlag.

Latour, Bruno (2001). "Å modernisere eller økologisere -dét er spørsmålet." Side 339-361 i *Teknovitenskapelige kulturer*, redigert av Kristin Asdal, Brita Brenna og Ingunn Moser. Oslo: Spartacus forlag.

Levidow, Les, Susan Carr og David Wield (2005). "Precautionary Expertise for GM Crops. EU-level Report. EU Regulation of Agri-biotechnology: Precautionary Links between Science and Policy." Centre for Technology Strategy. Faculty of Technology. The Open University.
<http://technology.open.ac.uk/cts/docs/eu%20national%20report%20final%20%202.pdf> pr. 01/06/2006

Mangset, Marte (2004). "Likhet på fransk og norsk." *Nytt norsk tidsskrift* Vol: 2(2004):135-148.

Meltzer, Helle , Antti Aro, Niels Lyhne Andersen, Bente Koch og Jan Alexander (2003). "Risk analysis applied to food fortification." *Public Health Nutrition* Vol: 6(3):281-290.

Miller, David (1999). " Risk science and policy: definitional struggles, information management, the media and BSE." *Social Science & Medicine* Vol: 49(1999):1239-1255.

Millstone, E. og P. van Zwanenberg (2002). "The evolution of food safety policy-making institutions in the UK, EU and codex alimentarius." *Social Policy & Administration* Vol: 36(6):593-609.

Millstone, Erik, Patrick Van Zwanenberg, Claire Marris, Les Levidow og Helge Torgersen (2004). "Science in trade disputes related to potential risks: comparative case studies." EUR 21301 EN. IPTS Technical Report Series, Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies(IPTS). European Commission, Seville, Spain.
<ftp://ftp.jrc.es/pub/EURdoc/eur21301en.pdf> pr. 18/06/2006

Moody, Michael og Laurent Thévenot (2000). "Comparing models of strategy, interests, and the public good in French and American environmental disputes." Side 273-306 i *Rethinking comparative cultural sociology : repertoires of evaluation in France and the United States*, redigert av Michèle Lamont og Laurent Thévenot. Cambridge: Cambridge University Press.

Moy, G (1999). "Food safety and the globalization of trade. A challenge to the public health sector." *World Food Regulation Review* Vol: 8(9).

Myhr, Anne Ingeborg og Terje Traavik (1999). "The Precautionary Principle Applied to Deliberate Release of Genetically Modified Organisms (GMOs)." *Microbial Ecology in Health and Disease* Vol: 11(2):65-74.

National Council on Nutrition and Physical Activity (2000). "Supplement to the report "Evaluation of Commission Directive 95/6 on Processed Cereal-based Foods and Baby Foods

for Infants and Young Children - Nutritional Consequences in Norway": Calculations based on dietary data from the Infant Nutrition Survey."

Nordby, Trond og Frode Veggeland (1999). "Lovgivningsmyndighetens suspensjon. Stortingets rolle under EØS-avtalen." *Tidsskrift for samfunnsforskning* Vol: 40(1):87-108.

NOU (1996: 10). "Effektiv matsikkerhet, En lov, ett departement, ett statlig tilsyn." Utredning fra Næringslovutvalget oppnevnt ved kgl. res. 2. februar 1990. Avgitt til Nærings- og energidepartementet 27. juni 1996, Oslo.

http://odin.dep.no/nhd/norsk/dok/andre_dok/nou/038005-020002/dok-bn.html

NOU (2000: 29). "GMO-mat. Helsemessige konsekvenser ved bruk av genmodifiserte næringsmidler og næringsmiddelingsredienser." Innstilling fra et ekspertutvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 19. januar 2000. Avgitt til Sosial- og helsedepartementet 2.oktober 2000, Oslo. http://odin.dep.no/hod/norsk/dok/andre_dok/nou/030001-020004/dok-bn.html

Nowotny, H (2000). "Transgressive Competence: The Narrative of Expertise." *European Journal of Social Theory* Vol: 3(1):5-21.

Nærstad, Aksel og Olav Randen (2004). *Kampen om maten*. Oslo: Boksmia.

Pellizzoni, Luigi (2003). "Knowledge, Uncertainty and the Transformation of the Public Sphere." *European Journal of Social Theory* Vol: 6(3):327-355.

Poppe, Christian og Unni Kjærnes (2003). "Trust in Food in Europe: A Comparative Analysis." Professional report No. 5 - 2003. National Institute for Consumer Research.

Ravetz, Jerome R. (1982). "Risk assessment - a science in controversy." *Physics Education* Vol: 17(5):203-208.

Ravetz, Jerome R. (1999). "What is post-normal science." *Futures* Vol: 31(7):647-653.

Rein, Martin og Donald Schön (1993). "Reframing Policy Discourse." Side 145-166 i *The Argumentative turn in policy analysis and planning*, redigert av Frank Fischer og John Forester. Durham og London: Duke University Press.

Rudloff, Bettina (2005). "Scope and limitations for national food safety and labeling regimes in the WTO-frame." Innlegg på konferansen "The Role of Labelling in the Governance of Global Trade: the Developing Economy Perspective". Center for development research, Bonn. http://www.agp.uni-bonn.de/agpo/courses/ZEF_paper.pdf

Rykkja, Lise Hellebø (2004). "Independent Food Agencies - Restoring Confidence." *Policy and Society* Vol: 23(4):125-148.

Rykkja, Lise Hellebø (2006). "Regulering og kontroll med mat i EU. Utvikling av et felt gjennom fire perioder." *Nordisk Administrativt Tidsskrift* Vol: 87(1):5-22.

Sarewitz, Daniel (2004). "How science makes environmental controversies worse." *Environmental Science & Policy* Vol: 7(5):385-403.

Schön, Donald og Martin Rein (1994). *Frame reflection: Toward the Resolution of Intractable Policy Controversies*. New York: Basic Books.

Scott, John (1990). *A matter of record : documentary sources in social research*. Cambridge: Polity Press.

Silber, Ilana Friedrich (2003). "Pragmatic Sociology as Cultural Sociology." *European Journal of Social Theory* Vol: 6(4):427-449.

Silverglade, Bruce A. (2003). "The WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures: Weakening Food Safety Regulations to Facilitate Trade?" *Food and Drug Law Journal* Vol: 55(4):517-524.

Sirnes, Thorvald (1996). "Risiko og mening mentale brot og meningsdimensjonar i industri og politikk : bidrag til den sosiale stadieteorien." Avhandling for dr.polit.-graden, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap (Rapport nr. 53,1997), Universitetet i Bergen, Bergen.

Skarpenes, Ove (2004). "Kunnskapens legitimering : en studie av to reformer og tre fag i videregående skole." Avhandling for dr.polit.-graden, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.

Soneryd, Linda og Ylva Uggle (2000). "Politics as a struggle over definition — two case studies." *Environmental science & policy* Vol: 3(5):277.

SSC (1997). "Food Science and techniques. Opinion on Nitrate and Nitrite expressed on 22.september 1995." Side 1-33 i Reports of the Scientific Committee for Food (Thirty-eight Series). <http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/scf/reports/scf_reports_38.pdf> 06.desember 2005

SSC (2000a). "Final Opinion of the Scientific Steering Committee on the Geographical Risk of Bovine Spongiform Encephalopathy (GBR)- Adopted on 6 July 2000." EU-commission, Scientific steering committee. http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/ssc/out113_en.pdf, pr. 19/5/2006

SSC (2000b). "Report on the assessment of the geographical BSE-risk (GBR) of Norway." EU-commission, Scientific steering committee. http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/ssc/out134_en.pdf, pr. 19/5/2006

SSC (2003). "Overview of the BSE risk assessments of the European Commission's Scientific Steering Committee (SSC) and its TSE/BSE ad hoc Group Adopted between September 1997 and April 2003." EU-commission, Scientific steering committee. http://ec.europa.eu/food/fs/sc/ssc/out364_en.pdf pr. 29.11.2006

St. prp. nr 12 (2000-2001) *Om samtykke til at Norge deltar i EØS-komitébeslutning om innlemmelse av diversedirektivet (95/2/EF), fargestoffdirektivet (94/36/EF) og søtstoffdirektivet (94/35/EF) i EØS-avtalen*. Tilråding fra Utenriksdepartementet av 24. november 2000. <http://www.odin.dep.no/dok/stprp/032001-030027/dok-bn.html>.

St.meld. nr 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon*. Tiltråding fra Landbruksdepartementet av 17. desember 1999. <http://www.odin.dep.no/dok/stmeld/020005-044001/dok-bn.html>.

St.meld. nr 40 (1996-1997) *Matkvalitet og forbrukertrygghet*. Tiltråding fra Landbruksdepartementet av 18. april 1997. <http://www.odin.dep.no/dok/stmeld/020005-040001/dok-bn.html>.

St.meld. nr 40 (1998-1999) *Om forbrukerpolitikk og organisering av forbrukerapparatet*. Tiltråding fra Barne- og familiedepartementet av 11. juni 1999. <http://www.odin.dep.no/dok/stmeld/004005-040003/dok-bn.html>.

St.prp. nr. 74 (2001-2002) *Om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 32/2002 av 19. april 2002 om innlemmelse av barnematdirektivene (96/5/EF, 98/36/EF og 99/39/EF) i EØS-avtalen*. Tiltråding fra Utenriksdepartementet av 14. juni 2002. <http://www.odin.dep.no/dok/stprp/032001-150003/dok-bn.html>.

St.prp.nr. 65 (1993-1994) *Om resultatet av Uruguay-runden (1986-1993) og om samtykke til ratifikasjon av Avtale om opprettelse av Verdens Handelsorganisasjon (WTO) m.m.* Utenriksdepartementet. http://odin.dep.no/filarkiv/183910/wto_SPS-avtalen.pdf (07.november 2005).

Statens Ernæringsråd (1998). "Vurdering av EU-direktivet for barnemat - ernæringsmessige konsekvenser." Statens Ernæringsråd, Oslo.

Stenvoll, Dag (2002). "Politisk argumentasjon : en analyse av norske stortingsdebatter om seksualitet og reproduksjon 1945-2001." Avhandling for dr.polit.-graden, Institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen, Bergen.

Stone, Deborah A. (1988). *Policy paradox and political reason*. Glenview: Scott, Foresman and Company.

Storstad, Oddveig (2003). "Kugalskapens historie: Biff- eller helsekrise." Side 67-104 i *Den politiserte maten*, redigert av Eivind Jacobsen, Reidar Almås og Jahn Petter Johnsen. Oslo: Abstrakt forlag.

Strydom, Piet (2002). *Risk, environment and society*. Philadelphia: Open University Press.

Terragni, Laura (2004). "Institutional strategies for the production of trust in food in Norway." www.trustinfood.org

Terragni, Laura (2006). "A country that never had a BSE crisis: Consensus and tensions in transforming the Norwegian food system." *Appetite* Vol: 47(2):170-176.

Thacher, David og Martin Rein (2004). "Managing Value Conflict in Public Policy." *Governance* Vol: 17(4):457-486.

Thévenot, Laurent (1984). "Rules and implements: investment in forms." *Social Science Information* Vol: 23(1):1-45.

Thévenot, Laurent (2000). "Which road to follow? The moral complexity of an 'equipped' humanity." Side 53-87 i *Complexities in Science, Technology and Medicine*, redigert av John Law og Annemarie Mol. Duke: Duke University Press.

Thévenot, Laurent (2001). "Pragmatic Regimes Governing the Engagement with the World." Side 56-73 i *The Practice turn in contemporary theory*, redigert av Theodore R. Schatzki, Karin Knorr-Cetina og Eike Von Savigny. London: Routledge.

Thévenot, Laurent og Michèle Lamont (2000). "Conclusion: Exploring the French and American polity." Side 307-327 i *Rethinking comparative cultural sociology : repertoires of evaluation in France and the United States*, redigert av Michèle Lamont og Laurent Thévenot. Cambridge: Cambridge University Press.

Thévenot, Laurent, Michael Moody og Claudette Lafaye (2000). "Forms of valuing nature: arguments and modes of justification in French and American environmental disputes." Side 229-272 i *Rethinking comparative cultural sociology : repertoires of evaluation in France and the United States*, redigert av Michèle Lamont og Laurent Thévenot. Cambridge: Cambridge University Press.

Thonstad, Tore (2001). "Mindre handel, men mer sårbarhet? Norsk utenrikshandel 1970-2000." Side 161-193 i *Mot et globalisert Norge? : rettslige bindinger, økonomiske føringer og politisk handlingsrom*, redigert av Bent Sofus Tranøy og Øyvind Østerud. Oslo: Gyldendal akademisk.

Ulfstein, Geir (2001). "Folkeretten og Norsk miljøpolitikk - Muligheter og begrensninger." Side 41-68 i *Mot et globalisert Norge? : rettslige bindinger, økonomiske føringer og politisk handlingsrom*, redigert av Bent Sofus Tranøy og Øyvind Østerud. Oslo: Gyldendal akademisk.

Veggeland, Frode (2001). "Internasjonale regimer og regulering av trygg mat." NILF-rapport 2001:3. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Oslo.

Veggeland, Frode (2004). "Internasjonalisering og styring av matpolitikk : institusjoners betydning for staters atferd og politikk." ARENA report ; no. 6/2004. Arena, Oslo.

Veggeland, Frode og Sigrid Berge (2001). "Trygg mat - begreper, erfaringer og strategier." NILF-rapport 2001:4. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Oslo.

Veggeland, Frode og Svein Ole Borgen (2001). "Fisk, mattrygghet og tekniske handelshindringer." NILF-rapport 2001: 11. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Oslo.

Veggeland, Frode og Svein Ole Borgen (2005). "Negotiating International Food Standards: The World Trade Organization's Impact on the Codex Alimentarius Commission." *Governance* Vol: 18(4):675-708.

Veterinærinstituttet (2000). "Faglige vurderinger omkring BSE. Svar på henvendelse fra Statens dyrehelsetilsyn av 3.mars 2000."

http://www.vetinst.no/inet_no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=1000308i

- Veterinærinstituttet (2001). "Bovin spongiform encefalopati (BSE). En beskrivelse av smittestoffet, epidemiologi og tiltak." http://www.vetinst.no/inet_no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=1000308i
- Vos, Ellen (2000). "EU Food Safety Regulation in the Aftermath of the BSE Crisis." *Journal of Consumer Policy* Vol: 23(3):227-255.
- Wagner, Peter (1999). "After Justification: Repertoires of Evaluation and the Sociology of Modernity." *European Journal of Social Theory* Vol: 2(3):341-357.
- Wagner, Peter (2001). *A history and Theory of the Social Sciences : not all that is solid melts into air*. London: Sage.
- Waterton, Claire og Brian Wynne (2004). "Knowledge and political order in the EEA." Side 87-108 i *States of Knowledge. The Co-Production of Science and Social Order*, redigert av Sheila Jasanoff. London: Routledge.
- Weaver, Sean og Michael Morris (2005). "Risks Associated with Genetic Modification:—An Annotated Bibliography of Peer Reviewed Natural Science Publications." *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* Vol: 18(2):157-189.
- Weinberg, Alvin M. (1972). "Science and trans-science." *Minerva* Vol: 10(2):209-222.
- Weingart, Peter (1997). "From "Finalization" to "Mode 2": old wine in new bottles?" *Social Science Information* Vol: 36(4):591-613.
- Westerhoff, Hans V. og Bernhard O. Palsson (2004). "The evolution of molecular biology into systems biology." *Nature Biotechnology* Vol: 22(12):1249-1252.
- Wiener, Jonathan og Michael Rogers (2002). "Comparing precaution in the United States and Europe." *Journal of Risk Research* Vol: 5(4):1317-1349.
- Wynne, Brian (2005). "Reflexing Complexity. Post-genomic knowledge and reductionist returns in public science." *Theory, Culture & Society* Vol: 22(5):67-94.
- Yearley, Steven (2005). *Making sense of science : understanding the social study of science*. London: Sage.
- Zeiner, Hilde (2002). "Kugalskap og europeisk integrasjon. Europaparlamentets analyse av kugalskapskrisen." Hovedoppgave, Institutt for administrasjon- og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Zwanenberg, Patrick van og Erik Millstone (2003). "BSE: A Paradigm of Policy Failure." *The Political Quarterly* Vol: 74(1):27-37.

DETALJERT INNHOLDSFORTEGNELSE

1. INTRODUKSJON, PROBLEMSTILLINGER, METODE OG EMPIRI.....	1
1.1. INTRODUKSJON	1
1.2. PROBLEMSTILLINGER	3
1.3. METODE OG EMPIRI	8
1.3.1. Avgrensning av det empiriske materialet.....	10
1.3.2. Innsamlingen av materialet	12
1.4. KAPITTELSTRUKTUR	13
2. INTERNASJONALE HANDELSREGIMER.....	16
2.1. INNLEDNING	16
2.2. HISTORISK BAKGRUNN OG NORGES POSISJON	16
2.3. WTO OG EØS – RAMMER FOR FRIHANDEL OG TRYGG MAT	18
2.3.1. Rettslige bindinger.....	19
2.3.2. Utvikling av regelverket.....	21
2.4. HVOR STOR HANDLEFRIHET HAR NORGE?	24
2.4.1. Førre-var prinsippet.....	24
2.4.2. Risikoanalyser	26
2.5. OPPSUMMERING	28
3. TEORETISK RAMMEVERK.....	29
3.1. INNLEDNING	29
3.2. EN TEORI OM RETTFERDIGGJØRING	29
3.2.1. Verdsetningsprinsipper.....	35
3.2.2. Verdiordenene	39
3.2.3. Aktivisering av verdiordenene	44
3.3. RETTFERDIGGJØRING KOBLET MOT POLITIKK, MATTRYGGHET OG RISIKO	46
3.3.1. Rettferdiggjørende politisk argumentasjon og forståelse av politikk	46
3.3.2. Betydningen av mat og mattrygghet i de ulike verdiordener	52
3.3.3. Risikosamfunnet og vitenskapelig usikkerhet.....	57
3.4. BESKRIVELSE AV ANALYSEPROSESSEN.....	62
4. DEBATTENE OM KUGALSKAP.....	66
4.1. PRESENTASJON AV SAKSKOMPLEKSET.....	66
4.1.1. Kugalskap og politiske endringsprosesser.....	66
4.1.2. Fagekspertenes rolle og kunnskapsstatus.....	67
4.1.3. Om saksgangen i Norge og utfallet av debattene	68
4.2. HOVEDFUNN I DEBATTENE OM BSE	70
4.2.1. Flertallets argumentasjon.....	70
4.2.2. Mindretallets argumentasjon.....	71
4.2.3. Språkliggjøring av kugalskap og håndtering av kunnskapsmangel.....	72
4.2.4. Aktørenes omtale av fenomenet kugalskap og kunnskapen om fenomenet	73
4.2.5. EØS-avtalen som et eksternt premiss for debatten	75
4.3. OPPSUMMERING	79

5. DEBATTENE OM TILSETNINGS- OG BARNEMATDIREKTIVENE.....	82
5.1. PRESENTASJON AV SAKSKOMPLEKSET.....	82
5.1.1. Fagekspertenes rolle og kunnskapsstatus.....	84
5.1.2. Fra en sak mellom Norge og EU til en norsk politisk debatt.....	86
5.2. HOVEDFUNN I DEBATTENE OM TILSETNINGS- OG BARNEMATDIREKTIVENE.....	89
5.2.1. Flertallskoalisjonen – frihandel og internasjonale forpliktelser	89
5.2.2. Mindretallskoalisjonen – et spørsmål om folkehelse og uakseptabel risiko	91
5.2.3. Språkliggjøringen av ekspertkunnskap.....	93
5.2.4. Om kompenserende tiltak og argumentasjonsdynamikk.....	95
5.2.5. Betydningen av kvantifiserbar risiko og relativisering.....	98
5.3. OPPSUMMERING	101
6. DEBATTENE OM GENETISK MODIFISERTE ORGANISMER.....	103
6.1. PRESENTASJON AV SAKSKOMPLEKSET.....	103
6.1.1. Om det empiriske materiale.....	104
6.1.2. Om lovverket i Norge og EU	106
6.1.3. Fagekspertenes rolle og kunnskapsstatus.....	107
6.2. HOVEDFUNN I DEBATTENE OM GMO	108
6.2.1. Verdiordener forankret i genteknologiloven.....	108
6.3. OPPSUMMERING	113
7. EN MODELL AV RETTFERDIGGJØRINGEN I DEBATTENE.....	115
7.1. INNLEDNING	115
7.2. MOT EN MODELL AV RETTFERDIGGJØRING	116
7.2.1. Revisjon av det teoretiske perspektivet: begrunnelseslogikk og argumentasjonsrom.....	119
7.2.2. Argumentasjonsrommet for rettferdiggjøring og kritikk.....	123
7.3. GRUNNLAGET FOR RETTFERDIGGJØRING	125
7.3.1. Klassifisering av objekter	125
7.3.2. Normativ dimensjon i situasjonsdefinisjonen	128
7.3.3. Kontrollerbare objekter med risiko?	129
7.3.4. Oppsummering av de tre dimensjonene i situasjonsdefinisjonen	131
7.4. MULIGE SITUASJONSDEFINISJONER OG HVORDAN DE KAN RETTFERDIGGJØRES.....	133
7.5. EN ANALYSEMODELL FOR STORTINGSDEBATTER OM MATTRYGGHET	136
7.5.1. Domenet for risikoregulering og domenet for normal regulering.....	140
7.5.2. Provins for tradisjon og forskyvninger ut av en provins	141
7.5.3. Provins for usikkerhet.....	142
7.5.4. Relasjonen mellom aktørenes posisjoner og debattens karakter.....	143
7.5.5. Provins for uvitenhet og den grønne verdiorden.....	150
7.6. MODELLENS GENERALITET	155
8. RETTFERDIGGJØRENDE ARGUMENTASJON OG KUNNSKAPSMANGEL ..	157
8.1. INNLEDNING	157
8.2. AMBIVALENTE SITUASJONER OG RETTFERDIGGJØRENDE ARGUMENTASJON	157
8.3. AMBIVALENTE SITUASJONER OG AMBIVALENTE OBJEKTER	159
8.3.1. Realitetstester	160
8.3.2. Kompromisser.....	162
8.3.3. Fruktbarheten til begrepet ”ambivalente objekter”	162
8.4. EN VENDING UTOVER	165
8.5. FORMINVESTERING	166
8.5.1. Eksempler på forminvestering i de tre sakskompleksene.....	170
8.5.2. Vitenskapssosiologiske perspektiver på risikoanalyser	175
8.6. OPPSUMMERING	180

9. KRITISKE PERSPEKTIVER	182
9.1. INNLEDNING	182
9.2. ET BEGRENSET ARGUMENTASJONSREPERTOAR	183
9.3. EN MANGLENDE RETTFERDIGGJØRING.....	189
9.4. ENDRINGER I REGULERINGSPRINSIPPENE.....	195
9.5. OPPSUMMERING	199
10. ETTERORD	201
LITTERATUR	210
DETALJERT INNHOLDSFORTEGNELSE.....	222
TABELLER OG FIGURER	225
TABELLER.....	225
FIGURER.....	225
APPENDIKS A: STORTINGSDEBATTER SOM INNGÅR I DATAMATERIALET, MED FORARBEIDER	226
<i>Dokumenter som berører flere saksfelt.....</i>	<i>226</i>
<i>BSE .....</i>	<i>229</i>
<i>Debattene om tilsetningsstoffer og barnemat (TS) .....</i>	<i>231</i>
<i>GMO.....</i>	<i>233</i>
APPENDIKS B: BAKGRUNNSDOKUMENTER.....	235
<i>Referater fra EØS-utvalget (1996-2003).....</i>	<i>237</i>

TABELLER OG FIGURER

Tabeller

Tabell 1: Felles evalueringsprinsipper for alle verdiordenene i handlingsregimet for rettferdiggjøring.....	38
Tabell 2: Åtte verdiordener	41
Tabell 3: Risiko, usikkerhet og uvitenhet.....	61
Tabell 4: Viktige hendelser i BSE sakskomplekset.....	67
Tabell 5: Oppsummering av flertallets og mindretallets argumentasjon i debattene om BSE	80
Tabell 6: Viktige hendelser i TS sakskomplekset	83
Tabell 7: Oppsummering av argumentasjonen i debattene om TS.....	101
Tabell 8: Viktige hendelser i GMO sakskomplekset.....	104
Tabell 9: Oppsummering av argumentasjonen i debattene om GMO	113
Tabell 10: Aktørgruppenes klassifisering av objekter og risiko i de tre sakene.....	132
Tabell 11: Observerte situasjonsdefinisjoner	135

Figurer

Figur 1: Verdsetting av mattrygghet som ulike kompromisser med den industrielle verdiorden	55
Figur 2: Klassifisering av objekter og realitetstester	128
Figur 3: Klassifisering av risiko og kunnskap av aktørgruppene i de tre sakskompleksene	131
Figur 4: Klassifisering av objekter og risiko, mobilisering av verdiordener og handlingsalternativ.....	133
Figur 5: Modell over argumentasjonsrommet med hovedakser, politiske domener og provinser.....	137
Figur 6: Politiske domener og våre sakskomplekser	145
Figur 7: Endringer over tid i situasjonsdefinisjonene.....	150
Figur 8: Argumentasjonsrommet ved etableringen av et domene for uvitenhet.....	154
Figur 9: Konteksten til den rettferdiggjørende argumentasjonen.....	185
Figur 10: EØS-avtalen og avgrensninger i situasjonsdefinisjoner som lar seg rettferdiggjøre	187
Figur 11: Handlingskollektiv som en mulig akse i argumentasjonsrommet	194

APPENDIKS A: Stortingsdebatter som inngår i datamaterialet, med forarbeider¹⁷⁴

Dokumenter som berører flere saksfelt

(ca. 370 sider debatt)

1996-02-20

Interpellasjon fra Oscar D. Hillgaard til handelsministeren. Kan statsråden bidra til å sikre at varestrømmen i EØS-området og spesielt i Norge i sterkere grad underlegges kontroll i forhold til innhold av miljøgifter og faregrad for menneskers liv og helse?

S. tid. (1995–1996): 2394–2406 (8)

1996-03-20

Muntlig spørsmål fra Marit Arnstad (Sp) til landbruksministeren. Hvordan kan Regjeringen feilaktig påstå at importerte matvarer blir betryggende kontrollert når årsrapporten fra Næringsmiddeltilsynets importkontroll i Oslo viser noe helt annet?

S. tid. (1995–1996): 2936–2937 (1)

1996-05-09

Helseminister Gudmund Hernes' redegjørelse om folkehelsen i Stortinget og debatt i Stortinget om denne. *S. tid. (1995–1996): 3259–3265, 3391–3404 (22)*

1996-06-03

Interpellasjon fra Erik Solheim. Hvilke initiativ vil helseministeren ta for å utvide dagens merkeordning for å sikre vår rett til å vite hva vi spiser og hvordan maten vår er produsert?

S. tid. (1995–1996): 3785–3802 (17)

1996-12-10

Debatt om utvidelse av merkeordningene for mat i lys av helserisiko ved produktet eller tilsetningsstoffer, hormonbruk, opprinnelsesland samt genmodifisering, bestråling og andre kontroversielle prosesser. Innst.S.nr.60 (1996–1997) Innst.S.nr.61 (1996–1997), Dokument nr. 8: 80 (1995–1996). *S. tid. (1996–1997): 1597–1602, 1609–1610 (5)*

1996-12-18

Innstilling fra utenrikskomiteen om stortingsbehandling av forslag om å innlemme EUs veterinære regelverk om grensekontroll og import i EØS-avtalen. Innst.S.nr.45 (1996–1997), Dok.nr.8:97 (1995–1996). *S. tid. (1996–1997): 1783–1787 (4)*

---

¹⁷⁴ Dokumentene er primært listet etter sakskompleks, sekundært kronologisk. Dokumenter som tilhører saker som har vært behandlet i Stortinget er listet etter tidspunktet (år-måned-dag) for behandlingen. Referanse til referatet fra behandlingen i Stortingstidende (S. tid.) er kursivert. Spørsmål som er katalogisert som dokument 15 i bind 5 av Stortingsforhandlingene er også kursivert. Antall sider debatt er oppgitt i parentes. Alle innstillinger, stortingsproposisjoner og stortingsmeldinger som er direkte sitert i teksten er også tatt med i litteraturlisten.

1997-01-22

Interpellasjon fra Reidar Johansen (SV) til landbruksministeren. Er statsråden villig til å prioritere og legge til rette for en landbrukspolitikk som først og fremst tar hensyn til miljø og helse for dyr og mennesker? *S. tid. (1996–1997): 2080–2091 (11)*

1997-01-23

Redegjørelse av landbruksministeren om utvidelse av EØS-avtalen på veterinærområdet og debatt i Stortinget om Landbruksministerens redegjørelse i Stortingets møte 16. januar 1997 om utvidelse av EØS-avtalen på veterinærområdet. *S. tid. (1996–1997): 2007–2015, 2092–2130 (46)*

1997-04-24

Interpellasjon fra Ragnhild Queseth Haarstad (Sp) til landbruksministeren: Vil statsråden ta initiativ til en ny, bred og helhetlig debatt i Norge om ernærings- og matforsyningspolitikk med utgangspunkt i de omfattende endringene som har skjedd de siste 20 årene? *S. tid. (1996–1997): 3053–3060 (7)*

1997-06-02

Interpellasjon fra representanten John Dale (Sp) til utenriksministeren: Om EØS-avtalen medfører et omfattende tap av demokrati og at Stortinget blir redusert til et råds- og kontrollorgan. *S. tid. (1996–1997): 3620–3626 (7)*

1997-06-18

Behandling av stortingsmelding om matkvalitet og forbrukertrygghet. St. meld. nr 40 (1996–97), Innst.S.nr.272 (1996–1997). *S. tid. (1996–1997): 4377–4397, 4406 (20)*

1998-12-17

Storingsproposisjon om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning om endring av EØS-avtalens vedlegg om Veterinære og plantesanitære forhold. St.prp. nr. 6 (1998–1999), Innst.S.nr.72 (1998–1999). *S. tid. (1998–1999): 1382–1418, 1432–1433 (36)*

1999-01-28

Redegjørelse av utenriksministeren om norsk Europa-politikk og stortingsdebatt om denne. *S. tid. (1998–1999): 1537–1545, 1705–1767 (75)*

1999-12-01

Muntlig spørretime, oppfølgingsspørsmål fra Karin Andersen (SV) til statsministeren. Om regjeringen vil nedlegge veto mot matsminkedirektivene, patent på liv eller barnematdirektivene. *S. tid. (1999–2000): 768–769 (2)*

1999-12-13

Skriftlig spørsmål fra Karin Andersen (SV) til statsministeren. I Stortingets muntlige spørretime 1.desember 1999 svarte statsministeren på et spørsmål fra undertegnede at matsminke, barnemat og patent på liv-direktivene var svært problematiske og at Regjeringen ikke utelukker bruk av veto i sakene. Samtidig viste statsministeren til ulike måter Norge kunne unngå bestemmelsene på. Kan statsministeren gi en nærmere beskrivelse av hvilke tiltak og metoder han tenker seg? *Dokument 15 (1999–2000), spørsmål nr. 84*

2000-05-09

Stortingsmelding om norsk landbruk og matproduksjon. St.meld. nr. 19 (1999–2000), Innst.S.nr.167 (1999–2000). *S. tid. (1999–2000): 2947–2987 (40)*

2000-10-20

Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om forbrukerpolitikk og organisering av forbrukerapparatet. Innst.S.nr.257 (1999–2000), jf. St.meld. nr. 40 (1998–1999). *S. tid.(2000–2001): 250–270 (20)*

2000-12-06

Innstilling fra næringskomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet. Debatt som berørte håndtering av matsikkerhet generelt og kugalskap og tilsetningsstoffer spesielt. B.innst.S.nr.8 (2000–2001), jf. St.prp.nr.1 (2000–2001). St.prp.nr.1 (2000–2001), St.prp.nr.1 (2000–2001) og St.prp.nr.1 Tl.10 (2000–2001). *S. tid. (2000–2001): 968–1002 (35)*

2001-06-01

Innstilling fra næringskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Odd Roger Enoksen og Morten Lund om å gjennomføre tiltak slik at hensynet til matvaretrygghet og dyre- og folkehelse blir bedre ivaretatt i Norges handelsavtaler med andre land. Dokument nr. 8: 72 (2000–2001), Innst.S.nr.264 (2000–2001). *S. tid. (2000–2001): 3386–3391(6)*

2001-06-07

Innstilling fra næringskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Terje Johansen og Leif Helge Kongshaug om samkjøring av ressurser til styrking av norsk matvaresikkerhet og utvikling av norske konkurransedyktige landbruksprodukter av høy kvalitet. Dokument nr. 8: 96 (2000–2001), Innst.S.nr.270 (2000–2001). *S. tid. (2000–2001): 3482–3485, 3488–3489 (4)*

2003-03-27

Innstilling fra næringskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Marit Arnstad og Åslaug Haga om bedre kontroll med matvarer og tydelig merking av hvilket land matvarene kommer fra. Innst.S.nr.164 (2002–2003), jf. Dok.nr.8:28 (2002–2003). *S. tid. (2000–2001): 2434–2437 (4)*

BSE

(ca. 127 sider debatt)

1996-03-13

Muntlig spørsmål fra Inga Kvalbukt til landbruksministeren om import av storfekjøtt fra Storbritannia til tross for at Storbritannia er hardt rammet av kugalskap.

S. tid. (1995–1996): 2787–2788 (2)

1996-03-27

Muntlig spørsmål fra Inga Kvalbukt til landbruksministeren om sammenheng mellom kugalskap - BSE - og hjernesykdommen Creutzfeldt-Jacobs som rammer mennesker.

S. tid. (1995–1996): 2996–2997 (2)

1997-04-30

Muntlig spørsmål fra Inga Kvalbukt til landbruksministeren om hvilken sikkerhet norske forbrukere har for at den hunde- og kattermat som selges i forretningene ikke inneholder slakteavfall med prion-smittestoff, som kan føre til kugalskap.

S. tid. (1996–1997): 3143–3144 (2)

2000-03-10

Skriftlig spørsmål fra Karin Andersen (SV) til landbruksministeren om at norske griser føres med beinmel, til tross for at forsøk viser at gris kan smittes av kugalskap. Mener statsråden at norske regler og praksis kan garantere at ikke smitte oppstår i norskprodusert mat?

Dokument nr. 15 (1999–2000), spørsmål nr. 232

2000-03-10

Skriftlig spørsmål fra Karin Andersen (SV) til landbruksministeren om at sykdommen kugalskap er registret i Danmark. Mener statsråden at det kan være grunn til å stramme inn regimet for import av levende dyr, for å hindre at smitte sprer seg?

Dokument nr. 15 (1999–2000), spørsmål nr. 233

2000-12-06

Budsjettinnstilling fra næringskomiteen om hvor stortingsdebatten også omhandler håndteringen av kugalskap. B.innst.S.nr.8 (2000–2001), jf. St.prp.nr.1 (2000–2001), St.prp.nr.1 (2000–2001), St.prp.nr.1 (2000–2001) og St.prp.nr.1 (2000–2001).

S. tid. (2000–2001): 968–1002 (34)

2000-12-15

Skriftlig spørsmål fra Tor Nymo (Sp) til landbruksministeren. Mener landbruksministeren at det i forbindelse med harmoniseringen til EUs regelverk på det veterinære området, har blitt tatt tilstrekkelig hensyn til faren for å få alvorlige sykdommer til Norge, og ble Stortinget i god tid orientert grundig om kugalskapsepidemien i Storbritannia som allerede i 1995 innebar slaktning og destruksjon av tusenvis av storfe? *Dokument 15 (2000–2001), spørsmål nr. 113*

2000-12-15

Skriftlig spørsmål fra Morten Lund (Sp) til landbruksministeren. Smitte av kugalskap kan komme til Norge enten via levende storfe, eller ved import av kjøtt fra storfe. Regjeringens strategi for å hindre kugalskap er økt testing av dyr som er slaktet i Norge. Testmetoden som brukes på slakt i Norge og i utlandet er ifølge media usikker. Er landbruksministeren enig i at den eneste måten som med 100 prosent sikkerhet kan hindre kugalskapssmitte i å komme til Norge er å forby import av levende storfe samt storfekjøtt?

Dokument 15 (2000–2001), spørsmål nr. 115

2000-12-22

Skriftlig spørsmål fra Rolf Reikvam (SV) til landbruksministeren. I Klassekampen 13.12.00 uttaler førsteamanuensis ved Veterinærhøgskolen, Eystein Skjerve, at importforbud for kjøtt er et bedre og billigere tiltak for å hindre spredning av BSE enn forbud mot kjøttbeinmel. Han hevder også at behandling av kjøttbeinmel i Norge avviker fra det EU-land gjør, ved at foret her oppvarmes til 138 grader og at dette dreper prionene. At en så enkel løsning i så fall ikke skulle tas i bruk av EU-land er uforståelig. Deler landbruksministeren Skjerves syn?

Dokument 15 (2000–2001), spørsmål nr. 134

2001-01-17

Muntlig spørretime, spørsmål fra Johan J Jacobsen til statsministeren Om landbruksministerens påstand om at risikoen tilknyttet kugalskap er mindre for kjøtt av importerte dyr enn for norskprodusert storfekjøtt. *S. tid. (2000–2001): 1555–1556 (2)*

2001-01-24

Muntlig spørsmål fra Odd Roger Enoksen (Sp) til helseministeren. Om ivaretagelsen av føre var-prinsippet i forhold til mulig import av kugalskapssmitte, med henvisning til importen av levende dyr fra land der smitten er påvist. *S. tid. (2000–2001): 1627–1628 (2)*

2001-01-31

Muntlig spørsmål fra Øystein Hedstrøm (FrP) til finansministeren om tiltak som kan redusere kjøttsmuglingen, som kan være det som får kugalskapen til Norge. *S. tid. (2000–2001): 1708 (1)*

2001-01-31

Muntlig spørsmål fra Ågot Valle (SV) til landbruksministeren. Om at Norge ifølge EU-kommisjonen har full rett til å stoppe importen av levende storfe fra EU-land, noe landbruksministeren har sagt Norge ikke kan gjøre. *S. tid. (2000–2001): 1718–1720 (3)*

2001-02-07

Muntlig spørretime, spørsmål fra Morten Lund til landbruksministeren om forbud mot import av storfe fra land med kugalskapssmitte. *S. tid. (2000–2001): 1757–1759 (3)*

2001-02-13

Landbruksministerens redegjørelse om kugalskap. *S. tid. (2000–2001): 1831–1835 (5)*

2001-03-01

Arbeids- og administrasjonsministerens redegjørelse om Nordisk Ministerråds strategi for en bærekraftig utvikling i Norden og i våre nærområder og om oppfølging av strategien. *S. tid. (2000–2001): 2172–2182 (11)*

2001-03-05

Behandling av Landbruksministerens redegjørelse den 13.februar 2001 samt to private forslag. Privat forslag fra stortingsrepresentantene Karin Andersen og Lisbet Rugtvedt om å innføre forbud mot kjøttbeinmel i fôr til husdyr. Dokument nr. 8: 30 (2000–2001), Innst. S. nr. 159 (2000–2001). Privat forslag fra stortingsrepresentantene Odd Roger Enoksen, Morten Lund og Tor Nymo om midlertidig forbud mot import av levende storfe og kjøttprodukter av storfe fra land som har påvist kugalskap. Dokument nr. 8: 42 (2000–2001), Innst. S. nr. 160 (2000–2001). *S. tid. (2000–2001): 2111–2235 (25)*

2001-05-10

Innstilling fra næringskomiteen om tiltak mot kugalskap, tiltak overfor Q-meieriene og tiltak innenfor reindriftsnæringen. Innst.S.nr.224 (2000–2001), jf. St.prp.nr.52 (2000–2001). *S. tid. (2000–2001): 2934–2941 (28)*

2003-05-07

Muntlig spørretime, spørsmål fra Steinar Bastesen til Statsråd Lars Sponheim om ulovlig import av kjøttbeinmel. *S. tid. (2002–2003): 2750–2751 (1)*

2003-12-09

Innstilling fra næringskomiteen om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 66/2003 om innlemming i EØS-avtalen av europaparlaments- og rådsforordning (EF) nr. 999/2001 om regler for å forebygge, bekjempe og utrydde visse overførbare spongiforme encefalopatii, med endringer. Innst.S.nr.72 (2003–2004) St.prp. nr. 8 (2003–2004). *S. tid. (2003–2004): 1053, 1074 (1)*

Debattene om tilsetningsstoffer og barnemat (TS)

(ca. 126 sider debatt)

1996-05-23

Forslag fra stortingsrepresentant Paul Chaffey om å be Regjeringen varsle norsk veto i EØS mot matsminkedirektivene. Dokument nr. 8:69 (1995–1996), Innst. S. nr. 185 (1995–1996). *S. tid. (1995–1996): 3619–3630 (12)*

1996-06-11

Forslag fra stortingsrepresentantene Terje Riis-Johansen, Marit Arnstad og Syver Berge om å forby bruk av veksthormoner i norsk matproduksjon og om å forby omsetning av matvarer som er produsert ved hjelp av veksthormoner. Dokument nr. 8:60 (1995–1996), Innst.S.nr.232 (1995–1996). *S. tid. (1995–1996): 4106–4120 (14)*

1996-11-06

Skriftlig spørsmål fra Terje Riis-Johansen (Sp) til utenriksministeren. På hvilket tidspunkt vil Regjeringen fremme de bebudede proposisjonene om henholdsvis EUs direktiver om tilsetningsstoffer i mat ("matsminkedirektivene") og om gjennomføring i EØS-avtalen av de resterende delene av EUs veterinære regelverk (grensekontroll, karanteneordninger m.v. vedrørende import og eksport av levende dyr og animalske produkter)? *Dokument 15 (1996–1997), spørsmål nr. 13*

1997-03-12

Muntlig spørsmål fra Terje Riis-Johansen (Sp) om hvordan Regjering vil opptre i EØS i sakene om matsminke og barnemat. *S. tid. (1997):2964-2965 (2)*

1999-03-03

Muntlig spørsmål fra Siri Frost Sterri (H) til helseministeren. Om begrunnelsen for å ta standpunkt mot EU-direktivet om tilsetningsstoffer i barnemat, all den stund ernæringsmyndighetene pga. kunnskapsmangel nå vil kartlegge kostholdet til norske småbarn. *S. tid. (1998–1999): 2215–2216 (2)*

1999-05-12

Muntlig spørsmål fra Grete Knudsen (A) til utenriksministeren. Om advarslene fra barneleger mot å bruke veto overfor EUs barnematdirektiv, fordi stadig flere norske barn lider av alvorlig sykdom pga. D-vitaminmangel. *S. tid. (1998–1999): 3233 (1)*

2001-01-19

Samtykke til at Norge deltar i EØS-komiteébeslutning om innlemmelse av diversedirektivet, fargestoffdirektivet og søtstoffdirektivet i EØS-avtalen. St.prp. nr. 12 (2000–2001). Innst.S.nr.104 (2000–2001). *S. tid. (2000–2001): 1584–1613 (81)*

2000-01-26

Muntlig spørsmål fra Siri Frost Sterri (H) til helseministeren. Om de norske innvendingene mot EUs barnematdirektiv mht. vitaminforgiftning, i lys av Tines lansering av lettmeik tilsatt D-vitamin. *S. tid. (2000–2001): 1764–1766 (2)*

2002-10-17

Innstilling frå næringskomiteen om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 32/2002 av 19. april 2002 om innlemming av barnematdirektivene (96/5/EF, 98/36/EF og 99/39/EF) i EØS-avtalen. Innst.S.nr.3 (2002–2003), St.prp.nr.74 (2001–2002)). *S. tid. (2002–2003): 235–241 (7)*

2003-03-26

Muntlig spørsmål fra Marit Arnstad (Sp) om hvordan Norge vil forholde seg til at Danmark fikk medhold i EU-domstolen om unntak for de såkalte matsminkedirektivene. *S.tid. (2002–2003): 2365–2367 (3)*

2003-04-09

Muntlig spørsmål fra Morten Lund (Sp) til helseministeren om tilstedeværelsen av Azofargestoffer og hva statsråden vil gjøre for å hindre at matsminkedirektivene gir alvorlige helseskader. *S.tid. (2002–2003): 2598–2599 (2)*

GMO

(ca. 73 sider debatt)

1996-03-20

Muntlig spørsmål fra Marit Arnstad (Sp) til landbruksministeren: Hvordan vil Regjeringen følge opp Stortingets vedtak om å sørge for en obligatorisk merking av genmanipulerte matvarer som omsettes i Norge? *S. tid. (1995–1996): 2937–2939 (3)*

1997-05-02

Muntlig spørsmål fra Kjell Magne Bondevik (KrF) til miljøvernministeren om at Regjeringen ikke vil nedlegge veto i EØS mot genmodifisert mais og heller ikke kreve bedre merkeordning enn hva EU har for genmodifisert mat. *S. tid. (1996–1997): 2287 (1)*

1997-03-07

Interpellasjon fra representanten Magnhild Meltveit Kleppa til miljøvernministeren. Diskusjon om formålsparagrafen til genteknologiloven og prinsippet om bærekraftig utvikling. *S. tid. (1996–1997): 2636–2644, 2649–2650 (9)*

1997-03-21

Interpellasjonsdebatt fra representanten Marit Arnstad til helseministeren om de etiske og miljømessige sidene ved genteknologi. *S. tid. (1996–1997): 2807–2814 (8)*

1997-05-07

Interpellasjon fra representanten Erik Solheim til miljøvernministeren om søknader om godkjenning av markedsføring av genmanipulerte produkter i Norge. *S. tid. (1996–1997): 3207–3214, 3227–3228 (8)*

1997-06-18

Fremlegg fra stortingsrepresentant Erik Solheim på vegne av Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti om å be Regjeringen forby produksjon, import og omsetting av alle genmanipulerte produkter som inneholder gener som koder for antibiotikaresistens og å arbeide for internasjonale forbud på dette området. Dokument nr. 8: 69 (1996–1997), Innst. S. nr. 272 (1996–1997). Videre også debatt om privat forslag fra stortingsrepresentantene Ragnhild Queseth Haarstad, Anne Enger Lahnstein og Marit Arnstad om merking av genmodifiserte organismer og matvarer som er framstilt fra eller ved hjelp av genmodifiserte organismer. Dokument nr. 8:69 (1996–1997), Innst.S.nr.279 (1996–1997). *S. tid. (1996–1997): 4377–4397, 4406–4409 (20)*

1997-09-10

Skriftlig spørsmål fra Kristin Halvorsen (SV) til miljøvernministeren. Om regjeringen har til hensikt å følge opp det vedtak Stortinget gjorde om forbud mot produksjon, import og omsetting av alle genmanipulerte produkter som koder for antibiotikaresistens, i forbindelse med behandlingen av de søknader om godkjenning av «genprodukter» som nå ligger i Miljøverndepartementet?» *Dokument nr. 15 (1996–1997), spørsmål nr. 157*

2000-02-18

Skriftlig spørsmål fra Ola D. Gløtvold (Sp) til kirke-, utdannings- og forskningsministeren
Undertegnede ønsker en oversikt over hvilke forskningsprosjekt når det gjelder helse- og miljøeffekter av genmodifisert mat som er i gang, og hvilke som er under planlegging, Videre ønskes det en redegjørelse for hvorfor enkelte søknader innenfor dette feltet er avslått. På hvilken måte mener statsråden at forskningsarbeidet omkring helse- og miljøeffekter av genmodifisert mat kan prioriteres og intensiveres?

Dokument 15 (1999–2000) spørsmål nr. 196

2000-06-05

Skriftlig spørsmål fra Øystein Djupedal (SV) til landbruksministeren . Den britiske avisen The Guardian hevdet torsdag 25. mai at verken amerikanske, franske, eller spanske leverandører av såkorn til mais, soya og raps kan garantere at kornet ikke er genspleiset.

Miljøorganisasjonen Greenpeace hevder at mellom 5 og 15% av maisproduksjonen i Europa er genmodifisert. Kan landbruksministeren garantere at norsk såkorn ikke er oppblandet med genmodifiserte produkter? *Dokument 15 (1999–2000) spørsmål nr. 343*

2000-11-22

Muntlig spørsmål fra Hilde Frafjord Johnson (KrF) til helseministeren om Regjeringen vurderer et moratorium mot genmodifiserte matvarer i Norge i tråd med stortingsflertallets syn. *S. tid. (2000–2001): 583–584 (2)*

2003-06-17

Innstilling frå næringskomiteen om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning nr. 20/2003 av 31. januar 2003 om endring av EØS-avtalens vedlegg XVII om opphavsrett (patentdirektivet). Innst.S.nr.220 (2002–2003), jf. St.prp.nr.43 (2002-2003).

S. tid. (2002–2003): 3324–3335, 3337 (12)

2003-06-18

Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Kristin Halvorsen, Heidi Sørensen og Lena Jensen om etablering av et nasjonalt senter for genøkologi i Tromsø. Innst.S.nr.258 (2002–2003), jf. Dok.nr.8:86 (2002–2003).

S. tid. (2002–2003): 3346–3352 (7)

APPENDIKS B: Bakgrunnsdokumenter

Bergsten, Christina (1998) Inntak av kunstige søtstoffer. Acesulfam K, aspartam, cyklammat og sakkarin. Rapport 4/98. Statens næringsmiddeltilsyn (SNT). Tilgjengelig på <<http://snt.mattilsynet.no/dokumentasjon/rapporter/1998/4-98.pdf>> 07.12.05

EFSA (2004). "Guidance document of the Scientific Panel on Genetically Modified Organisms for the risk assessment of genetically modified plants and derived food and feed." EFSA Journal (2004) 99, 1-94.
http://www.efsa.europa.eu/etc/medialib/efsa/science/gmo/gmo_guidance/660.Par.0004.File.dat/guidance_docfinal1.pdf

European Commission (1999). White Paper on Food Safety. COM(1999): 719. Brussel.
http://www.efsa.europa.eu/etc/medialib/efsa/about_efsa/124.Par.0036.File.dat/com1999_0719en.pdf

European Commission (2000). "Communication from the commission on the precautionary principle." COM(2000):1. Brussel.
ec.europa.eu/dgs/health_consumer/library/pub/pub07_en.pdf

European Commission (2001). "SPECIAL REPORT No 14/2001. Follow up to Special Report No 19/98 on BSE, together with the Commission's replies." 2001/C 324/01. Official Journal of the European Communities.
http://www.eca.eu.int/audit_reports/special_reports/docs/2001/rs14_01en.pdf
pr.13/05/2006

Høgåsen, Helga R. (2001). "Risiko for BSE – smitte via konsum av kjøtt/kjøttvarer i Norge. Grunnlag for svarene til Statens næringsmiddeltilsyn av 2. april 2001." Veterinærinstituttet. 2002-01-25

Miljøverndepartementet (2005). "Omsetning av genmodifiserte organismer. Prosedyrer for behandling av søknader fra EU med virkning for EØS-området under direktiv 2001/18/EC." Miljøverndepartementet, 3. revisjon. 12. august 2005.
<http://www.dirnat.no/multimedia.ap?id=31807> <pr. 22.11.2006

National Council on Nutrition and Physical Activity (2000). "Supplement to the report "Evaluation of Commission Directive 95/6 on Processed Cereal-based Foods and Baby Foods for Infants and Young Children - Nutritional Consequences in Norway": Calculations based on dietary data from the Infant Nutrition Survey."

SSC (1985). Report of the Scientific Committee for Food on Sweeteners (opinion expressed on 14 September 1984). Reports of the Scientific Committee for Food (Sixteenth Series). CEC, Luxembourg, EUR 10210 EN.

SSC (1989). Report of the Scientific Committee for Food on Sweeteners (opinion expressed on 11 December 1987 and 10 November 1988). Reports of the Scientific Committee for Food (Twenty-first Series). CEC, Luxembourg, EUR 11617 EN.

SSC (1992). Recommendation on cyclamates (opinion expressed on 21 June 1991). Reports of the Scientific Committee for Food (Twenty-seventh Series). CEC, Luxembourg, EUR 14181 EN.

SSC (1997a). Food Science and techniques. Opinion on Nitrate and Nitrite expressed on 22.september 1995. Side 1-33 i "Reports of the Scientific Committee for Food (Thirty eighth series)" <http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/scf/reports/scf_reports_38.pdf> 06.desember 2005

SSC (1997b). Food Science and techniques. Opinion on Cyclamic acid and its sodium and calcium salts expressed on 14 December 1995. Side 37-44 i "Reports of the Scientific Committee for Food (Thirty-eighth Series)".
<http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/scf/reports/scf_reports_38.pdf> 06.desember 2005

SSC (1997c). Food Science and techniques. Opinion on Bovine Spongiform Encephalopathy expressed on 8 March 1996. Side 53-54 i "Reports of the Scientific Committee for Food (Thirty eighth series)" <http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/scf/reports/scf_reports_38.pdf> 06.desember 2005

SSC (2000a). "Final Opinion of the Scientific Steering Committee on the Geographical Risk of Bovine Spongiform Encephalopathy (GBR)- Adopted on 6 July 2000." EU-commission, Scientific steering committee.
http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/ssc/out113_en.pdf, pr. 19/5/2006

SSC (2000b). "Report on the assessment of the geographical BSE-risk (GBR) of Norway." EU-commission, Scientific steering committee.
http://europa.eu.int/comm/food/fs/sc/ssc/out134_en.pdf , pr. 19/5/2006

SSC (2000c) Revised Opinion on Cyclamic Acid and its Sodium And Calcium Salts (Expressed On 9 March 2000). SCF/CS/EDUL/192 final
http://ec.europa.eu/food/fs/sc/scf/out53_en.pdf

SSC (2003). "Overview of the BSE risk assessments of the European Commission's Scientific Steering Committee (SSC) and its TSE/BSE ad hoc Group. Adopted between September 1997 and April 2003." EU-commission, Scientific steering committee.
http://ec.europa.eu/food/fs/sc/ssc/out364_en.pdf pr. 29.11.2006

Statens Ernæringsråd (1998). "Vurdering av EU-direktivet for barnemat - ernæringsmessige konsekvenser." Statens Ernæringsråd, Oslo.

Statens Næringsmiddeltilsyn (2003). "Tilsynskampanje for tilsetningsstoffer." nr. 3 2003. SNT, Oslo.

St.prp.nr. 65 (1993-1994). Om resultatet av Uruguay-runden (1986-1993) og om samtykke til ratifikasjon av Avtale om opprettelse av Verdens Handelsorganisasjon (WTO) m.m..
http://odin.dep.no/filarkiv/183910/wto_SPS-avtalen.pdf (07.november 2005)

Veterinærinstituttet (2000). "Faglige vurderinger omkring BSE. Svar på henvendelse fra Statens dyrehelsetilsyn av 3.mars 2000."
http://www.vetinst.no/inet_no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=1000308i

Veterinærinstituttet (2001). "Bovin spongiform encefalopati (BSE). En beskrivelse av smittestoffet, epidemiologi og tiltak."
http://www.vetinst.no/inet_no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=1000308i

Referater fra EØS-utvalget (1996-2003)

Oversikt over hvilke møter hvor det enkelte sakskompleks er berørt

Referatene er tilgjengelig på http://www.stortinget.no/saker/referater/eos_utvalget.html

Barnemattdirektivene	Tilsetningsdirektivene	GMO	BSE
18. september 1997	18.september 1997	18.september 1997	14.mai 1998
11. september 1998	11. september 1998	20.oktober 1997	25.januar 2000
19. november 1998	19. november 1998	27.april 1999	
23. mars 1999	14. september 1999	12.oktober 1999	
14. september 1999	22.november 1999	22.november 1999	
22.november 1999	9.desember 1999	9.desember 1999	
30. mars 2000	25.januar 2000	25.januar 2000	
3. oktober 2000	3. oktober 2000	20.juni 2000	
15. februar 2001	16.november 2000	8.mai 2001	
8. mai 2001	8.desember 2000	14.juni 2001	
14. juni 2001	6. november 2001	6. november 2001	
19. september 2001	24. januar 2002	03.desember 2002	
6. november 2001	26. februar 2002	8.april 2003	
5. desember 2001	16. april 2002		
24. januar 2002	8.april 2003		
26. februar 2002	13.mai 2003		
16. april 2002			

